

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ/CONSTITUTIONAL LAW/
КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО**

Արթուր Ղամբարյան, Անահիտ Մանասյան
Հանրային իշխանության մարմինների փոխադարձ հարգանքի և
համագործակցություն սկզբունքի սահմանադրական ամրագրումն ու
արժևորումը 3

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ/CIVIL LAW/ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО

Էլեն Անանյան
Իրավաբանական անձի գործարար համբավի էությունը և
նշանակությունը 20

Էրիկ Առաքելյան
Պայմանագրի լուծման հիմքերը և կարգը՝ ըստ
ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրության 27

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ/CRIMINAL LAW/УГОЛОВНОЕ ПРАВО

Էմիլյա Աբրահամյան
Պատժի համակարգի ինստիտուտի կատարելագործման միտումները՝
ըստ ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի նախագծի
(համեմատական վերլուծություն)..... 45

Դավիթ Զիլֆիմյան
Իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատազրկման
դատապարտվածների քրեաիրավական բնութագիրը 57

**ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ/CRIMINAL PROCEEDINGS/
УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС**

Սեդա Սյրեփանյան
Նոր Երևան եկած հանգամանքներով բացառիկ վերանայման
հիմքերի դատական ակտով հաստատված լինելու պահանջի,
դրա բացառությունների և վերանայման նախնական վարույթի
հետ կապված հիմնախնդիրները ՀՀ քրեական դատավարության
օրենսգրքում 67

Վարազդատի Սուքիասյան
 Քրեադատավարական միջամտությունից
 ապահովագրական գաղտնիքի պաշտպանության
 հիմնահարցերը..... 76

ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱ/CRIMINALISTICS/КРИМИНАЛИСТИКА

Անուշ Գասպարյան
 Քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ
 ունենալու քրեաիրավական և կրիմինալիստիկական տեսակային
 բնութագրերը..... 85

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի որոշումներ 97
 ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի նախագահի կողմից կայացված
 ընդդատության որոշումներ155

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ/CONSTITUTIONAL LAW/
КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО**

ԱՐԹՈՒՐ ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

Հայ-ռուսական համալսարանի իրավունքի տեսության և սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի վարիչ, ՀՀ վաստակավոր իրավաբան, ի.գ.դ., պրոֆեսոր, Սահմանադրական բարեփոխումների մասնագիտական հանձնաժողովի անդամ
ԱՆԱՀԻՏ ՄԱՆԱՍՅԱՆ

Արդարադատության ակադեմիայի պրոռեկտոր, ԵՊՀ սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի դոցենտ, ի.գ.թ., Սահմանադրական բարեփոխումների մասնագիտական հանձնաժողովի անդամ

ARTUR GHAMBARYAN

Head of the Chair of Theory of Law and Constitutional Law of Russian-Armenian (Slavonic) University, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of the Republic of Armenia, Member of the Professional Commission for Constitutional Reforms of the Republic of Armenia

ANAHIT MANASYAN

Vice-Rector of the Academy of Justice of the Republic of Armenia, Candidate of Law, Associate Professor at the Chair of Constitutional Law of Yerevan State University, Member of the Professional Commission for Constitutional Reforms of the Republic of Armenia

АРТУР ГАМБАРЯН

Заведующий кафедрой теории права и конституционного права Российско-Армянского (Славянского) Университета, доктор юридических наук, профессор, заслуженный юрист Республики Армения, Член Профессиональной Комиссии по конституционным реформам Республики Армения

АНАИТ МАНАСЯН

Проректор Академии юстиции Республики Армения, кандидат юридических наук, Доцент кафедры конституционного права Ереванского государственного университета, Член Профессиональной Комиссии по конституционным реформам Республики Армения

**ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՓՈԽԱԴԱՐՁ
ՀԱՐԳԱՆՔԻ ԵՎ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՈՒՄՆ ՈՒ ԱՐԺԵՎՈՐՈՒՄԸ**

**CONSTITUTIONAL DEFINITION AND APPRECIATION OF THE
PRINCIPLE OF MUTUAL RESPECT AND CO-OPERATION OF
PUBLIC POWER BODIES**

КОНСТИТУЦИОННОЕ ЗАКРЕПЛЕНИЕ И ЦЕННОСТЬ ПРИНЦИПА ВЗАИМНОГО УВАЖЕНИЯ И СОТРУДНИЧЕСТВА ОРГАНОВ ПУБЛИЧНОЙ ВЛАСТИ

1. Ընդհանուր դրույթներ

1.1. Բարոյական անձանց միջև փոխադարձ հարգանքը և համագործակցությունը: Հասարակական կյանքում միմյանց հանդեպ փոխադարձ հարգանքի պահանջն առաջին հերթին բարոյական նորմերով սահմանված պարտականություն է: Զ. Ռոլզը բնական պարտականությունների շարքում առանձնացնում էր փոխադարձ հարգանքի պարտականությունը: Մարդու նկատմամբ հարգանք դրսևորելու պարտականությունը նա բխեցնում էր մարդու՝ որպես բարոյական էակի, գաղափարից, այսինքն՝ այնպիսի էակի, որն օժտված է արդարության զգացումով և բարօրության ըմբռնումով¹:

Ռոլզը նշում էր. «Հարգել մեկը մյուսին՝ որպես բարոյական էակների, նշանակում է փորձել հասկանալ մյուսի նպատակը և շահերը՝ նրա տեսանկյունից և պատկերացնել այն նկատառումները, որոնք թույլ են տալիս սահմանափակել իր վարքագիծը»²: Այսպիսով, ըստ Ռոլզի, բարոյական էակների փոխադարձ հարգանքը դրսևորվում է մի քանի ուղով՝

Առաջին՝ անձի ցանկությունն այլոց իրավիճակը տեսնել նրանց տեսանկյունից, նրանց բարօրության ըմբռնման հեռանկարի տեսանկյունից,

երկրորդ՝ մարդու պատրաստակամությունը պատկերացնել իր իսկ գործողությունները, երբ շոշափվում են այլոց նյութական հետաքրքրությունները:

Փոխադարձ հարգանքի պարտականությունը նա հիմնավորում էր ոչ միայն բարոյական էակի գաղափարով, այլև ուտիլիտարիստական տեսանկյունից: Նա նշում էր, որ յուրաքանչյուր ոք կյանքից օգուտ է ստանում այնպիսի հասարակությունում, որտեղ պահպանվում է փոխադարձ հարգանքի պարտականությունը:

Ընդ որում՝ նա նշում էր, որ բնական պարտականությունները, որոնց ցանկում էր նաև փոխադարձ հարգանքի պարտականությունը, պատկանում են հատկապես միմյանց հետ համագործակցող բարոյական անձանց³:

1.2. Փոխադարձ հարգանքի և համագործակցության սկզբունքները հանրային ծառայության մասին օրենսդրության մեջ.

ա) Հանրային ծառայության մասին օրենսդրությունը: Հանրային ծառայության՝ օրենսդրական անմիջական ամրագրում ստացած սկզբունքների համակարգում («Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 12-րդ հոդվածում) փոխադարձ հարգանքի և համագործակցության սկզբունքը նախատեսված չէ:

Նշված օրենսդրությամբ բարեկրթությունը և հարգալիությունն ամրագրված

¹ Ролз Джон Теория справедливости. Монография, Пер. с англ. - Новосибирск: Новосибирский гос. ун-т, 1995, с. 298.

² Ролз Джон Теория справедливости. Монография, Пер. с англ. - Новосибирск: Новосибирский гос. ун-т, 1995, с. 299.

³ Ролз Джон Теория справедливости. Монография, Пер. с англ. - Новосибирск: Новосибирский гос. ун-т, 1995, с. 108.

է որպես հանրային պաշտոն զբաղեցնող անձանց և հանրային ծառայողների (այսուհետ՝ հանրային ծառայողներ) վարքագծի սկզբունք: Այսպես՝ հանրային ծառայողները դրսևորում են պաշտոնին վայել վարքագիծ: Նրանք բարեկիրթ վերաբերմունք են դրսևորում բոլոր այն անձանց նկատմամբ, որոնց հետ շփվում են իրենց լիազորություններն իրականացնելիս: Հանրային ծառայողները հարգում են իրենց վերադասների, անմիջական ղեկավարների, գործընկերների, ենթակաների արժանապատվությունը («Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդված):

Այսպիսով՝ հանրային ծառայության մասին օրենսդրությամբ հանրային ծառայողների փոխադարձ հարգանքը և համագործակցությունը որպես ընդհանուր սկզբունք ամրագրված չէ: Հանրային ծառայողների միջև հարգալիրությունը դիտվում է որպես վարքագծի սկզբունք: Կարծում ենք, որ փոխադարձ հարգանքի և համագործակցության պահանջները՝ որպես իրավական սկզբունքի ամրագրում, կարող է մեծացնել վերջինիս իրավական պաշտպանվածության աստիճանը: Օրինակ՝ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով վարքագծի **սկզբունքների**, այդ թվում՝ հարգալիրության սկզբունքի խախտման իրավական հետևանքներ նախատեսված չեն, իսկ վարքագծի **կանոնների** խախտման համար կարգապահական պատասխանատվության վերաբերյալ դրույթները կիրառելի չեն քաղաքական պաշտոն զբաղեցնող անձանց նկատմամբ (28-րդ հոդվածի 9-րդ մաս):

Հանրային ծառայողների փոխադարձ հարգանքի պահանջի՝ պոզիտիվ իրավունքում որպես հանրային ծառայության իրավական սկզբունք ամրագրելը օրենսդրից կպահանջի նաև դրա խախտման խիստ իրավական հետևանքների սահմանում: Իրավական սկզբունքների խախտումը չի կարող չառաջացնել բացասական իրավական հետևանքներ:

բ) Փոխադարձ հարգանքի սկզբունքը ոլորտային օրենքներում: Առանձին ոլորտներ կարգավորող օրենքներում նախատեսվում է փոխադարձ հարգանքի պահանջը: Դա առավելապես վերաբերում է ռազմական ծառայության ներհամակարգային հարաբերություններին: Այսպես՝ «Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերի ներքին ծառայության կանոնակարգը հաստատելու մասին» օրենքի 65-րդ հոդվածի համաձայն՝ զինծառայողների փոխհարաբերությունները կառուցվում են փոխադարձ հարգանքի հիման վրա:

«Փրկարար ծառայության կանոնագիրքը հաստատելու մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի համաձայն՝ ծառայողների փոխհարաբերությունները կառուցվում են փոխադարձ հարգանքի հիման վրա:

Օրենսդրությամբ հատուկ ընդգծվում է ֆունկցիոնալ առումով գործադիր մարմինների կողմից դատական իշխանության անկախության նկատմամբ հարգանք դրսևորելու կարևորությունը: Այսպես՝ քննչական գործողությունն իրականացնելիս առավելագույն չափով ապահովվում է դատավորի հեղինակության և անկախության նկատմամբ հարգանքը՝ բացառելով դատավորի գործունեությանը ուղղակի կամ անուղղակի որևէ միջամտություն («Դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 53-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

Դատական կարգադրիչը դատավորի հետ շփվելիս կամ դատական իշխանության մասին խոսելիս իր վարքագծով, դիմելաձևով պետք է արտացոլի մեծ հարգանք դատական իշխանություն կրողների նկատմամբ («Դատական դեպարտամենտում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 62-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

գ) Համագործակցության սկզբունքը ոլորտային օրենքներում:

Ինչպես նշվեց, հանրային ծառայողների համագործակցության ընդհանուր իրավական սկզբունքն օրենսդրությամբ անմիջականորեն ամրագրված չէ: Առանձին օրենքներում կարելի է հանդիպել վարչական մարմինների փոխօգնության մասին կարգավորումներ («Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 15-18 հոդվածներ): Օրենսդրությամբ որոշ դեպքերում անմիջականորեն ամրագրված է առանձին պետական մարմինների (հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց)՝ այլ մարմինների հետ համագործակցելու պահանջը: Օրինակ՝ իր նպատակներն իրականացնելիս Կենտրոնական բանկը համագործակցում է Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինների հետ («ՀՀ կենտրոնական բանկի մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդված):

2005 թ. խմբագրությամբ Սահմանադրության 83.1-րդ հոդվածում սահմանված էր, որ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք համագործակցում են մարդու իրավունքների պաշտպանի հետ, իսկ 2015 թ. խմբագրությամբ Սահմանադրության մեջ այս դրույթը հանվել է և դրա փոխարեն սահմանվել է առավել կոնկրետացված ձևով. «Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք պարտավոր են օրենքով սահմանված կարգով Մարդու իրավունքների պաշտպանին տրամադրել անհրաժեշտ փաստաթղթեր, տեղեկություններ և պարզաբանումներ, ինչպես նաև աջակցել նրա աշխատանքներին»: ՄԻՊ-ի հետ համագործակցելու մասին նախկին սահմանադրական ձևակերպումն ավելի ընդգրկուն էր, քան գործող Սահմանադրության մեջ առկա կարգավորումը: Կարծում ենք, որ Սահմանադրության տեքստում պետք է սահմանել առավել ընդհանուր պահանջներ, որոնց հիան վրա ընթացիկ օրենսդրությունը այն կկոնկրետացնի:

2. Հանրային իշխանության մարմինների փոխադարձ հարգանքի և համագործակցության սկզբունքը (սահմանադրական տեսանկյունը)

2.1. Առկա վիճակը

ՀՀ Սահմանադրության 4-րդ հոդվածում ամրագրված է՝ պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանմանն ու հավասարակշռման հիման վրա: ՀՀ Սահմանադրությունում նախատեսված չէ իշխանության մարմինների փոխադարձ հարգանքի և փոխհամագործակցության անհրաժեշտության մասին դրույթ: Թեև այս պահանջները պարզ ճշմարտություններ են, սակայն իրավական և քաղաքական մշակույթի՝ դեռևս զարգացման ճանապարհին գտնվող համակարգերում բացակայում է իշխանության մարմինների միջև անհրաժեշտ փոխհամագործակցությունը, որը նրանց գործառույթների պատշաճ իրականացման նախապայման է: Ավելին՝ հանդիպում են դեպքեր, երբ իշխանության մի մարմինը մեկ այլ մարմնի նկատմամբ դրսևորում է ոչ հարգալից վարքա-

գիծ՝ դրանով լրջագույն վտանգ ստեղծելով պետության սահմանադրական կարգին և սահմանադրական հավասարակշռությանը:

Նկատի ունենալով վերը շարադրվածը՝ կարծում ենք, որ իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքն ունի վերահիմնաստավորման անհրաժեշտություն: Ավելին, առաջարկում ենք սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգային ուղղությունների թվում քննարկել իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի վերաբերյալ նորմում իշխանությունների միջև փոխադարձ հարգանքի և փոխհամագործակցության սկզբունքը Սահմանադրությամբ ամրագրելու հարցը:

2.2. Հարցի դոկտրինալ տեսանկյունը

Իրավաբանական դոկտրինում լայնորեն տարածված է այն տեսակետը, որ հենց պետական իշխանության տարանջատումն է տալիս նրանց միջև համագործակցության հնարավորություն⁴:

Իշխանության տարանջատման դոկտրինի հետագա զարգացման ընթացքում այն հարստացվել է նոր դրույթներով, որոնցից մեկն իշխանության փոխհամագործակցության թեզն է: Բնականաբար, իշխանությունները պետական քաղաքականության սկզբունքային հարցերով պետք է գործեն համագործակցված, հակառակ դեպքում հասարակությանը սպառնում է անկառավարելիությունը, որի մասին խոսել է նաև Մոնտեսքյոն: Նա նշում էր, որ իշխանության ճյուղերը պետք է գործեն համագործակցված, «ներդաշնակ»⁵: Այս հանգամանքի վրա ուշադրություն են դարձնում նաև իշխանության տարանջատման դոկտրինի «հայրերի» ժառանգությունն ուսումնասիրող ֆրանսիական ժամանակակից սահմանադրագետները⁶:

Իրավունքի փիլիսոփա, պետականագետ Բ. Չիչերինը, չբացառելով իշխանության տարանջատման անհրաժեշտությունը, կարևորում էր նաև հասարակական հարաբերությունների պետափրավական կարգավորման ինտեգրացիոն տեսանկյունը, որն իր հերթին ենթադրում էր իշխանության մարմինների կառուցողական փոխհարաբերության և գործնական փոխհամագործակցության անհրաժեշտություն⁷:

ԽՍՀՄ փլուզումից հետո՝ 1994 թ., համեմատական սահմանադրական իրավունքի հայտնի ռուս մասնագետ Վ. Չիրկինը նշել է. «Վերջին տասնամյակը ցույց է տալիս, որ պետական կառավարման համար կարևոր է ոչ միայն, և նույնիսկ ոչ այնքան իշխանության բաժանումը և դրանց զսպումները և հակակշռումը, որքան պետական բարձրագույն մարմինների աշխատանքում փոխադարձ կապերի, փոխհամագործակցության և փոխհամաձայնեցման անհրաժեշտությունը: Դրանց բացակայությունը, ինչպես ցույց է տալիս Ռուսաստանի օրենսդիր և

⁴ Пулбере Д., Соблюдение прав человека и контроль конституционности законов в общем и на примере Республики Молдова, Конституционное правосудие: Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии, 1(51)2011, էջ 70:

⁵ Конституция в XXI веке: сравнительно-правовое исследование: монография / отв. ред. В. Е. Чиркин, М., Норма, ИНФРА_М, 2011, с. 315, 318.

⁶ Droit constitutionnel. P., 1995, P. 47.

⁷ Чичерин Б.Н., Общее государственное право / Под ред. В. А.Томсинова, М., Зерцало, 2006. с. 3

գործադիր իշխանության մարմինների հակամարտության փորձը, հանգեցնում է ողջ քաղաքական համակարգի ճգնաժամի»⁸: Համեմատական սահմանադրական իրավունքի այլ մասնագետներ նույնպես իշխանության տարանջատման սկզբունքի համատեքստում կարևորում են իշխանության մարմինների փոխհամագործակցությունը⁹:

Բացի փոխհամագործակցությունից՝ սահմանադրական իրավունքում առկա է նաև պետական մարմինների միջև փոխադարձ հարգանքի սահմանադրական սկզբունքը (Interorganrespekt), ինչը պետական մարմիններից պահանջում է փոխադարձ հարգանք դրսևորել միմյանց որոշումների նկատմամբ, նրանք պետք է հաշվի նստեն մեկը մյուսի որոշման հետ և չարհամարհեն դրանք (Գ. Հովհաննիսյան)¹⁰:

Կարծում ենք՝ իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքն ունի վերահիմնաստավորման անհրաժեշտություն: Այս սկզբունքն անհրաժեշտ է ոչ թե իշխանության ճյուղերը միմյանցից վերջնականապես մեկուսացնելու, այլ նրանց փոխգործակցությունն ու համագործակցությունն ապահովելու համար: Ավելին, իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի հիմնական նպատակը ոչ միայն պետական իշխանության մարմինների փոխադարձ վերահսկողության կառուցակարգերի առկայությունն է, այլ առաջին հերթին հիմնախնդիրների առավել ընդունելի և արդյունավետ համատեղ լուծումներ գտնելը:

2.3. Հարցի իրավահամեմատական տեսանկյունը

Եվրոպական մի շարք երկրների Սահմանադրություններում տեքստուալ ամրագրում է ստացել դաշնային պետության կենտրոնի և նրանց սուբյեկտների փոխհամագործակցության պահանջը: Օրինակ՝ Գերմանիայի հիմնական օրենքում խոսվում է Դաշնության և հողերի պետական մարմինների փոխհամագործակցության մասին (73-րդ հոդվածի 10-րդ կետ, 87 (ա)-րդ հոդվածի 3-րդ կետ)¹¹:

ԱՊՀ մի շարք պետությունների սահմանադրություններում ամրագրված են իշխանության թևերի փոխհամագործակցության մասին դրույթներ (Ղազախստան, Մոլդովա, Ղրղզստան և այլն): Այսպես, Մոլդովայի Սահմանադրության՝ «Իշխանությունների բաժանումը և փոխհամագործակցությունը» վերտառությամբ 6-րդ հոդվածում նշված է, որ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունները բաժանված են և իրենց իրավասությունները սույն Սահմանադրությամբ իրականացնելիս համագործակցում են միմյանց հետ¹²:

2.4. Սահմանադրական դատարանների պրակտիկան

Հիշյալ համատեքստում հիշատակման է արժանի Գերմանիայի Դաշնային Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումը, համաձայն որի՝ սահմանադրական մարմինների գործունեության համակարգումը պահանջում

⁸ Чиркин В.Е., Нептичные формы правления в современном государстве // Государство и право №1, 1994, с. 109-115.

⁹ Конституционное право зарубежных стран: Учебник для вузов / Под общ. ред. чл.-корр. РАН, проф. М. В. Баглая, д. ю. н., проф. Ю. И. Лейбо и д. ю. н., проф. Л. М. Энтина, М., Норма, 2004, с. 210-211.

¹⁰ <https://hraparak.am/post/1726136372>.

¹¹ <https://legalns.com/download/books/cons/germany.pdf>.

¹² <https://legalns.com/download/books/cons/moldova.pdf>.

է ... որպես նրանց անկախության երաշխիք, որպեսզի նրանք իրենց սահմանադրական գործունեությունն իրականացնելիս ներդաշնակ ձևով համագործակցեն միմյանց հետ և հրաժարվեն այնպիսի գործողություններից, որոնք կարող են վնաս պատճառել այլ սահմանադրական մարմինների հեղինակությանը՝ այդպիսով վտանգելով ինքնին Սահմանադրությունը¹³:

ՌԴ Սահմանադրական դատարանը ևս իրավական դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ իշխանությունների տարանջատումը ենթադրում է իրավական երաշխիքների, զսպումների ու հակակշիռների այնպիսի համակարգ, որը բացառում է իշխանության կոնցենտրացումը դրանցից մեկի ձեռքբերում, ապահովում է իշխանության բոլոր ճյուղերի ինքնուրույն և անկախ իրականացում ու միաժամանակ՝ համագործակցություն¹⁴:

Վերը շարադրվածը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման սկզբունքի նման ընկալման պայմաններում իշխանության որևէ ճյուղ չի կարող առաջնային կամ երկրորդային դիտարկվել այլ ճյուղերի նկատմամբ, և իշխանության բոլոր ճյուղերի գործունեության հիմնական նպատակը պետք է լինի առկա հիմնախնդիրների առավել ընդունելի և արդյունավետ համատեղ լուծումներ գտնելը, այլ ոչ որպես ինքնանպատակ՝ իշխանության այլ մարմինների նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու¹⁵:

Հետևաբար, կարծում ենք, որ իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքն անհրաժեշտ է ոչ թե իշխանության ճյուղերը միմյանցից վերջնականապես մեկուսացնելու, այլ նրանց **փոխգործակցությունն ու համագործակցությունն ապահովելու համար**: Ավելին, **իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի հիմնական նպատակը ոչ թե պետական իշխանության մարմինների փոխադարձ վերահսկողության կառուցակարգերի առկայությունն է, այլ առաջին հերթին հիմնախնդիրների առավել ընդունելի և արդյունավետ համարեղ լուծումներ գտնելը**¹⁶:

3. Քաղաքական իշխանության կողմից դատարանների նկատմամբ հարգանքի իրավական պահանջը

3.1. Առկա վիճակը.

ա) *Ընդհանուր նկատարումներ*: Հասարակության քաղաքական համակարգում դատարաններն ունեն կարևոր դերակատարություն և պատահական չէ, որ դատարանների դիրքորոշումը հաճախ է առաջացնում գործադիր իշխանու-

¹³ Люхтергандт О., Значение решений Федерального Конституционного Суда для правового порядка Германии // Альманах (Конституционное правосудие в новом тысячелетии), Ереван, 2011, с. 128.

¹⁴ Зорькин В., Принцип разделения властей в деятельности Конституционного суда Российской Федерации // Конституционное правосудие, Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии, Ереван, 2(40)-3(41) 2008, с. 28.

¹⁵ Հիմնավորման մանրամասն վերլուծությունը տես *Սանասյան Ա.*, Սահմանադրական կայունությունը՝ որպես կայուն ժողովրդավարության կարևորագույն գրավական, Երևան, 2019, էջ 263-265:

¹⁶ *Медушевский А.Н.*, Сравнительное конституционное право и политические институты политология право, Курс лекций. — 2-е издание, Москва, Берлин: Директ-Медиа, 2015, Евсеев, А. П. Политическая юстиция: сущность, генезис, эволюция, Вестник Санкт-Петербургского университета, Право, (2020), 11 (1), с. 239-259.

թյան զայրույթը, հակադրությունը, իսկ առանձին դեպքերում նաև՝ կատաղի դիմադրությունը:

Քիչ չի խոսվել քաղաքական իշխանության և դատական իշխանության միջև առկա կամ առաջացող առճակատումների մասին: Թեև իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքն իրավական տեսանկյունից ամրագրում և ճանաչում են գրեթե բոլոր քաղաքակիրթ պետությունները, սակայն վերջին տարիներին բազում են իշխանության տարբեր ճյուղերի միջև կոնֆլիկտներն ու լարվածությունը: Օրինակ՝ որոշ երկրներում արձանագրվել են դեպքեր, երբ նոր քաղաքական մեծամասնությունը հարցականի տակ է դրել արդեն իսկ պաշտոնավարող դատավորների հետագա պաշտոնավարման կամ դատարանների որոշումների կատարման հարցը, որոշ երկրներում էլ արձանագրվել է գործադիր իշխանության էական ազդեցություն դատական իշխանության իրացման նկատմամբ՝ արդյունքում կասկածի տակ դնելով դատական իշխանության ինչպես ինստիտուցիոնալ, այնպես էլ առանձին դատավորների անկախությունը¹⁷: Արձանագրվել են նաև դատական իշխանության նկատմամբ բանավոր «հարձակումներ» գործադիր և օրենսդիր իշխանության ներկայացուցիչների կողմից: Այդ իրավիճակների առնչությամբ անհանգստություն է արտահայտվել տարատեսակ միջազգային մարմինների զեկույցներում և խորհրդատվական եզրակացություններում: Եվրոպայի խորհրդի գլխավոր քարտուղարի 2014 թ. և 2015 թ. զեկույցներում, օրինակ, ընդգծվել է, որ քաղաքական գործիչները և այլ մեկնաբաններ հրապարակայնորեն քննադատել են դատական ակտերը՝ այդպիսով տարբեր երկրներում խարխուլելով հանրային վստահությունը դատական իշխանության նկատմամբ¹⁸:

բ) Միջանկյալ եզրահանգում: Կոնկրետ պետությունում դատական իշխանության անկախության աստիճանը և վերջինիս հեղինակությունը պայմանավորված են բազմաթիվ գործոններով: Թեև գրեթե բոլոր ժամանակակից պետություններում իրավական տեսանկյունից հոչակվում և ամրագրվում է հիշյալ սկզբունքը, սակայն, բացի անկախության երաշխիքների ամրագրումից, դատական իշխանության հեղինակությունը պայմանավորված է ինչպես նշված երաշխիքների փաստացի իրացման աստիճանով, սահմանադրական և քաղաքական մշակույթի մակարդակով, հանրային իշխանության մարմինների միջև փոխադարձ հարգանքի և փոխհամագործակցության մթնոլորտի առկայությամբ, այնպես էլ առանձին վերցրած՝ դատավորների պրոֆեսիոնալիզմով ու դատավորի բարձր կոչմանը նրանց համապատասխանությամբ:

Նկատի ունենալով հողվածի ուսումնասիրության շրջանակը՝ հիշյալ բաժնում մանրամասն անդրադարձ կկատարենք դատական իշխանության անկախության սկզբունքի էությանն ու դրա հարաբերակցությանը դատարանի հաշվետվողականության սկզբունքի հետ՝ մանրամասն վերլուծելով փոխադարձ հարգանքի և փոխհամագործակցության սկզբունքի բացառիկ կարևորությունը դատական իշխանության և իշխանության մյուս ճյուղերի փոխհարաբերություններում:

¹⁷ See the CCJE Report on the situation of the judiciary and judges in the member states of the Council of Europe (2013), paras13-18, the CoE Secretary General's Report (2015), p. 14, 17, 27, 20-21.

¹⁸ See the CoE Secretary General's Report (2014), p. 22; the CoE Secretary General's Report (2015), p. 27.

3.2. Քաղաքական իշխանության սահմանադրական մշակույթը՝ դատական իշխանության նկատմամբ հարգանքի նախապայման

ա) Դատական իշխանության անկախության էությունը: Դատական իշխանության անկախության սկզբունքն իրավական տեսանկյունից ամրագրված է գրեթե բոլոր ժողովրդավարական պետություններում: Բացառիկ կարևորություն ունի այն, որ դատավորը ոչ միայն փաստացի զերծ լինի որևէ տեսակի ոչ պատշաճ կապերից, կողմնակալությունից և ազդեցությունից, այլև ցանկացած ողջամիտ դիտորդի մոտ պետք է վերջինիս վերաբերյալ նման պատկերացում ձևավորվի: Այս հանգամանքն արձանագրված է միջազգային տարատեսակ մարմինների փաստաթղթերում, օրինակ՝ Դատավորների վարքագծի բանգալորյան սկզբունքներում, Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհրդի՝ «Դատական իշխանության անկախության եւ դատավորների անփոփոխելիության չափանիշների մասին» թիվ 1 (2001) կարծիքում, Եվրոպայի խորհրդի Վենետիկի հանձնաժողովի՝ «Դատական իշխանության անկախության մասին» CDL-AD(2010)004-e կարծիքում¹⁹: Ի թիվս այլ հանգամանքների՝ առանցքային է արտաքին ցանկացած տեսակի ազդեցությունից զերծ լինելու անհրաժեշտությունը: Մասնավորապես, կարևոր է, որպեսզի օրենքը սանկցիաներ նախատեսի այն անձանց համար, որոնք փորձում են որևէ կերպ ազդեցություն գործել դատավորների նկատմամբ, ինչը պետք է նաև պրակտիկայում փաստացի իրացվի: Ավելին, նշված փաստաթղթերում ընդգծվում է, որ պրակտիկայում դատական իշխանության անկախության սկզբունքի և վերը նշված իրավական պատասխանատվության իրացումը պահանջում է զգուշավորություն և որոշ իրավիճակներում նաև՝ քաղաքական զսպվածություն: Այս առումով հիմնական դժվարությունն է՝ պարզել, թե ինչն է հանդիսանում անհարկի և ոչ պատշաճ ազդեցություն ու գտնել անհրաժեշտ հավասարակշռություն, օրինակ՝ դատավարությունը քաղաքական կամ զանգվածային լրատվության միջոցների կողմից ձևախեղումներից և ճնշումներից պաշտպանելու անհրաժեշտության և հանրային կյանքում ու ազատ մամուլում հանրային նշանակության հարցերի բաց քննարկման կարևորության միջև²⁰:

բ) Սահմանադրաիրավական մտածողությունը և դատական իշխանության անկախության և հաշվետվողականության արժևորումը: Իրավական պետությունում առանցքային նշանակություն է ձեռք բերում դատական իշխանության անկախության և հաշվետվողականության միջև պատշաճ հավասարակշռության ձեռքբերումն ու փաստացի իրացումը:

¹⁹ Opinion no 1 (2001) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) for the Attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Standards concerning the Independence of the Judiciary and the Irremovability of Judges Strasbourg, 23 November 2001, <https://rm.coe.int/1680747830>, The Bangalore Principles of Judicial Conduct, 2002, https://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/judicial_group/Bangalore_principles.pdf:

²⁰ Opinion no 1 (2001) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) for the Attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Standards concerning the Independence of the Judiciary and the Irremovability of Judges, Strasbourg, 23 November 2001, <https://rm.coe.int/1680747830>, CDL-AD(2010)004-e, Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges adopted by the Venice Commission at its 82nd Plenary Session (Venice, 12-13 March 2010), [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)004-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)004-e):

Ժամանակակից ցանկացած սահմանադրական համակարգի, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական համակարգի նպատակներից է հաշվետու դատական իշխանություն ունենալը²¹, սակայն այդ հանգամանքը ենթադրում է սոսկ **անկախ և անաչառ** դատական իշխանության՝ **իրավունքի առջև** հաշվետվողականություն: Տեղին է հիշատակել գրականության մեջ ներկայացված այն տեսակետը, որ թեև բոլորն ասում են, որ ուզում են ունենալ այնպիսի դատավորներ, որոնք միայն օրենքով են առաջնորդվում, բայց բոլորն էլ այս գաղափարը փաստացի ընկալում են այնպես, որ իրենք ուզում են ունենալ **դատավորներ, որոնք կայացնում են իրենց համար հաճո որոշումներ**²²:

Հետևաբար, հաշվետվողականությունն ինքնին չի կարող ընկալվել որպես դատական իշխանության նկատմամբ ազդեցություն գործելու և դրա միջոցով նրա անկախությունը սահմանափակելու հնարավորություն, քանզի նմանատիպ ընկալումն ամբողջությամբ կարող է խաթարել դատական իշխանության ինչպես անկախության, այնպես էլ հաշվետվողականության էությունը: Անկախությունը ենթադրում է, որ որոշումների կայացման ամբողջ գործընթացում դատարանը պետք է գերծ լինի ցանկացած այլ սուբյեկտի կողմից որևէ ճնշումից և միջամտությունից²³: Հաշվետվողականությունն իր հերթին ենթադրում է համապատասխան սուբյեկտի կողմից իր գործողությունների համար պատասխանատվություն ստանձնելու պարտավորություն և պատրաստակամություն²⁴: Հետևաբար, թեև դատական իշխանության անկախությունն ու հաշվետվողականությունն առաջին հայացքից կարող են միմյանց հակասող հասկացություններ թվալ, սակայն, մեր կարծիքով, ներկայացված բնորոշումները հիմք են տալիս եզրակացնելու, որ դրանք տարբեր բովանդակություն ունեցող և միմյանց փոխլրացնող գաղափարներ են, արդյունքում՝ պետք է ընկալվեն և մեկնաբանվեն հենց այդ համատեքստում: Ավելին, հաշվետվողականությունը ենթադրում է **իրավունքի առջև** հաշվետու լինելու անհրաժեշտություն, և պետք է իրացվի սոսկ այն շրջանակում, որոնք չեն խաթարում դատական իշխանության անկախության սահմանները, քանզի, ինչպես արդեն նշեցինք, ժամանակակից սահմանադրական համակարգերի առանցքը սոսկ **անկախ և անաչառ** դատական իշխանության՝ **իրավունքի առջև** հաշվետվողականությունն է²⁵:

²¹ Տե՛ս OSCE/ODIHR Final Opinion on Draft Amendments to the Act on the National Council of the Judiciary and Certain Other Acts of Poland, Warsaw, 5 May 2017, <https://www.osce.org/odihr/315946?download=true>, (Վերջին մուտք՝ 10.05.2018), Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգ, մշակվել է Հայաստանի Հանրապետության նախագահին առընթեր սահմանադրական բարեփոխումների մասնագիտական հանձնաժողովի կողմից, Երևան, 2014 թ., հոկտեմբեր, <http://www.parliament.am/library/sahmanadrakan%20barepoxumner/hayecakarg.pdf>:

²² Տե՛ս Edwin L. Felter Jr. Maintaining the Balance between Judicial Independence and Judicial Accountability in Administrative Law // Journal of the National Association of Administrative Law Judiciary, 1997, Volume 17, N 1, էջ 90:

²³ Տե՛ս *Марченко М. Н.*, Судебное правотворчество и судебское право, М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008, <http://knigi.link/gosudarstva-prava-teoriya/printsipyi-samostoyatelnosti-nezavisimosti-17845.html>, / (Վերջին մուտք՝ 10.05.2018):

²⁴ Տե՛ս www.merriam-webster.com/dictionary/accountability /էլեկտրոնային բառարան Մերրիամ-Վեբստեր/, (Վերջին մուտք՝ 11.06.2018 թ.):

²⁵ Այդ առումով հիշատակման է արժանի գրականության մեջ ներկայացված այն տեսակետը, որ թափանցիկությունը դատական իշխանության հաշվետվողականության կարևորագույն տարրերից

Ներկայացված եզրահանգման մասին են վկայում նաև գրականության մեջ լայնորեն քննարկվող՝ հաշվետվողականության գնահատման ցուցիչները: Դրանք վերաբերում են բոլոր այն հանգամանքներին, որոնց առկայությունն է ենթադրում դատական իշխանության հաշվետվողականության համարժեք մակարդակը: Այդ առումով, մասնավորապես, կարելի է հիշատակել դատավորների կարգապահական պատասխանատվության ինստիտուտի, դատավորի վարքագծի կանոնների առկայությունը, թափանցիկությունը (գործերի բաշխումը, ժամանակացույցերը, գործերի քննության տևողությունը, դատավորի կողմից արդարադատության իրականացումից բացի այլ թույլատրելի գործունեության իրականացումը պետք է թափանցիկ լինեն), դատարանի կողմից գործի քննության և դատարանի որոշման՝ կողմերի, հասարակության և լրատվամիջոցների համար օբյեկտիվորեն հասկանալի և ընկալելի լինելու անհրաժեշտությունը, դատարանի որոշումների՝ պատճառաբանված լինելու անհրաժեշտությունը, դատական իշխանության գործունեության առնչությամբ հաշվետվություններ ներկայացնելու կառուցակարգերի, լրատվամիջոցների հետ աշխատանքի համապատասխան սկզբունքների առկայությունն ու դրանց փաստացի իրացումը, դատավորի կողմից գործի անկախ և անաչառ քննության անհնարինության պարագայում նրա կողմից ինքնաբացարկ հայտնելու կամ բացարկի հնարավորությունը և այլն²⁶:

Վերը շարադրվածը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ ներկայացված գործոնների առկայության ու փաստացի իրացման մակարդակով է պայմանավորված դատական իշխանության հաշվետվողականությունը կոնկրետ սահմանադրական համակարգում: Հետևաբար, վերջինիս առկայությունը գնահատվում է ոչ թե այն հանգամանքով, թե դատարանների կողմից ընդունվող որոշումները որքանով են հաճելի հասարակության համար, այլ նրանով, թե այդ որոշումները որքանով են իրավաչափորեն պատճառաբանված, արդարացի, ընդունված անկախության և անկողմնակալության սկզբունքների պահպանմամբ, այդ համատեքստում որքանով է համարժեք դատավորի վարքագիծը, այն է՝ դրսևորում է արդյոք վերջինս դատավորի բարձր կարգավիճակին համարժեք վարքագիծ, զերծ է մնում արդյոք դատական իշխանությունը վարկաբեկող, ինչպես նաև դատական իշխանության անկախության և անաչառության վերաբերյալ հանրության վստահությունը նվազեցնող վարքագիծ դրսևորելուց, դատավորի մասնագիտական և անձնական որակները հրապարակայնորեն կասկածի տակ առնելուց, և առկա են արդյոք վերը նշված չափանիշներին չհամապատասխանող վարքագծի կամ որոշումների պարագայում դրանք հաղթահարելու համար անհրաժեշտ իրավական

է, սակայն այն պետք է իրացվի՝ նկատի ունենալով դատական իշխանության անկախության տեսանկյունից ենթադրվող սահմանները (տե՛ս Independence and Accountability of the Judiciary // ENCJ Report 2013-2014, https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/independence/encj_report_independence_accountability_adopted_version_sept_2014.pdf, /Վերջին մուտք՝ 10.05.2018/):

²⁶ Տե՛ս Independence and Accountability of the Judiciary // ENCJ Report 2013-2014, https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/independence/encj_report_independence_accountability_adopted_version_sept_2014.pdf, /Վերջին մուտք՝ 10.08.2018/, Tirkey I. Judicial Accountability In India (Understanding and Exploring the Failures and Solutions to Accountability) // CCS Working Paper No. 247, http://ccs.in/internship_papers/2011/247_judicial-accountability-in-india_isha-tirkey.pdf, /Վերջին մուտք՝ 10.08.2018/:

կառուցակարգեր, որքանով են դրանք փաստացի իրացվում ու հանրության և լրատվամիջոցների հետ պատշաճ աշխատանքի արդյունքում մատուցվում հանրությանը: Արդյունքում՝ նաև եզրահանգում ենք, որ խուսքը հիշյալ համատեքստում դատական իշխանության՝ **իրավունքի առջև** հաշվետվողականության մասին է, և հանրության առջև հաշվետու լինելու հանգամանքը սոսկ ածանցվում է վերջինից: Այդ առումով հիշատակման է արժանի նաև այն, որ թեև «Դատական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքն ամրագրում է «հանրության առջև հաշվետվողականություն» ձևակերպումը²⁷, սակայն սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգային առաջնահերթությունների հիմքում է եղել անկախ, ինքնուրույն և **օրենքի առջև** հաշվետու դատական իշխանության կայացումը²⁸: Հետևաբար, կարծում ենք, որ հանրության առջև հաշվետվողականության գաղափարն անհրաժեշտ է ընկալել հենց վերոնշյալ հայեցակարգային առաջնահերթությունների, մասնավորապես, օրենքի/իրավունքի առջև հաշվետու լինելու առաջնահերթության համատեքստում:

Ներկայացված վերլուծությունը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ հաշվետվողականությունն ինքնին **անկախ** դատական իշխանությանը բնորոշ հատկանիշ է, չի բացառում և չի հակասում վերջինիս, որևէ պարագայում չի կարող ընկալվել սոսկ որպես հանրությանը հաճո որոշումներ կայացնելուն ուղղված կառուցակարգ, ենթադրում է **իրավունքի առջև** հաշվետու լինելու անհրաժեշտություն, ունի գնահատման համապատասխան ցուցիչներ, որոնք ինքնին չեն խախտում, որևէ պարագայում չեն կարող խախտել դատական իշխանության անկախության սահմանները, և պետք է կյանքի կոչվեն ժողովրդի իշխանության իրացման սահմանների առնչությամբ աշխատանքի շրջանակներում ներկայացված մոտեցումների համատեքստում:

գ) *Դատական իշխանության և իշխանության այլ ճյուղերի փոխադարձ հարգանքի և համագործակցություն սկզբունքը միջազգային փաստաթղթերում*: Իրավական պետության կայացման տեսանկյունից բացառիկ կարևորություն ունի փոխադարձ հարգանքի եւ փոխհամագործակցության մշակույթի ձևավորումը դատական իշխանության և իշխանության մյուս ճյուղերի միջև փոխհարաբերություններում:

Միջազգային տարբեր կառույցների խորհրդատվական եզրակացություններում արձանագրվել են նման փոխհարաբերությունների համար առանցքային նշանակություն ունեցող մի շարք դիրքորոշումներ: Մասնավորապես, Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհուրդը²⁹ «ժամանակակից ժո-

²⁷ «Դատական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 19 հոդվածի 1-ին մաս, որն ամրագրում է. «Դատարանների գործունեության արդյունավետությունը, թափանցիկությունը և հանրության առջև հաշվետվողականությունն ապահովելու նպատակով Դատական դեպարտամենտը հավաքում և վարում է դատական վիճակագրություն՝ կառավարության սահմանած կարգով»:

²⁸ Հայաստանի Հանրապետության Նախագահին աղընթեր սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգ, մշակվել է Հայաստանի Հանրապետության Նախագահին աղընթեր սահմանադրական բարեփոխումների մասնագիտական հանձնաժողովի կողմից, Երևան, 2014 թ., հոկտեմբեր, <http://www.parliament.am/library/sahmanadrakan%20barepoxumner/hayecakarg.pdf>, /Վերջին մուտք՝ 10.08.2018/:

²⁹ Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհուրդը Եվրոպայի խորհրդի խորհրդատվական մարմինն է դատավորների անկախության, անկողմնակալության և իրավասության հարցերով

ղովրդավարությունում դատական իշխանության կարգավիճակը եւ փոխհարաբերությունը պետական իշխանության այլ ճյուղերի հետ» 2015 թ. թիվ 18 կարծիքում դատական իշխանության հիմնարար երաշխիքների (մասնավորապես՝ պաշտոնավարման ժամկետի պաշտպանությունը, քաղաքական ազդեցությունից զերծ դատավորների նշանակումը և առաջխաղացումը և այլն), ամբողջական ճանաչումը դիտարկում է որպես իշխանության ճյուղերի միջև գոհացուցիչ երկխոսության գրավական: Ընդգծվում է դատական իշխանության հետ բոլոր փոխհարաբերություններում իշխանության այլ ճյուղերի կողմից դատական իշխանության անկախության և անկողմնակալության սկզբունքների նկատմամբ հարգանքը: Այդ համատեքստում անընդունելի է դիտարկվում իշխանության այլ մարմինների կողմից դատական որոշումների քննադատությունն այնպիսի եղանակով, որը կարող է վտանգել դատական իշխանության հեղինակությունը և խրախուսել անհնազանդություն ու նույնիսկ դատավորների նկատմամբ բռնություն: Էական է իշխանության երեք ճյուղերի, դատական իշխանության և հանրության միջև երկխոսության, ինչպես նաև բոլոր տեսակի քննությունների իրականացումը փոխադարձ հարգանքի մթնոլորտում: Այս գործընթացները երբևէ չպետք է օգտագործվեն որպես կոնկրետ դատական որոշման վրա ազդեցություն գործելու կամ դատական որոշումների նկատմամբ անարգանք կամ անհնազանդություն խրախուսելու միջոց: Դատարաններն իրենց հերթին չպետք է դուրս գան դատական իշխանություն իրականացնելու համար անհրաժեշտ իրենց իրավաչափ իրավասության շրջանակից: Նշված փաստաթղթերում ընդգծվում է, որ օրենսդիր և գործադիր իշխանության ներկայացուցիչների և քաղաքական գործիչների կողմից անթույլատրելի վարքագիծը կարող է դրսևորվել նաև թողտվության և որոշ դեպքերում՝ դատական իշխանության նկատմամբ ագրեսիայի, բռնի և ոչ իրավաչափ գործողություններին աջակցության ձևով: Որպես եզրահանգում՝ ընդգծվում է, որ դատական իշխանության նկատմամբ նմանատիպ գործողություններին ուղղակի կամ անուղղակի աջակցությունն ընդհանրապես անընդունելի է: Անընդունելի են նաև դատական իշխանության անկախության հիմնարար երաշխիքները վերացնող օրենսդիր և գործադիր իշխանության մարմինների որոշումները, այդ թվում՝ քողարկված: Քաղաքական գործիչների կողմից չհավասարակշռված քննադատությունը կարող է վտանգել դատական իշխանության նկատմամբ հանրային վստահությունը՝ արդյունքում հանգեցնելով ժողովրդավարական պետության սահմանադրական հավասարակշռության նկատմամբ հարձակումների: Հետևաբար, դատական իշխանության զսպվածությունը պետք է փոխլրացվի իշխանության այլ ճյուղերի կողմից պատասխանատվության և սահմանափակման հավասար մակարդակով: Իշխանության մի ճյուղի կողմից մյուսին ուղղված վերլուծություններն ու քննադատությունը պետք է իրականացվեն փոխադարձ հարգանքի մթնոլորտում: Ավելին, երբ տեղի է ունենում վերը նշված որևէ տեսակի անթույլատրելի միջամտություն, իշխանության ճյուղերը պետք է համագործակցեն՝ հավասարակշռությունը և հանրային ինստիտուտների բնականոն գործու-

(<https://www.coe.int/en/web/ccje/home?>):

նեության նկատմամբ հանրային վստահությունը վերականգնելու նպատակով³⁰: Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի՝ «Դատավորների անկախության, արդյունավետության եւ պատասխանատվության մասին» CM/Rec(2010)12 հանձնարարականում ընդգծվում է, որ դատական որոշումները մեկնաբանելիս օրենսդիր և գործադիր իշխանությունները պետք է խուսափեն այնպիսի քննադատությունից, որը կարող է վտանգել դատական իշխանության անկախությունը կամ վերջինիս նկատմամբ հանրային վստահությունը: Հիշյալ մարմինները պետք է զերծ մնան նաև այնպիսի գործողություններից, որոնք կարող են հարցականի տակ դնել դատական որոշումները կատարելու նրանց պատրաստակամությունը, բացառությամբ՝ եթե դրանք ուղղված են որոշումը վիճարկելու նրանց մտադրությունը ներկայացնելուն³¹:

Քննարկվող համատեքստում հիշատակման է արժանի 21.02.2007 թ. ՀՀ դատական օրենսգրքի «Դատարանը հարգելու պարտականությունը» վերտառությամբ 6-րդ հոդվածը, համաձայն որի՝

«1. Բոլորը պարտավոր են դատարանի նկատմամբ հարգալից վերաբերմունք դրսևորել:

2. Դատարանի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելն առաջացնում է դատական սանկցիայի կիրառում, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված այլ պատասխանատվություն:

3. Դատախազը պարտավոր է հարգել դատարանի անկախությունն ու անկողմնակալությունը և մասնավորապես չպետք է իր գործողություններով կասկածի տակ դնի դատական ակտի օրինականությունը կամ խոչընդոտի դրա կատարմանը, բացառությամբ դատական ակտի բողոքարկման իր իրավունքն իրագործելիս»:

07.02.2018 թ. «Դատական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 7-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված է, որ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները և պաշտոնատար անձինք պարտավոր են ձեռնպահ մնալ այնպիսի գործողություններից, որոնք կարող են վտանգել կամ վնասել դատարանի կամ դատավորի անկախությունը, սակայն նպատակահարմար ենք համարում 21.02.2007 թ. ՀՀ Դատական օրենսգրքի 6-րդ հոդվածով ամրագրված՝ դատարանի անկախությունն ու անկողմնակալությունը հարգելու և իր գործողություններով դատական ակտի օրինականությունը կասկածի տակ չդնելու կամ դրա կատարմանը չխոչընդոտելու դատախազի պարտականությունը (բացառությամբ դատական ակտի բողոքարկման իր իրավունքն իրագործելիս) ուղղակիորեն նախատեսել նաև գործող օրենսդրությամբ՝ վերջինիս գործողությունը տարածելով հանրային ծառայություն իրականացնող հանրային իշխանության բոլոր մարմինների վրա:

Ամփոփելով վերը շարադրվածը՝ արձանագրենք, որ դատական իշխանության

³⁰ Opinion NO. 18 (2015) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) “The Position of the Judiciary and Its Relation with the Other Powers of State in a Modern Democracy”, London, 16 October 2015, <https://rm.coe.int/16807481a1>.

³¹ Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers of the Council of Europe «On Judges: Independence, Efficiency and Responsibilities», <https://rm.coe.int/16807096c1>.

անկախությունը սոսկ հռչակագրային գաղափար չէ, այլ իրավական պետության կայացման տեսանկյունից բացառիկ կարևորություն ունեցող գործոն: Հետևաբար, անհրաժեշտ է նշված սկզբունքի ոչ միայն սահմանադրաիրավական ամրագրումը, այլ գոյություն ունեցող չափանիշներին համապատասխան՝ վերջինիս փաստացի իրացումը: Այդ տեսանկյունից առանցքային դերակատարություն ունի իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի վերափմաստավորման համատեքստում դատական իշխանության և իշխանության մյուս ճյուղերի միջև փոխադարձ հարգանքի և փոխհամագործակցության մթնոլորտի և մշակույթի ձևավորումը: Ակնհայտ է, որ նման մշակույթը կարող է բացառիկ կարևորություն ձեռք բերել ոչ միայն քննարկվող սկզբունքի ամրապնդման, այլ նաև սահմանադրական ինստիտուտների նկատմամբ հանրության վստահությունը բարձրացնելու տեսանկյունից: Դատական իշխանության անկախության հիմնարար երաշխիքները պետք է ոչ միայն իրավական ամրագրում ստանան, այլ նաև պատշաճ մակարդակով իրացվեն և զերծ լինեն վերը շարադրված ձևախեղումներից: Իշխանության այլ ճյուղերի գործունեությունն էլ ուղղակի կամ անուղղակի կերպով չպետք է կասկածի տակ դնի դատական իշխանության նկատմամբ վերջիններիս հարգանքը, չպետք է խրախուսի դատական որոշումների կատարումից խուսափելու հնարավորություն, դատարանների նկատմամբ ոչ իրավաչափ գործողություններին աջակցություն, չպետք է ներառի այնպիսի քննադատություն, որը կարող է վտանգել դատական իշխանության անկախությունն ու հեղինակությունը, քանզի նշված գործողությունները կարող են լրջագույն վտանգ լինել պետության պատշաճ սահմանադրական հավասարակշռությունը: Դատարաններն իրենց հերթին իշխանության այլ ճյուղերի հետ փոխհարաբերություններում պետք է գործեն սոսկ դատական իշխանություն իրականացնելու համար անհրաժեշտ իրենց իրավասության շրջանակներում: Ավելին, վերը շարադրված հավասարակշռության ձևախեղման ցանկացած դրսևորման պարագայում իշխանության ճյուղերը պետք է համարժեք իրավաչափ քայլեր ձեռնարկեն՝ նշված հավասարակշռությունը վերականգնելու ուղղությամբ՝ փոխադարձ հարգանքի և փոխհամագործակցության մթնոլորտում:

4. Եզրակացություն

- Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքն ունի վերափմաստավորման անհրաժեշտություն: Նշված սկզբունքն անհրաժեշտ է ոչ թե իշխանության ճյուղերը միմյանցից վերջնականապես մեկուսացնելու, այլ նրանց փոխգործակցությունն ու համագործակցությունն ապահովելու համար: Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի հիմնական նպատակը ոչ թե պետական իշխանության մարմինների փոխադարձ վերահսկողության կառուցակարգերի առկայությունն է, այլ առաջին հերթին հիմնախնդիրների առավել ընդունելի և արդյունավետ համատեղ լուծումներ գտնելը:

- Առաջարկում ենք սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգային ուղղությունների թվում քննարկել իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի վերաբերյալ նորմում իշխանությունների միջև փոխադարձ

հարգանքի և փոխհամագործակցության սկզբունքը Սահմանադրությամբ ամրագրելու հարցը:

- Կոնկրետ պետությունում դատական իշխանության անկախության աստիճանը և վերջինիս հեղինակությունը պայմանավորված են բազմաթիվ գործոններով: Թեև գրեթե բոլոր ժամանակակից պետություններում իրավական տեսանկյունից հռչակվում և ամրագրվում է հիշյալ սկզբունքը, սակայն, բացի անկախության երաշխիքների ամրագրումից, դատական իշխանության հեղինակությունը պայմանավորված է ինչպես նշված երաշխիքների փաստացի իրացման աստիճանով, սահմանադրական և քաղաքական մշակույթի մակարդակով, հանրային իշխանության մարմինների միջև փոխադարձ հարգանքի և փոխհամագործակցության մթնոլորտի առկայությամբ, այնպես էլ առանձին վերցրած՝ դատավորների պրոֆեսիոնալիզմով ու դատավորի բարձր կոչմանը նրանց համապատասխանությամբ:

- Հաշվետվողականությունն անկախ դատական իշխանությանը բնորոշ հատկանիշ է, առաջին հերթին ենթադրում է իրավունքի առջև հաշվետու լինելու անհրաժեշտություն և չի կարող ընկալվել սոսկ որպես հանրությանը հաճո որոշումներ կայացնելուն ուղղված կառուցակարգ:

- Դատական իշխանության անկախության սկզբունքը ոչ միայն պետք է ամրագրել, այլ գոյություն ունեցող չափանիշներին համապատասխան՝ ապահովել վերջինիս փաստացի իրացումը: Այդ տեսանկյունից առանցքային դերակատարություն ունի իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի վերաիմաստավորման համատեքստում դատական իշխանության և իշխանության մյուս ճյուղերի միջև փոխադարձ հարգանքի և փոխհամագործակցության մթնոլորտի և մշակույթի ձևավորումը, ինչը կնպաստի նաև սահմանադրական ինստիտուտների նկատմամբ հանրության վստահության բարձրացմանը:

- Իշխանության այլ ճյուղերի գործունեությունը ուղղակի կամ անուղղակի կերպով չպետք է կասկածի տակ դնի դատական իշխանության նկատմամբ վերջիններիս հարգանքը, չպետք է խրախուսի դատական որոշումների կատարումից խուսափելու հնարավորություն, դատարանների նկատմամբ ոչ իրավաչափ գործողություններին աջակցություն, չպետք է ներառի այնպիսի քննադատություն, որը կարող է վտանգել դատական իշխանության անկախությունն ու հեղինակությունը:

- Դատարաններն իշխանության այլ ճյուղերի հետ փոխհարաբերություններում պետք է գործեն սոսկ դատական իշխանություն իրականացնելու համար անհրաժեշտ իրենց իրավասության շրջանակում:

- Վերը շարադրված հավասարակշռության ձևախեղման ցանկացած դրսևորման պարագայում իշխանության ճյուղերը պետք է համարժեք իրավաչափ քայլեր ձեռնարկեն՝ նշված հավասարակշռությունը վերականգնելու ուղղությամբ՝ փոխադարձ հարգանքի և փոխհամագործակցության մթնոլորտում:

- Առաջարկում ենք ՀՀ գործող օրենսդրությամբ ուղղակիորեն ամրագրել դատարանի անկախությունն ու անկողմնակալությունը հարգելու և իր գործողություններով դատական ակտի օրինականությունը կասկածի տակ չդնելու կամ

դրա կատարմանը չխոչընդոտելու՝ հանրային ծառայություն իրականացնող հանրային իշխանության բոլոր մարմինների պարտականությունը (բացառությամբ դատական ակտի բողոքարկման իր իրավունքն իրագործելիս):

Annotation. The issues on constitutional determination of the principle of mutual respect and co-operation between the bodies of the public power are considered in the article. The necessity of reevaluation of the principle of separation and balance of powers from the mentioned aspect is substantiated. The article covers the issues on independence of judiciary, interconnections of the noted principle with the accountability of courts. The authors substantiate the necessity of development and strengthening of the culture of mutual respect and co-operation between the judiciary and other branches of state power.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы относительно конституционного закрепления принципа взаимного уважения и сотрудничества между органами публичной власти. Обосновывается необходимость переосмысления принципа разделения и баланса властей с указанной точки зрения. Рассматриваются вопросы относительно независимости судебной власти, взаимосвязи указанного принципа с подотчетностью судов, обосновывается необходимость развития и укрепления культуры взаимного уважения и сотрудничества между судебной властью и остальными органами государственной власти.

Բանալի բառեր - հանրային իշխանության մարմիններ, փոխադարձ հարգանքի և համագործակցության սկզբունք, իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունք, դատական իշխանության անկախություն, դատական իշխանության հաշվետվողականություն:

Keywords: bodies of public power; principle of mutual respect and co-operation; principle of separation and balance of powers, independence of judiciary; accountability of judiciary.

Ключевые слова: органы публичной власти; принцип взаимного уважения и сотрудничества; принцип разделения и баланса властей; независимость судебной власти; подотчетность судебной власти.

Ա. Ղամբարյան - Հայ-ռուսական համալսարանի իրավունքի տեսության և սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի վարիչ, ՀՀ վաստակավոր իրավաբան, ի.գ.դ., պրոֆեսոր, Սահմանադրական բարեփոխումների մասնագիտական հանձնաժողովի անդամ, էլ. հասցե՝ artur.ghambaryan@gmail.com

Ա. Մանասյան - Արդարադատության ակադեմիայի պրոռեկտոր, ԵՊՀ սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի դոցենտ, ի.գ.թ., Սահմանադրական բարեփոխումների մասնագիտական հանձնաժողովի անդամ, էլ. հասցե՝ a_manassian@yahoo.com

Ներկայացվել է խմբագրություն 26.06.2020 թ., տրվել է գրախոսության 26.06.2020 թ., երաշխավորվել է իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Է. Շաթիրյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 08.07.2020 թ.:

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ/CIVIL LAW/ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО

ԷԼԵՆ ԱՆԱՆՅԱՆ

Փաստաբան,

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետ, մագիստրոս

ELEN ANANYAN

Advocate,

Master of Jurisprudence, YSU Faculty of Law

ЭЛЕН АНАНЯН

Адвокат,

Магистр юриспруденции, Юридический факультет ЕГУ

**ԻՐԱՎԱՔԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԻ ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՀԱՄԱՐԱԿԻ
ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ**

**ESSENCE AND MEANING OF THE BUSINESS
REPUTATION OF A LEGAL PERSON**

**СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ ДЕЛОВОЙ РЕПУТАЦИИ
ЮРИДИЧЕСКОГО ЛИЦА**

«Հեղինակություն» եզրույթը (լատ.՝ *reputatio* – կշռադատում, մտորում) անխզելի կապված է «պատիվ» և «արժանապատվություն» եզրույթների հետ: Ըստ Ա. Սերգեևի՝ այն առաջին հայացքից արտաքին և օբյեկտիվ նշանակությամբ համընկնում է «պատիվ» եզրույթի հետ¹:

«Հեղինակություն» եզրույթը կարող է մեկնաբանվել որպես ձեռք բերված հասարակական կարծիք, որակների, առավելությունների և թերությունների վերաբերյալ ընդհանուր կարծիք, որը պարունակում է տեղեկություններ օբյեկտի դրական և բացասական հատկանիշների վերաբերյալ²:

Ըստ Տ. Բարսեղյանի՝ հեղինակություն է համարվում հանրորեն արժեքավորվող որակների գնահատման հիման վրա անձի մասին ձևավորված օբյեկտիվ կարծիքը: Հեղինակությունն ընդգրկում և ընդհանրական հասկացություն է: Այն անվան, պատվի, արժանապատվության միահյուսվածություն է, որը սուբյեկտին

¹ Տե՛ս *Сергеев А.П.*, Право на защиту репутации, *Анисимов А.Л.*, Честь, достоинство, деловая репутация: гражданско-правовая защита, М., 1994, էջ 17:

² Տե՛ս *Власов А.А.*, Проблемы судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации, М., 2000, էջ 22:

դարձնում է հանրաճանաչ³:

19-րդ դարում ոչ նյութական բարիքների իրավական ձևակերպումն արդեն իսկ իրականություն էր դարձել: Առաջին քայլն արվեց Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելով⁴, որի 12-րդ պարագրաֆը վերաբերում է ցանկացած անձի անվան իրավունք ունենալու իրավական հնարավորությանը: Գերմանիայի օրինակին հաջորդեց Շվեյցարիայի քաղաքացիական օրենսգրքի ընդունումը⁵, որի 29-րդ հոդվածով համանման ձևով կարգավորում ստացավ «ոչ նյութական բարիք» եզրույթը: Արդյունքում, 19-րդ դարի վերջում և 20-րդ դարի սկզբին անվան իրավունքը դարձավ քաղաքացիական իրավունքի անվիճելի ձեռքբերում: Ժամանակի ընթացքում ոչ նյութական բարիքների շրջանակը լայնացավ, որոնց շարքում առանձնահատուկ տեղ հատկացվեց *իրավաբանական անձի գործարար համբավին*⁶:

Մի շարք երկրներում, ինչպիսիք են, օրինակ, Ճապոնիան, Ավստրալիան, Կանադան, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, գործարար համբավը դասվում է ոչ նյութական բարիքների շարքին:

1998 թ. մայիսի 5-ի թիվ ՀՕ-239 ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 162-րդ հոդվածի 1-ին մասի բովանդակությունից բխում է, որ գործարար համբավը դասվում է անձնական ոչ նյութական բարիքների շարքին⁷, որը, վերջին հաշվով, իրավաբանական անձի ոչ գույքային իրավունքի օբյեկտ է:

Գործարար համբավն այն տարրերից է, որի միջոցով իրավահարաբերության մասնակից այլ սուբյեկտների մոտ պատկերացում է ձևավորվում իրավաբանական անձի վերաբերյալ: Գործարար համբավը, ֆիրմային անվանման և ապրանքային նշանի հետ մեկտեղ իրավաբանական անձը անհատականացնում է այլ իրավաբանական անձանցից. նրանք այն տարրերից են, որոնք գործնական տիրույթում տարբերակում են վերջինիս այլ սուբյեկտներից⁸:

Ուսումնասիրելով «գործարար համբավ» եզրույթի էությունը՝ այն առաջին հերթին կապում են իրավական, տնտեսական և սոցիալական այնպիսի եզրույթների հետ, ինչպիսիք են «պատիվը», «արժանապատվությունը», «բարի անունը», որոնց հիմքում էլ ընկած են անձի վերաբերյալ հասարակական կարծիքը: Հեղինակների մեծ մասը պնդում է, որ գործարար համբավը հեղինակության մասնավոր դրսևորում է և օժտված է վերջինիս բոլոր հատկանիշներով⁹:

Ն. Մալեինան «գործարար համբավ» եզրույթը մեկնաբանում է որպես այն-

³ Տես *Բարսեղյան Տ. Կ., ՀՀ Քաղաքացիական իրավունք մաս 1-ին, 4-րդ հրատ., Եր., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2014, էջ 254:*

⁴ Տես Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքը, ուժի մեջ է մտել 1900 թ. հունվարի 1-ին:

⁵ Տես Շվեյցարիայի քաղաքացիական օրենսգրքը, ընդունվել է 1907 թ. դեկտեմբերի 10-ին, ուժի մեջ է մտել 1912 թ.:

⁶ Տես *Маклаков В.В., Конституции буржуазных государств, М., 1982, էջ 170–171:*

⁷ Տես ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը, ՀՀՊՏ 1998.08.10/17(50), ընդունվել է 05.05.1998 թ., ուժի մեջ է մտել 01.01.1999:

⁸ Տես *Федоров П.Г., Деловая репутация юридического лица и ее защита// Законодательство и экономика, 2010, No 11:*

⁹ Տես *Смолина Л.В., Защита деловой репутации организации. С. 91: Кулинкаров В.В., Право на деловую репутацию субъектов предпринимательской деятельности, էջ 23:*

պիսի որակների և գնահատականների համակցություն, որով դրանք կրողներն իրենց կոնտրագենտների, հաճախորդների, սպառողների, երկրպագուների (շուրքիզներ), ընտրողների (ընտրական պաշտոնների համար) մոտ ասոցացվում և անհատականացվում են այդ ոլորտների այլ մասնագետների հետ¹⁰:

Յու. Սախապովը գտնում է, որ «գործարար համբավը» տեղեկատվական բնույթի եզրույթ է, քանի որ վերջինս սուբյեկտի գործարարական գործունեության վերաբերյալ տեղեկատվություն է հաղորդում¹¹:

Ա. Անիսիմովն իրավաբանական անձի գործարար համբավը մեկնաբանում է որպես իրավաբանական անձի հասարակական նշանակության, հասարակության մեջ վերջինիս դերի վերաբերյալ համեմատական գնահատական, որը արտացոլվում է հասարակական կարծիքի տեսքով¹²:

Ըստ Ե. Ա. Սուխանովի՝ գործարար համբավը պետք է հասկանալ նաև որպես քաղաքացիների աշխատանքային որակներին տրվող գնահատական, մինչդեռ իրավաբանական անձանց մասով՝ միայն առևտրային իրավաբանական անձանց վերագրվող գնահատական¹³:

Ստացվում է, որ «գործարար համբավ» եզրույթի մեկնաբանման վերաբերյալ իրավաբանների մոտ ձևավորվել են մի քանի մոտեցումներ.

Առաջին մոտեցման համակիրները պնդում են, որ ցանկացած անձ, որը զբաղվում է հասարակական գործունեությամբ, ունի հեղինակություն, իսկ գործարար համբավ կարող է ունենալ բացառապես գործարարական գործունեությամբ զբաղվող անձը¹⁴: Այս մոտեցումը խստորեն քննադատվում է, քանի որ այն «արհեստականորեն սահմանափակում է գործարար համբավի դատական պաշտպանության իրացման հնարավորությունը»¹⁵:

Երկրորդ մոտեցման համակիրների կարծիքով, մասնագիտական գործունեությամբ զբաղվող յուրաքանչյուր անձ ունի գործարար համբավ. դա «քաղաքացու կամ իրավաբանական անձի մասնագիտական որակների գնահատականն է»¹⁶:

Ինչ է ստացվում. յուրաքանչյուր անձ (թե՛ քաղաքացիները, թե՛ իրավաբանական անձինք), մասնագիտական գործունեություն ծավալելով, ձևավորում է գործարար համբավ. այսինքն՝ գործարար համբավը հեղինակությունից տարբերակվում է մասնագիտական գործունեության արդյունքում ձևավորված լինելու հանգամանքով, և ըստ Մ. Ռաֆինսկու մեկնաբանության, «եթե գործարար համբավը մաս-

¹⁰ Տե՛ս *Малеина М.Н.*, Защита чести, достоинства, деловой репутации предпринимателя // Законодательство и экономика, 1993, No 23, էջ 18:

¹¹ Տե՛ս *Сахапов Ю.З.*, Деловая репутация субъектов предпринимательской деятельности в системе объектов гражданских прав и особенности ее гражданско-правовой защиты: автореф. дис. ... канд. Юрид, Наук, Казань, 2007, էջ 6:

¹² Տե՛ս *Анисимов А.Л.*, Честь, достоинство и деловая репутация под защитой закона, М., 2004, էջ 8:

¹³ Տե՛ս *Суханов Е.А.*, «Гражданское право», Том 1, М., 2008, էջ 396:

¹⁴ Տե՛ս *Плотников В.*, Деловая репутация как объект гражданско-правовой защиты // Хозяйство и право, 1995, No 11, էջ 38:

¹⁵ Տե՛ս *Потапенко С.В.*, Судебная защита деловой репутации юридических лиц от диффамации // Право и экономика, 2000, No 6, էջ 69:

¹⁶ Տե՛ս Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части первой / под ред. *О. Н. Садыкова*. М., 2005, էջ 334: Российское гражданское право: учеб. / отв. ред. Е.А. Суханов, М., 2010, Т. 1, էջ 896:

նագիտական գործունեության վերաբերյալ գնահատական է, ապա հեղինակությունը արժանիքների և թերությունների վերաբերյալ կարծիք է»¹⁷:

Այսօր արդեն զարգանում է «գործարար համբավ» եզրույթի մեկնաբանման երրորդ մոտեցումը, համաձայն որի՝ «գործարար համբավ» եզրույթը տնտեսագիտական-իրավական բնույթի եզրույթ է: Այս մոտեցման համակիրներն անձի գործարար համբավը գնահատելու և վերջինիս վերաբերյալ ֆինանսական հաշվետվություն ներկայացնելու անհրաժեշտություն են տեսնում:

Վ. Կիլինկարովը, «գործարար համբավ» եզրույթը դիտարկում է միաժամանակ որպես սոցիալական և տնտեսագիտական եզրույթ, ընդգծում է այն, որ վերջինիս միջոցով անձը ձեռք է բերում շահույթ ստանալու, հավելյալ ձեռքբերումներ ունենալու հնարավորություն¹⁸: Համապատասխանաբար, հեղինակը, դիտարկելով «գործարար համբավ» եզրույթը որպես տնտեսագիտական եզրույթ, այն դիտարկում է որպես արժեքավոր ակտիվ, որը կարող է ներագրել սուբյեկտների գործարարական գործունեության վրա:

Անգլիայում «գործարար համբավ» եզրույթի փոխարեն օգտագործվում է «goodwill» եզրույթը, որը սկսել է կիրառվել 15-րդ դարի առաջին կեսից: Դեռ 1880-ական թվականներից սկսած՝ «goodwill»-ը հայտնվել է վճարովի կարգով աշխատողների հետաքրքրության կենտրոնում, քանի որ վերջիններս նկատել էին, որ ընկերության անվանումն ընդամենը մի անգամ շահարկելը հետաքրքրություն և պահանջարկ է առաջացնում նրա արտադրանքի հանդեպ, արդյունքում՝ առաջացնելով լրացուցիչ եկամուտ: Հետևաբար՝ վերոգրյալ ոչ նյութական բարիքը առաջին հերթին դիտարկվում է իբրև եկամուտ ստանալու միջոց¹⁹: «Goodwill»-ի բովանդակությունը պայմանավորված է, օրինակ, շուկայում կազմակերպության դերով, կազմակերպության հաստատած գործնական կապերով, ներգրավված հաճախորդներով, աշխատակիցների գործնական հատկանիշներով, նրանց կրթությամբ, որակավորմամբ և աշխատանքային գործընթացի կազմակերպման ճիշտ կարողությամբ. կարևորվում են նաև կազմակերպության գտնվելու վայրը, ապրանքը, կազմակերպության անվանումը և այլն²⁰:

Ֆրանսիայում ոչ նյութական բարիքները տեսական գրականության մեջ բնութագրվում են առավել լայն՝ «achalandage» եզրույթով (գնորդների ներգրավում), որն արտացոլում է անձի իրականացրած գործունեության արդյունքում վերջինիս փաստացի դրությունը շուկայում, ձեռնարկման «հնարավորությունները»՝ իր դրական և բացասական կողմերով²¹:

«Գործարար համբավ» եզրույթի մեկնաբանման խնդիրը լուծելու նպատակով

¹⁷ Տե՛ս *Рагинский М.И.*, Научно-практический комментарий части первой Гражданского кодекса Российской Федерации для предпринимателей. 2-е изд., доп. и перераб. М., 1999, с. 193:

¹⁸ Տե՛ս *Кулинкаров В.В.*, Право на деловую репутацию субъектов предпринимательской деятельности, էջ 18:

¹⁹ Տե՛ս *Щербакова О.А.*, Гудвилл: важнейшая составляющая нематериальных активов в учете коммерческих предприятий// Аудит и финансовый анализ, 2008, No 5, էջ 14:

²⁰ Տե՛ս *Генкин Н.М.*, Гражданское и торговое право капиталистических государств, էջ 106-130:

²¹ Տե՛ս *Арисов Н.Н.*, Французский гражданский кодекс 1804 г., էջ 31.

Տ. Բարսեղյանը²² և մի շարք այլ հեղինակներ²³ առաջարկել են «գործարար համբավ» եզրույթը փոխարինել «հեղինակություն» եզրույթով: Համամիտ չենք այն դիտարկմանը, որ «գործարար համբավ» եզրույթը պետք է փոխարինել հեղինակություն եզրույթով, քանի որ կարծում ենք, ինչպես պատիվը և արժանապատվությունը, այնպես էլ գործարար համբավը հեղինակության ինքնուրույն դրսևորումներ են, որոնցից յուրաքանչյուրին բնորոշ են հստակ առանձնահատկություններ: Ամփոփելով վերոգրյալը՝ փաստենք, որ հեղինակությունը հավաքական եզրույթ է. վերջինիս մեջ «հավաքագրված է» հասարակության **կարծիքն** անձի առավելությունների և թերությունների վերաբերյալ: Իսկ ինչ վերաբերում է «գործարար համբավ» եզրույթին, ապա կհսում ենք Մ. Ռազինսկու մոտեցումը առ այն, որ վերջինս մասնագիտական որակների վերաբերյալ **գնահատական** է:

Ինչ է ստացվում. գործարար համբավը հեղինակության մասնավոր դրսևորում է, որը վերաբերում է անձի կողմից իրականացված մասնագիտական գործունեությանը: Արդյունքում, առաջանում է կարծիք-գնահատական հարաբերակցություն: Կարծում ենք, գնահատելը կարծիք արտահայտելու մասնավոր՝ առավել արհեստավարժ դրսևորում է (այնպես, ինչպես գործարար համբավը՝ հեղինակության). թերևս հնարավոր է կարծիք հայտնել անձի այս կամ այն առավելության կամ թերության վերաբերյալ, մինչդեռ գնահատական հնարավոր է տալ *որևէ ունակության, որևէ գործողության կատարման որակի մասին*: «Գործարար համբավ» եզրույթը ընդհանուր եզրույթից բխեցված մասնավոր եզրույթ է, որը, օժտված լինելով հստակ առանձնահատկություններով, այն է՝ արհեստավարժ, մասնագիտական գործունեության վերաբերյալ գնահատականով, չի կարող նույնանալ հասարակական կարծիքի հետ: Կարծում ենք, առավել նպատակահարմար կլինի ոչ թե մտածել «գործարար համբավ» եզրույթը «հեղինակություն» եզրույթով փոխարինելու մասին, այլ կամ օրենսդրական մակարդակով մեկնաբանել «գործարար համբավ» եզրույթը և սահմանել հետևյալ կերպ՝ **«Գործարար համբավն անձի մասնագիտական որակների, մասնագիտական գործունեության վերաբերյալ գնահատականն է»**, կամ **«գործարար համբավ»** եզրույթը փոխարինել **«գործնական համբավ»** եզրույթով:

Այն հարցին ի պատասխան, թե ով կարող է ունենալ գործարար համբավ, արդյոք «գործարար» բառը կաշկանդում է անձին զբաղվելու բացառապես գործարարական գործունեությամբ, թե ոչ, միանշանակ պետք է պատասխանել՝ ոչ: Հարկ ենք համարում նշել, որ իրավաբանական անձի գործարար համբավ ունենալու հնարավորության հարցին անդրադարձել է նաև Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանը ««Երևանի պետական համալսարան» ՊՈԱԿ-ը և Արա Գաբուզյանն ընդդեմ «Բանաձև» ՍՊԸ-ի և Սիրեկան Եղիազարյանի պատվին, արժանապատվությանը և գործարար համբավին պատճառված վնասի հատուց-

²² Տե՛ս *Բարսեղյան Տ. Կ., ՀՀ Քաղաքացիական իրավունք մաս 1-ին, 4-րդ հրատ., Եր., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2014 թ.:*

²³ Օրինակ, տե՛ս ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի ասպիրանտների և հայցորդների 2014 թ. նստաշրջանի նյութերի ժողովածու., Չիֆլիկյան Ա., Պատվի, արժանապատվության և գործարար համբավի՝ որպես քաղաքացիական իրավունքի օբյեկտների առանձնահատկությունները, Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 2015, էջ 137:

ման հրապարակայնորեն ներողություն խնդրելուն և հերքման պարտավորեցնելու պահանջի մասին» քաղաքացիական գործով՝ փաստելով, որ ոչ առևտրային կազմակերպությունները ևս կարող են գործարար համբավ ունենալ²⁴: Առավել քան անտրամաբանական է անձին զրկել գործարար համբավ ունենալու իրավական հնարավորությունից՝ ելնելով վերջինիս կազմակերպատիրավական ձևից: Նույն տրամաբանությամբ անընդունելի ենք համարում անձին զրկել դատական պաշտպանության իրավունքից այն պատճառաբանությամբ, որ վերջինիս ծավալած գործունեությունը գործարարական չէ. այս խնդիրը կարող է լուծվել նախորդ պարբերությամբ արված առաջարկով:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ փաստենք, որ «գործարար համբավ» եզրույթը բազմիցս տարընկալման արդյունք է դարձել: Պատճառը, անշուշտ, «գործարար» («деловая», «business») բառն է, որն առաջին հայացքից կաշկանդում է ոչ առևտրային իրավաբանական անձանց չունենալ գործարար համբավ: Կարծում ենք, «գործարար համբավ» եզրույթը մեկնաբանելիս պետք է առաջին հերթին նայել եզրույթի բովանդակությանը, որպեսզի վերջինիս էությունը չխաթարվի: Այսպիսով, որպեսզի «գործարար համբավ» եզրույթը այլևս թյուրըմբռնման արդյունք չդառնա, առաջարկում ենք հստակ մեկնաբանել վերջինս կամ օրենսդրական մակարդակով եզրույթը փոխարինել «գործնական համբավ» եզրույթով, ինչի արդյունքում զերծ կմնանք հնարավոր թյուրըմբռնումներից և եզրույթը կմեկնաբանվի՝ ըստ իր բովանդակության, էության և նշանակության: Թե՛ մեկնաբանման, թե՛ եզրույթի փոխարինման դեպքում կունենանք հստակ դիրքորոշում, որ գործարարական գործունեությամբ զբաղվող իրավաբանական անձինք, ոչ գործարարական գործունեությամբ զբաղվող իրավաբանական անձինք, ցանկացած «աշխատող» ունի «գործարար» (գործնական) համբավ, որն ուղիղ համեմատական է իր կողմից կատարված մասնագիտական գործունեության արդյունքում տրված գնահատականին:

Annotation. The aim of the scientific article is to reveal the meaning of the term “business reputation”. The author has paid attention to the descriptions of business reputation introduced by various national and foreign authors also comparing them and revealing the meaning of the term mentioned above. The author has analyzed the ability of commercial and non-commercial legal persons of having business reputation, substantiated the necessity to formulate or to replace the term “business reputation” with another term and has discussed many other problems.

Аннотация. Цель данной научной статьи – определение термина «деловая репутация». Автор проводит параллели между различными определениями термина «деловая репутация», представленными армянскими и зарубежными учеными, чтобы объяснить сущность и значение этого понятия. Автор также анализирует возможность приобретения деловой репутации для юридических лиц, которые занимаются предпринимательской деятельностью (коммерческие организации) и которые не занимаются предпринимательской деятельностью (некоммерческие организации), обосновывает необходимость определения термина «деловая репутация» на законодательном уровне или замены этого понятия другим термином.

²⁴ Մանրամասն տե՛ս Վերաքննիչ դատարանի թիվ ԵԿԴ/1299/02/11 քաղաքացիական գործը:

Բանալի բառեր – ոչ նյութական բարիք, հեղինակություն, իրավաբանական անձ, գործարար համբավ:

Keywords: *intangible asset, reputation, legal person, business reputation.*

Ключевые слова: *нематериальное благо, репутация, юридическое лицо, деловая репутация.*

Է. Անանյան – Փաստաբան, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետ, մագիստրոս, էլ. փոստ՝ ellenanian@gmail.com

Ներկայացվել է խմբագրություն 20.06.2020 թ., տրվել է գրախոսության 20.06.2020 թ., երաշխավորվել է իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Տարոն Սիմոնյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 08.07.2020 թ.:

ԷՐԻԿ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ
*Հայաստանում ֆրանսիական համալսարանի
իրավաբանական ֆակուլտետի ուսանող*

ERIK ARAKELYAN
*Undergraduate student at the
French University in Armenia*

ЭРИК АРАКЕЛЯН
*Студент бакалавриата
Французского университета в Армении*

**ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ ԵՎ ԿԱՐԳԸ՝
ԸՍՏ ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ**

**GROUND S AND PROCEDURE OF THE TERMINATION OF THE
CONTRACT ACCORDING TO THE RA CIVIL LEGISLATION**

**ОСНОВЫ И ПОРЯДОК РАСТОРЖЕНИЯ ДОГОВОРА СОГЛАСНО
ГРАЖДАНСКОМУ КОДЕКСУ РА**

Քաղաքացիական իրավունքում պայմանագրերի կնքման և պարտավորությունների առաջացման հետ մեկտեղ էական նշանակություն ունի այդ պայմանագրերի լուծման և հետևապես նաև պարտավորությունների դադարման ինստիտուտը:

Ինչպես գիտենք, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը (ՀՀ ՔՕ) պայմանագրի լուծման հիմքերը սահմանում է օրենսգրքի 466-րդ հոդվածում, որը նախատեսում է պայմանագրի լուծման երեք հիմք՝

- պայմանագրի լուծումը կողմերի համաձայնությամբ (մաս 1),
- կողմերից մեկի պահանջով պայմանագրի լուծումը դատարանի վճռով (մաս 2), և
- պայմանագրի լուծումը պայմանագրից (դրա կատարումից) միակողմ հրաժարվելու դեպքում (մաս 3):

Գրականության մեջ, իհարկե, դասակարգումները որոշակի առումով տարբերվում են: Որոշ հեղինակներ նշում են պայմանագրի լուծման երկու հիմք՝ (1) պայմանագրի լուծումը կողմերի համաձայնությամբ, (2) պայմանագրի լուծումը կողմերից մեկի նախաձեռնությամբ՝ դատական կամ արտադատական կարգով: Մ. Ա. Եգորովան նշում է, որ առկա է պայմանագրի լուծման 2 հիմք՝ իրավաբանական, այսինքն՝ լուծումը դատարանի միջոցով, և ոչ իրավաբանական՝ պայմանագրի լուծումը կողմերի համաձայնությամբ և պայմանագրի կատարումից հրա-

ժարվելու միջոցով¹: Առավել նպատակահարմար ենք գտնում սույն աշխատանքի շրջանակում հիմք ընդունել առաջին տեսակետը: Ըստ այդմ, հարկ ենք համարում քննարկել (1) պայմանագրի լուծումը կողմերի համաձայնությամբ և այնուհետև անդրադառնալ (2) պայմանագրի լուծմանը կողմերից մեկի նախաձեռնությամբ:

1. Պայմանագրի լուծումը կողմերի համաձայնությամբ.

ՀՀ ՔՕ 466-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «պայմանագրի ... լուծումը հնարավոր է կողմերի համաձայնությամբ, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով կամ պայմանագրով»: Պայմանագրի լուծումը կողմերի համաձայնությամբ պայմանագրի լուծման առավել բնական ճև է, քանի որ, ինչպես նշվել է դոկտորինայում, պայմանագրի լուծումը կողմերի համաձայնությամբ հիմնված է պայմանագրի ազատության սկզբունքի վրա²: Կողմերը, որոնք օժտված են իրանց ազատ համաձայնեցված կամահայտնությամբ կնքել պայմանագիր, դրանով իսկ առաջացնելով պայմանագրային հարաբերություններ, պետք է ունենան բավականաչափ ազատություն ազատ համաձայնեցված կամահայտնությամբ դադարացնելու այդ հարաբերությունները³: Այս կապակցությամբ Մ. Ի. Բրիգանսկին արդարացիորեն նշում է, որ կողմերին պայմանագրի լուծման նման լայն հնարավորության վերապահումը համարվում է պայմանագրի ազատության արտահայտությունը, այսինքն՝ նրանք, ովքեր ունակ են իրենց կամքով կնքել պայմանագիր, պետք է լինեն նույնքան ազատ այն լուծելիս կամ փոփոխելիս⁴:

Հետևաբար՝ պայմանագրի լուծման մյուս հիմքերից այս հիմքը տարբերվում է կողմերի համաձայնեցված կամահայտնության առկայությամբ: Այս առումով Գ. Ֆ. Շերշենեվիչն առանձանցնում էր երեք կարևոր ասպեկտ՝ 1. կողմերի համաձայնեցված կամքը, 2. այդ կամքի փոխադարձ ճանաչումը և 3. կողմերի կամքի բովանդակության նպատակը, այն է՝ իրավահարաբերությունների դադարեցումը⁵: Միաժամանակ, պայմանագրի լուծման այս հիմքը առավել ընդունելի է անվտանգ է, որի պարագայում չի պահանջվում պայմանագրի լուծման համաձայնությունը հաստատելու համար դիմել դատարան⁶:

Վերոգրյալը հաշվի առնելով էլ՝ պատահական չէ, որ օրենսդիրը պայմանագրի լուծման հիմքերից առաջինը նախատեսել է պայմանագրի լուծումը կողմերի համաձայնությամբ՝ դիտելով այն որպես պայմանագրի լուծման **ընդհանուր կանոն**, իսկ մնացած բոլոր դեպքերը ընդհանուր կանոնից բացառություն են, քանի որ դրանց կիրառումը հնարավոր է միայն պայմանագրով կամ օրենքով նախա-

¹ Տե՛ս *Егорова М. А.*, Односторонний отказ от исполнения гражданско-правового договора. 2-е изд., перераб. и доп. - “Статут”, 2010 г., էջ 20:

² Постановление Президиума ВАС РФ от 13.08.2002 N 10254/01 по делу N А40-12100/01-20-75

³ Տե՛ս նույն տեղում:

⁴ “Договорное право, Общие положения” (книга 1) (3-е издание, стереотипное) (Брагинский М.И., Витрянский В.В.) (“Статут”, 2001), СПС «Консультант+», էջ 249:

⁵ Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս Շերշենևիչ Թ.Փ., Учебник русского гражданского права (по изд. 1907 г.) / Вступ. ст. Е.Л. Суханова. М.: Спарк, 1995, էջ 300:

⁶ Տե՛ս Комментарий к Гражданскому кодексу РФ: в 2 т. / Под ред. Т.Е. Абовой, А.Ю. Кабалкина., М.: Юрайт, 2004, комментарий к статье 450 // հասանելի է <https://www.lawmix.ru/commlaw/1642?page=1> հղմամբ, էջ 137:

տեսված դեպքերում կամ որևէ իրադարձության կամ խախտման առկայության դեպքում: Ըստ էության, առանց կողմերի միջև համաձայնության պայմանագրի լուծման հիմքերը սահմանափակելն ուղղված է քաղաքացիաիրավական պայմանագրերի կատարման կայունությանը՝ նրանցում ի սկզբանե ներառված պայմաններին համապատասխան, և որպես հետևանք քաղաքացիական շրջանառության կայունության ապահովմանը⁷:

Լինելով պայմանագրի լուծման առավել անվտանգ հիմքը՝ այն մանրամասնորեն չի կարգավորվել, չեն սահմանվել ժամկետներ, կոնկրետ կարգ, ինչը պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ ելնելով պայմանագրերի բազմազանությունից՝ հնարավոր չէ կոնկրետացնել կողմերի համաձայնությամբ պայմանագրի լուծման հիմքերը⁸: Եվ այս իսկ պատճառով նման ազատությունը լիովին արդարացված է:

Չնայած կողմերի համաձայնությամբ պայմանագրի լուծմանն օրենսդրի կողմից տրված նման ազատությանը՝ օրենքը նախատեսում է պայմանագրի լուծման համար որոշակի ձև:

Այս կապակցությամբ նախ պետք է նշել, որ գրականության մեջ պայմանագրի լուծման համաձայնությունը որոշ դեպքերում բնորոշվում է որպես երկկողմանի (բազմակողմանի) գործարք⁹, բայց առավելապես այն բնորոշում են որպես պայմանագիր¹⁰: Բոլոր դեպքերում նման համաձայնության նկատմամբ ենթակա են կիրառման երկկողմ գործարքների (պայմանագրի) վերաբերյալ դրույթները: Այսպես, ՀՀ ՔՕ 468-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «պայմանագրի ... լուծման համաձայնությունը կնքվում է այն ձևով, ինչով պայմանագիրը, եթե այլ բան չի բխում օրենքից, այլ իրավական ակտերից, պայմանագրից կամ գործարար շրջանառության սովորույթներից»:

Այսինքն՝ որպես ընդհանուր կանոն օրենսդիրը նախատեսել է, որ պայմանագրի լուծման համաձայնությունը պետք է ունենա այն նույն ձևը, որն ունի պայմանագիրը՝ բանավոր կամ գրավոր (հասարակ գրավոր կամ նոտարական ձև): Հետևաբար՝ բոլոր այն դեպքերում, երբ կողմերը չեն պահպանել ձևը, կիրառման են ենթակա ՀՀ ՔՕ 298-րդ, 300-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները, այն է՝ գործարքի հասարակ գրավոր ձևը չպահպանելը վեճի դեպքում կողմերին զրկում է ի հաստատումը գործարքի ու նրա պայմանների՝ վկաների ցուցմունքներ վկայակոչելու, սակայն նրանց չի զրկում գրավոր և այլ ապացույցներ ներկայացնելու իրավունքից, իսկ գործարքի նոտարական ձևը չպահպանելը հանգեցնում է գործարքի անվավերության, նման գործարքն առոչինչ է: Նույն ձևով պայմանագրի լուծման համաձայնության վերաբերյալ դրույթները ենթակա են կիրառման նաև այն դեպքերում, երբ թեև պայմանագրի այս կամ այն ձևը պարտադիր

⁷ Стн Гражданский кодекс РФ, Гражданский кодекс РФ Последняя действующая редакция с Комментариями, <http://stgkrf.ru/450>:

⁸ Стн С.А. Соменков, Расторжение договора в гражданском обороте: теория и практика, М., 2005, էջ 50:

⁹ Стн Суханов Е.А., Гражданское право, Том II, П. 1. Учебник, – М.: изд. БЕК, 2000, էջ 192:

¹⁰ Стн С.А. Соменков, Расторжение договора в гражданском обороте: теория и практика, Москва, 2005, էջ 49:

չի եղել, սակայն կողմերը որոշել են կքնել այդ ձևով (ՔՕ 450-րդ հոդված, 2-րդ մաս):

Որպես ընդհանուր կանոնից բացառություն՝ օրենսդիրն ամրագրել է, որ կողմերը պայմանագրով կարող են նախատեսել պայմանագրի լուծման այլ ձև, քան նախատեսված է օրենքով: Այսինքն, եթե պայմանագիրը կնքվել է հասարակ գրավոր ձևով, կողմերը կարող են նախատեսել, որ պայմանագրի լուծման վերաբերյալ համաձայնությունը պետք է կնքվի նոտարական ձևով¹¹: Նույն կերպով, բոլոր այն դեպքերում, երբ կողմերը, չնայած նրան, որ պայմանագրի կնքման համար օրենքով այդ ձևի պահպանումը պարտադիր չի եղել, սակայն կողմերը նոտարական վավերացման են ենթարկել պայմանագիրը, կողմերը ազատ են պայմանագրում նախատեսելու, որ պայմանագրի լուծման մասին համաձայնության համար նոտարական վավերացումը պարտադիր չէ:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ ՔՕ 466-րդ հոդվածի 1-ին մասում առկա այն ձևակերպմանը, ըստ որի՝ «...լուծումը հնարավոր է կողմերի համաձայնությամբ, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով կամ պայմանագրով», ապա այս ձևակերպումը որոշակի հակասական մեկնաբանությունների առիթ է դառնում: Մասնավորապես, հեղինակների մի մասը նշում է, որ նշված ձևակերպումն իրենց ենթադրում է, որ կողմերը կարող են և զրկված/սահմանափակված լինել իրենց համաձայնությամբ պայմանագրի լուծման հնարավորությունից և որպես օրինակ է բերվում ՀՀ ՔՕ 446-րդ հոդվածով նախատեսված հոգուտ երրորդ անձանց կնքված պայմանագիրը, ըստ որի՝ որպես ընդհանուր կանոն երրորդ անձի կողմից պայմանագրով իր իրավունքից օգտվելու ցանկությունը պարտապանին հայտնելու պահից կողմերն առանց երրորդ անձի համաձայնության չեն կարող լուծել ... իրենց կնքած պայմանագիրը¹², իսկ պայմանագրի լուծման այս հիմքի սահմանափակումը կողմերը համաձայնությամբ դրվում է որոշակի կասկածի տակ, քանի որ ինչպես կողմերը նախատեսել են իրենց համար նման սահմանափակում, այնպես էլ առանց որևէ խնդրի կարող են այն պայմանագրի լուծման համաձայնությամբ այն վերացնել¹³: Երկրորդ խումբ հեղինակները (օրինակ՝ Բ. Լ. Հասելբերգը, Օ. Ս. Ստրեբկովան) կարծում են, որ «եթե օրենքով կամ պայմանագրով այլ բան նախատեսված չէ» արտահայտությունը չի վկայում նրա մասին, որ կողմերին կարող է արգելվել

¹¹ Ինչ վերաբերում է հակառակին, այսինքն՝ առավել մեղմ ձև նախատեսելուն (հատկապես պարտադիր նոտարական վավերացում պահանջող գործարքների դեպքում), ապա գրականության մեջ, արտահայտվել է կարծիք, որ դա հնարավոր չէ: Այսինքն՝ կողմերը չեն կարող պայմանագրում նախատեսել պայմանագրի լուծման մասին համաձայնության ավելի մեղմ ձև, քան այն, որով կնքված է պայմանագիրը, եթե օրենքով այդ պայմանագիրը ենթակա է նոտարական վավերացման (Տե՛ս Ս.Ս. Սոմենկով, Расторжение договора в гражданском обороте: теория и практика, М., 2005, էջ 49): Դեռ ավելին գրականության մեջ նշվել է, որ այն դեպքերում, երբ պայմանագրի հասարակ գրավոր ձևը չպահպանելը հանգեցնում է այդ պայմանագրի անվավերության, կողմերը նույնպես չեն կարող պայմանավորվել այդ պայմանագրի լուծման համաձայնության բանավոր ձևի մասին: // Տե՛ս Комментарии к ГК РФ, комментарии к статье 452, Հասանելի է <http://gkcodeksrf.ru/ch-1/rzd-3/podrzd-2/gl-29/st-452-gk-rf> հղմամբ:

¹² Տե՛ս Гражданский кодекс РФ 2019 Актуальная редакция с Комментариями по состоянию на 19.10.2019, <http://gkcodeksrf.ru/ch-1/rzd-3/podrzd-2/gl-29/st-450-gk-rf>:

¹³ Տե՛ս Договорное и обязательственное право (общая часть): постатейный комментарий к статьям 307-453 ГК РФ отв. ред. А.Г. Карапетов, - М., М-Логос, 2017, комментарии к статье 450 ГК РФ, կետ 1.1:

իրենց համաձայնությամբ լուծել պայմանագիրը: Նշված դրույթը պետք է ընկալել որպես որոշ դեպքերում պայմանագրի միակողմանի լուծման թույլատրված հնարավորություն¹⁴: Նման դրույթը որևէ կերպ չի սահմանափակում կողմերի հնարավորությունը հետագայում լուծել պայմանագիրը հավելյալ համաձայնությամբ: Այս հարցի վերաբերյալ դիրքորոշում է հայտնել նաև ՌԴ Սահմանադրական դատարանը՝ նշելով, որ [466-րդ հոդվածի 1-ին մասը] կողմերին իրավունք տալով որոշել, թե բացի իրենց միջև առկա համաձայնությունից՝ ուրիշ որ հանգամանքների առկայության դեպքում է հնարավոր լուծել պայմանագիրը, ինքն իրենով ուղղված է պայմանագրի ազատության քաղաքացիաիրավական սկզբունքի իրականացմանը¹⁵: Նշված մեկնաբանությունը, կարծես, առավել համահունչ է ՀՀ դատական պրակտիկայում առկա մոտեցումներին: Միաժամանակ, իհարկե, նման մեկնաբանությունը չի կարող արգելք հանդիսանալ, որ օրենքը (վերոնշյալ 446-րդ հոդվածը օրինակ) կամ կողմերը իրենց համաձայնությամբ սահմանափակեն պայմանագրի կոնսենսուալ լուծման իրավունքը¹⁶: Կարծում ենք, որ երկրորդ տեսակետն առավել ընդունելի է:

ՀՀ ՔՕ 469-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «պայմանագրի ... լուծման դեպքում պարտավորությունները ... դադարած են համարվում պայմանագրի ... լուծման մասին կողմերի համաձայնությունը կնքելու պահից, եթե այլ բան չի բխում համաձայնությունից կամ պայմանագրի փոփոխության բնույթից»: Այսինքն՝ օրենսդիրը որպես ընդհանուր կանոն նախատեսել է, որ պայմանագիրը համարվում է լուծված այդ մասին կողմերի համաձայնությունը կնքելու պահից, միաժամանակ ելնելով պայմանագրի ազատության սկզբունքից, կողմերին տրվել է հնարավորություն որոշելու պայմանագրի լուծման այլ ժամկետ:

2. Պայմանագրի լուծումը կողմերից մեկի նախաձեռնությամբ

Ինչպես և նշվել է, բացի կողմերի համաձայնությունից՝ պայմանագիրը կարող է լուծվել կողմերից մեկի նախաձեռնությամբ կամ (Ա) պայմանագիրը լուծելու պահանջ դատարան ներկայացնելու (դատական կարգով) կամ (Բ) պայմանագրի կատարումից միակողմ հրաժարվելու միջոցով (արտադատական կարգ):

Ա) Պայմանագրի լուծման դատական կարգը.

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 466-րդ հոդվածը նախատեսել է, որ կողմը կարող է դիմել դատարան պայմանագիրը լուծելու պահանջով միայն սահմանափակ դեպքերում, այն է՝

¹⁴ Տե՛ս *Безик К.С.*, Договорное право. Общая часть : учеб. пособие. 2-е изд., испр. и доп. Иркутск, 2016, էջեր 176-177:

¹⁵ Տե՛ս Определение Конституционного Суда РФ от 24.05.2005 N 170-О Об отказе в принятии к рассмотрению жалобы Свободного профсоюза работников МП Медавтотранс на нарушение конституционных прав и свобод пунктом 1 статьи 450 Гражданского кодекса Российской Федерации, կետ 2:

¹⁶ Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս *Ю.С. Поваров*, Соглашение сторон как основание (способ) изменения или расторжения договора, Самарский национальный исследовательский университет имени академика С.П. Королёва, Ученые записки казанского университета. серия гуманитарные науки, էջեր 527-536:

- (1) եթե մյուս կողմը թույլ է տվել պայմանագրի էական խախտում կամ
- (2) եթե դա նախատեսված է օրենքով կամ
- (3) եթե դա նախատեսված է պայմանագրով:

Պայմանագրի դատական կարգով լուծման առաջին հիմքը՝ էական խախտման հիմքով պայմանագրի լուծումը, պայմանագրի լուծման ոչ կոնսենսուալ հիմքերից **ամենաունիվերսալը և հիմնականն** է, քանի որ ենթակա է կիրառման բոլոր պայմանագրերի նկատմամբ՝ անկախ դրանց տեսակից և անկախ այդ իրավունքի՝ պայմանագրում նախատեսված լինելու հանգամանքից: Պայմանագրի էական խախտումը բնորոշվում է որպես կողմերից մեկի թույլ տված պայմանագրի խախտում, որը հանգեցնում է մյուս կողմի համար այնպիսի վնասի, որն զգալիորեն զրկում է վերջինիս այն բանից, ինչը նա իրավունք ուներ ակնկալել պայմանագիրը կնքելիս (էական խախտումը կարող է լինել ուշացմամբ կատարումը, ոչ պատշաճ կատարումը և այլն):

Պայմանագրի խախտման էական լինելը որոշվում է դատարանի կողմից «case-by-case» սկզբունքով, քանի որ մի դեպքում միևնույն խախտումը կարող է համարվել էական, մյուս դեպքում՝ ոչ: Իսկ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ տվյալ դրույթում «զգալիորեն» հասկացությունը գնահատողական կատեգորիա է, և յուրաքանչյուր դեպքում այն գնահատելու համար պետք է ելնել պայմանագրից ստացվող այն **ակնկալիքի բնույթից և ծավալից**, որից զրկվել է պայմանագիրը լուծելու պահանջ ներկայացնող կողմը¹⁷:

Իսկ որոշելու համար, թե արդյո՞ք պայմանագրի չկատարումն էական է, դատարանները կարող են հաշվի առնել տարատեսակ միջազգային իրավական փաստաթղթերում ամրագրված չափանիշներ. օրինակ՝ Միջազգային կոմերցիոն պայմանագրերի UNIDROIT-ի սկզբունքների 7.3.1 հոդվածի 2-րդ մասում առկա հետևյալ հանգամանքները.

ա) պայմանագրի չկատարումն արդյո՞ք էականորեն զրկում տուժած կողմին այն բանից, ինչ նա իրավունք ուներ պայմանագրին համապատասխան ակնկալել, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ մյուս կողմը չէր կանխատեսել և ողջամտորեն չէր էլ կարող նման արդյունք կանխատեսել,

բ) արդյո՞ք պայմանագրի տեսանկյունից չկատարված պարտավորության կատարումն ունի սկզբունքային նշանակություն,

գ) արդյո՞ք պարտավորության չկատարումը եղել է դիտավորյալ, թե կատարվել է կոպիտ անզուտությամբ,

դ) արդյո՞ք պարտավորության չկատարումը տուժող կողմին տալիս է հիմք հավատալու, որ ինքը չի կարող ապավինել մյուս կողմի պարտավորության ապագա կատարմանը,

ե) արդյո՞ք պայմանագիրը չկատարած կողմը կկրի անհամաչափ կորուստ պարտավորության կատարման նախապատրաստման կամ իրականացման արդյունքում, եթե պայմանագիրը լուծվի¹⁸:

¹⁷ Տե՛ս «ՀՀ Շիրակի մարզի Գյումրու համայնքն ընդդեմ Տարոն Գասպարյանի թիվ ՇԴ/0613/02/13 քաղաքացիական գործով» ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 28.11.2014 թվականի որոշումը:

¹⁸ Տե՛ս առավել մանրամասն է. *Առաքելյան*, Պայմանագրի լուծման հիմքերը և կարգը, «Հայրապետ»

Ինչպես նշվել էր, պայմանագիրը դատական կարգով լուծելու համար, բացի այն էական խախտելու հիմքից, օրենքով կամ պայմանագրով կարող են նախատեսվել նաև այլ հիմքեր: Այսինքն՝ տվյալ պարագայում խախտումը թեև կարող է լինել ոչ էական, սակայն կողմերի միջև համաձայնությանը համապատասխան, կամ օրենքի ուժով նման խախտումը հիմք է պայմանագիրը լուծելու համար: Միաժամանակ, օրենքով կամ պայմանագրով կարող են նախատեսվել պայմանագրի դատական կարգով լուծման համար հիմք հանդիսացող ոչ միայն խախտում, այլև այլ հանգամանքներ¹⁹:

Ընդ որում, պայմանագրով կողմերը կարող են ոչ միայն կոնկրետացնել, թե ինչն է համարվելու պայմանագրի էական խախտումը, այլ նաև նախատեսել պայմանագրի կոնկրետ դրույթներ, որոնց խախտման դեպքում կողմն իրավունք է ձեռքբերում պահանջել պայմանագրի դատական կարգով լուծում: Անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ նշված հիմքերն իրենք իրենցով բացառություն են պայմանագրի դատական կարգի լուծման հիմնական տարբերակի՝ էական խախտման հիմքով լուծման նկատմամբ, քանի որ ի տարբերություն առաջինի՝ հնարավոր են միայն առանձին նախատեսված դեպքերում: Օրինակ՝ ՀՀ ՔՕ 622-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ վարձատուի պահանջով վարձակալության պայմանագիրը կարող է դատարանով վաղաժամկետ լուծվել, եթե վարձակալը՝ «inter alia» գույքն օգտագործել է պայմանագրի պայմանների կամ գույքի նշանակության էական կամ բազմակի խախտումներով: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն օրենսգրքի 466 հոդվածի 2-րդ կետին համապատասխան՝ վարձակալության պայմանագրով կարող են սահմանվել վարձատուի պահանջով պայմանագիրը վաղաժամկետ լուծելու այլ հիմքեր, որի հիման վրա կողմերը շատ հաճախ նախատեսում են պայմանագրի լուծման այլ հիմքեր, օրինակ՝ կողմը կարող է դատական կարգով պահանջել լուծել պայմանագիրը, եթե մյուս կողմը X ամիս ուշացնում է վարձավճարի մուծումը:

Հարկ է նշել, որ պայմանագրի դատական կարգով լուծման առանձնահատկությունն այն է, որ «այն չի կարող լինել «առանց որևէ պայմանի (պատճառի)», քանի որ այն միշտ իրականացնում է պաշտպանիչ գործառույթ, և հետևաբար, միշտ հանդիսանում է ռեակցիա սույբեկտիվ իրավունքների խախտման կամ վիճարկման նկատմամբ»²⁰: Այսինքն՝ պայմանագիրը դատական կարգով լուծել պահանջելու համար անհրաժեշտ է, որ առկա լինի որևէ խախտում կամ իրադարձություն, և նշված իրավունքը չի կարող իրականացվել առանց որևէ հիմքի «ցանկացած ժամանակ»: Որոշակիորեն նմանանատիպ դիրքորոշում է հայտնել նաև ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը՝ նշելով, որ «[ՀՀ ՔՕ 466-րդ հոդվածի] վերլուծությունից հետևում է, որ պայմանագիրը կողմերից մեկի պահանջով կարող է ... լուծվել դատարանի վճռով միայն հետևյալ երեք դեպքերում՝ 1. մյուս կողմի թույլ տրված՝ պայմանագրի էական խախտման առկայության դեպքում կամ 2. օրեն-

իրատարակչություն, Երևան, 2019, էջեր 44-47:

¹⁹ Տե՛ս, օրինակ, Информационное письмо Президиума ВАС РФ, 11.01.2002 N 66, “Обзор практики разрешения споров, связанных с арендой”, կետ 25:

²⁰ Տե՛ս *К.С. Безик*, Одностороннее изменение и расторжение договоров в гражданском праве РФ, автореф., дисс., Иркутск, 2012, էջեր 125-126:

քով նախատեսված դեպքում կամ 3. պայմանագրով նախատեսված դեպքում: Վերոնշյալ երեք հիմքերից որևէ մեկով պահանջ ներկայացված լինելու դեպքում պայմանագրի ... լուծման պահանջ ներկայացրած կողմը պետք է ապացուցի իր համար այնպիսի բացասական հետևանքի (վնասի) առաջացումը, որը զգալիորեն զրկում է վնաս կրած կողմին (պայմանագրի լուծման պահանջ ներկայացրած կողմին) ստանալ այն, ինչը նա իրավունք ուներ ակնկալել պայմանագիրը կնքելիս: Հետևաբար՝ պայմանագրի լուծման համար հիմք հանդիսացած հանգամանքի ապացուցման բեռը կրում է այդպիսի պահանջ ներկայացնող կողմը: Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում արձանագրել, որ վերը նշված դրույթում վնաս եզրույթը ենթադրում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածում ամրագրված իրական վնաս, բաց թողնված օգուտ կամ խախտված իրավունքների համար կատարված ծախսեր: Հետևաբար՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 466-րդ հոդվածի հիմքով հայցապահանջ ներկայացվելու դեպքում ապացուցման առարկան են կազմում պայմանագրի խախտման փաստը (կամ օրենքով նախատեսված դեպքը կամ պայմանագրով նախատեսված դեպքը), այդ խախտումը պայմանադիր կողմի կողմից կատարելը, խախտման արդյունքում վնասի առաջացումը: Նշված փաստերի հաստատումից բացի՝ դատարանի կողմից ինքնուրույն գնահատման են ենթակա խախտման էական լինելը և վնասի այնպիսին լինելը, որը պահանջ ներկայացրած կողմին զրկել է պայմանագրով ստացվող ակնկալիքից»²¹:

Այսինքն՝ Վճռաբեկ դատարանի նշված որոշումից հետևում է, որ դատական կարգով պայմանագիրը լուծելու համար անհրաժեշտ է որևէ հանգամանքի առկայությունը, որը տվյալ պարագայում պետք է նախատեսված լինի պայմանագրով, և որի առկայության փաստն ապացուցելու պարտականությունը կրում է հայցվոր կողմը: Ըստ էության, դատարանի գործառույթը տվյալ պարագայում կայանում է հենց այդ հանգամանքների կամ խախտումների վրա հասած և ապացուցված լինելը ստուգելու մեջ:

Այդուհանդերձ Վճռաբեկ դատարանի նման դիրքորոշումը խնդրահարույց է այն տեսանկյունից, որ օրենքով և պայմանագրով պայմանագրի դատական կարգով լուծման դեպքերը կապվում են կողմին պատճառված զգալի վնասի հետ, այն դեպքում, երբ նշված երկու դեպքերում էլ վնասի առկայությունը պարտադիր չէ: Դեռ ավելին՝ օրենսդիրը նման կանոնակարգումներ նախատեսելով նպատակ է հետապնդել մի դեպքում ինքն իրեն, իսկ մյուս դեպքերում կողմերին թույլատրել շրջանցել պայմանագրի լուծման հիմնական եղանակը՝ նախատեսելով դրա լուծման համար առավել մեղմ հիմքեր, որոնց պարագայում էական վնասի առկայությունը պարտադիր չէ:

Ի դեպ, հենց Վճռաբեկ դատարանն իր հետագա որոշումներում նույնանման հարցեր քննարկելիս չի հիմնվել իր վերոնշյալ որոշման վրա, օրինակ՝ թիվ

²¹ Տե՛ս «Միսակ-Նուբար Թեբեղեկյանն ընդդեմ Ռուբեն Քոչարի և մյուսների» թիվ ԵԿԴ/0805/02/10 քաղաքացիական գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 05.04.2013 թվականի որոշումը (վերահաստատված նաև, օրինակ, թիվ ԵԱՆԴ/0168/02/11 քաղ. գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 07.04.2018 թ. որոշմամբ):

ԱՐԴԻ/1159/02/13 քաղ. գործով կողմերը պայմանագրում նախատեսել էին, որ վարձատուի կողմից պայմանագիրը կարող է միակողմանի վաղաժամկետ լուծվել, եթե վարձակալը 3 ամիս ուշացնում է վարձավճարի մուծումը, իսկ Վճռաբեկ դատարանը որոշման պատճառաբանական մասում նշել է, որ «[նշված] կետի մեկնաբանությունից հետևում է, որ Պայմանագրի լուծման համար բավարար է վարձակալի կողմից վարձավճարը երեք ամիս ուշացնելու խախտման փաստի արձանագրումը՝ անկախ այդ պարտավորությունը հետագայում կարարվելու հանգամանքից: (...) [Գ]ործով հիմնավորվում է վարձակալի կողմից վարձավճարի վճարումը երեք ամսից ավել ուշացնելու փաստը, ինչը բավարար է Պայմանագիրը վարձատուի պահանջով դադարանի վճռով լուծելու համար:»: Վճռաբեկ դատարանի նշված դիրքորոշումից հետևում է, որ պայմանագրում առկա նման կանոնակարգումների պարագայում որևէ կերպ պարտադիր չէ ապացուցել վնասի առկայությունը. պայմանագրում նշված խախտման (հանգամանքի) վրա հասնելը ինքնին բավարար է պայմանագիրը լուծելու համար:

Ընդհանրացնելով՝ պայմանագրով կամ օրենքով նախատեսված պայմանագիրը դատական կարգով հիմքերը իրենք իրենցով հանդիսանում են հատուկ դեպքերը պայմանագրի դատական կարգով լուծման հիմնական հիմքի նկատմամբ, իսկ դրանց միջև էական տարբերությունն այն է, որ էական խախտման հիմքով պայմանագրի լուծման համար կողմը պետք է ապացուցի իր համար այնպիսի բացասական հետևանքի (վնասի) առաջացումը, որը զգալիորեն զրկում է վնաս կրած կողմին ստանալ այն, ինչը նա իրավունք ուներ ակնկալել պայմանագիրը կնքելիս, իսկ օրենքով կամ պայմանագրով նախատեսված դեպքերի համար նման բացասական հետևանքի առկայությունը պարտադիր չէ:

Ավարտելով պայմանագրի լուծման հիմքերը՝ անդրադառնանք Վճռաբեկ դատարանի կողմից առավել քննարկված դատարան դիմելու իրավունքի առաջացման հիմքերին կամ պայմանագրի՝ կողմերից մեկի նախաձեռնությամբ լուծելու կարգին:

Այսպես, ՀՀ ՔՕ 468-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ կողմը կարող է պայմանագրի ... լուծման մասին պահանջը դատարան ներկայացնել միայն պայմանագրի ... լուծման առաջարկի վերաբերյալ մյուս կողմի մերժումը ստանալուց կամ այդ առաջարկում նշված ժամկետում պատասխանը չստանալուց հետո, իսկ դրա բացակայության դեպքում՝ երեսնօրյա ժամկետում:

Վերոնշյալ նորմի վերաբերյալ բազմաթիվ անգամներ դիրքորոշում է հայտնել ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը: Այսպես, ՀՀ ՔՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է **պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման հիմքերը**, իսկ դրա կարգն ամրագրված է նույն օրենսգրքի 468-րդ հոդվածում: Նշված նորմը սահմանում է պայմանագիրը փոփոխելու կամ լուծելու համար **դատարան դիմելու իրավունքի առաջացման հիմքերը**, հետևաբար պայմանագրի կողմը պայմանագիրը փոփոխելու կամ լուծելու մասին հայցը կարող է դատարան ներկայացնել միայն նշված արտադատարանական կարգի պահանջների պահպանման պայմաններում՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 466-րդ հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված հիմ-

քերի առկայության դեպքում²²: Մեկ այլ գործով Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ օրենսդիրը սույն դրույթով (468-րդ հոդված, 2-րդ մաս) հնարավորություն է ընձեռել կողմին պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման մասին պահանջ ներկայացնել դատարան միայն հետևյալ դեպքերից հետո՝

- պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման առաջարկի վերաբերյալ մյուս կողմի մերժումը ստանալուց կամ

- այդ առաջարկում նշված ժամկետում պատասխանը չստանալուց հետո կամ

- ժամկետի բացակայության դեպքում՝ առաջարկը ստանալուց հետո 30-օրյա ժամկետում²³:

Վերոշարադրյալը հաշվի առնելով՝ եզրահանգում ենք, որ դատարան դիմելու համար արտադատական կարգի պահպանումը պարտադիր է, և այն, ընդհանուր առմամբ, իրենից ենթադրում է պայմանագրի լուծման առաջարկ՝ ուղղված մյուս կողմին, որի մյուս կողմի ընդունման դեպքում պայմանագիրը համարվում է լուծված արդեն կողմերի համաձայնությամբ (466-րդ հոդված, 1-ին մաս): Սակայն եթե կողմը չի համաձայնում լուծել պայմանագիրը, ապա մյուս կողմը այն միակողմանի գործողություններով լուծել չի կարող, և ինչպես արդեն նշվել էր, պետք է դիմի դատարան պայմանագիրը լուծելու պահանջով²⁴:

Ընդ որում, կողմին ուղղված առաջարկը պետք է լինի **գրավոր** և պետք է **հստակ ցույց** տա կողմի մտադրությունը պայմանագիրը լուծելու մասին²⁵: Արտադատական կարգի պահպանված լինելու փաստի ապացուցման բեռը **կրում է հայցվորը**, իսկ որպես հիմնավորում կողմը կարող է ներկայացնել պայմանագրի մյուս կողմի գրավոր մերժումը, կամ եթե բացակայում է առաջարկի պատասխանը, ապա ներկայացվում է համապատասխան գրավոր առաջարկը՝ ուղղված պայմանագրի մյուս կողմին²⁶:

Այսպիսով, պայմանագրի լուծման դատական կարգն ընդհանուր առմամբ ունի հետևյալ տեսքը՝

1) կողմի համար առկա է ՀՀ ՔՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին պարբերությամբ նախատեսված հիմքերից որևէ մեկը (էական խախտում, օրենքով կամ պայմանագրով նախատեսված դեպք), (պայմանագրի փոփոխման հիմք),

2) կողմը դիմել է մյուս կողմին պայմանագիրը լուծելու համար և ստացել է մյուս կողմի մերժումը կամ այդ առաջարկում նշված ժամկետում, իսկ ժամկետ նշված չլինելու դեպքում՝ 30-օրյա ժամկետում չի ստացել պատասխան (դատա-

²² Տե՛ս «Գուրգեն Գևորգյանն ընդդեմ Հմայակ Խաչատրյանի» և ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Արարատի տարածքային ստորաբաժանման թիվ 3-685(ՎԴ) քաղաքացիական գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի մարտի 30-ի որոշումը:

²³ Տե՛ս «Արմեն Տիշինյանն ընդդեմ Հմայակ Խաչատրյանի» թիվ ԵՇԴ/1102/02/11 քաղաքացիական գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 19-ի որոշումը:

²⁴ Տե՛ս *A.H. Гусев*, Постатейный комментарий к части первой ГК РФ, Инфра-М, 2003, комментарии к статье 450:

²⁵ Տե՛ս «Վաղարշ և որդիներ Կոնցեռն» ՍՊԸ-ն ընդդեմ Մարինա Հայրապետյանի, Կարեն, Վարդգես, Ինա Եղիազարյանների և Ամալյա Բագրատունու, երրորդ անձ «Արարատ բանկ» ԲԲԸ-ի թիվ ԵԿԴ/1769/02/14 քաղաքացիական գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2018 թվականի ապրիլի 07-ի որոշումը:

²⁶ Տե՛ս նույն տեղում:

րան դիմելու հիմք),

3) կողմը դիմում է դատարան պայմանագիրը լուծելու պահանջով:

Այսինքն՝ նշված հիմքերից թեկուզև մեկի բացակայությունը կողմին զրկում է դատարան դիմելու իրավունքից, ընդ որում՝ առաջին դեպքում հայցը ենթակա է մերժման, քանի որ առկա չէ պայմանագրի լուծման հիմք:

Ինչ վերաբերում է երկրորդ փուլին, ապա նախ հարկ ենք համարում քննարկել, թե ինչու է օրենսդիրը նախատեսել պայմանագրի լուծման դատական կարգի համար պարտադիր արտադատական ընթացակարգի պահպանման անհրաժեշտությունը, ընդ որում, այն պայմաններում, որ նման կարգի պահպանումն ինքն իրենով յուրահատկություն է միայն ԱՊՀ երկրների իրավակարգավորումների համար²⁷, քանի որ արտասահմանյան երկրների օրենսդրություններում նման կարգավորումներ չեն հանդիպում: Ենթադրվում է, որ նշված արտադատական կարգի պահպանումը միջոց է դատարանները բեռնաթափել այնպիսի վեճերից, որոնք կողմերը կարող են լուծել իրենց համաձայնությամբ, ինչպես նաև միջոց խուսափելու հավելյալ դատական ծախսերից²⁸: Չնայած գրականության մեջ նույնիսկ նշվել է, որ պայմանագրի դատական կարգով լուծման համար պարտադիր մինչդատական փուլի պահպանումը խոսում է այն առաջնային նշանակության մասին, որը օրենքը վերապահում է պայմանագրի համաձայնեցված լուծմանը՝ որպես պայմանագրի լուծման առավել ընդունելի եղանակի²⁹:

Թերևս այս ամենը հաշվի առնելով է, որ ներկա քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի տրամաբանությունից ելնելով «մյուս կողմին առաջարկ անելը» բավականին հաճախ դիտվում է, որպես վեճի լուծման արտադատական կարգ, և այդ արտադատական կարգի չպահպանումը դիտարկվում է որպես ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածով նախատեսված վեճի լուծման արտադատական կարգի չպահպանում և ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 127-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի հիմքով (հայցվորը չի պահպանել մինչև դատարան դիմելը կողմերի միջև առկա վեճի կարգավորման օրենքով ... նախատեսված արտադատական կարգը) դատարանները վերադարձնում են հայցադիմումը³⁰:

Ինչ վերաբերում է պատասխանի համար սահմանված ժամկետին, ապա կողմն ինքն է առաջարկում որոշում ժամկետ (եթե իհարկե որոշում է և եթե օրենքով նախատեսված չէ), սակայն ժամկետը պետք է լինի ողջամիտ, հակառակ պարագայում եթե առաջարկում նշված է **ակնհայտ անընդունելի ժամկետ, ապա դատարանը պետք է հայցը մերժի**, քանի որ այս պարագայում թույլ է տրված

²⁷ Բացառություն է կազմում ուկրաինական քաղաքացիական օրենսգիրքը, որը նման դրույթ չի պարունակում:

²⁸ Տե՛ս *Малхасян А.Г.*, Изменения обстоятельств и их последствия для договорных правоотношений, Ереван 2017, էջ 209-210:

²⁹ Տե՛ս *Стребкова О.С.*, Изменение и расторжение договора в российском гражданском праве, Монография, Белгород 2008 Федеральное агентство по образованию ГОУ ВПО «Белгородский государственный университет», էջ 91:

³⁰ Տե՛ս, օրինակ, թիվ ԿԴ1/2908/02/19 քաղ. գործով Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի 30.07.2019 թվականի «Հայցադիմումը վերադարձնելու մասին» որոշումը:

իրավունքի չարաշահում (ՀՀ ՔՕ 12-րդ հոդված, մաս 1)³¹:

Որոշակիորեն ամփոփելով՝ հարկ ենք համարում նշել, որ պայմանագրի դատական կարգով լուծումը, լինելով կողմերից մեկի նախաձեռնությամբ պայմանագրի լուծման հիմնական հիմք, հանդիսանում է պայմանագրի լուծման ոչ կոնսենսուալ տարբերակներից առավել հուսալին և վստահելին՝ հաշվի առնելով, որ սույն պարագայում պայմանագիրը լուծվում է դատարանի կողմից: Այդուհանդերձ նշված հուսալիությունը բախվում է պայմանագրի լուծման այս հիմքի ժամանակատարությանը՝ հաշվի առնելով ներկայիս հետզհետե արագացող քաղաքացիական շրջանառությունը՝ հատկապես ձեռնարկատիրական գործունեության ոլորտում:

Բ) Պայմանագրի լուծումը պայմանագրի կատարումից միակողմ հրաժարվելու միջոցով³²:

ՀՀ ՔՕ-ն որպես կողմի նախաձեռնությամբ պայմանագրի լուծման երկրորդ հիմք է նախատեսել պայմանագրից (դրա կատարումից) հրաժարումը (պայմանագրի լուծման արտադատական կարգ): Լինելով պայմանագրի լուծման առավել խոցելի տարբերակը՝ այն շատ թույլ է կարգավորվել ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությամբ, իսկ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը այս հիմքի վերաբերյալ դիրքորոշում չի հայտնել:

Ինչևէ, ՀՀ ՔՕ 466-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է պայմանագրի լուծման արտադատական կարգը, այն է՝ պայմանագիրը լրիվ կատարելուց միակողմանի հրաժարվելու դեպքում, երբ պայմանագրից հրաժարվելը թույլատրվում է օրենքով կամ կողմերի համաձայնությամբ, պայմանագիրը համարվում է լուծված:

Նախատեսելով պայմանագրի լուծման դատական կարգը որպես հիմնական, օրենսդիրը նախատեսել է նրանից **բացառություն³³**, ի դեմս պայմանագիրը կատարելուց հրաժարվելու կարգի, որը իրականացվում է առանց դատարանի դիմելու: Այսինքն՝ տվյալ պարագայում կողմի միակողմանի կամահայտնությունը բավարար է պայմանագիրը լուծելու համար ի տարբերություն պայմանագրի լուծման կոնսենսուալ տարբերակի, երբ անհրաժեշտ է կողմերի համաձայնեցված կամահայտնությունը: Պայմանագրի լուծման դատական կարգից սույն կարգը տարբերվում է նրանով, որ առաջին դեպքում կողմը միակողմանի կամահայտնությամբ (արտադատական ընթացակարգի պահպանման դեպքում, իհարկե) կարող է միայն դիմել դատարան՝ պահանջելով լուծել պայմանագիրը, և իր սեփական միակողմանի գործողություններով պայմանագիրը լուծել չի կարող, հետևաբար պայմանագրից միակողմ հրաժարվելու դեպքում խոսքը գնում է ոչ թե մյուս կողմին պայմանագրի լուծման պահանջ ներկայացնելու մասին, այլ հենց պայմանագրից հրաժարվելու մասին, որի իրականացումը հանգեցնում է պայմա-

³¹ Տե՛ս *Соменков С.А.*, Расторжение договора в гражданском обороте: теория и практика, М., 2005 год, էջ 89:

³² Սույն աշխատությունում պայմանագրից «միակողմանի հրաժարվել» արտահայտության ներքո անհրաժեշտ է հասկանալ միայն պայմանագրից «լրիվ հրաժարումը»:

³³ Տե՛ս *Соменков С.А.*, Расторжение договора в гражданском обороте: теория и практика, М., 2005 год, էջ 91:

նագրի լուծման³⁴:

Սույն հիմքի բնույթի և էության վերաբերյալ իրավաբանական գրականության մեջ արտահայտվել է կարծիք, որ բացի պայմանագրի լուծման հիմք հանդիսանալուց պայմանագրի կատարումից միակողմանի հրաժարումը, կարող է նաև որոշ դեպքերում համարվել սանկցիա՝ մյուս կողմի թույլ տրված իրավախախտմանը: Այսպես, եթե պայմանագրից միակողմանի հրաժարվելու իրավունքն իրականացվում է իրավունքի պաշտպանության նպատակով, ապա պայմանագրի կատարումից հրաժարումը կարող է գնահատվել որպես *օպերատիվ ներազդեցության միջոց*: Սակայն եթե պայմանագրի կատարումից հրաժարման իրավունքի իրացումը հնարավոր է «ցանկացած ժամանակ», և այն կապված չէ իրավունքի խախտման հետ, ապա միակողմանի հրաժարումը պետք է դիտարկվել պարզապես որպես պայմանագրի լուծման ձևերից մեկը, բայց ոչ որպես օպերատիվ ներազդեցության միջոց³⁵: Նման բաժանման գործնական նշանակությունն այն է, որ պայմանագրից միակողմանի հրաժարման՝ որպես պայմանագրի մյուս կողմի իրավախախտման նկատմամբ օպերատիվ ներազդեցության միջոցի, կիրառման դեպքում այդ խախտումը թույլ տված կողմը **պարտավոր է հատուցել պայմանագիրը լուծող կողմին հասցված վնասը**, իսկ եթե կողմը իրացրել է իր՝ պայմանագրի կատարումից հրաժարվելու իրավունքը այն դեպքում, երբ մյուս կողմը թույլ չի տվել խախտում, ապա մի շարք դեպքերում պայմանագրից հրաժարված կողմը ինքն է պարտավոր հատուցել մյուս կողմի կրած վնասը³⁶:

Հետևաբար, ինչպես նշվեց, վերոնշյալ պարագայում խոսքը գնում է խախտված իրավունքի պաշտպանության մասին, այսինքն՝ պայմանագրից միակողմանի հրաժարումը (դրա միակողմանի լուծումը) քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանության եղանակներից իրավահարաբերությունը դադարեցնելու կամ փոփոխելու եղանակի մասնավոր դեպքն է՝ հաշվի առնելով այն, որ իրավահարաբերության դադարեցումը՝ որպես պաշտպանության եղանակ, առկա է միայն ժամանակ, երբ մի կողմը պահանջում է իրավահարաբերության դադարեցում՝ կապված իր իրավունքների խախտման հետ (ՀՀ ՔՕ, հոդված 14, մաս 1, կետ 12)³⁷:

Ինչպես երևում է ՀՀ ՔՕ 466-րդ հոդվածի 3-րդ մասի դիսպոզիցիայից, պայմանագրի կատարումից հրաժարվելու իրավունքը կարող է նախատեսված լինել ինչպես օրենքով, այնպես էլ պայմանագրով:

Օրենքով նախատեսված պայմանագրի կատարումից հրաժարվելու իրավունք վերապահող նորմերը կարելի է պայմանականորեն բաժանել 3 խմբի.

ա) նորմեր, որոնք կրում են ընդհանուր բնույթ և նախատեսում են հիմնական դրույթները, (ՀՀ ՔՕ հոդված 348-րդ և 466-րդ),

³⁴ Տե՛ս *Крашенинникова П.В.*, Договор: Постатейный комментарий глав 27, 28 и 29 ГК РФ, «Статут» 2010, էջ 205:

³⁵ Այլ կերպ՝ առաջին դեպքում պայմանագրի լուծումը և՛ օպերատիվ ներազդեցության միջոց է, և՛ պայմանագրի լուծման հիմք, իսկ երկրորդ դեպքում՝ միայն որպես պայմանագրի լուծման հիմք, Է. Ա.:

³⁶ Տե՛ս *Грибанов В.П.*, Осуществление и защита гражданских прав, Москва, 2001, էջ 152-153:

³⁷ Տե՛ս *Մխչյան Դ.*, ՀՀ Քաղաքացիական իրավունք ընդհանուր դրույթներ, Ոսումնական ձեռնարկ, Երևան, Տիգրան Մեծ, 2012, էջ 299:

բ) նորմեր, որոնք թեև իրենց ընդհանրականությամբ զիջում են առաջին խմբի նորմերին, բայց որոշ պայմանների առկայության դեպքում կիրառելի են բազմաթիվ պայմանագրերի նկատմամբ (ՀՀ ՔՕ հոդված 421-րդ և 367-րդ),

գ) առանձին պայմանագրերի կատարումից միակողմ հրաժարվելու իրավունք վերապահող նորմեր (օրինակ՝ ՀՀ ՔՕ հոդվածներ 479, 483, 491, 500, 612, 697, 713 և այլն):

Որոշ դեպքերում օրենսդիրը նախատեսել է, որ կողմի՝ պայմանագրի կատարումից հրաժարվելու իրավունքը պայմանավորված է մյուս կողմի թույլ տված խախտմամբ (հոդված 491, մաս 2, հոդված 496, մաս 2, հոդված 538 և այլն), իսկ որոշ դեպքերում էլ, ելնելով պայմանագրի բնույթից, առանց որևէ անհրաժեշտ հիմնավորման (հոդվածներ 788, 803, 811 և այլն)³⁸:

Նորմի դիսպոզիցիայից բխում է, որ օրենսդիրը, նախատեսելով պայմանագրով դրա կատարումից միակողմ հրաժարվելու իրավունքը, չի նախատեսել այդ իրավունքի իրացման համար որևէ հիմքի (կամ խախտման) առկայության պարտադիր լինելը, այսինքն՝ պայմանագրի կատարումից միակողմանի հրաժարվելու (պայմանագրի միակողմանի լուծման) համար բավարար է միայն այդպիսի **հրաժարման հնարավորության մասին նշումը** պայմանագրում³⁹: Սակայն պայմանագրում նման իրավունք ամրագրելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ 466-րդ հոդվածի հետ օրգանապես կապված ՀՀ ՔՕ 348-րդ հոդվածի հիման վրա պայմանագրի կատարումից հրաժարվելու իրավունքը **չպետք է հակասի օրենքին**⁴⁰:

Փաստորեն, պայմանագրից (դրա կատարումից) հրաժարումը հնարավոր է 2 դեպքում.

ա) երբ նման հրաժարումը կապված է կողմի թույլ տված խախտման հետ կամ որևէ իրադարձության կամ հանգամանքի հետ կամ «մոտիվացված լուծում է»,

բ) երբ նման հրաժարումը կապված չէ խախտման կամ որևէ իրադարձության հետ, և կարող է կատարվել ցանկացած ժամանակ, առանց որևէ պատճառի կամ «առանց որևէ հիմք/չմոտիվացված լուծում»: Ընդ որում՝ այս երկրորդ դեպքում պայմանագրից հրաժարումը գրականության մեջ որակվել է որպես կողմին տրված արտոնություն⁴¹:

Նշված երկրորդ հիմքով պայմանագրի լուծումը միայն ՀՀ և ԱՊՀ երկրների բնորոշ առանձնահատկությունն է, քանի որ նման ընդհանուր կարգավորում, որը թույլ կտա կողմին ցանկացած պահի հրաժարվել ցանկացած պայմանագրից՝ ան-

³⁸ Պայմանագրի կատարումից հրաժարվելու հետ կապված նորմերը կապված դրանց կիրառման հիմքի և հանգամանքների հետ կարելի է նաև ենթարկել այլ դասակարգումների, որոնց մասին տես Гражданское право В 4-х томах, Том III, Учебник 3-е издание, переработанное и дополненное, Ответственный редактор — доктор юридических наук, профессор Е.А. Суханов, Волтерс Клувер, 2006, էջեր 226-228:

³⁹ Տես Постановление Президиума ВАС РФ от 16.02.2010 N 13057/09 по делу N A40-87811/08-147-655

⁴⁰ Օրինակ՝ ՌԴ բարձրագույն արբիտրաժային դատարանը գործերից մեկով նշել է, որ կողմը չի կարող միակողմանի լուծել առուվաճառքի պայմանագիրը, եթե մյուս կողմն այն ամբողջությամբ կատարել է (տես Постановление Президиума ВАС РФ от 22.12.1998 N 5848/98):

⁴¹ Տես *Егорова М.А.*, Односторонний отказ от исполнения гражданско-правового договора, 2 изд., М.: Статут, 2010, էջ 39:

կախ դրանց բնույթից, կողմի թույլ տված խախտումից, այլ երկրների օրենսդրություններում բավականին հազվադեպ է հանդիպում: Այս կապակցությամբ հարկ է նշել, որ խոսքը չի վերաբերում օրենքով նախատեսված պայմանագրից առանց որևէ հիմքի հրաժարվելուն, քանի որ օրենքով նման իրավասության տրամադրումը կապված է հենց պայմանագրի բնույթի հետ⁴² (հանձնարարություն, ավանդի պայմանագիրը և այլն): Իսկ պայմանագրով նման իրավունք կարող է նախատեսվել ցանկացած պայմանագրի համար՝ անկախ վերջինիս բնույթից:

Իր բնույթով պայմանագրի կատարումից հրաժարվելը **միակողմանի գործարք է**⁴³ կամ ինչպես նշել է ՌԴ բարձրագույն արբիտրաժային դատարանը, պայմանագրի կատարումից միակողմ հրաժարվելն **իրավաբանական փաստ է**, որը հանգեցնում է պայմանագրի լուծման⁴⁴: Այսինքն՝ նշված իրավունքից օգտվելու փաստն ինքն բավարար է, որպեսզի պայմանագիրը **օրենքի ուժով** ինքնաբերաբար համարվի լուծված⁴⁵:

Միաժամանակ, հարկ է նկատել, որ կողմերը լիովին ազատ են նախատեսելու պայմանագրից հրաժարման համար հավելյալ պայմանների պահպանում, ինչպիսին, օրինակ, պարտավորությունը խախտած կողմին պարտավորության կատարման հավելյալ ժամկետ (Nachfrist) տրամադրելն է: Նման կարգավորում հանդիպում է նաև օրենսդրական մակարդակում, օրինակ՝ ՀՀ ՔՕ 721-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի համաձայն՝ այն դեպքերում, երբ կապալառուն աշխատանքը կատարել է կապալի պայմանագրի խախտմամբ, որը վատթարացրել է դրա արդյունքը, ..., պատվիրատուն իրավունք ունի, իր ընտրությամբ, կապալառուից պահանջել՝ (...) ողջամիտ ժամկետում անհատույց վերացնելու թերությունները: Իսկ նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ եթե աշխատանքում կապալի պայմանագրի պայմանից տեղ գտած շեղումը կամ աշխատանքի արդյունքի այլ թերությունները չեն վերացվել պատվիրատուի սահմանած **ողջամիտ ժամկետում** ..., պատվիրատուն իրավունք ունի հրաժարվել պայմանագիրը կատարելուց ու պահանջել հատուցելու պատճառված վնասները:

Ինչ վերաբերում է պայմանագրի լուծման այս և դատական կարգերի հարաբերակցության հարցին, ապա պետք է հաշվի առնել, որ դրանք համարվում են **մեկը մյուսից լիովին առանձին և անկախ գործող մեխանիզմներ**: Կողմի մոտ նշված հիմքերից մեկի առկայությունը չի կարող հիմք հանդիսանալ մյուսի առկայության համար: Այսինքն՝ եթե կողմը պայմանագրով կամ օրենքով իրավունք ունի պահանջել լուծել պայմանագիրը դատական կարգով, դա հիմք չի կարող հանդիսանալ պայմանագրից հրաժարվելու համար, և ընդհակառակը, եթե կողմն ունի իրավունք հրաժարվելու պայմանագրից, ապա դա չի կարող հիմք

⁴² Տե՛ս *А.В. Демкина*, Порядок и пределы реализации права на отказ от договора или от осуществления прав по договору: новые правила ГК РФ, Гражданское право вопросы имущественной политики, № 11 (170) 2015, էջ 60:

⁴³ Տե՛ս Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 23.06.2015 № 25 “О применении судами некоторых положений раздела I части первой ГК РФ”:

⁴⁴ Տե՛ս Постановление Президиума ВАС РФ от 09.09.2008 N 5782/08 по делу N A19-9645/07-26:

⁴⁵ Նման դիրքորոշում է հայտնել ՀՀ Վերաքննիչ դատարանը (տե՛ս «ԱՍԿՈ-Կոնցեռն» ՍՊԸ-ն ընդդեմ «ԿԱ ընդ ԱԿ» ՓԲԸ-ի թիվ ԵԿԴ/0462/02/13 քաղաքացիական գործով ՀՀ Վերաքննիչ դատարանի 08.04.2014 թվականի որոշումը): // Հասանելի է datalex.am տեղեկատվական համակարգում

հանդիսանալ դատական կարգով պայմանագիրը լուծելու համար: Այդուհանդերձ, իհարկե, նշված հիմքերը **իրար բացառող չեն**, քանի որ կարող են հանդիպել իրավիճակներ, երբ կողմի մոտ կարող է ծագել պայմանագրի լուծման երկու հնարավորությունն էլ, օրինակ՝ կողմերը կարող են նախատեսել, որ կողմը կարող է միակողմանի հրաժարվել վարձակալության պայմանագրից, եթե էականորեն վատթարացել է գույքի վիճակը: Տվյալ պարագայում կողմը կարող է կամ պայմանագրի հիման վրա հրաժարվել պայմանագրից, կամ ՀՀ ՔՕ 622-րդ հոդվածի հիման վրա դիմել դատարան: Կամ պայմանագրով նախատեսված խախտման համար կողմը կարող է միակողմանի հրաժարվել պայմանագրից, և եթե միաժամանակ նշված խախտումը հանդիսանում է էական, կարող է օգտվել նշված երկու իրավունքներից ցանկացածից (և միակողմանի հրաժարման, և դատական կարգով լուծման):

Այդուհանդերձ, ինչպես արդեն նշվել էր, այս հիմքերն իրարից անկախ են, մեկը մյուսով փոխարինման ոչ ենթակա պայմանագրի լուծման եղանակներ, և յուրաքանչյուր դեպքում դատարանը պետք է գնահատման առարկա դարձնի, թե արդյոք կողմի մոտ առկա է եղել նշված իրավունքներից որևէ մեկը: Նշված տարանջատման գործնական նշանակությունը կայանում է նրանում, որ պայմանագրի դատական կարգով լուծման **«սկզբնաղբյուր»** է հանդիսանում 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, որը սահմանում է այն հիմքերը, որոնց առկայության պարագայում միայն կողմը կարող է դիմել դատարան, իսկ պայմանագրից հրաժարումը ինքն իրենով հիմք չէ դատական կարգով պայմանագիրը լուծելու համար:

Չնայած այս ամենին, դատական պրակտիկայում բավականին հաճախ հանդիպում են դեպքեր, երբ դատարանները միայն կողմի «պայմանագրից հրաժարման իրավունքի» առկայության պայմաններում քննում են գործը և դրանց նկատմամբ կիրառում ՀՀ ՔՕ 466-րդ հոդվածով նախատեսված նորմերը, օրինակ՝ թիվ ԵԷԴ/0978/02/17 քաղ. գործով⁴⁶ կողմերի միջև կնքված վարձակալության պայմանագրի 3.5-րդ կետի համաձայն՝ «պայմանագրի յուրաքանչյուր կողմ կարող է ժամանակից շուտ հրաժարվել Պայմանագրից այդ մասին մյուս կողմին 30 օր առաջ գրավոր ծանուցելով»: Դատարանը վճռի պատճառաբանական մասում նշված է, որ «... կողմերի միջև կնքված վարձակալության պայմանագրի 3.5-րդ կետով հստակ սահմանվել է կողմերի իրավունքը ցանկացած ժամանակ պայմանագրից հրաժարվելու մասով՝ 30 օր առաջ գրավոր ծանուցելով միմյանց այդ մասին: Դատարանը հաստատված համարում, որ 09.02.2017թ. հայցվորը կատարելով իր համար վերոնշյալ պայմանագրով սահմանված պայմանագրի վաղաժամկետ լուծելու մասին մյուս կողմին ծանուցելու պարտավորությունը՝ պարասխանողին ուղարկել է անշարժ գույքի վարձակալության պայմանագիրը միակողմանի լուծելու վերաբերյալ ծանուցագիրը, ինչի պայմաններում Դատարանի գնահատմամբ կարող է առաջանալ հայցվորի իրավունքը՝ վարձակալության պայմանագրի լուծման դատական կարգով պահանջի ներկայացման համար:» Ընդ որում, որպես

⁴⁶ Տե՛ս ««Փարվանա կրեդիտ ՈՒՎԿ» ՍՊԸ-ն ընդդեմ Դավիթ Խասիկյանի» թիվ ԵԷԴ/0978/02/17 քաղաքացիական գործով Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 10.11.2017 թվականի վճիռը:

կիրառելի նորմեր նշվել են ՀՀ ՔՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, 468-րդ հոդվածը: Ինչպես և վերը նշվել էր, պայմանագրի լուծման մի եղանակի առկայությունը չի կարող հիմք հանդիսանալ մյուս եղանակի առաջացման համար: Տվյալ պարագայում կողմերի միջև կնքված պայմանագրով նախատեսվել էր դրանց հրաժարվելու իրավունքը, այսինքն՝ արտադատական կարգով լուծելու իրավունքը, ինչն էլ կողմը իրականացրել է: Նշված իրավունքի իրացումը չի կարող մեկնաբանվել որպես պայմանագրի դատական կարգով լուծման սկզբնական ենթափուլ:

Ամփոփելով վերոնշյալը՝ կարող են նշել, որ պայմանագրի լուծման արտադատական կարգը՝ ի դեմս պայմանագրից (դրա կատարումից) հրաժարման հետ հանդիսանում է որոշակի պատասխան ժամանակակից հասարակության պահանջներին՝ հնարավորություն տալով կողմերին արագ, առանց հավելյալ դատական ծախսերին լուծել իրենց մեջ առաջացած խնդիրները⁴⁷: Այդուհանդերձ՝ պայմանագրի լուծման այս հիմքն ունի իր թերությունները, այն է՝ դրա ռիսկայնությունը, քանի որ պայմանագրից հրաժարվող կողմը կրում է այդպիսի հրաժարման ոչ իրավաչափ լինելու ռիսկը, եթե մյուս կողմը բողոքարկել է այդպիսի որոշումը:

Իմի բերելով վերոնշյալ վերլուծությունները՝ եզրահանգում ենք, որ օրենսդիրը հստակ տարանջատում է դրել պայմանագրի լուծման երեք հիմք. ընդ որում, դատական և արտադատական կարգերը իրարից տարբերվում են երկու խումբ չափանիշներով.

ա) Կողմերի մոտ այդպիսի իրավունքի ծագման հիմքով. մասնավորապես, կողմը կարող է դատական կարգով պահանջել լուծել պայմանագիրը, եթե մյուս կողմը այն էականորեն խախտել է կամ առկա է օրենքով կամ պայմանագրով նախատեսված այլ հիմք, մինչդեռ պայմանագրից միակողմ հրաժարման դեպքում որևէ խախտման կամ իրադարձության առկայությունը պարտադիր չէ, բավարար է միայն որ այդ իրավունքը նախատեսված լինի պայմանագրով՝ պայմանով, որ այն չի հակասում օրենքին կամ էլ նախատեսված լինի օրենքով:

բ) Պայմանագրի լուծման ընթացակարգով. պայմանագրի լուծման դատական կարգի դեպքում պայմանագիրը կարող է լուծել միայն դատարանը, իսկ կողմը կարող է դիմել դատարան միայն պայմանագրի լուծման արտադատական կարգը պահպանելուց հետո (եթե ունի դատարան դիմելու հիմքերը), այնինչ պայմանագրի լուծման արտադատական կարգի դեպքում կողմն առանց դատարանի միջամտության ինքնուրույն հրաժարվում է պայմանագրի կատարումից, որն էլ ինքնաբերաբար հանգեցնում է պայմանագրի լուծման:

Իհարկե, կարելի է առանձնացնել այս երկու ինստիտուտների միջև նաև այլ տարբերություններ, օրինակ՝ պայմանագրի լուծման դատական կարգի դեպքում պայմանագիրը համարվում է լուծված դատարանի որոշման հիման վրա, իսկ արտադատական կարգի դեպքում՝ օրենքի ուժով, կամ մեկ այլ չափանիշ կարող է լինել *ռիսկայնությունը*, քանի որ կողմը, որն առանց դատարան դիմելու միակողմանի հրաժարվում է պայմանագրից, կրում է այդպիսի հրաժարման ապօրինի լինելու և հետևաբար նաև անօրինական ճանապարհով պայմանագրի լուծ-

⁴⁷ Տե՛ս Diana Geanina IONAS, The unilateral declaration of rescission - an extrajudicial mean of terminating a contract, Juridical Tribune Volume 6, Special Issue, October 2016, էջ 116:

ման հետևանքով պատասխանատվության ենթարկվելու դիսկը (հատկապես այն պայմաններում, երբ կողմերը նման իրավունք նախատեսել են պայմանագրով), ինչը հնարավոր չէ ասել պայմանագրի լուծման դատական կարգի մասին և այլն:

Annotation. This article is devoted to one of the least discussed issues of the civil law of Armenia – the resolution (termination) of civil contracts. The author not only describes in general terms the institution of permitting contracts, but also considers each of the ways to terminate the contract and analyzes them separately. In addition, the author discusses some of the most problematic issues in the Armenian judicial practice, such as the problem of distinguishing between judicial and non-judicial ways of terminating the contract, etc.

Аннотация. Настоящая статья посвящена изучению одного из наименее изученных вопросов гражданского права Армении – разрешению (расторжению) гражданских договоров. Автор не только описывает в общих чертах институт разрешения договоров, но также рассматривает каждый из способов расторжения договора и анализирует их отдельно. Кроме того, автор рассматривает некоторые из наиболее проблемных вопросов в армянской судебной практике, как, например, проблема разграничения судебного и внесудебного путей расторжения договора и т.д.

Բանալի բառեր – պայմանագրի լուծում, պայմանագրի լուծումը կողմերի համաձայնությամբ, դատական կարգով, պայմանագրի կատարումից միակողմանի հրաժարում:

Keywords: *termination of the contract, termination by mutual agreement, judicial termination, unilateral refusal to execute the contract.*

Ключевые слова: *расторжение договора, расторжение по соглашению сторон, судебное расторжение договора, односторонний отказ от исполнения договора.*

Է. Առաքելյան – Հայաստանում ֆրանսիական համալսարանի չորրորդ կուրսի ուսանող, էլ. փոստ՝ erik.arakelyan.1999@gmail.com

Ներկայացվել է խմբագրություն 19.03.2020 թ., տրվել է գրախոսության 19.03.2020 թ., երաշխավորվել է ՀՀ Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր, Հայաստանում ֆրանսիական համալսարանի դասախոս, ՀՀ փաստաբանական դպրոցի դասախոս, իրավագիտության թեկնածու Գոռ Թորոսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 08.07.2020 թ.:

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ/CRIMINAL LAW/УГОЛОВНОЕ ПРАВО

ԷՄԻԼՅԱ ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ

*ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահի օգնական,
ՀՌՀ իրավունքի և քաղաքականության ինստիտուտի
քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության
իրավունքի ամբիոնի հայցորդ*

EMILYA ABRAHAMYAN

*Assistant to the Chairman of the Criminal Chamber of the
RA Cassation Court, PhD Student at the Chair of Criminal
Law and Criminal Procedure Law of RAU Institute of Law and Politics*

ЭМИЛЯ АБРААМЯН

*Помощник председателя Уголовной палаты
Кассационного суда РА, соискатель кафедры уголовного
права и уголовно-процессуального права
Института права и политики РАУ*

**ՊԱՏԺԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ
ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ՝ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ
ՆԱԽԱԳԾԻ (ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)**

**IMPROVEMENT TRENDS OF THE INSTITUTE OF THE SYSTEM OF
PUNISHMENT IN ACCORDANCE WITH THE DRAFT OF THE NEW
CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA
(COMPARATIVE ANALYSIS)**

**ТЕНДЕНЦИИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНСТИТУТА
СИСТЕМЫ НАКАЗАНИЯ В СООТВЕТСТВИИ С ПРОЕКТОМ
НОВОГО УГОЛОВНОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
(СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ)**

Պատժի ինստիտուտը քրեական իրավունքի գիտության առանցքային և կարևոր երևույթներից է, որի տեսական և գործնական հարցերը դեռևս վաղ ժամանակներից ուսումնասիրվել են բազմաթիվ իրավաբան-գիտնականների կողմից: Քրեական պատժը հանցագործության ուղղակի արդյունքն է, հասարակության գնահատականը հանցագործությամբ իր շահերին վնաս պատճառած ան-

ծին և նրա արարքին¹: Այն դիտարկվում է որպես հատուցման միջոց, որով տեղի է ունենում հանցանք կատարած անձին պատկանող իրավունքների և բարիքների սահմանափակում կամ դրանցից զրկում, ինչպես նաև հանդես է գալիս որպես հարկադրանքի միջոց, որը վրա է հասնում ի պատասխան կատարված հանցագործության և իրենից ենթադրում է հանցագործության ու այն կատարած անձի հանդեպ բացասական վերաբերմունք արտահայտելու միջոց²:

Քրեաիրավական սանկցիաները սոցիալական սանկցիաների տարատեսակ են, այդ իսկ պատճառով կարող են ընկալվել սոցիալական կարգավորման ընդհանուր համակարգում դրանց նշանակության տեսանկյունից, մինևույն ժամանակ դրանք քրեաիրավական նորմերի խախտման նկատմամբ հասարակության հակազդեցությունն են³:

Պատժի համակարգի կառուցման սկզբունքները միշտ եղել են գլխավոր գործոն, կախված են եղել մեծ թվով ոչ իրավական հանգամանքներից (տնտեսությունից, հասարակության սոցիալական կառուցվածքից, պետական կարգից և այլն) և կոնկրետ պատմական ժամանակաշրջանում արտացոլել են պետության քաղաքականությունը հանցավորության դեմ տարվող պայքարում:

Քրեական իրավունքի գիտության մեջ նշվում է, որ պատժի համակարգի կառուցման սկզբունքները քրեական իրավունքի գիտության հիմնական գաղափարների և դիրքորոշումների արտացոլումն են, որոնցով այս կամ այն պատմական ժամանակաշրջանում ղեկավարվում են օրենսդիրները՝ պատժի համակարգը կառուցելիս⁴: Այդ իսկ պատճառով, դրանք չեն կարող լինել մեկընդմիջ տրված հիմնական գաղափարներ կամ դիրքորոշումներ, քանի որ փոփոխական են, կախված են այս կամ այն ժամանակաշրջանում հանցավորության դեմ պայքարի պետության քրեական քաղաքականությունից, պատժի նպատակներից, հասարակության կրոնական, բարոյական և մշակութային հայացքներից:

Հայաստանի Հանրապետությունում պատժի համակարգը քրեական օրենքով սահմանված պատժի տեսակների սպառիչ ցանկն է. դրանում ընդգծված պատիժներն են պարտադիր դատարանի համար, դատարանը չի կարող նշանակել պատժի համակարգում չընդգրկված պատիժ: Այսպիսով՝ պատժի համակարգը հանդիսանում է քրեական օրենքով նախատեսված փոխկապակցված, համաստորադասված (փոխադարձորեն փոփոխվող), դատարանի համար պարտադիր պատժատեսակների սպառիչ ամբողջություն, որոնք նշանակվում են հանցագործության մեջ մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ և ընդունակ են ապահովել

¹ Տե՛ս *Кустяковский А. Ф.*, Элементарный учебник общего уголовного права с подробным изложением начал русского уголовного законодательства, часть общая, Киев, 1890, էջ 696:

² Տե՛ս *Назаренко Г. В.*, Уголовное право: Курс лекций, М., Ось89, 2005, էջ 155:

³ Տե՛ս *Беляев Н. А.*, Цели наказания и средства их достижения, М., 1963, էջ 86-87: *Сыч К. А.*, Уголовное наказание и его состав, теоретико-методологические аспекты исследования, Рязань, Академия права и управления Минюста России, 2001, էջ 5:

⁴ Տե՛ս *Гальперин И. М.*, Наказание: социальные функции, практика применения, М., 1983, էջ 143; *Осипов П. П.*, Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций, Л., 1976, էջ 57: *Шаргородский М. Д.* Наказание, его цели и эффективность, Л., Изд-во Ленингр. ун-та, 1973, էջեր 96-103:

պատժի նպատակների իրագործումը⁵:

«Նախկին քրեական օրենսգրքով (1961 թ.) նախատեսվում էին այնպիսի պատժատեսակներ, ինչպիսիք էին՝ ազատազրկումը, աքսորը, արտաքսումը, ուղղիչ աշխատանքները՝ առանց ազատազրկման, որոշակի պաշտոններ վարելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելը, տուգանքը, պաշտոնանկությունը, պատճառված վնասը հարթելու պարտականությունը, հասարակական պարսավանքը⁶: Միաժամանակ, քրեական օրենսգրքը նախատեսում էր մահապատիժը՝ որպես բացառիկ պատժատեսակ՝ պետական հանցագործությունների, ծանրացնող հանգամանքներում կատարված սպանության, ինչպես նաև առանձնապես ծանր այլ հանցագործությունների համար: Մահապատժի դատապարտելու հնարավորությունը ամրագրված էր Սահմանադրությամբ. ճանաչելով յուրաքանչյուրի կյանքի իրավունքը՝ այդուամենայնիվ, այն թույլատրում էր մահապատժի նշանակումը՝ առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար՝ օրենքով նախատեսված դեպքերում: Սակայն Հայաստանի Հանրապետությունը, որպես միջազգային իրավունքի լիիրավ սուբյեկտ, անդամակցելով միջազգային և տարածաշրջանային կազմակերպություններին և վավերացնելով մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային մի շարք փաստաթղթեր, ստանձնեց պարտավորություն՝ վերացնելու մահապատիժը և ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքով մահապատիժը որպես պատժատեսակ այլևս չնախատեսվեց: ՀՀ Սահմանադրությամբ սահմանվեց, որ ոչ ոք չի կարող դատապարտվել կամ ենթարկվել մահապատժի: Մահապատժի արգելման սկզբունքը բխում էր մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային փաստաթղթերից, մասնավորապես՝ Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրից, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի երկրորդ կամընտրական արձանագրությունից, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների մասին եվրոպական կոնվենցիայի կից արձանագրությունների⁷ պահանջներից:

Մ. Ի. Ուզունյանը նշել է. «Սոցիալական տեսակետից ամենաարդյունավետ օրենքները կյանքի օբյեկտիվ օրինաչափությունից, տվյալ ժամանակաշրջանի քաղաքական ու տնտեսական կյանքի մակարդակից բխող, նրա պահանջներն արտահայտող, ավելորդ խստություններից ու մեղմություններից զերծ չափավոր պատիժներ սահմանող օրենքներն են: Բայց մի՞թե, իսկապես, դաժան պատիժ-

⁵ Տե՛ս *Уткин В.А.*, Система уголовных наказаний и пробелы ее законодательного регулирования // Актуальные проблемы правоприменительной практики в связи с принятием нового Уголовного кодекса Российской Федерации, Красноярск, 1997, էջ 25:

⁶ Նախկին քրեական օրենսգրքում պատժատեսակները թվարկվում էին առավել խիստ պատժից դեպի նվազ խիստ պատիժը հաջորդականությամբ, իսկ գործող քրեական օրենսգրքում, ինչպես նաև Նախագծում՝ հակառակը՝ նվազ խիստ պատժից դեպի առավել խիստը: Պատիժների նման աստիճանական դասավորվածությունը կարևոր նշանակություն ունի օրենսդրի և առավել ևս դատարանի համար: Այդ համակարգն ակնհայտ է դարձնում, թե օրենսդիրն ինչպես է գնահատում յուրաքանչյուր պատժատեսակի հարաբերական խստությունը, և կողմնորոշում է դատարանին առավել արդյունավետ պատժատեսակի ընտրությանը, մասնավորապես՝ առավել խիստ պատիժ նշանակել այն դեպքում, երբ նվազ խիստ պատժատեսակի կիրառումը չի կարող ապահովել պատժի նպատակները:

⁷ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիային կից 13-րդ արձանագրությունը (2002 թ.) արգելեց մահապատժի կիրառումը ցանկացած հանգամանքներում:

ների ահաբեկումով չի կարելի սանձել հանցագործներին: Իհարկե, սխալ կլիներ կարծել, թե ընդհանրապես պատժի սպառնալիքը որևէ նշանակություն չունի: Կասկածից վեր է, որ եթե այսօր վերացվեին քրեական օրենքները, հանցագործությունների քանակը խիստ կբարձրանար: Բայց կասկածից վեր է նաև այն, որ կան մեծ թվով մարդիկ, որոնք ընդհանրապես հանցագործություն չեն կատարի, անկախ այն բանից, թե պատժի սպառնալիքը կվերանա, թե ոչ: Ուրեմն, քրեական օրենքի պոպուլյար-կանխիչ ազդեցությունը վերաբերում է ոչ բոլորին: Բայց որ այն այդպիսի դեր խաղում է մարդկանց մի զգալի մասի նկատմամբ, փաստ է»⁸:

ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքի 49-րդ հոդվածը սահմանել է հետևյալ պատժատեսակները՝ տուգանք, որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկում, հանրային աշխատանքներ, հատուկ կամ զինվորական կոչումից, կարգից, աստիճանից կամ որակավորման դասից զրկում, զինվորական ծառայության մեջ սահմանափակում, գույքի բռնագրավում, կալանք, կարգապահական գումարտակում պահելը, ազատագրվում որոշակի ժամկետով, ցմահ ազատագրվում⁹:

ՀՀ քրեական իրավունքում մարդասիրության սկզբունքի դրսևորումներից է դաժան, տառապանք պատճառող և նվաստացնող պատիժների բացառումը: Նշվածի կապակցությամբ հարկ է վկայակոչել նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը՝ համաձայն որի՝ «Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»¹⁰: Այս դրույթն իր արտացոլումն է գտել նաև «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի 7-րդ հոդվածում¹¹, Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 5-րդ հոդվածում¹², «Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի դեմ» կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածում¹³ և այլ միջազգային փաստաթղթերում:

Ասվածի մասին են վկայում նաև ՀՀ Սահմանադրության հետևյալ դրույթները.

2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 24-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Ոչ ոք չի կարող դատապարտվել կամ ենթարկվել մահապատժի»:

Բացի դրանից՝ 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության

⁸ Տե՛ս Ուզունյան Մ. Ի., Պատիժ և դատախարակություն, «Հայաստան» հրատարակչություն, Երևան, 1969:

⁹ Նախագծով որպես նոր պատժատեսակներ սահմանվել են նաև օտարերկրյա քաղաքացուն Հայաստանի Հանրապետության տարածքից վտարելը և ազատության սահմանափակումը:

¹⁰ Տե՛ս European Convention on Human Rights (04.11.1950), article 3, էլեկտրոնային ռեսուրս՝ https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (վերջին մուտք՝ 15.03.2020 թվական):

¹¹ Տե՛ս International Covenant on Civil and Political Rights (16.12.1966), article 7, էլեկտրոնային ռեսուրս՝ <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> (վերջին մուտք՝ 15.03.2020 թվական):

¹² Տե՛ս The Universal Declaration of Human Rights (10.12.1948), article 5, էլեկտրոնային ռեսուրս՝ <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> (վերջին մուտք՝ 15.03.2020 թվական):

¹³ Տե՛ս Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (10.12.1984), article 2, էլեկտրոնային ռեսուրս՝ <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx> (վերջին մուտք՝ 15.03.2020 թվական):

26-րդ հոդվածը վերարտադրեց 2005 թվականի խմբագրությամբ Սահմանադրության 17-րդ հոդվածի դրույթները՝ այն կարևոր տարբերությամբ, որ նոր փոփոխություններով Սահմանադրության մեջ ամրագրվեց նաև մարմնական պատիժների արգելքը: Այսպես, ՀՀ Սահմանադրության 26-րդ հոդվածը սահմանում է.

«1. Ոչ ոք չի կարող ենթարկվել խոշտանգման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի:

2. Մարմնական պատիժներն արգելվում են: (...)»¹⁴:

Մարմնական պատիժների արգելքը, կախված դրանց սաստկությունից, ըստ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական պրակտիկայի, անհրաժեշտաբար չի դասվում «նվաստացնող վերաբերմունքին կամ պատժին», և այդ պատճառով Սահմանադրության 26-րդ հոդվածի 2-րդ մասը կարևոր նշանակություն ունի հատկապես անչափահասների նկատմամբ մարմնական պատիժներն արգելելու տեսանկյունից¹⁵:

Քննարկվող հարցի կապակցությամբ նշենք, որ մի շարք օտարերկրյա պետություններ մարդասիրության սկզբունքն անկյունաքար են համարում իրենց քրեական քաղաքականության մեջ ընդհանրապես, և պատիժ նշանակելիս՝ մասնավորապես: Որպես օրինակ վկայակոչենք 1947 թվականին ընդունված Իտալիայի Հանրապետության Սահմանադրության 27-րդ հոդվածը՝ համաձայն որի «(...) պատիժը չի կարող բաղկացած լինել այնպիսի միջոցներից, որոնք հակասում են մարդասիրությանը, (...)»¹⁶:

Այսպիսով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսդրությունը ևս կարևորում է մարդասիրության սկզբունքը և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 49-րդ հոդվածում սահմանված պատժի տեսակների կիրառումը բացառապես արտահայտվում է հանցագործությունը կատարած անձի իրավունքների և ազատությունների զրկմամբ կամ սահմանափակմամբ:

Ինչպես արդարացիորեն նշում էր Ա. Պ. Ղուկասյանը, քաղաքակիրթ երկրների մեծամասնությունում նկատվում է պատժի ճգնաժամ, որը դրսևորվում է կատարված հանցանքի հետևանքով խախտված սոցիալական արդարության ոչ պատշաճ վերականգման և դատապարտյալների ուղղման ու նրանց կողմից նոր հանցանքների կատարումը կանխելու համակարգի ցածր արդյունավետության մեջ¹⁷:

Բոլոր պատժատեսակներից միայն ազատազրկման արդի ինստիտուտն է պատժի համակարգի պատմական զարգացման հետևանք: Ազատազրկման կի-

¹⁴ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրության փոփոխություններ, ընդունվել են 06.12.2015 թ., ուժի մեջ են մտել 22.12.2015 թ.:

¹⁵ Տե՛ս «Campbell and Cosans v. the United Kingdom» գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ 1982 թվականի փետրվարի 25-ի վճիռը, գանգատ թիվ 7511/76; 7743/76, «Y v. the United Kingdom» գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ 1992 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 91/1991/343/416, «Costello-Roberts v. the United Kingdom» գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ 1993 թվականի մարտի 25-ի վճիռը, գանգատ թիվ 13134/87:

¹⁶ Տե՛ս «Constitution of the Italian Republic» (22.12.1947), էլեկտրոնային ռեսուրս՝ https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf (վերջին մուտք՝ 15.03.2020 թվական):

¹⁷ Տե՛ս Гукасян А.П., Проявления «кризиса» уголовного наказания в Республике Армения // Вестник Ереванского университета, Ереван, № 132.2, 2010, էջ 54:

րառման պատմությունն ուղեկցում է մարդկությանը հասարակության ձևավորման սկզբից մինչև օրս և կարելի է պնդել, որ կուղեկցի հեռավոր ապագայում ևս: Այլ պատիժները ծագել են ավելի ուշ և/կամ հետագայում դադարել են կիրառվել, և/կամ ժամանակի ընթացքում ձևափոխվել են:

Պատիժների նշանակման միջազգային չափանիշների համաձայն՝ ազատագրվումը պետք է կիրառվի միայն այն դեպքերում, երբ այլ միջոցները բավարար չեն լինի քրեական արդարադատության նպատակներին հասնելու համար, հետևաբար, դատարանները պետք է օժտված լինեն ազատագրվման հետ չկապված միջոցների լայն շրջանակով և պատիժ նշանակելիս պետք է հաշվի առնեն հանցանք կատարած անձի ռեաբիլիտացիայի հնարավորությունը, հասարակության պաշտպանությունը և տուժողի իրավունքներն ու շահերը¹⁸:

Ազատագրվման հետ չկապված միջոցների վերաբերյալ ՄԱԿ-ի նվազագույն կանոնների (Տոկիոյի կանոններ), ինչպես նաև տարածաշրջանային չափանիշների համաձայն՝ պետությունները պետք է ձևավորեն ազատագրվման հետ չկապված միջոցներ՝ ապահովելու հանցագործությունների բնույթին ու ծանրությանը համապատասխան պատիժներ նշանակելու առավել մեծ ճկունություն, և դրանով իսկ նվազեցնեն ազատագրվման ձևով պատիժների կիրառումը¹⁹: Ազատագրվման ձևով պատիժներից խուսափելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել ինչպես դատապարտյալի անձնական հատկանիշներն ու անցյալը, այնպես էլ հասարակության անվտանգությունը: Ազատագրվման հետ կապ չունեցող միջոցները պետք է սահմանվեն այնպես, որ համապատասխանեն հանցագործությանը²⁰:

Ազատագրվման հետ չկապված միջոցների սահմանումը, բնորոշումը և կիրառումը պետք է սահմանվեն օրենքով, և դրանց կիրառումը պետք է հիմնված լինի հստակ սահմանված չափանիշների վրա՝ կապված հանցագործության բնույթի ու ծանրության, հանցանք կատարած անձի անձնական հատկանիշների, պատժի նպատակների և տուժողի իրավունքների հետ: Պատիժ նշանակող իրավասու մարմինը պետք է օժտված լինի հայեցողության լայն շրջանակով, սակայն օրենքի շրջանակում և դրա պահանջների պահպանմամբ²¹: Ազատագրվման հետ չկապված միջոցները ներառում են բանավոր պատիժները՝ նկատողություն, պարսավանք, նախազգուշացում, պատժից պայմանականորեն ազատելը, նյութական պատիժներ, գույքի բռնագրավում, տուժողին պատճառված վնասի հատուցման պահանջ, պատժի կատարման հետաձգում, պրոբացիա և դատական վերահսկողություն, հանրօգուտ ծառայությունների մատուցում, որոշակի կենտրոններ հաճախելու պարտականություն, տնային կալանք, ցանկացած այլ ոչ ինստիտուցիոնալ միջոցներ և դրանց տարբեր համադրություններ²²:

Մասնավորապես, միջազգային չափանիշների համաձայն՝ ազատագրվումը

¹⁸ Տե՛ս ՄԱԿ-ի նվազագույն կանոնները ազատագրվման հետ չկապված միջոցների վերաբերյալ/Տոկիոյի կանոններ, կանոն 8.1:

¹⁹ Տե՛ս նույն տեղում, կանոն 1.5:

²⁰ Տե՛ս նույն տեղում, կանոն 2.3:

²¹ Տե՛ս նույն տեղում, կանոն 3.1-3.3:

²² Տե՛ս նույն տեղում, կանոն 8.2:

պետք է հանդես գա որպես ծայրահեղ միջոց և պետք է կիրառվի միայն այն դեպքում, երբ հանցագործության ծանրության ու վտանգավորության աստիճանից ելնելով՝ այլ պատժատեսակի կիրառումը ակնհայտորեն անհամապատասխան կլինի²³:

Խոսելով ազատազրկում պատժատեսակի մասին՝ Յա. Գիլինսկին նշում էր. «Մահապարժից ամբողջությամբ հրաժարվելու պայմաններում ազատազրկումը դառնում է ամենախիստ պարժամիջոցը, որը պետք է կիրառվի ծայրահեղ դեպքերում՝ հիմնականում բռնությանը կատարվող հանցագործությունների դեպքում և միայն չափահաս հանցագործների նկատմամբ:

Բացի դրանից՝ Արևմտյան Եվրոպայի երկրներում, Ավստրալիայում, Կանադայում, Ճապոնիայում գերակշռում է կարճաժամկետ ազատազրկումը: Սովորաբար ժամկետները հաշվարկվում են շաբաթներով և ամիսներով, ամեն դեպքում մինչև 2-3 տարի, այսինքն՝ մինչև անձի մոտ հոգեկան անդառնալի փոփոխությունների առաջացումը»²⁴:

Գործող օրենսդրության պայմաններում, հաճախ ազատազրկմանն արդյունավետ այլընտրանք չնախատեսելը հանգեցնում է այդ պատժատեսակի չարդարացված կիրառման: Խնդրի լուծման ուղիներից մեկն ազատազրկման իրական այլընտրանք հանդիսացող պատժատեսակների ցանկի ընդլայնումն է և դրանց կիրառման համար արդյունավետ ու գործուն մեխանիզմների ներդրումը:

Այդ իմաստով ազատազրկման հետ չկապված պատիժների կիրառումը, երբ դա, իհարկե, հիմնավորված է, պետք է դառնա տարածված իրավակիրառ պրակտիկա, որի հիմնական նպատակը քրեական պատասխանատվության անխուսափելիության, այլ ոչ թե պատժի չափազանց խստության ապահովումն է: Այս առումով, իրականացվող դատաիրավական բարեփոխումները պետք է ենթադրեն ազատազրկման ավանդական գաղափարախոսությունից անցում վերասոցիալականացման և վերականգնողական արդարադատության գաղափարախոսությանը, որի էությունն ազատազրկման այլընտրանքային միջոցներով պատժի նպատակներին հասնելն է: Մինևույն ժամանակ, վերականգնողական արդարադատությունը չի կարող ինքնին ենթադրել քրեական սանկցիաների մեղմացում, քանի որ միաժամանակ անհրաժեշտ է ապահովել համապատասխան սանկցիաների համաչափությունը և հիմնավորվածությունը:

ՀՀ պատժի համակարգի վերանայման անհրաժեշտությանն անդրադարձել է պրոֆեսոր Ս. Ս. Ավերիսյանը՝ նշելով, որ ՀՀ-ում նոր քրեական օրենսգիրք ընդունելու վերաբերյալ առկա են բավարար սոցիալական, տնտեսական, քաղաքական, քրեաբանական, բարոյահոգեբանական և այլ բնույթի նախապայմաններ: Զարգացնելով հիշյալ մոտեցումը, հեղինակը նշել է, որ իրավական և դատաիրավական բարեփոխումների հիմնարար ուղղություններից մեկը արդյունավետ և արդար պատժողական քաղաքականության մշակումն է: Ուստի արմատական

²³ Տե՛ս ԵՄ Նախարարների կոմիտեի Հանձնարարական թիվ R (99) 22 բանտերի գերբնակեցման և բանտարկյալների թվի նվազեցման վերաբերյալ, Հավելված 1, սկզբունք 1:

²⁴ Տե՛ս *Гилинский Я.И., Рабош А.В.*, Наказание в системе социального контроля над преступностью // Общество и право № 3 (45) / 2013, էջ 172:

փոփոխությունների պետք է ենթարկվի քրեական պատժի հիմնախնդիրը. պատժի համակարգը, պատիժ նշանակելը, պատժից ազատելը, անչափահասների պատժի խնդիրը, քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցները²⁵:

Կարելի է փաստել, որ ՀՀ քրեական օրենսդրության՝ պատժի և քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցների վերաբերյալ նորմերի բարեփոխման անհրաժեշտությունը նախևառաջ ենթադրում է՝

– պատժի համակարգի և առանձին պատժատեսակների բովանդակության կատարելագործում,

– ազատագրվածան ալլընտրանք հանդիսացող պատժատեսակների առավել լայն շրջանակի մշակում,

– քրեաիրավական ներգործության պատժիչ, վերականգնողական և կանխարգելիչ միջոցների համալիր կիրառման օպտիմալ հավասարակշռման ապահովում:

Տվյալ խնդրի լուծման հիմնական ուղղություններից մեկը, բնականաբար, ազատագրվածանն իրական ալլընտրանք հանդիսացող պատժատեսակների ցանկի ընդլայնումն է և դրանց (ինչպես նաև արդեն նախատեսված ալլընտրանքային պատժատեսակների) կիրառման համար գործուն մեխանիզմների ներդնումը: Ընդ որում, ալլընտրանքային պատժատեսակներ ասելով՝ պետք է հասկանալ հանցագործությանը պետության կողմից արձագանքելու քրեաիրավական ներգործության այն միջոցները, որոնք պատժիչ բնույթ են կրում, սակայն կապված չեն հանցանք կատարած անձին հասարակությունից մեկուսացնելու և նրա առանձին սոցիալական կապերը խզելու հետ²⁶:

Այս իմաստով խիստ հրատապ են և բազմակողմանի ուսումնասիրության և վերանայման կարիք ունեն ՀՀ գործող քրեական օրենսդրությամբ նախատեսված պատժի համակարգին առնչվող հիմնախնդիրները: Մասնավորապես, ներկայիս պայմաններում, դատարանները հաճախ ազատագրվածանն ալլընտրանք չեն ունենում: Ներկայումս ՀՀ քրեական օրենսգրքում նախատեսված ազատագրվածանն ալլընտրանք հանդիսացող պատժատեսակներից առավել արդյունավետ կերպով կիրառվում է տուգանք պատժատեսակը:

Այս համատեքստում նշենք նաև, որ ՀՀ դատական և իրավական բարեփոխումների 2019-2023 թվականների ռազմավարությունը և դրանից բխող գործողությունների ծրագրերը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության՝ 2019 թվականի հոկտեմբերի 10-ի որոշմամբ արձանագրվել է. «Գործող քրեական օրենսգրքով սահմանված պատժի համակարգի պայմաններում հաճախ դատարանը ազատագրվածանն ալլընտրանք չի ունենում: Այստեղից էլ ազատագրվում պատժատեսակի չարդարացված հաճախակի կիրառումը: Բացի դրանից՝ ազատագրվում պատժատեսակի հաճախակի կիրառումը կարող է նպաստել քաղաքացիական հասարակության մեջ քրեական ենթամշակույթի տարածմանը: Դա-

²⁵ Տե՛ս *Аветисян С.С.*, Проблемы уголовно-правовой охраны личности, общества и государства, (Избранные труды), Ереван, Изд-во «Зангак», 2016, էջ 291:

²⁶ Տե՛ս *Дуденко Е.А.*, Альтернативы лишению свободы в современной России // Актуальные проблемы Российского права, 2007, № 2, էջեր 326-327:

տարանները հաճախ ելքը գտնում են պատիժը պայմանականորեն չկիրառելով, բայց այս ինստիտուտի ոչ հստակ և բացերով ու թերություններով աչքի ընկնող օրենսդրական կարգավորումը չի նպաստում պատժողական քաղաքականության արդյունավետությանը: Խնդրի լուծման նպատակով անհրաժեշտ է ազատագրկմանն իրական այլընտրանք հանդիսացող պատժատեսակների ցանկն ընդլայնել և դրանց կիրառման համար արդյունավետ ու գործուն մեխանիզմներ ներդնել»²⁷: Հետևաբար, լիովին արդարացված է, որ ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի նախագծում (այսուհետ՝ նաև Նախագիծ) սահմանվել են այլընտրանքային հետևյալ նոր պատժատեսակները՝ 1) օտարերկրյա քաղաքացուն Հայաստանի Հանրապետության տարածքից վտարելը, 2) ազատության սահմանափակումը²⁸: Այս համատեքստում լուրջ ձեռքբերում պետք է համարել նաև Նախագծում առկա այն իրավակարգավորումը, որը սահմանափակում է ազատագրկում պատժատեսակի կիրառման հնարավոր տարբերակների շրջանակը: Մասնավորապես, Նախագծով սահմանվել է, որ առաջին անգամ ոչ մեծ ծանրության հանցանք կատարած անձը չի կարող դատապարտվել ազատագրկման²⁹:

Անդրադառնալով այլընտրանքային պատժատեսակների խնդրի կարևորությանը՝ կարծում ենք, հարկ է հատուկ անդրադառնալ Նախագծով առաջարկվող վերոհիշյալ նոր պատժատեսակների վերլուծությանը:

Մասնավորապես, Նախագծի 64-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ օտարերկրյա քաղաքացուն Հայաստանի Հանրապետության տարածքից վտարելը Հայաստանի Հանրապետությունում քրեական պատասխանատվության ենթակա օտարերկրյա քաղաքացուն Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից հեռացնելն է՝ արգելելով գտնվել Հայաստանի Հանրապետությունում: Այս առումով լիովին արդարացված է, որ տվյալ պատժատեսակի նշանակումը թողնված է դատարանի հայեցողությանը: Մասնավորապես, նույն հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն՝ տվյալ պատժատեսակը կարող է նշանակվել այն դեպքում, երբ դատարանը, ելնելով հանցավորի անձը բնութագրող առանձնահատկություններից և նրա կատարած հանցանքի բնույթից, հնարավոր չի համարում Հայաստանի Հանրապետության տարածքում անձի գտնվելը:

Բանն այն է, որ հնարավոր չէ առանձնացնել այն հանցանքների սպառիչ ցանկը, որոնք կարող են կատարվել օտարերկրյա քաղաքացու կողմից: Հետևաբար, հնարավոր չէ նաև տվյալ պատժատեսակը համապատասխան հոդվածների սանկցիաներում նախատեսել: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ ստանձնած միջազգային պարտավորությունների համատեքստում, արդարացված պետք է համարել նաև Նախագծի 64-րդ հոդվածի երրորդ մասում նախատեսված իրավակարգավորու-

²⁷ Տե՛ս ՀՀ կառավարության՝ Հայաստանի Հանրապետության դատական և իրավական բարեփոխումների 2019-2023 թվականների ռազմավարությունը և դրանից բխող գործողությունների ծրագրերը հաստատելու մասին 2019 թվականի հոկտեմբերի 10-ի որոշումը, Հավելված N1, էլեկտրոնային ռեսուրս՝ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=135487> (վերջին մուտք՝ 15.03.2020 թվական):

²⁸ Տե՛ս ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի նախագծի 64-րդ և 65-րդ հոդվածներ, էլեկտրոնային ռեսուրս՝ <https://www.e-draft.am/projects/2115/about> (վերջին մուտք՝ 15.03.2020 թվական):

²⁹ Տե՛ս ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի նախագծի 68-րդ հոդվածի 5-րդ կետը, էլեկտրոնային ռեսուրս՝ <https://www.e-draft.am/projects/2115/about> (վերջին մուտք՝ 15.03.2020 թվական):

մը: Մասնավորապես, վերջինի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքից չեն կարող վտարվել՝ 1) մինչև հանցանք կատարելը փախստականի կարգավիճակ կամ Հայաստանի Հանրապետությունում ապաստան ստացած անձը, 2) պատիժ նշանակելու պահին ապաստան հայցող անձը, 3) միջազգային պայմանագրերի համաձայն՝ չվերադարձելիության սկզբունքից օգտվող օտարերկրյա քաղաքացին, 4) մինչև հանցանք կատարելը Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացու կամ Հայաստանի Հանրապետությունում հատուկ կացության կարգավիճակ ունեցող կամ Հայաստանի Հանրապետությունում մշտապես բնակվող անձի հետ ամուսնացած կամ խնամքին Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացի հանդիսացող երեխա ունեցող անձը:

Միևնույն ժամանակ, օտարերկրյա պետությունների քրեական օրենսգրքերի ուսումնասիրությունից ակնհայտ է, որ քննարկվող պատժատեսակը առկա է երկրների զգալի մասի օրենսդրություններում³⁰ (օրինակ՝ Լատվիայի Հանրապետության քրեական օրենսգրքում³¹, Ղազախստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքում³², Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության քրեական օրենսգրքում³³):

Ինչ վերաբերում է ազատության սահմանափակում պատժատեսակին՝ ապա հարկ է նշել, որ Նախագծի 65-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ այն դրսևորվում է դատապարտյալին առանց ուսումնառությունից կամ աշխատանքից կտրելու տնային պայմաններում հսկողության տակ պահելու մեջ: Տվյալ դեպքում, փաստորեն, խոսքը տնային կալանքի մասին է, որը պարզապես նախատեսվել է այլ վերտառությամբ, որպեսզի հստակ սահմանազատվի ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծով սահմանված համանուն խափանման միջոցից³⁴: Հատկանշական է նաև, որ Նախագծի 65-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ ազատության սահմանափակումը չի կարող նշանակվել ժամկետային զինվորական ծառայության մեջ գտնվող զինծառայողների նկատմամբ: Կարծում ենք, որ նշված պատժատեսակը զինծառայողներից բացի, չի կարող նշանակվել նաև օտարերկրյա քաղաքացիների, քաղաքացիություն չունեցող անձանց, ինչպես նաև ՀՀ տարածքում մշտական բնակության վայր չունեցող անձանց նկատմամբ: Նշենք նաև, որ ազատության սահմանափակում պատժատեսակն օտարերկրյա քաղաքացիների, քաղաքացիություն չունեցող անձանց, ինչպես նաև տվյալ պետության տարածքում մշտական բնակության վայր չունեցող անձանց նկատմամբ չկիրառելու դրույթը սահմանված է նաև ՌԴ քրեական

³⁰ Տե՛ս *Додонов В. Н.*, Сравнительное уголовное право. Общая часть. Монография. Под общ. и науч. ред. д.ю.н., профессора, заслуженного деятеля науки РФ С. П. Щербы. М., 2009:

³¹ Տե՛ս Latvijas Republikas Krimināllikums (01.04.1999), հոդված 43, էլեկտրոնային ռեսուրս՝ <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminalikums> (վերջին մուտք՝ 15.03.2020 թվական):

³² Տե՛ս Уголовный Кодекс Республики Казахстан (03.06.2014), հոդված 51, էլեկտրոնային ռեսուրս՝ https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252#pos=5;-155 (վերջին մուտք՝ 15.03.2020 թվական):

³³ Տե՛ս Уголовный кодекс Китайской Народной Республики (01.11.2016), հոդված 35, էլեկտրոնային ռեսուրս՝ <http://ru.china-embassy.org/rus/zfhz/zgffy/t1330730.htm> (վերջին մուտք՝ 15.03.2020 թվական):

³⁴ Տե՛ս ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի 123-րդ հոդված, էլեկտրոնային ռեսուրս՝ <https://www.e-draft.am/projects/2085/about> (վերջին մուտք՝ 15.03.2020 թվական):

օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 4-րդ մասում³⁵, Բելառուսի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 55-րդ հոդվածի 4-րդ կետով³⁶:

Ներկայումս քննարկվող պատժատեսակը՝ որպես քրեաիրավական ներգործության միջոց նախատեսված է ոչ մեծ թվով երկրների օրենսդրությունների մեջ, որոնց թվին են դասվում Անդորան, Արգենտինան, Բոլիվիան, Մեծ Բրիտանիան, Հոլանդիասը, Իսպանիան, Կոլումբիան, Մարոկկոն, Պանաման, Պարագվայը, Սալվադորը, Սան-Մարինոն, ԱՄՆ-ն, Թայլանդը, Թուրքիան, Ֆիլիպինները: Ընդ որում՝ Անդորայում, Իսպանիայում և Սալվադորեում այն նախատեսված է որպես ինքնուրույն պատժատեսակ, Սան-Մարինոյում և Ֆիլիպիններում հանդիսանում է կալանք պատժատեսակի կրման հնարավոր ռեժիմներից մեկը, Մարոկկոյում՝ անվտանգության միջոց: Լատինական Ամերիկայի մի շարք երկրներում (Արգենտինա, Բոլիվիա, Հոնդուրաս, Կոլումբիա, Պանամա, Պարագվայ) ազատության սահմանափակումը նախատեսվում է որպես սուբսիդիար պատիժ, այսինքն՝ նշանակվում է միայն այլ պատժի փոխարեն³⁷:

Այսպիսով, Նախագծում նկատվում է ազատագրկմանն իրական այլընտրանք հանդիսացող պատժատեսակների ցանկի ընդլայնման տենդենց և դրանց կիրառման համար հստակ ու գործուն մեխանիզմների սահմանում: Գտնում ենք, որ այդ առումով Նախագծում առկա իրավակարգավորումներն էապես կնպաստեն նաև քրեական արդարադատության ոլորտում իրավակիրառ պրակտիկայի արդյունավետության բարձրացմանը:

Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ հարկ է փաստել, որ ներկայումս առավել քան կարևորվում է որոշակի կատեգորիայի հանցագործությունների համար ազատագրկմանն այլընտրանք հանդիսացող պատժատեսակների կիրառման անհրաժեշտությունը: Հարկ է նշել, որ հասարակությունից տևականորեն մեկուսացնելու այլընտրանքները հանդիսանում են հասարակության քրեականացումից, դատապարտյալների՝ հանցավոր ենթամշակույթին սերտաճումից խուսափելու գործուն միջոցներ: Ուստի հենց այլընտրանքային պատիժները պետք է դառնան քրեական սանկցիաների նոր համակարգի առավել պահանջված բաղադրատարրեր:

Annotation. The article is devoted to the analysis of the system of punishments in Armenian criminal law. The article analyzes the development of domestic system of criminal punishments. The effectiveness of punishment in the performance of its goals is determined by the system of criminal penalties, their terms and sizes.

The article analyzes the types of criminal punishments under the current Criminal Code and the draft of the new Criminal Code of the Republic of Armenia. The main attention is paid to such types of punishment as limitation of freedom, expulsion of a foreign national from the RA territory, as well as deprivation of freedom. The main directions of criminal responsibility optimization and

³⁵ Տե՛ս Уголовный кодекс Российской Федерации (24.05.1996), էլեկտրոնային ռեսուրս՝ http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ (վերջին մուտք՝ 15.03.2020 թվական):

³⁶ Տե՛ս Уголовный кодекс Республики Беларусь (09.07.1999), էլեկտրոնային ռեսուրս՝ <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=Нк9900275> (վերջին մուտք՝ 15.03.2020 թվական):

³⁷ Տե՛ս Додонов В.Н., Сравнительное уголовное право. Общая часть. Монография. Под общ. и науч. ред. д. ю. н., профессора, заслуженного деятеля науки РФ С. П. Щербы., М., 2009:

enhancement of domestic system of criminal punishments are revealed.

Аннотация. Статья посвящена анализу системы наказаний в армянском уголовном праве. В статье анализируется история развития отечественной системы уголовных наказаний. Эффективность наказания в выполнении своих целей определяется системой уголовных наказаний, их сроками и размерами.

В статье анализируются виды уголовных наказаний по действующему уголовному законодательству и проекту нового Уголовного кодекса Республики Армения. Особое внимание уделено таким видам наказания, как ограничение свободы, выдворение иностранного гражданина с территории РА, а также лишение свободы. Отмечаются основные направления оптимизации уголовной ответственности и совершенствования отечественной системы уголовных наказаний.

Բանալի բառեր - քրեական պատասխանատվություն, պատժի նշանակում, պատժի տեսակներ, պատժի համակարգի զարգացման միտումներ:

Keywords: criminal responsibility, sentencing, types of punishments, development trends of the system of punishment.

Ключевые слова: уголовная ответственность, назначение наказания, виды наказаний, тенденции развития системы наказания.

Է. Աբրահամյան - ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահի օգնական, ՀՌՀ իրավունքի և քաղաքականության ինստիտուտի քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի հայցորդ. էլ. հասցե՝ emilyaabrahamyan@gmail.com

Ներկայացվել է խմբագրություն 15.06.2020 թ., տրվել է գրախոսության 15.06.2020 թ., երաշխավորվել է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Լ. Զ. Թադևոսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 08.07.2020 թ.:

ԴԱՎԻԹ ԶԻԼՖԻՄՅԱՆ
*ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական
իրավունքի ամբիոնի հայցորդ,
Շիրակի մարզի դատախազության դատախազ*

DAVIT ZILFIMYAN
*PhD Student at YSU Chair of Criminal Law
Prosecutor at the Prosecutor’s Office of Shirak Province*

ДАВИД ЗИЛФИМЯН
*Соискатель кафедры уголовного права юридического факультета ЕГУ,
Прокурор прокуратуры Ширакской области*

**ԻՐԱՎԱՊԱՀ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԽԱՏԱԿԻՑ
ԱԶԱՏԱԶՐԿՄԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՎԱԾՆԵՐԻ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ**

**CRIMINAL AND LEGAL DESCRIPTION OF THE FORMER
EMPLOYEE CONVICTED OF LAW-ENFORCEMENT AUTHORITIES**

**УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА БЫВШИХ
СОТРУДНИКОВ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ,
ОСУЖДЕННЫХ К ЛИШЕНИЮ СВОБОДЫ**

Կրիմինալոգիայում ավանդաբար ընդունված է այն մոտեցումը, որ դատապարտյալների քրեաիրավական բնութագիրը «կարևոր նշանակություն ունի նրա անձի ուսումնասիրության գործում, քանզի այն պատկերացում է տալիս դատապարտյալի անհատականության այն գծերի մասին, որոնց գոյությունը հանգեցրել է հանցագործության կատարման»¹: Այդ առանձնահատկություններն անհրաժեշտ են առաջին հերթին դատապարտյալների վերասոցիալականացումն ապահովող սուբյեկտներին և կանխարգելիչ միջոցառումներ մշակողներին, որովհետև դրանք բացահայտում են անձի այն թերությունների բնույթը, որոնք կարիք ունեն վերափոխման²:

Կրիմինալոգիական հետազոտություններում հանցավոր անձի, ինչպես նաև իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից դատապարտյալների քրեաի-

¹ *Фесунов В.А.*, Криминологическое изучение личности сотрудника правоохранительных органов, совершившего преступление, диссертация ... кандидата юридических наук, 12.00.08, – М., 2003, էջ 75: Տե՛ս նաև *Антонян Ю.М.*, Криминология. Избранные лекции. М., 2014; *Антонян Ю.М., Кудрявцев В.И., Эминов В. Е.*, Личность преступника, СПб, 2004, էջ 124:

² Տե՛ս *Характеристика осужденных к лишению свободы*; По материалам специальной переписи 2013 г. /Под ред. докт. юрид. наук, проф. А.С. Михлина, - М., 2014, էջ 46:

րավական բնութագրի հատկանիշների շրջանակի վերաբերյալ չկա միասնական մոտեցում: Եթե սոցիալ-ժողովրդագրական բնութագրի հատկանիշների խմբի մեծ մասը գրեթե հանրաճանաչ է, ապա հանցագործի անձի քրեաիրավական բնութագրի մեջ ներառված հատկանիշներն աչքի են ընկնում բազմազանությամբ, ըստ գիտնականների որդեգրած հետազոտական խնդիրների, նրանց կողմից կարևորվող քրեաիրավական առանձին հատկանիշների ընտրության ու շեշտադրման:

Ընդհանրապես, դատապարտյալների քրեաիրավական բնութագրի հատկանիշների շրջանակում հեղինակների մի խումբը ներառում է կատարված հանցագործության բնութագիրը, պատիժը կրելու ընթացքում հանցանք կատարելը, դատվածությունների քանակը, նշանակված պատիժները, լրացուցիչ պատիժները, հանցակցությունը, անցյալում վաղաժամկետ ազատվելու հանգամանքը, հանցագործություն կատարելիս զենք կիրառելու փաստը և այլն³:

Ռուսաստանի Դաշնության ճանապարհային երթևեկության անվտանգության պետական տեսչության աշխատակիցների կողմից կոռուպցիոն հանցագործությունները հետազոտելիս քրեագետ Դ. Ս. Սուխովն առաջարկում է այդ խմբի դատապարտյալների քրեաիրավական բնութագրի մեջ մտնող հատկանիշներ համարել նաև հակասոցիալական վարքագծի ուղղվածության, հանցավոր գործունեության միանձնյա կամ խմբային բնույթի, հանցակցության, հակաիրավական վարքագծի ինտենսիվության ու երկարատևության մասին տվյալները⁴: Իսկ, օրինակ, Ե. Ա. Բրայցևան Ռուսաստանի Դաշնությունում հանցագործություն կատարած քննիչների ու հետաքննիչների քրեաիրավական բնութագրի հատկանիշների մեջ ներառում է հանցագործությունների տեսակները՝ ըստ օբյեկտի, պատիժը, ազատազրկման ժամկետները և այլն⁵:

Տեսաբանների կողմից դատապարտյալների քրեաիրավական բնութագրի շրջանակում առաջադրած հատկանիշների այս բազմազանությունը չի վկայում հայեցակարգային հակասությունների ու տարածայնությունների մասին: Այն ուղղակի հաստատում է, որ գիտնականներից ամեն մեկը հատկանիշների առաջադրումը կատարում է իր հետազոտական խնդիրներին ու հանցավոր անձանց խմբերին համապատասխան: Այս իմաստով մեր կողմից կարևորվել և հատուկ ուսումնասիրության են ենթարկվել իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատությունից զրկված դատապարտյալների հանցավոր անձի քրեաիրավական բնութագիրը ցուցադրող հետևյալ հատկանիշները՝ նախկինում դատապարտված լինելը, նախկինում ազատազրկում կրելու փաստը և ժամկետները, նախկին հանցագործության տեսակները, առաջին անգամ դատապարտման տարիքը, ներկա դատապարտման հանցագործությունների տեսակները, հան-

³ Стен Характеристика осужденных к лишению свободы; По материалам специальной переписи 2013 г. /Под ред. докт. юрид. наук, проф. А.С. Михлина, - М., 2014, էջ 39-63:

⁴ Стен Сухов Д.С., Криминологическая характеристика и предупреждение коррупционных преступлений, совершаемых сотрудниками ГИБДД, по материалам Восточной Сибири, диссертация ... кандидата юридических наук, 12.00.08, Иркутск, 2009, էջ 69:

⁵ Стен Брайцева Е.А., Преступления, совершаемые следователями и дознавателями в системе органов внутренних дел, Криминологический аспект, Дис. ... канд. юрид. наук, 12.00.08, М., 2002, էջ 42-48:

ցագործության կատարման ընթացքում կիրառված բռնության եղանակը, շահադիտական հանցագործության կատարման եղանակը, վերաբերմունքն իր կատարած հանցագործությանը և պատժին և այլն:

Իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատագրկման դատապարտվածների նախկինում դատապարտված լինելը: Դատվածության քանակը շատ կարևոր նշանակություն ունի դատապարտյալի անձի բնութագրման համար. նախկինում դատապարտված լինելը և դրա քանակը վկայում է ինչպես ընդհանրապես բոլոր դատապարտյալների, այնպես էլ իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից անձանց հանրային վտանգավորության աստիճանի մասին, բացահայտում է վերասոցիալականացման աստիճանը նախկին պատիժը կրելուց հետո, հետևաբար նաև նոր դատապարտման դեպքում քրեակատարողական հիմնարկի տեսակը որոշելիս:

«Վարդաշեն» քրեակատարողական հիմնարկում մեր կողմից կատարված հետազոտության արդյունքում իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատագրկման դատապարտվածների 68,75%-ը նախկինում դատապարտված չեն եղել, մեկ անգամ դատապարտվել են 15,63%-ը, երկու անգամ 3,13%-ը և երեք ու ավելի անգամ 12,50%-ը:

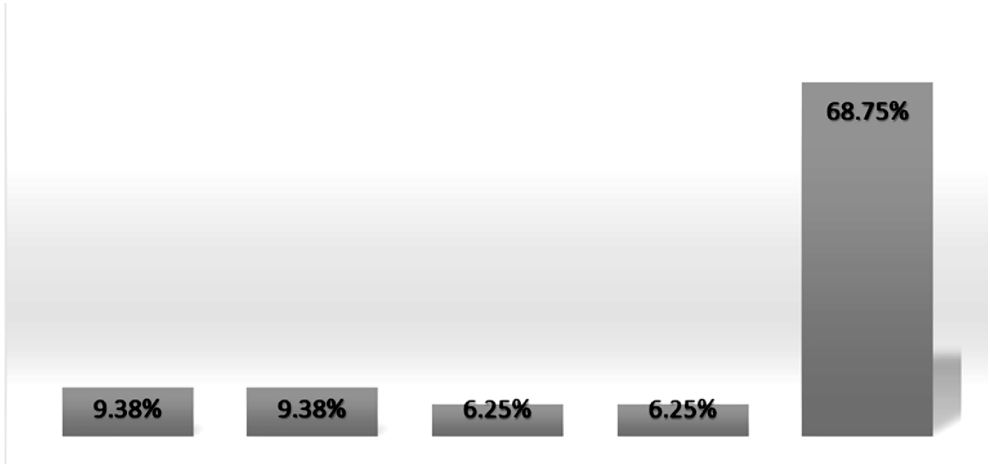
Այսպիսով, իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատագրկման դատապարտվածների շրջանում նախկինում դատապարտվածների թիվը կազմում է գրեթե 32%, իսկ ընդհանուր հանցավորության կառուցվածքում 2009-2019 թթ. նախկինում ազատագրկվածների թիվն ավելի է, քան վերը նշվածը: Այս տարբերությունը, կարծում ենք, պայմանավորված է իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից դատապարտյալների մինչև դատապարտումն աշխատանքի կամ ծառայության բնույթով, որը կամ իսպառ բացառում, կամ էլ նվազեցնում է նախկինում դատապարտվածների համապատասխան ոլորտներում գործունեության ծավալումը: Ցանկացած պարագայում, կարծում ենք, պետք է խստացնել իրավապահ մարմինների համակարգում նախկինում դատապարտվածների մուտք գործելու կանոնները: Այս պահանջի կենսագործման օգտին խոսում է նաև երեք և ավելի անգամ դատապարտվածների թվական քանակը՝ 12,50%, որը մոտավորապես մոտենում է ընդհանուր հանցավորության քանակական ցուցանիշներին:

Իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատագրկման դատապարտվածների 9,38%-ը նախկինում ազատագրկման ձևով պատիժ է կրել մեկ անգամ, երկու անգամ՝ 6,25%-ը, երեք և ավելի անգամ՝ 9,38%: Նախկինում դատապարտվածների ընդհանուր 31,25%-ից միայն 6,25%-ն է, որ դատապարտվել է, սակայն ազատագրկման վայրում չի եղել: Այս ցուցանիշը ևս հաստատում է մեր կողմից վերը արված եզրակացությունը:

Իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատագրկման դատապարտված անձանց նախկինում կատարած հանցագործությունների բնութագիրը:

Իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից դատապարտյալների մեր կողմից իրականացված հարցման արդյունքում, նրանց ուղղված «Ի՞նչ հանցա-

գործությունների համար է դատապարտվել» հարցադրումն ունի հետևյալ պատկերը.

1. կյանքի և առողջության դեմ ուղղված,
2. սեփականության դեմ ուղղված,
3. հասարակական անվտանգության դեմ ուղղված,
4. զինվորական ծառայության դեմ ուղղված,
5. չի դատապարտվել:

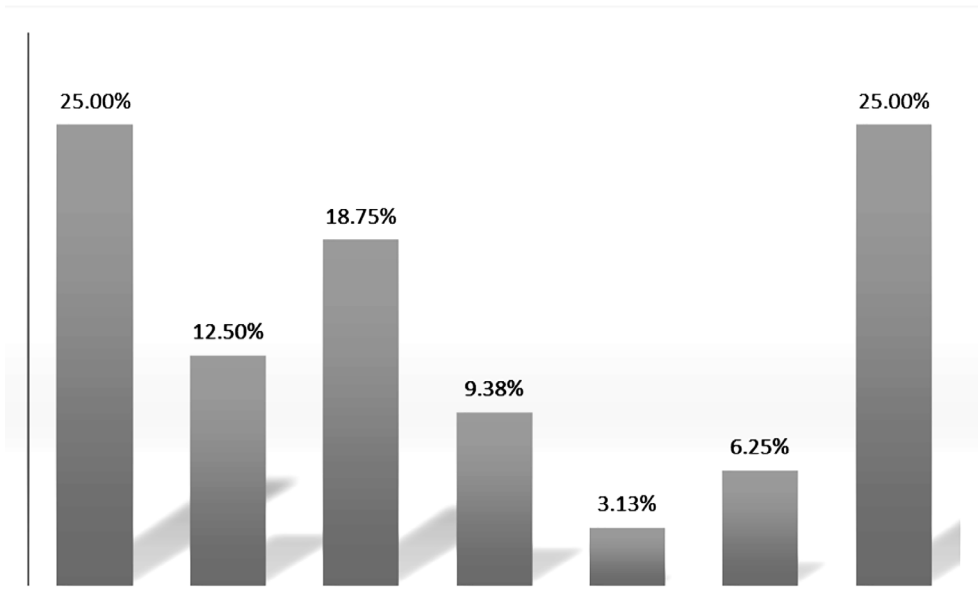
Ուսումնասիրությունը վկայում է, որ իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից անձանց նախկինում կատարած հանցագործությունների տեսակների մեջ գերակշռում են առաջին հերթին սեփականության և անձի կյանքի ու առողջության դեմ ուղղված հանցագործությունները (երկուսն էլ ունեն 9,38% ցուցանիշը, միասին՝ 18,76%): Դրան հաջորդում են հասարակական անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունները՝ 6,25%: Նույնքան է ցուցանիշը նաև զինվորական ծառայության դեմ ուղղված հանցագործությունների համար նախկինում դատապարտվածների դեպքում:

Իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատազրկման դատապարտվածների թվից, նախկինում հանցագործության կատարածներինը, որը կազմում էր 31,25%, հետևյալ տարիքային խմբերում են. 18-24 տարեկան՝ 25%, 25-30 տարեկան՝ 31,25%, 31-40 տարեկան՝ 28,13%, 40-ից ավելի տարեկան՝ 15,63%:

Այսպիսով, իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ներկայումս ազատազրկման դատապարտվածների կեսից ավելին (56,25%) նախկին հանցագործությունը կատարել են 18-30 տարեկան հասակում: Այս գործոնը ևս հաստատում է, որ ծառայական որոշ ոլորտներում նախկինում դատապարտվածների մուտքը պետք է սահմանափակվի կամ կանխվի ընդհանրապես:

Իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատազրկման դատապարտվածների կատարած հանցագործությունների տեսակներն ունեն հետևյալ տոկոսային հարաբերակցությունը.

Ինչ հանցագործության համար է այժմ պատիժ կրում

1. կյանքի և առողջության դեմ ուղղված,
2. սեռական անձեռնմխելիության դեմ ուղղված,
3. սեփականության դեմ ուղղված,
4. հասարակական անվտանգության դեմ ուղղված,
5. պետական ծառայության դեմ ուղղված,
6. զինվորական ծառայության դեմ ուղղված,
7. մեկ այլ:

7-րդ տարբերակում ներառված են միայն բնակչության առողջության դեմ ուղղված հանցագործությունները:

Ուսումնասիրությունը վկայում է, որ իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատազրկման դատապարտվածների հանցավորության կառուցվածքում էական տեղ են գրավում կյանքի և առողջության (25%) ու բնակչության առողջության դեմ ուղղված հանցագործությունները (25%): Հանցագործությունների մնացած տեսակներից առաջին տեղերում են սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունները՝ 18,75%, սեռական անձեռնմխելիության դեմ ուղղված հանցագործությունները՝ 12,50%, հասարակական անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունները՝ 9,38%: Այսպիսով, իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատազրկման դատապարտվածների ուղիղ կեսը կատարել է կյանքի և առողջության, ինչպես նաև բնակչության առողջության դեմ ուղղված հանցագործություններ, ինչը մտահոգիչ է, հատկապես եթե նկատի ունենաք, որ նրանցից նախկինում դատապարտվածների կատարած հանցագործությունների մեջ գերակշռում էին կյանքի ու առողջության դեմ ուղղված, ինչպես

նան սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունները: Մեր կարծիքով, այս փաստն արդեն վկայում է հանցավորության կառուցվածքի կայուն միտումն այն իմաստով, որ նախկինում կատարած նույնաբնույթ հանցագործությունները վերարտադրվում են: Այս օրինաչափությունը միանշանակ նորից մի փաստարկ-հիմնավորում է, որ անհրաժեշտ է սահմանափակել նախկինում հանցագործություն կատարած անձանց ծառայության հնարավորությունները իրավապահ ոլորտի մարմիններում:

Իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատագրված դատապարտվածների հանցագործության կատարման բռնության եղանակների տեսանկյունից կատարման ոչ բռնի եղանակը կազմում է 35,14%, իսկ բռնի եղանակը՝ 64,86%, որից՝

1. ֆիզիկական ներգործությամբ՝ 27,03%,
2. հարված դանակով, կացնով կամ այլ կտրող գործիքով՝ 21,62% ,
3. հրագենի օգտագործմամբ՝ 8,11%,
4. հոգեբանական ներգործություն՝ 5,41%,
5. հարված բուրձ գործիքով՝ 2,70%:

Եթե նկատի ունենաք, որ հոգեբանական ներգործության 5,41%-ը ֆիզիկական ազդեցություն չէ, այսինքն՝ այն կարելի է դասել ոչ բռնի եղանակի շարքը, ապա կստացվի, որ իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատագրված դատապարտվածների հանցավորության կառուցվածքում բռնության եղանակով կատարված հանցագործությունները կազմում են մոտ 70%: Այս տվյալները պայմանավորված են նրանով, որ կատարված հանցագործությունների քանակում գերակշռում էին անձի կյանքի և առողջության, սեռական անձեռնմխելիության, պատվի և արժանապատվության, բնակչության առողջության դեմ ուղղված հանցագործությունները (միասին 68,75%):

Իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից հանցագործության համար ազատագրված անձանց կատարած հանցագործությունների մեջ վերը թվարկված, այլ ոչ թե մասնագիտական կամ աշխատանքային ոլորտի հանցագործությունների գերակշռությունն, ըստ էության, տարօրինակ է: Այս տարօրինակության պատճառը, մեր կարծիքով, մասնագիտական գործունեության ոլորտի հանցագործություններին բնորոշ հատուկ լատենտայնությունն է: Այս հարցում պետք է համաձայնվել Վ. Ա. Ֆեսունովի այն տեսակետի հետ, որ իրավապահ մարմինների աշխատակիցների, այսպես կոչված, մասնագիտական հանցագործություններին բնորոշ է գաղտնիության մեծ ծավալը և, այսպես կոչված, թաքցնելը, կոծկելը, ինչի հետևանքով այդ հանցագործությունների քանակական պաշտոնական տվյալները և դրանց համար ազատագրված դատապարտված իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակիցների հանցագործությունները միայն «սառցաբեկորի երևացող մասն են կազմում»⁶:

Հանցագործության կատարման շահադիտական և ոչ շահադիտական

⁶ Տե՛ս *Фесунов В.А.*, Криминологическое изучение личности сотрудника правоохранительных органов, совершившего преступление: дисс. ... кандидата юридических наук: 12.00.08, - Москва, 2003, էջ 76-80:

շարժառիթները: Շահադիտական հանցագործություններն իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատագրկման դատապարտվածների կատարած հանցագործությունների մեջ կազմում են 28,12%, որից 3,12%-ը՝ գողությունները, 25%-ը՝ մեկ այլ եղանակով կատարված շահադիտական հանցագործությունները: Շահադիտական հանցագործությունների կատարման եղանակների մեջ բացակայում են յուրացումը, չարաշահումը, վատնումը, խարդախությունը: Այս փաստը ևս վկայում է, որ հանցավորության այս խմբին բնորոշ է կոծկման կամ, որ նույնն է, թաքցնելու օրինաչափությունը:

Իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից դատապարտյալների Ռուսաստանի Դաշնությունում կատարված հատուկ կրիմինալոգիական հետազոտության արդյունքում պարզվել է, որ հանցավոր շարժառիթների մեջ 33,7%-ը կազմում են ընտանիքի կարիքների բավարարումը, 33,7%-ը՝ ֆինանսական, սոցիալ-կենցաղային անհարմարությունները, 9,5%-ը՝ վրեժը և խանդը, 2,7%-ը՝ շահը⁷:

Եթե նկատի ունենանք, որ և՛ ընտանիքի նվազագույն պահանջումներին բավարարումը, և՛ ֆինանսական ու սոցիալ-կենցաղային անհարմարությունների որպես շարժառիթների բավարարման ձևը շահադիտական հանցագործության կատարումն է, ապա կստացվի, որ Ռուսաստանի Դաշնությունում այդ հանցագործությունների քանակը անցնում է 50%-ից: ՀՀ-ում՝ մեր կողմից իրականացված հետազոտության արդյունքում այն կազմում էր 28,12%: Ստացվեց հակառակ պատկերը, ՀՀ-ում իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից դատապարտյալների հանցագործությունների 71,88%-ը կազմում են ոչ շահադիտականները, իսկ ՌԴ-ում՝ շահադիտականները: Այս հակադրության բացատրությունը կամ պատճառը կարող է լինել ՀՀ-ում իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից շահադիտական հանցագործությունների լատենտայնության կամ թաքցնելու մեծ չափերը:

Հանցագործության կատարումից հետո հանցավոր անձի նկարագիրը:

Իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատագրկման դատապարտվածների քրեաիրավական և կրիմինալոգիական բնութագրի համար նշանակություն ունեն, ինչպես մինչև հանցագործությունը և կատարման պահին անձի բնութագրերը, այնպես էլ դրա կատարումից հետո բնութագրական հատկանիշները: Կրիմինալոգիական գրականության մեջ ընդունված է առանձնացնել և հետազոտել մի շարք, այսպես կոչված, հատուկ քրեական և հոգեբանական առանձնահատկություններ, որոնք բնութագրում են իրավապահ մարմինների աշխատակիցներին մինչև հանցագործության կատարումը, այնպես էլ հանցագործության կատարումից հետո: Այսպես, Վ. Ա. Ֆետունովը կանգ է առել իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատագրկման դատապարտվածների այդպիսի մի շարք հատուկ հատկանիշների հետազոտության վրա⁸: Այդ

⁷ Տե՛ս *Фесунов В.А.*, Криминологическое изучение личности сотрудника правоохранительных органов, совершившего преступление: дисс. ... канд. юрид. наук, 12.00.08, – М., 2003, էջ 91-92:
⁸ Տե՛ս *Фесунов В.А.*, Криминологическое изучение личности сотрудника правоохранительных органов, совершившего преступление: дисс. ... канд. юрид. наук, 12.00.08, – М., 2003, էջ 96-116:

հատկանիշներն են անհատի պահանջմունքային-շարժառիթային ոլորտը⁹, հանցագործության կատարման պատճառներն ու պայմանները¹⁰, հանցագործության կատարման բնութագրական պայմանները, կանխարգելիչ միջոցառումների ձեռնարկումը մինչև հանցագործության կատարումը, հանցագործության կատարման հանցածին իրադրությունների բնույթը: Ինչպես նկատում ենք, նշված բոլոր բաղադրիչները վերաբերում են մինչև հանցագործության կատարումը հանցավոր անձի նկարագրերին:

Կ. Ա. Պրոխորովը կանգ է առել և հետազոտել իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից դատապարտյալի հատուկ հատկանիշների վրա, ինչպես օրինակ, հատուկ կոչման առկայությունը, ծառայական ստաժը, հանցագործության կապը ծառայական պարտականությունների հետ, հանցագործության կատարման շարժառիթները, հանցագործությունը հարբած վիճակում կատարելը¹¹: Ե. Ա. Բրայցևան, Կ. Ա. Պրոխորովի առանձնացրած հատկանիշներին ավելացնում է ՌԴ ներքին գործերի համակարգի հանցագործություն կատարած քննիչների ու հետաքննիչների մոտ հոգեկան հիվանդության առկայությունը¹²: Տեսակետների թվարկումը ցույց է տալիս, որ իրավապահ ոլորտի տարբեր համակարգերի հանցագործություն կատարած անձանց բնութագրի վերն առանձնացրած հատկանիշները հիմնականում վերաբերում են հանցագործության կատարման նախորդող շրջանին: Սակայն հանցավոր անձի նկարագրի վերհանման համար կարևոր են այն հատկանիշների առանձնացումը, որոնք վերաբերում են այդ անձի հանցագործության կատարումից հետո ընկած շրջանին: Այս կապակցությամբ իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից դատապարտյալների նկարագիրը հետազոտելու համար մենք առանձնացրել ենք երեք հատկանիշ՝ վերաբերմունքն իր կատարած հանցագործությանը, վերաբերմունքը պատժին, մեղադրական դատավճռի հրապարակման զգացմունքային-հոգեբանական ազդեցությունը և այս հարցադրումներով անցկացրել հետազոտություն այդ խմբի անձանց շրջանում:

Իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից դատապարտյալներին ուղղված «Ինչպիսի՞ն է վերաբերմունքն իր կատարած հանցագործությանը» հարցի պատասխանները բաշխվել են հետևյալ կերպ՝ 1) ավստում և զղջում է 71,88%, 2) անտարբեր է 12,5%, 3) իր մեղքը չի ընդունում 15,63%, 4) անբարտավանում է 0%, 5) թաքցնում է իր վերաբերմունքը 0%:

Իսկ «Ինչպիսի՞ն է իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազա-

⁹ Հանցավոր անձի այդ հատկանիշի մասին տես Криминология. /Под общ. ред. д-ра юрид. наук, профес. А.И. Долговой, - М., 1997, էջ 281, 287-291; О криминологических аспектах потребностей: Курс советской криминологии, Т. 1, - М., 1985, էջ 333-336; Дремова Н.А., О классификации мотивов преступных действий. //Вопросы судебной психологии, - М., 1971, էջ 10:

¹⁰ Նկատի են առնվում հանցագործության կատարմանը հանգեցնող զանազան տնտեսական, սոցիալ-քաղաքական, սոցիալ-հոգեբանական, իրավական, կազմակերպական-կառավարչական և այլ գործոնները, որոնք գործում են հանցավորության դետերմինատի մակարդակում:

¹¹ Տես Прохоров К.А., Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений, совершаемых сотрудниками милиции против жизни и здоровья: Дис. ... канд. юрид. наук, 12.00.08, М., 2004, էջ 76-80:

¹² Տես Брайцева Е.А., Преступления, совершаемые следователями и дознавателями в системе органов внутренних дел: Криминологический аспект, Дис. ... канд. юрид. наук, 12.00.08, М., 2002, էջ 55-60:

տագրվածն ղատապարտվածի վերաբերմունքը պատժին» հարցի պատասխանները հետևյալն են՝ 23,13 % այն համարում է արդարացի, 28,13%՝ չափից ավելի խիստ, 18,75% անարդարացի, 25% անտարբեր է պատժի նկատմամբ: Դատապարտյալները նշել են նաև, որ պատիժը չափից ավելի խիստ է, քանի որ 1) հաշվի չեն առնվել պատիժը և պատասխանատվությունը մեղմացնող հանգամանքները, 2) հաշվի չի առնվել դատապարտյալի հաշմանդամության կարգը, 3) քրեական գործով նշված թմրամիջոցների չափը սխալ է գնահատված, իրականում է ավելի քիչ է եղել: Այս, դատապարտյալները նշում են, որ պատիժը անարդարացի է, քանի որ 1) հաշվի առնելով քրեական գործի հանգամանքները դատապարտյալի նկատմամբ պետք է նշանակվեր այլ պատիժ, 2) արարքը սխալ է որակվել, 3) դատապարտյալը հանցագործություն չի կատարել, 4) դատապարտյալի նկատմամբ պետք է կիրառվեր պայմանական վաղաժամկետ ազատում:

Այն հարցին, թե «Դատավճռի հրապարակման կապակցությամբ Ինչն ավելի խիստ և բացասական (զգացմունքային, հոգեբանական) ազդեցություն ունեցավ Ձեր վրա», իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատագրվածն ղատապարտվածները պատասխանել են հետևյալ կերպ. պատժի անհարկի խստությունը 14,29%, պատժի անհիմնավորվածությունը 9,52%, պատժի անօրինականություն 12,70%, պատժի անարդարացիությունը 22,22%, դատավճռի ազդեցությունը ընտանիքի անդամների և հարազատների վրա 34,92%, կալանքի վերցնելը դատարանի դահլիճում, սպառնալիքը տուժողի կողմից 3,17%:

Ինչպես հիմնավորում են կրիմինալոգիական բազմաթիվ ուսումնասիրություններ, դատավճռի հրապարակումն ամեն դեպքում, դատապարտյալի դասակարգման խմբից անկախ, ունենում է որոշակի զգացմունքային, բացասական ազդեցություն: Բացառություն չեն նաև իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատագրվածն ղատապարտվածները, որոնց վրա ևս դատավճռի հրապարակումն ունեցել է բացասական ազդեցություն: Մասնավորապես, առավել խիստ զգացմունքային անդրադարձ է ունեցել դատապարտյալի համար հրապարակված դատավճռի ազդեցությունը ընտանիքի անդամների և հարազատների վրա 34,92%:

Annotation. The signs indicating the criminal and legal description to an offender as the former employee convicted of law-enforcement authorities gains an importance in work and are subject to special examination. *Inter alia*, being convicted before, the fact of being imprisoned before and the terms, the types of the former crimes, the age to be convicted for the first time, the types of the current crimes, the violence method applied during the crime commitment, method of the crime commitment for mercenary purposes, the attitude to his/her crime and punishment. For the criminal and legal and criminological description to the former employee convicted of law-enforcement authorities, it is also important as the description of the person before the crime commitment and at the moment of the crime commitment, so the descriptive signs after the crime commitment. Thereby, a number of, so called, special criminal and psychological features are separated, which describe the employees of law-enforcement authorities before the crime commitment, as well as after the crime commitment.

Аннотация. В данной статье детально изучены признаки, раскрывающие уголовно-правовую характеристику преступной личности осужденных к лишению свободы бывших сотрудников правоохранительных органов. В частности, рассмотрены судимость в прошлом, факт и сроки лишения свободы в прошлом, виды прежних преступлений, возраст при первом осуждении, виды преступлений при нынешнем осуждении, способ насилия, примененного в ходе совершения преступления, способ совершения преступления в корыстных целях, собственное отношение к совершенному им преступлению и наказание. Для уголовно-правовой и криминологической характеристик преступной личности осужденных к лишению свободы бывших сотрудников правоохранительных органов имеют значение, как характеристики лица до и в момент совершения преступления, так и характеризующие после его совершения признаки. В связи с этим выделяется ряд так называемых специально уголовных и психологических особенностей, характеризующих сотрудников правоохранительных органов как до совершения преступления, так и после совершения преступления.

Բանալի բառեր - իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից ազատությունից զրկված դատապարտյալների հանցավոր անձի քրեաիրավական բնութագիրը, դատապարտյալների քրեաիրավական բնութագրի հատկանիշներ, հանցագործության կատարումից հետո հանցավոր անձի նկարագիր, հանցագործության կատարման շարժառիթներ, իրավապահ մարմինների նախկին աշխատակից դատապարտյալների կատարած հանցագործությունների տեսակներ:

Keywords: criminal and legal description to an offender as the former employee convicted of law-enforcement authorities, signs of the criminal and legal description to the convicted, description to an offender after the crime commitment, motives to the crime commitment, the types of the crimes committed by the former employee convicted of law-enforcement authorities.

Ключевые слова: уголовно-правовая характеристика преступной личности осужденных к лишению свободы бывших сотрудников правоохранительных органов, признаки уголовно-правовой характеристики осужденных, образ преступной личности после совершения преступления, мотивы совершения преступления, виды преступлений, совершенных осужденными к лишению свободы бывшими сотрудниками правоохранительных органов.

Դ. Զիլֆիմյան - ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնի հայցորդ, Շիրակի մարզի դատախազության դատախազ, էլ. հասցե՝ zilfimyandavid@mail.ru

Ներկայացվել է խմբագրություն 16.06.2020 թ., տրվել է գրախոսության 16.06.2020 թ., երաշխավորվել է իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Հ. Մ. Խաչիկյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 08.07.2020 թ.:

**ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ/CRIMINAL PROCEEDINGS/
УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС**

ՍԵԴԱ ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ
*ԵՊՀ էկոլոգիական իրավունքի
գիտաուսումնական կենտրոնի
կրտսեր գիտաշխատող*

SEDA STEPANYAN
*Junior Research fellow at
YSU Environmental Law Education Center*

СЕДА СТЕПАНИЯН
*Младший научный сотрудник научно-
образовательного центра экологического права ЕГУ*

**ՆՈՐ ԵՐԵՎԱՆ ԵԿԱԾ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐՈՎ ԲԱՑԱՌԻԿ
ՎԵՐԱՆԱՅՄԱՆ ՀԻՄՔԵՐԻ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏՈՎ ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ
ԼԻՆԵԼՈՒ ՊԱՀԱՆՋԻ, ԴՐԱ ԲԱՑԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ
ՎԵՐԱՆԱՅՄԱՆ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ**

**THE PROBLEMS OF THE GROUNDS OF THE
EXCEPTIONAL REVISION DUE TO NEWLY FOUNDED
CIRCUMSTANCES RELATED TO THE REQUIREMENT OF
CONFIRMATION BY A JUDGEMENT, ITS EXCLUSIONS AND
PRELIMINARY PROCEDURE IN THE CODE OF CRIMINAL
PROCEDURE OF THE RA**

**ПРОБЛЕМЫ ИСКЛЮЧИТЕЛЬНОГО ПЕРЕСМОТРА ПО ВНОВЬ
ОТКРЫВШИМСЯ ОБСТОЯТЕЛЬСТВАМ, СВЯЗАННЫЕ С
ТРЕБОВАНИЕМ ПОДТВЕРЖДЕНИЯ ОСНОВАНИЯ СУДЕБНЫМ
АКТОМ, ЕГО ИСКЛЮЧЕНИЯМИ И ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫМ
ПРОИЗВОДСТВОМ В УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОМ
КОДЕКСЕ РА**

ՀՀ դատական վերանայման համակարգի կարևորագույն տարրերից մեկը
դատական ակտերի բացառիկ վերանայման ինստիտուտն է: Դրա հիմնական

տարբերությունը վերանայման բնականոն եղանակներից՝ վերաքննություն և վճռաբեկություն, այն է, որ այս դեպքում բողոքարկվում են օրինական ուժի մեջ մտած ակտերը:

Բացառիկ վերանայման ինստիտուտի ամրագրումը դատական համակարգում կապված է կրկին դատվելու անթույլատրելիության սահմանադրականորեն ամրագրված քրեադատավարական սկզբունքի հետ: Այդ հիմնարար սկզբունքն արմրագրված է նաև մի շարք միջազգային իրավական ակտերում: Այսպես, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիային կից 7-րդ արձանագրության 4-րդ հոդվածում նշված է. «1. Ոչ ոք չպետք է միևնույն պետության իրավագրության շրջանակում երկրորդ անգամ դատվի կամ քրեական դատավարության կարգով պատժվի այն հանցագործության կապակցությամբ, որի համար նա արդեն վերջնականապես արդարացվել է կամ դատապարտվել այդ պետության օրենքին և քրեական դատավարությանը համապատասխան: 2. Նախորդ կետի դրույթները չեն խոչընդոտում գործի վերանայմանը տվյալ պետության օրենքին և քրեական դատավարությանը համապատասխան, եթե ի հայտ են եկել նոր կամ նոր բացահայտված փաստեր, կամ նախորդ քննության ժամանակ տեղ են գտել էական թերություններ, որոնք կարող էին ազդել դրա արդյունքի վրա»:

Դատավարության օրինականության ևս մի կարևոր սկզբունք իրավական որոշակիության սկզբունքն է, որը ենթադրում է, որ վերջնական դատական որոշումները չպետք է դրվեն կասկածի տակ: Դատական ակտերի կայունությունը կարևորագույն սկզբունք է, որը նշանակում է, որ կողմերից և ոչ մեկին չպետք է տրվի հնարավորություն գործի կրկին քննության նպատակով պահանջելու վերջնական դատական ակտի վերանայում (վերանայում զուտ վերանայման համար):¹

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիային կից 7-րդ արձանագրության բացատրական եզրակացության համաձայն՝ որոշումը համարվում է վերջնական, եթե այն ձեռք է բերել իրավաբանական ուժ (res judicata): Որոշումը վերջնական է, եթե սովորական իրավական միջոցներից և ոչ մեկն այլևս հասանելի չէ, եթե կողմերը սպառել են այդ միջոցները կամ լրացրել են դատական ակտի բողոքարկման ժամկետները²:

Միաժամանակ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիային կից 7-րդ արձանագրության 4-րդ հոդվածի 2-րդ կետի վերլուծությունից բխում է, որ կրկին անգամ դատվելու անթույլատրելիության սկզբունքից շեղումն իրավաչափ կարող է համարվել համապատասխան հիմքերի առկայության պարագայում, ինչպիսիք են նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքները, ինչպես նաև նյութական կամ դատավարական իրավունքի հիմնարար խախտումը:

Անդրադառնանք նոր երևան եկած հանգամանքներին: Ուսումնասիրելով ՀՀ

¹ Տե՛ս *Разынкина А., Курочкина Л.*, Реформирование института пересмотра судебных решений по уголовным делам, «Уголовное право», 2005, N3, с.90:

² Տե՛ս նույն տեղում:

քրեական դատավարության գործող օրենսգրքի (այսուհետ՝ գործող օրենսգիրք, ՔԴՕ) 426.3-րդ հոդվածի 1-ին մասը՝ կարող ենք փաստել, որ նոր երևան եկած հանգամանքներով բացառիկ վերանայման հիմքերը փաստեր, փաստական հանգամանքներ են, որոնք օժտված են մի շարք հատկանիշներով և օրինական ուժի մեջ մտած վերջնական ակտերի վերանայման ելակետ են: Ըստ նշված հոդվածի՝ այդ հիմքերը բաժանվում են 4 խմբի՝ 1) վկայի, տուժողի ցուցմունքների, թարգմանչի կատարած թարգմանության ակնհայտ սխալ կամ փորձագետի եզրակացության ակնհայտ կեղծ լինելը, ինչպես նաև իրեղեն ապացույցների, քննչական ու դատական գործողությունների արձանագրությունների և այլ փաստաթղթերի կեղծված լինելը, որոնք հանգեցրել են չհիմնավորված կամ անօրինական դատավճիռ կայացնելուն:

2) դատավորների հանցավոր գործողությունները, որոնք նրանք թույլ են տվել տվյալ գործը քննելիս,

3) գործի քննությունը կատարող անձանց այնպիսի հանցավոր գործողություններ, որոնք հանգեցրել են դատարանի չհիմնավորված և անօրինական դատավճիռ կամ գործը կարճելու վերաբերյալ որոշում կայացնելուն,

4) ի հայտ են եկել դատական ակտ կայացնելիս դատարանին անհայտ մնացած այլ հանգամանքներ, որոնք ինքնին կամ մինչև այդ պարզված հանգամանքների հետ ապացուցում են դատապարտյալի անմեղությունը կամ նրա կատարած հանցանքի նվազ ծանր կամ ավելի ծանր լինելը, քան այն, որի համար նա դատապարտվել է, ինչպես նաև ապացուցում են արդարացվածի կամ այն անձի մեղավորությունը, որի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է կամ գործով վարույթը կարճվել է:

Չորս խմբերի բաժանված այս համապատասխան փաստական համագամքներն օրենսդիրը տարանջատում է հետևյալ հատկանիշով:

1) առաջին երեք խմբերում ամրագրված փաստական հանգամանքները պետք է հաստատված լինեն օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով (անհնարինության պարագայում այդ հանգամանքները ենթակա են պարզման օրենսգրքով նախատեսված կատարվող քննությամբ),

2) ի տարբերություն առաջին երեք հիմքերի՝ չորրորդ խմբում տեղ գտած փաստական հանգամանքների համար չի պահանջվում ձևական ապացուցում, այսինքն՝ դրանց՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով հաստատում:

Նախևառաջ անհրաժեշտ է պարզել, թե ինչու է օրենսդիրն առաջին երեք խումբը կազմող նոր երևան եկած հանգամանքների համար նախատեսել դրանց՝ դատական ակտով հաստատված լինելու պահանջ:

Կարծում ենք, որ այդ պահանջը կապված է սահմանադրորեն ամրագրված անմեղության կանխավարկածի երաշխիքի³ հետ: Անմեղության կանխավարկածը հանդիսանում է հիմնարար իրավական սկզբունք, բացի ՀՀ Սահմանադրությունից՝ այն ամրագրված է նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում⁴,

³ Տես ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածը:

⁴ Տես Գործող օրենսգրքի 18-րդ հոդվածը, Նախագծի 17-րդ հոդվածը:

ինչպես նաև մի շարք միջազգային փաստաթղթերում⁵, որոնցում տեղ գտած համապատասխան դրույթներն ուղղակիորեն վկայում են, որ քանի դեռ առկա չէ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռ անձի մեղավորության վերաբերյալ ոչ մի հետևություն չունի որևէ իրավաբանական նշանակություն:

Այս առումով կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է նշել մի հանգամանք: Գործող օրենսգրքի 426³ հոդվածի 1-ին կետում նշված է. «Նոր երևան եկած հանգամանքների հետևանքով դատական ակտերը վերանայվում են, եթե՝ 1) *օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով* հաստատված է վկայի, տուժողի ցուցմունքների, թարգմանչի կատարած թարգմանության ակնհայտ սխալ կամ փորձագետի եզրակացության ակնհայտ կեղծ լինելը, ինչպես նաև իրեղեն ապացույցների, քննչական ու դատական գործողությունների արձանագրությունների և այլ փաստաթղթերի կեղծված լինելը, որոնք հանգեցրել են չհիմնավորված կամ անօրինական դատավճիռ կայացնելուն...»: Հոդվածի համատեքստից ելնելով, օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտ ասելով՝ կարելի հասկանալ նեղ իմաստով դատական ակտ՝ այն է դատարանի կողմից կայացված դատավճիռ՝ մեղադրական կամ արդարացման: Սակայն «դատական ակտ» եզրույթն ունի նաև լայն իմաստ: Այդ տեսանկյունից այն ներառում է ոչ միայն դատավճիռները, այլև գործը, ըստ էության, լուծող այլ դատական ակտեր, ինչպիսիք են քրեական գործով վարույթը կարճելու, քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին դատարանի որոշումները, բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու մասին որոշումները⁶, ինչպես նաև գործն ըստ էության չլուծող (միջանկյալ) դատական ակտերը, օրինակ՝ կալանքը՝ որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու մասին որոշումները:

Տեսաբանների մոտ կա կարծիք, որ թե գործող օրենսգրքում, թե ՔԴՕ նախագծում «դատական ակտ» բառակապակցությունը ճիշտ չէ և ունի շտկման կարիք⁷: Այս տեսակետի հիմնավորումը ևս կապված է անմեղության կանխավարկածի և իրավական որոշակիության գաղափարների հետ, հաշվի առնելով, որ նորմերում ամրագրված փաստական հանգամանքները կարող են հաստատվել բացառապես դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած մեղադրական դատավճռով:

Կարծում ենք, որ այս գաղափարն այնքան էլ հիմնավոր չէ: Իհարկե անձի մեղավորությունը և նրա նկատմամբ կատարված արարքի համար պատժի սահմանումը հնարավոր է բացառապես մեղադրական դատավճռով: Սակայն քննարկվող նորմի կոնտեքստում, կարծում ենք, որ բոլոր դեպքերում չէ, որ առաջնային նշանակություն ունեն այս կամ այն անձի մեղավորությունը կամ անմեղությունը: Նոր երևան եկած հանգամանքների հիմքով վերաքննության դեպքում առավել կարևոր է նորմում սահմանված հանգամանքների առկայությունը կամ դրա

⁵ Տե՛ս Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի 6-րդ, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածների 2-րդ մասերը, Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 11-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

⁶ Այդ մասին է վկայում նաև ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսգրքի 6-րդ հոդվածը:

⁷ Տե՛ս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի հիմնախնդիրներին նվիրված գիտական հոդվածների ժողովածու, 2014, Երևան, «ՀՀ իրավաբանների միություն», էջեր 452-461:

բացակայությունը: Հնարավոր են դեպքեր, երբ վկայի, տուժողի ցուցմունքների, թարգմանչի կատարած թարգմանության ակնհայտ սխալ կամ փորձագետի եզրակացության ակնհայտ կեղծ լինելը, ինչպես նաև իրեղեն ապացույցների, քննչական ու դատական գործողությունների արձանագրությունների և այլ փաստաթղթերի կեղծված լինելը առերևույթ երևան փաստաթղթերից կամ լինեն ապացուցված դատական քննության ընթացքում, սակայն կոնկրետ անձի մեղավորությունը ապացուցված չլինի: Այս դեպքում դատական ակտ եզրույթը լայն իմաստով գործածելը ամբողջովին արդարացված է, քանի որ քննարկվող նորմի շրջանակներում բացառիկ վերանայման հնարավորությունը կախված է կոնկրետ հանգամանքի առկայությունից:

Կարծում ենք, այն պարագայում, եթե չկա մեղադրական կամ անձի անմեղությունը հաստատող դատավճիռ, սակայն առկա է դատական այլ ակտ, որը վկայում է գործող օրենսգրքի 426³ առաջին մասում թվարկված հանգամանքների առկայության մասին, դա արդեն բավարար է նոր երևան եկած հանգամանքների հիմքով դատական ակտը վերանայելու համար: Հետևաբար այս նորմի կոնտեքստում ամեն դեպքում ճիշտ և տեղին է «դատական ակտ» եզրույթը օգտագործել հենց լայն իմաստով:

Կարևոր է նշել նաև, որ օրենսդիրը սահմանել է նաև ֆորմալ ապացուցման պահանջից շեղվելու հնարավոր բացառությունները: Գործող օրենսգրք 426.3 հոդվածը սահմանում է, որ եթե վաղեմության ժամկետները լրանալու, համաներման ակտ ընդունվելու կամ առանձին անձանց ներում շնորհելու պատճառով, ինչպես նաև մեղադրյալի մահվան հետևանքով դատական ակտ կայացնելն անհնարին է, ապա համապատասխան նոր երևան եկած հանգամանքները պարզվում են այդ օրենսգրքով նախատեսված հատուկ կարգով կատարվող քննությամբ:

Այս նորմի ձևակերպումն իր մեջ պարունակում է որոշ անճշտություններ կամ պարզաբանման կարիք ունեցող ձևակերպումներ: Այսպես բացառություններից մեկը դատական ակտ կայացնելու անհնարինությունը հիմնավորում է անձին ներում շնորհելու հանգամանքով: Ըստ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 83-րդ հոդվածի և ՀՀ նախագահի 2003 թվականի նոյեմբերի 19-ի ՆՀ-183-Ն հրամանագրի համապատասխան դրույթների ներումը, որպես անհատական ակտ, կարող է կիրառվել բացառապես օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով դատապարտված անձի նկատմամբ: Այս հանգամանքն էլ հանդիսանում է ներման և համաներման հիմնական տարբերություններից մեկը⁸: Ասվածից հետևում է, որ ներում շնորհելը խոչընդոտ չէ դատական ակտի կայացմանը:

Բացի դրանից՝ հակասություն կա քննարկվող նորմի և ՔԴՕ 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 10-րդ կետի միջև: Այս կետը նախատեսում է, որ անձի մահվան հիմքով քրեական գործի վարույթը չի կարճվում այն դեպքում, երբ գործի վարույթն անհրաժեշտ է այլ անձանց նկատմամբ նոր ի հայտ եկած հանգամանքների կա-

⁸ Ավելի մանրամասն տե՛ս Առաքելյան Ս. Վ., Գաբրուլյան Ա. Հ., Խաչիկյան Հ. Մ., Ղազինյան Գ. Ս., Մաղաքյան Ն. Ս., Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, ընդհանուր մաս (4-րդ հրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով), Երևան, ԵՊՀ հրատարակչ., 2009 թ., էջեր 508-509:

պակցությամբ գործը վերսկսելու համար⁹:

Ասվածից հետևում է, որ անձին ներում շնորհելը կամ անձի մահը չեն հանդիսանում վերջնական դատական ակտի առկայությունը բացառող հանգամանքներ, հետևաբար դրանց սահմանումը 426.3 հոդվածի շրջանակում ի սկզբանե ճիշտ չէր:

Օրենսգրքի քննարկվող դրույթի մեկնաբանությունից հետևում է, որ բացառություն են նաև ՔԴՕ 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ և 13-րդ կետերում նշված հիմքերով քրեական գործի վարույթը կարճվելու դեպքերը: Այն դեպքում, երբ վաղեմության ժամկետի լրանալու կամ համաներման ակտ ընդունելու դեպքում անհնարին է դառնում ՔԴՕ 426.3 հոդվածի 1-ին մասի 1-3 կետերում նշված հանգամանքների օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով հաստատումը, դրանք պարզվում են օրենսգրքի 426.5-րդ կամ 426.8-րդ հոդվածով վարույթ հարուցելու միջոցով: Թեև տեսականորեն ՔԴՕ 426.3-րդ, 426.5-րդ և 426.8-րդ հոդվածների համադրությունից հետևում է, որ որոշ դեպքերում համապատասխան հանգամանքները ենթակա են պարզման ինչպես դատախազական քննությամբ, այնպես էլ անմիջականորեն դատական քննությամբ, սակայն այդ դեպքը գործնականում հնարավոր չէ, քանի որ պահանջում է որոշակի փաստերի հաստատում և արձանագրում՝ պաշտոնական քննությամբ, իսկ նոր երևան եկած հանգամանքներով պաշտոնական քննություն իրականացնելու լիազորությամբ օրենսդիրն օժտել է բացառապես դատախազին և նրա հանձնարարությամբ քննիչին¹⁰:

Այժմ առավել մանրամասն անդրադառնանք վերոնշյալ քննության կարգին: ՔԴՕ 426.5-426.7-րդ հոդվածների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ նոր երևան եկած հանգամանքների հիմքերով վերջնական դատական ակտերի բողոքարկման ընթացակարգերը կազմված են երկու առանձին վարույթներից՝ դատական բողոքարկում և դատախազական քննություն՝ որպես դատական բողոքարկման նախնական փուլ: Դատախազական քննության նպատակը նոր երևան եկած հանգամանքների առկայության պարզելն է և դրա արդյունքների հիման վրա դատական ակտի վերանայման բողոք դատարան ներկայացնելու հարցը լուծելը:

Ստացվում է վերը նշված երկու վարույթներից մեկը պարտադիր է՝ դատական բողոքարկում, իսկ մյուսը՝ կամընտիր¹¹: Հետևաբար՝ նոր երևան եկած հանգամանքներով նախնական վարույթը կարող է նախորդել դատական բողոքարկմանը, սակայն հնարավոր է, որ շահագրգիռ անձի կողմից բողոք ներկայացվի անմիջականորեն իրավասու դատարան շրջանցելով նախնական վարույթի փուլը:

ՔԴՕ 426.5-րդ հոդվածի համաձայն նոր երևան եկած հանգամանքների մասին հայտարարություններն ու հաղորդումներն ուղարկվում են դատախազին, սակայն նորմը չի հստակեցնում, թե որ սուբյեկտներն ունեն իրավունք այդ դիմումներն ուղարկելու, ինչպես նաև բացակայում են դիմումի ձևական և բովանդակային հստակ պահանջները: Միաժամանակ օրենսդիրը, սահմանելով

⁹ Ընդ որում՝ այս դեպքը նախատեսված է նաև Նախագծի 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետում:

¹⁰ «Դատավորի ձեռնարկ, գիտագործնական վերլուծություն», Երևան, 2010 թ., էջեր 363-364:

¹¹ Այդ մասին է վկայում նաև ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսգրքի 426.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի և 426.7-րդ հոդվածի վերլուծությունը:

վարույթի հարուցումը միայն դիմումի կամ հաղորդման հիմքի վրա, չի ընձեռել դատախազին հնարավորություն սեփական նախաձեռնությամբ վարույթ հարուցել, օրինակ՝ այն դեպքում, երբ դատախազը քրեական այլ գործերի քննության շրջանակում տեղեկանում է նոր երևան եկած հանգամանքի առկայության մասին: Կարծում ենք, հաշվի առնելով դատախազի լիազորությունները, նորմի նման ձևակերպումը ճիշտ չէ և կարիք ունի խմբագրման՝ դատախազներին հնարավորություն տալով սեփական նախաձեռնությամբ հարուցել նոր երևան հանգամանքների վերաբերյալ վարույթ:

ՔԴՕ 426.5-րդ հոդվածը սահմանում է նաև դատախազի հետագա գործողությունները: Այսպես՝ նշված հոդվածի 2-րդ մասը նախատեսում է. «սույն օրենսգրքի 426.3 հոդվածի առաջին մասով նախատեսված հիմքերից որևէ մեկի առկայության դեպքում դատախազը որոշում է կայացնում նոր երևան եկած հանգամանքների հետևանքով վարույթ հարուցել և այդ հանգամանքների առթիվ կատարում է քննություն կամ այդ մասին հանձնարարություն է տալիս քննիչին»: Ստացվում է համապատասխան հիմքի առկայության դեպքում դատախազը վարույթ է հարուցում և ինքը՝ անձամբ, կամ քննիչը կատարում են քննություն: Սակայն *հիմքերից որևէ մեկի առկայության դեպքում* ձևակերպումը միանշանակ ունի անճշտություն: Եթե 426.3 հոդվածի առաջին մասով նախատեսված հիմքերն առկա են և դա ակնհայտ է դատախազի համար, ապա նոր քննության հարուցումը հավելյալ ծանրաբեռնվածություն է առաջացնելու դատախազի կամ քննիչի համար, որը, ըստ էության, աննպատակ է: Նախնական վարույթի նպատակը հենց այդ հանգամանքի առկայության պարզելն է, հետևաբար, այն դեպքերում, երբ դա անհրաժեշտ է, այդ նպատակին կարելի է հասնել միայն քննության իրականացման արդյունքում, այլ ոչ թե դրա հարուցումից առաջ:

Քննարկվող նորմը պարունակում է նաև մեկ այլ խնդիր՝ դատախազի կողմից անձամբ քննության իրականացման հնարավորության հետ կապված: ՀՀ Սահմանադրության 176-րդ հոդվածում և գործող ՔԴՕ շրջանակում սահմանված դատախազի լիազորությունների վերլուծությունից հետևում է, որ վերջինս օժտված չէ անձամբ քննություն իրականացնելու, այն է առանձին քննչական և այլ դատավարական գործողություններ իրականացնելու իրավասությամբ: Բացի դրանից՝ օրենսդիրը չի նախատեսել, թե ինչ ժամկետներում պետք է դատախազը կայացնի որոշում վարույթ հարուցելու մասին հաղորդումը ստանալուց հետո, և որն է վարույթի առավելագույն տևողությունը:

Ինչ վերաբերում է վարույթ հարուցելու որոշման բողոքարկմանը, ապա օրենսդիրը նման հնարավորություն չի նախատեսում: Համահունչ է նաև Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումը, ըստ որի նոր երևան եկած հանգամանքների հետևանքով վարույթ հարուցելու վերաբերյալ դատախազի որոշումը դատական բողոքարկման առարկա լինել չի կարող: «Նոր երևան եկած հանգամանքների հետևանքով վարույթի հարուցումը նպատակ է հետապնդում հաստատել կամ հերքել դատախազին ուղղված հայտարարության կամ հաղորդման մեջ նշված նոր երևան եկած հանգամանքների առկայությունը: Նշված որոշումը կայացվում է փաստի (հայտարարություն կամ հաղորդում) առթիվ և ինքնին չի առնչվում

քրեական դատավարության ոլորտ ներգրավված որևէ անձի իրավունքների և օրինական շահերի հետ»¹²:

Կարծում ենք՝ այս հարցում նմանօրինակ դիրքորոշումը լիովին արդարացված է: Ինչպես արդեն նշել էինք, նոր երևան եկած հանգամանքների հիմքով դատական ակտերի բողոքարկման դեպքում կարևոր չէ այս կամ այն անձի մեղավորությունը, կարևոր է այդ հանգամանքի առկայությունը որպես այդպիսին:

Օրենսդիրը նաև նախատեսել է դատախազի գործողությունները նոր երևան եկած հանգամանքների քննությունն (ուսումնասիրությունը) ավարտելուց հետո: Դատական ակտը վերանայելու համար հիմքերն առկա համարելով՝ դատախազը քննության արդյունքներով կազմված եզրակացությունն ուղարկում է գլխավոր դատախազին կամ նրա տեղակալին: Վերջիններս, գործի վերանայման հիմքերն առկա համարելով, բողոք են ներկայացնում դատարան՝ դրան կցելով համապատասխանաբար քննության կամ ուսումնասիրության ակտերը: Դատական ակտերը վերանայելու հիմքեր չլինելու դեպքում դատախազն իր պատճառաբանված որոշմամբ կարծում է վարույթը: Որոշման պատճենը երեք օրվա ընթացքում ուղարկվում է հաղորդում ներկայացրած անձին:

Հիմք ընդունելով վերոշարադրյալը և հաշվի առնելով ներկայացված խնդիրների համակարգային լուծման անհրաժեշտությունը՝ առաջարկում ենք.

1. գործող օրենսգրքի 426.3-րդ հոդվածի 3-րդ կետից հանել «կամ առանձին անձանց ներում շնորհելու պատճառով, ինչպես նաև մեղադրյալի մահվան հետևանքով» հատվածը,

2. 426.5-րդ հոդվածի շրջանակում սահմանել դատախազի լիազորությունը սեփական նախաձեռնությամբ հարուցել նոր երևան եկած հանգամանքների քննության վարույթ՝ քրեական այլ գործերի քննության շրջանակներում նոր երևան եկած հանգամանքի հնարավոր առկայության մասին տեղեկանալու դեպքում,

3. 426.5-րդ հոդվածի 2-րդ մասում «հիմքերից որևէ մեկի առկայության դեպքում» ձևակերպումը փոխարինել հետևյալով՝ «հիմքերից որևէ մեկի առկայության փաստը պարզելու նպատակով»:

Annotation. The present article presents some problems connected with the grounds of the exceptional revision due to newly founded circumstances in the light of legal analysis of the current code of criminal procedure of the RA. In particular, the author discusses the first three bases of newly founded facts, that must be proven by a court judgement, refers to the exceptions from that requirement defined in the Current code. The author concludes that some of these exceptions contradict the provisions of other articles of the Code of Criminal Procedure of the RA. In addition, the article presents preliminary proceeding in the event of these exceptions and identifies deficiencies in its legislative regulation. In the conclusion on the bases of the study the author proposes several solutions to the revealed problems.

¹² ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի օգոստոսի 2-ի քրեական գործով թիվ ԵԱՆԴ/0013/11/08, կետեր 19-20:

Аннотация. В настоящей статье в свете правового анализа действующего Уголовно-процессуального кодекса представляются некоторые проблемы, связанные с основаниями исключительного пересмотра по вновь открывшимся обстоятельствам. В частности, автор обсуждает первые три основания вновь открывшихся обстоятельств, которые должны быть подтверждены приговором суда, рассматривает исключения из этого требования, которые закреплены в Действующем кодексе. Автор приходит к выводу, что некоторые из этих исключений противоречат положениям других статей Уголовно-процессуального кодекса РА. Кроме того в статье представлено предварительное производство в случае этих исключений и выявлены недостатки в его законодательном регулировании. В заключении на основе проведенного исследования автор предлагает несколько решений выявленных проблем.

Բանալի բառեր - նոր երևան եկած հանգամանքներ, բացառիկ վերանայում, վերջնական դատական ակտերի վերանայում, անմեղության կանխավարկած, նախնական վարույթ:

Keywords: newly discovered circumstance, the exceptional revision, review of final procedural decisions, presumption of innocence, preliminary proceeding.

Ключевые слова: вновь открывшиеся обстоятельства, исключительный пересмотр окончательных процессуальных решений, презумпция невиновности, предварительное производство.

Ս. Ստեփանյան - ԵՊՀ էկոլոգիական իրավունքի գիտաուսումնական կենտրոնի կրտսեր գիտաշխատող, էլ. հասցե՝ sedstep@mail.ru

Ներկայացվել է խմբագրություն 15.06.2020 թ., տրվել է գրախոսության 15.06.2020 թ., երաշխավորվել է իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վահե Ենգիբարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 08.07.2020 թ.:

ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ

*ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի դատավորի օգնական,
ՀՌՀ իրավունքի և քաղաքականության ինստիտուտի քրեական
իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի
ամբիոնի ասպիրանտ*

VARAZDAT SUKIASYAN

*Assistant to the Judge of the Criminal Chamber of the
RA Cassation Court, PhD Student at the Chair of Criminal Law and
Criminal Procedure Law of RAU Institute of Law and Politics*

ВАРАЗДАТ СУКИАСЯН

*Помощник Судьи Уголовной палаты Кассационного суда РА,
аспирант кафедры уголовного права и уголовно-процессуального права
Института права и политики РАУ*

**ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹՅՈՒՆԻՑ
ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ**

**PROBLEMS OF PROTECTION OF INSURANCE SECRET FROM
CRIMINAL PROCEDURAL INTERVENTION**

**ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ СТРАХОВОЙ ТАЙНЫ ОТ
УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ВМЕШАТЕЛЬСТВА**

Քրեական վարույթի շրջանակում օրենքով պահպանվող գաղտնիք կազմող տեղեկությունների պաշտպանության և բացահայտման հարցը սերտորեն առնչվում է հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռության ապահովման քրեական դատավարության հիմնաքարային խնդրին: Նշվածից ուղղակիորեն բխում է, որ օրենքով պահպանվող գաղտնիք կազմող տեղեկությունների պահպանության իրավական ռեժիմը սահմանելիս օրենսդիրը պետք է սահմանի այնպիսի կառուցակարգեր, որոնք մի կողմից կապահովեն նշված տեղեկությունների բարձր պաշտպանվածությունը հանցագործությունների կանխման, խափանման և դրանց բացահայտմանն ուղղված գործունեության ընթացքում, իսկ մյուս կողմից չեն ստեղծի անհամաչափ կամ անհաղթահարելի սահմանափակումներ հանցագործությունների բացահայտման նպատակով դրանց օգտագործման համար:

Օրենքով պահպանվող գաղտնիքների շարքին է դասվում, ի թիվս այլնի, ապահովագրական գաղտնիքը, որն իր իրավաբանական բնույթով, ըստ ռուս

իրավագետ Ա.Ա. Ֆատյանովի, նման է բանկային գաղտնիքին¹:

Ապահովագրական իրավահարաբերության սուբյեկտների փոխհարաբերությունները իրավաբանական գրականության մեջ ոմանց կողմից անվանվում է «**uberrima fides**», այսինքն՝ բարձր վստահելիություն ունեցող², իսկ որոշ գիտնականներ էլ պնդում են, որ ապահովագրական իրավահարաբերությունները չեն կրում ֆիդուցիար կամ, այսպես ասած, փոխադարձ վստահության բնույթ³: Մեր համոզմամբ, ապահովագրական հարաբերություններում առկա է կոնֆիդենցիալության բավարար մակարդակ, որպեսզի այն նախ ներառվի սահմանափակ տեղեկատվության կառուցակարգերի ներքո, ապա դասվի օրենքով պահպանվող գաղտնիքների շարքին:

«Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի (այսուհետ նաև՝ Օրենք) 3-րդ հոդվածի 6-րդ կետով տրված է «ապահովագրական գաղտնիք» հասկացության սահմանումը, որի համաձայն՝ «ապահովագրական գործունեության ընթացքում ապահովադրի, ապահովագրված անձի կամ շահառուի վերաբերյալ ապահովագրողին, վերաապահովագրողին, ապահովագրական միջնորդություն իրականացնող անձին հայտնի դարձած ապահովադրի, ապահովագրված անձի կամ շահառուի առևտրային գաղտնիքը կամ այլ տեղեկություն, որն ապահովադիրը կամ ապահովագրված անձը մտադիր են եղել գաղտնի պահել և ընկերությունը, վերաապահովագրական ընկերությունը կամ ապահովագրական միջնորդը տեղյակ է կամ պարտավոր էր տեղյակ լինել այդ մտադրության վերաբերյալ»:

Նշված սահմանումից ուղղակիորեն բխում է, որ ապահովագրական գաղտնիք համարվող տեղեկատվության ցանկը համաձայնեցվում է ապահովադրի հետ կնքված **պայմանագրով**: Բնականաբար, ապահովագրական գաղտնիք և առևտրային գաղտնիք հասկացությունները միմյանց բացառել չեն կարող, և ապահովագրության հարաբերությունների մեջ մտնելուց հետո ապահովագրական ընկերությանը հայտնի դարձած առևտրային գաղտնիքի նկատմամբ կտարածվեն նաև ապահովագրական գաղտնիքի պահպանության վերաբերյալ կանոններ⁴:

Օրենքի 112-րդ հոդվածը սահմանում է քրեական հետապնդում իրականացնող մարմիններին գաղտնիքի տրամադրման կարգը:

Նշված հոդվածի համաձայն. «1. *Ապահովագրողը, վերաապահովագրողը, ապահովագրական միջնորդություն իրականացնող անձն ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունները քրեական հետապնդում իրականացնող մարմիններին սույն օրենքին համապատասխան տրամադրում են միայն դատարանի կողմից*»:

¹ Տե՛ս Ա.Ա. *Фатьянов*, Тайна и право, Монография, - М.: МИФИ, 1999. - 288 с., էջ 269:

² Տե՛ս *Ю.Б. Фогельсон*, Введение в страховое право, 2-е изд. М., БИК, 2001, էջ 48: Տե՛ս նաև Российское гражданское право: Учебник: В 2 т./ Отв. ред. Е.А. Суханов, 2-е изд., стереотип. Т. II: Обязательственное право, էջ 857 և *D. Schwartz*, Interpretation and Disclosure in Insurance Contracts, 21 Loy. Consumer L. Rev., 105 (2008), էջ 152:

³ Տե՛ս *А.И. Худяков*, Теория страхования, М.: Статут, 2010. էջ 530:

⁴ Տե՛ս ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, ԵՊՀ, գլխ. խմբ.՝ Գ. Ս. Ղազինյան, Եր., ԵՊՀ, 2017, էջ 372:

րանի որոշման հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքին համապատասխան:

2. Ապահովագրողը, վերաապահովագրողը, ապահովագրական միջնորդություն իրականացնող անձը պարտավոր են դատարանի որոշումը ստանալուց հետո՝ երկու աշխատանքային օրվա ընթացքում, քրեական հետապնդում իրականացնող մարմնին կամ նրա կողմից լիազորված անձին տրամադրել տվյալ որոշմամբ պահանջվող տեղեկությունները և փաստաթղթերը՝ փակ և կնքված ծրարում: Ապահովագրողին, վերաապահովագրողին, ապահովագրական միջնորդություն իրականացնող անձին արգելվում է իր հաճախորդներին տեղեկացնել նրանց մասին ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունները քրեական հետապնդում իրականացնող մարմններին տրամադրելու փաստի մասին»:

«Քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասի համաձայն՝ քրեական հետապնդում իրականացնող մարմնները քրեական գործով կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները, «Արժեթղթերի շուկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված Կենտրոնական դեպոզիտարիայի կողմից արժեթղթերի հետ կատարված գործարքների վերաբերյալ ծառայողական տեղեկությունները, ինչպես նաև ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունները կարող են ստանալ խուզարկության կամ առգրավման վերաբերյալ դատարանի որոշման հիման վրա:

Հարկ է նկատել, որ իրավակիրառ պրակտիկայում չկա միասնական մոտեցում առ այն, թե արդյո՞ք պարտադիր է կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավելու պահանջն ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկություն ստանալու համար: Սույն գիտական հոդվածում կփորձենք քննարկել և վերլուծել վերոնշյալ խնդրի վերաբերյալ երկու դիրքորոշում՝ տալով այնպիսի լուծում, որը ապահովագրական գաղտնիքի պաշտպանության տեսանկյունից չի առաջացնի անհարկի միջամտություն ապահովագրական գաղտնիքի պաշտպանությունից օգտվող անձանց իրավունքներին: Այստեղ ցանկանում ենք նաև նշել, որ ապահովագրական գաղտնիքի՝ «օրենքով **պահպանվող** գաղտնիք» լինելը, դեռ չի նշանակում, որ այն քրեադատավարական իմաստով ունի բավարար **պաշտպանության** մակարդակ:

«Քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2 մասը թույլ է տալիս այն մեկնաբանել այնպես, որ ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունը.

1. կարող է ստացվել **միայն** համապատասխան դատավարական կարգավիճակ ունեցող անձանց վերաբերյալ,

2. կարող է ստացվել **անկախ** համապատասխան դատավարական կարգավիճակ ունենալու հանգամանքից,

Այժմ դիտարկենք տվյալ մեկնաբանությունները:

1. **Ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկատվությունը կարող է ստացվել միայն համապատասխան դատավարական կարգավիճակ ունեցող**

անձանց վերաբերյալ: Կարծում ենք, որ քրեական գործով հնարավոր ապահովագրական գաղտնիք պարունակող տեղեկություններ ստանալը պետք է ուղղված լինի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասում նշված նպատակների իրագործմանը, սակայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասի կարգավորումը խուզարկության կամ առգրավման թույլտվությունը չի պայմանավորում նպատակով, այլ պարզապես ամրագրված է, որ առկա տեղեկատվությունը կարող է ստացվել միայն համապատասխան դատավարական կարգավիճակ ունեցող անձանց վերաբերյալ:

Այսինքն՝ որքան էլ վարույթն իրականացնող մարմնի նպատակն ուղղված լինի քրեադատավարական խնդիրների իրագործմանը, մինևույն է դատարանը սահմանափակված է օրենսդրական պահանջների կատարմամբ, քանի որ մի բան հստակ է՝ վարույթն իրականացնող մարմնի այդ գործողություններով ուղղակի կամ անուղղակի ձևով հասանելի կարող են դառնալ այնպիսի տվյալներ, որոնք կպարունակեն անձանց անորոշ շրջանակի ապահովագրական գաղտնիքներ, ինչն էլ ողջամտորեն կարող է հանգեցնել այդ անձանց սահմանադրական և կոնվենցիոն իրավունքների սահմանափակմանը: Ավելին՝ վերը նշված անորոշ թվով անձանց խնդիրը չէ, թե վարույթն իրականացնող մարմնի և համապատասխան ընկերության միջև ինչպիսի քրեադատավարական հարաբերություններ են ձևավորվել և այդ հարաբերությունները չպետք է հանգեցնեն այդ անձանց ապահովագրական գաղտնիքի իրապարակայնացմանը, բացահայտմանը և այլն: Քանի որ, այդ նույն տրամաբանությամբ, հնարավոր է հայտնաբերման ենթակա փաստաթղթերը հետազայում ճանաչվեն ապացույցի որևէ տեսակ և դրանով էլ ավելի մեծանա այդ փաստաթղթերի հետ ծանոթանալու անձանց շրջանակը:

Վերջին մոտեցման վերաբերյալ մանրամասն իրավական դիրքորոշում է հայտնել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը «Y.Y. v. RUSSIA» (գանգատ 40378/06) գործով, որտեղ վերահսկողական լիազորություններ ունեցող պետական մարմնի աշխատակիցների կողմից առանց անձի համաձայնության գաղտնիք կազմող տեղեկության հետ ծանոթանալը հանգեցրել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի իմաստով անձնական կյանքի միջամտության⁵:

Ինչ վերաբերում է այն հարցին, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասով ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկատվության ստացման համար կասկածյալ կամ մեղադրյալ լինելու հանգամանքը պարտադիր չէ, քանի որ ապահովագրական գաղտնիքը մյուս պայմաններից առանձնացված է «ինչպես նաև» շաղկապով, իսկ «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 16-րդ հոդվածի 7-րդ մասով շարադրված է «եթե նորմատիվ իրավական ակտում նշված նորմի կիրառումը պայմանավորված է «ինչպես նաև» բառերով բաժանված պայմաններով, ապա «ինչպես նաև» բառերից հետո շարադրված պայմանները համարվում են նախկին պայմանների հետ չկապված պայմաններ», ապա սույն մոտեցման դեպքում ընդունելի է, որ «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» օրենքով «ինչպես նաև» շաղկապը հիշյալ ձևով է մեկ-

⁵ Տե՛ս «Y.Y. v. Russia» գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ 2016 թվականի փետրվարի 23-ի թիվ 40378/06 վճիռը:

նաբանվում, սակայն ընդունելի չէ, որ քրեական դատավարության օրենսդրությամբ հենց այդ կանոնն է կիրառվել: Նախ հարկ է ուշադրություն դարձնել, որ քննարկվող օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասի կարգավորմամբ առկա չէ որևէ ողջամիտ տրամաբանություն, պատճառաբանություն, թե ինչու օրենսդիրը բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների, արժեթղթերի հետ կատարված գործարքների վերաբերյալ ծառայողական տեղեկությունների ստացումը պայմանավորել է կասկածյալ կամ մեղադրյալ կարգավիճակի հետ, իսկ ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունները՝ ոչ:

Հարկ է նկատել, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.3-րդ մասում նախատեսված է այն տեղեկատվությունների ստացումը, որոնց համար կասկածյալի կամ մեղադրյալի առկայությունը պարտադիր չէ: Հետևաբար, եթե օրենսդիրը նկատի ունենար ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկատվության ստացման համար կասկածյալի կամ մեղադրյալի պարտադիր առկայություն, ապա այն կարող էր սահմանվել հոդվածի այլ մասով: Ընդ որում, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասում ապահովագրական գաղտնիքի վերաբերյալ լրացումը կատարվել է 2014 թվականի հունիսի 21-ի փոփոխություններով, երբ այդ հոդվածի 3.3-րդ մասն առկա է եղել: Հետևաբար, ոչինչ չէր խանգարում, որ ապահովագրական գաղտնիք պարունակող տեղեկությունների ստացումը նույնպես նախատեսվեր (լրացվեր) այդ հոդվածով:

Ավելին՝ ուշագրավ է այն, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքին ընդունվել է այն ժամանակահատվածում և այն բովանդակային, իմաստային տրամաբանությամբ, երբ «Իրավական ակտերի մասին», այնուհետև՝ «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքներն ընդունված չեն եղել:

Թեև «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքում սահմանված չէ այն անձանց շրջանակը, որի վերաբերյալ կարող են պահանջվել ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկություններ, այնուամենայնիվ հիշյալ օրենքով սահմանված է, որ ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունները քրեական հետապնդում իրականացնող մարմիններին տրամադրվում են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքին համապատասխան, իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում սահմանված է այն անձանց սպառիչ շրջանակը (կասկածյալ կամ մեղադրյալ), ում վերաբերյալ կարող են պահանջվել ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկություններ:

2. Ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունը կարող է ստացվել անկախ համապատասխան դատավարական կարգավիճակ ունենալու հանգամանքից:

Քննարկվող դեպքում գործ ունենք ոչ թե դատավարական կոնկրետ կարգավիճակ ունեցող անձին վերաբերող ապահովագրական գաղտնիքը ձեռք բերելու ինստիտուտի հետ, այլ ընկերության պաշտոնատար անձանց կողմից ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված հանցագործության դեպքի հետ, իսկ անձանց վերաբերող ապահովագրական գաղտնիք պարունակող փաստաթղթերն ընկերության համար հանդես են գալիս որպես սկզբնական հաշվառման փաս-

տաթղթեր, որոնք հիմք են հանդիսանում հարկային պարտավորությունների հաշվարկման համար, ուստի դրանց ձեռքբերումը հիմնարար նշանակություն ունի, օրինակ, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 1-ին մասի օբյեկտիվ կողմը հիմնավորելու համար:

Ապահովագրական գաղտնիքի (երաշխիքի) իրավունքի կրողն այն ֆիզիկական և իրավաբանական անձն է, որի վերաբերյալ ապահովագրական կազմակերպությունը տիրապետում է համապատասխան գաղտնի տվյալները: Քրեադատավարական տեսանկյունից ապահովագրական գաղտնիքի պաշտպանության երաշխիքի (իրավունքի) կրողն ապահովագրական կազմակերպության հաճախորդ ֆիզիկական անձն է, որի քրեական գործով ներգրավվել է որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ: Ուստի՝ տվյալ անձի վերաբերյալ ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունները հնարավոր է ձեռք բերել և որպես ապացույց օգտագործել միայն դատական երաշխիքի կիրառմամբ⁶:

Առգրավում և խուզարկություն կատարելու կարգը սահմանող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «1. Քննիչն իրավունք ունի մուտք գործել բնակելի կամ այլ շինություն՝ խուզարկություն կամ առգրավում կատարելու մասին որոշման հիման վրա: Բանկային, նոտարական, ինչպես նաև ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ստացման համար խուզարկությունը կամ առգրավումը կատարվում է դատարանի որոշման հիման վրա»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2 մասը կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձի համար սահմանում է հավելյալ երաշխիք, իսկ 228-րդ հոդվածի 1-ին մասը վերաբերում է **ընդհանրապես ապահովագրական գաղտնիք** կազմող տեղեկությունների ձեռքբերմանը: Երկուսի դեպքում էլ նախատեսվում է դատարանի որոշման պարտադիր առկայություն:

Հակառակ մեկնաբանության դեպքում (**ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունները ստանալու համար անհրաժեշտ է կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձ**), կստացվի, որ ընկերության ղեկավարության կողմից հարկեր չվճարելու, յուրացման, կանխամտածված սնանկության և այլ հանցակազմերի հիմնավորման համար անհրաժեշտ է որպես մեղադրյալ ներգրավել բոլոր ապահովագրված անձանց, որոնք որևէ առնչություն չունեն ենթադրյալ հանցագործության հետ: Ավելին, ընկերության տնօրենին որպես մեղադրյալ ներգրավելը ևս որևէ իմաստ չի ունենա, քանի որ ձեռք է բերվում ոչ թե տվյալ անձի, այլ ապահովագրված անձանց ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունները:

Իրավաբանական գիտությունների դոկտոր Ա. Ղամբարյանն այս խնդրի վերաբերյալ իրավագիտորեն նշել է, որ ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ձեռք բերելու համար օրենքով նախատեսված դատական երաշխիքը կոչված է պաշտպանելու ոչ թե ապահովագրական կազմակերպությանը կամ նրա ներկայացուցիչներին, այլ քրեական հետապնդման ենթակա ֆիզիկական և

⁶ Տե՛ս հղումը՝ https://iravaban.net/206093.html?fbclid=IwAR34F8mNBnil7rMZyLvU-J8yI05QHQMbyNcnN_yqnUNJr6ilKpZfrMktsFg:

իրավաբանական անձանց, ում վերաբերյալ կազմակերպությունը տիրապետում է ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների և ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունները ստանալու վերաբերյալ դատական երաշխիքի մասին դատավարական նորմերը կիրառելի չեն (դատական որոշում պետք չէ), եթե այդ տվյալները պետք է օգտագործվեն բացառապես ապահովագրական կազմակերպության ներկայացուցիչների արարքներին գնահատական տալու դեպքում, քանի որ այս դեպքում բացակայում է այն սուբյեկտը (իրավունքի կրողը), ում պաշտպանության համար նախատեսված է դատական երաշխիք: Այլ կերպ ասած՝ քրեական դատավարությունում ապահովագրական կազմակերպության ներկայացուցիչներն ապահովագրական գաղտնիքի մասին դատական երաշխիքի կրող չեն, ուստի պաշտպանված չեն այդ դատական երաշխիքով⁷:

Գործնականում հանդիպում են դեպքեր, երբ, ըստ նախնական հաշվարկի տվյալների, ընկերության հարկային մարմին ներկայացված հաշվարկ-հաշվետվություններում ներառվել են ծախսեր, որոնք փաստացի չեն կատարվել: Ընկերության կողմից որպես ծախս հաշվարկված միջնորդավճարներն ամրագրված են ապահովագրական ընկերության և ապահովադիրների միջև կազմված համապատասխան փաստաթղթերում, որոնք ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկություններից բացի, ընկերության հաշվապահական հաշվառման տեսանկյունից, հանդիսանում են սկզբնական հաշվապահական փաստաթղթեր: Այս առումով, ընկերության և հազարավոր ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց միջև կազմված փաստաթղթերը նախաքննության տեսանկյունից անհրաժեշտ են որպես ընկերության՝ ի դեմս հարկ վճարողի սկզբնական հաշվապահական հաշվառման փաստաթղթեր: Միայն դրանցում ամրագրված տեղեկությունների արժանահավատությունը պարզելու միջոցով է հնարավոր հիմնավորել կամ հերքել ենթադրյալ հանցավոր արարքի հանգամանքները, պարզել որպես ապահովագրական գործակալներ ձևակերպված անձանց ստացած ապահովագրական միջնորդավճարների չափերը, դրանց ստացման արժանահավատությունը, որպես գործակալ մատուցած ծառայությունների իսկությունը, որպիսի պայմաններում միայն հնարավոր կլինի ստուգել հարկ վճարողի կողմից հարկային մարմին ներկայացված հաշվարկ-հաշվետվություններում և հարկման հիմք հանդիսացող փաստաթղթերում արտացոլված տեղեկությունները, հստակեցնել հաշվարկված հարկային պարտավորությունների վերջնական չափը, ճիշտ քրեաիրավական գնահատական տալ կատարված արարքին և լուծել գործի հետագա ընթացքը:

Բացի դրանից՝ առգրավում և խուզարկություն կատարելու կարգը սահմանող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «1. Քննիչն իրավունք ունի մուտք գործել բնակելի կամ այլ շինություն՝ խուզարկություն կամ առգրավում կատարելու մասին որոշման հիման վրա: Բանկային, նոտարական, ինչպես նաև ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ստացման համար խուզարկությունը կամ առգրավումը կատարվում է դատարանի որոշման հիման վրա»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2 հոդվածը

⁷ Տես նշված հղումը:

կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձի համար սահմանում է հավելյալ երաշխիք, իսկ 228-րդ հոդվածի 1-ին մասը վերաբերում է ընդհանրապես ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ձեռքբերմանը: Հարկ է նկատել, որ երկուսի դեպքում էլ նախատեսվում է դատարանի որոշման պարտադիր առկայություն: Հակառակ մեկնաբանության դեպքում (ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունները ստանալու համար անհրաժեշտ է կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձ), կստացվի, որ ընկերության ղեկավարության կողմից հարկեր չվճարելու հանցակազմի հիմնավորման համար անհրաժեշտ է որպես մեղադրյալ ներգրավվել բոլոր աշխատակիցներին, որոնք որևէ առնչություն չունեն ենթադրյալ հանցագործության հետ: Ավելին՝ ընկերության տնօրենին որպես մեղադրյալ ներգրավելը ևս որևէ իմաստ չի կրի, քանի որ ձեռք է բերվում ոչ թե տվյալ անձի, այլ ապահովագրված անձանց ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունները:

Ամփոփելով քննարկվող հարցի վերաբերյալ մոտեցումները՝ գալիս ենք այն եզրահանգման, որ այն դեպքերում, երբ գործ ունենք ոչ թե կոնկրետ անձին վերաբերող ապահովագրական գաղտնիքը ձեռք բերելու ինստիտուտի հետ, այլ ընկերության պաշտոնատար անձանց կողմից ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածներով նախատեսված հանցագործությունների հետ, իսկ անձանց վերաբերվող ապահովագրական գաղտնիք պարունակող փաստաթղթերը ընկերության համար հանդես են գալիս որպես սկզբնական հաշվառման փաստաթղթեր, դրանք հիմք են հանդիսանում հարկային պարտավորությունների հաշվառման համար, ուստի դրանց ձեռքբերումը կարևոր նշանակություն ունի ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածների օբյեկտիվ կողմը հիմնավորելու համար: Այսինքն՝ բոլոր այն դեպքերում, երբ խոսք է գնում ընկերության ղեկավարության կողմից հանցագործություն կատարելու փաստը հիմնավորելու կամ հերքելու համար անհրաժեշտ տեղեկություն ձեռք բերելու մասին անհրաժեշտ է ղեկավարվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Annotation. The purpose of this study is to review and systematize controversial issues (aspects) of obtaining insurance secrets existing in law enforcement practice. To achieve this goal, the scientific article aims to give a solution that, from the point of view of protecting insurance secrets, will not cause inappropriate interference with the rights of persons who are protected by insurance secrets.

During the study, both scientific (analysis, synthesis) and special (formal-logical, comparative-legal) methods were used.

As a result of the study, we came to the conclusion that in all cases when it comes to obtaining the necessary information to justify or refute the fact of committing a crime by the leadership of the insurance company, it is necessary to be guided by part 1 of article 228 of the RA Code of Criminal Procedure, that is, without the requirement of involving a suspect or accused.

Аннотация. Целью настоящего исследования является рассмотрение и систематизация существующих в правоприменительной практике спорных вопросов (аспектов) получения страховой тайны. Для реализации указанной цели в научной статье поставлена задача дать такое

решение, которое с точки зрения защиты страховой тайны не вызовет неуместного вмешательства в права лиц, пользующихся защитой страховой тайны.

В ходе исследования были использованы как научные (анализ, синтез), так и специальные (формально-логические, сравнительно-правовые) методы.

В результате проведенного исследования мы пришли к выводу, что во всех тех случаях, когда речь идет о приобретении необходимой информации для обоснования или опровержения факта совершения преступления руководством страховой компании, необходимо руководствоваться частью 1 статьи 228 Уголовно-процессуального кодекса РА, то есть без требования о привлечении подозреваемого или обвиняемого.

Բանալի բառեր- ապահովագրական գաղտնիք, կոնֆիդենցիալ տեղեկություն, գաղտնիքի ստացում, կասկածյալ, մեղադրյալ, դատարան, միջնորդություն, անձնական տվյալ:

Keywords: insurance secret, confidential information, obtaining secrets, suspect, accused, court, petition, personal data.

Ключевые слова: страховая тайна, конфиденциальная информация, получение тайны, подозреваемый, обвиняемый, суд, ходатайство, личные данные.

Վ. Սուրիայան – ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի դատավորի օգնական, ՀՌՀ իրավունքի և քաղաքականության ինստիտուտի քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ, էլ. փոստ՝ varazdatsukiasyan@gmail.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 13.05.2020 թ., տրվել է գրախոսության 13.05.2020 թ., երաշխավորվել է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահ, իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Լ. Զ. Թադևոսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 08.07.2020 թ.:

ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱ/CRIMINALISTICS/КРИМИНАЛИСТИКА

ԱՆՈՒՇ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

Հայաստանի Հանրապետության քննչական կոմիտեի հատուկ հանձնարարությունների, կազմակերպական-վերլուծական և քրեագիտական գլխավոր վարչության, քրեագիտական վարչության պետի տեղակալ, Հայ-ռուսական (սլավոնական) համալսարանի պետության և իրավունքի տեսության և պատմության ամբիոնի հայցորդ

ANUSH GASPARYAN

Deputy Head of the Department of Criminalistics of the General Department on Special Assignments, Organizational-Analytical Activity and Criminalistics of the Investigative Committee of the Republic of Armenia Applicant at the Department of Theory and History of State and Law of Armenian-Russian (Slavic) University

АНУШ ГАСПАРЯН

Заместитель начальника Управления криминалистики Главного управления по особым поручениям, организационноаналитической деятельности и криминалистики Следственного комитета РА, Соискатель кафедры теории и истории государства и права Российскоармянского (Славянского) университет

ՔՐԵԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԱԿԱՐԳՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿ ՈՒՆԵՆԱԼՈՒ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՎ ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿԱՅԻՆ ԲՆՈՒԹԱԳՐԵՐԸ

CRIMINAL LAW AND CRIMINALISTIC SPECIFICATIONS OF OCCUPYING A HIGHER POSITION IN THE CRIMINAL HIERARCHY

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ ВИДОВЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАНЯТИЯ ВЫСШЕГО ПОЛОЖЕНИЯ В УГОЛОВНОЙ ИЕРАРХИИ

Հանցագործությունը բոլոր ժամանակներում հանդիսացել է մեծագույն չափը: Դրա դեմ մղվող պայքարը մեծ և կարևոր հասարակական քաղաքական

խնդիր է: Եվ Հայաստանի Հանրապետությունում (այսուհետ՝ ՀՀ) իրականացվող քրեադատավարական բարեփոխումների ընթացքում պետությունը պայքար է մղում քրեական ենթամշակույթ երևույթի գոյությունը բացառելուն՝ այդպիսով ապահովելով հասարակական անվտանգությունն ու պետության կողմից սահմանված վարքագծի համապարտադիր կանոնների պահպանումը: Ինչով պայմանավորված՝ 2020 թ. փետրվարի 18-ին ՀՀ նախագահի կողմից ստորագրվել է «Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» և «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում լրացում կատարելու մասին» օրենքների փաթեթը¹:

Այսպես.

ՀՀ քրեական օրենսգրքի (այսուհետ՝ ՔՕ) 23-րդ գլխի («Հասարակական անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունները») 222-223-րդ հոդվածները վերաբերում են բանդիտիզմին և **հանցավոր համագործակցություն ստեղծելու կամ ղեկավարելու կամ հանցավոր համագործակցությանը մասնակցելու հետ կապված հանցագործություններին:**

Պետությունը պայքար մղելով այս տեսակի հանցագործությունների նկատմամբ, որոնք հասարակության անդամների համար առավել մեծ վտանգ են ներկայացնում, նշված հոդվածներում կատարելով լրացում, ի թիվս այլնի պատասխանատվություն նախատեսեց նշված արարքները «քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող» անձի կողմից կատարելու համար:

Ինչպես նկատում ենք, քրեական օրենսդրությունում և մասնավորապես քննարկվող հոդվածներում առաջին անգամ ամրագրվեց «քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող» եզրույթը:

Ավելին, վերոնշյալ օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում ՔՕ-ը լրացվեց նաև նոր 223.1-ին («Քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ տարածում կամ ստանալը կամ պահպանելը»), 223.2-րդ («Քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում ստեղծելը կամ ղեկավարելը»), 223.3-րդ («Քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում մասնակցելը կամ ներգրավելը»), 223.4-րդ («Քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման մասնակցին կամ քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող անձին դիմելը») հոդվածներով, որոնցից 223.1-ին հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է «քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող» հասկացությունը, որը նույնացվում է «օրենքով գող» և «քրեական հեղինակություն» հասկացությունների հետ՝ այդպիսով ապահովելով նշված հասկացության բովանդակության կանխատեսելիությունը:

Մասնավորապես, այդպիսին է համարվում այն անձը, որը, քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման սահմանած և ճանաչած վարքագծի կանոնների համաձայն, համարվում է հեղինակություն և քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման հետապնդած նպատակների իրականացման համար տալիս է

¹ Տե՛ս <https://www.president.am/hy/signed-laws/item/2020/02/18/President-Armen-Sarkissian-signed-law/>

հրահանգներ, ինչպես նաև կազմակերպում է քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման հավաքներ կամ մասնակցում է դրանց կամ կազմակերպում կամ իրականացնում է դրամական միջոցների հավաքագրում (այդ թվում՝ մոլիսադերի միջոցով) կամ փնտրիչում է քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման միջոցով սրացված անօրինական օգուտը կամ կատարում է քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման հետապնդած նպատակների իրականացմանն ուղղված այլ գործողություններ:

Անդրադառնալով, օրինակ, Վրաստանի Հանրապետության քրեական օրենսդրությանը, պետք է արձանագրել, որ Վրաստանի օրենսդրությունում դեռևս 2006 թ. է քրեական պատասխանատվություն սահմանվել՝ «գողերի ընկերակցությանն անդամակցելու», ինչպես նաև «օրենքով գողի» կարգավիճակ ունենալու համար (223.1-ին հոդված, լրացված 28.04.2006 թ. № 2937):

Վրացական փորձի մասին առավել համապարփակ պատկերացում կազմելու համար հարկ ենք համարում անդրադարձ կատարել «Աշխարհան ընդդեմ Վրաստանի» գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ ՄԻԵԴ) 15.07.2014 թ. վճռին (գանգատ թիվ 45554/08): Մասնավորապես՝ նշված գանգատի շրջանակներում ՄԻԵԴ-ն արձանագրել է, որը, անշուշտ, համապատասխան ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ «գողական աշխարհի» գոյությունը և գործունեությունն արատավորել են ոչ միայն բանտային հատվածը, այլև լայն տարածում են ստացել Վրաստանի հանրության շրջանում՝ ներառելով խոցելի անդամներին, հատկապես երիտասարդներին:

Հաշվի առնելով այս ուսումնասիրությունները և Վրաստանի կառավարության ներկայացրած փաստարկները՝ ՄԻԵԴ-ը նկատել է, որ հանցավոր երևույթն այնքան խորն էր արմատավորված հասարակության շրջանում, և «օրենքով գողերի» հասարակական հեղինակությունն այնքան բարձր էր, որ շարքային անդամների շրջանում «գողական աշխարհ», «օրենքով գող», «օբջակ», «օրենքով գողի հեղինակությունն օգտագործելով վեճերի կարգավորում» և այլ հասկացությունները համարվում էին ընդհանուր գաղափարներ և լայնորեն ընկալելի էին:

ՄԻԵԴ-ը բավականաչափ հատկանշական է համարել այն, որ Վրաստանի օրենսդիր մարմինը տալով այդ հանցագործությունների իրավական սահմանումները, պահպանել է խոսակցական լեզուն: ՄԻԵԴ-ի կարծիքով, դա ակնհայտորեն արվել է, որպեսզի քրեորեն պատժելի նոր հանցագործությունների էությունը հանրության կողմից լինեն ավելի հեշտ ընկալելի:

Բացի դրանից՝ կարևորվել է նաև «Կազմակերպված հանցավորության և բանդիտիզմի մասին» օրենքի ընդունումը (20.12.2005 թ. № 2354)², որի 3-րդ բաժնում համակողմանիորեն մեկնաբանված են հասարակությանն արդեն ծանոթ այնպիսի եզրույթներ, ինչպիսիք են «գողական աշխարհ», «գողական աշխարհի անդամ», «օրենքով գող», «օրենքով գողի հեղինակությունն օգտագործելով վեճերի կարգավորում» և այլն: Հետևաբար, ՄԻԵԴ-ը համարել է, որ Վրաստանի քրեական օրենսգրքի 223.1-ին հոդվածը, երբ դիտարկվում է «Կազմակերպված հանցավորության և բանդիտիզմի մասին» օրենքի 3-րդ մասում ամրագրված հասկա-

² Տե՛ս <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/%2027814?publication=1>

ցությունների իրավական սահմանումների հետ համակցության մեջ, շարքային անձի ուշադրությանն է արժանացնում քրեական նոր հանցագործությունների բոլոր անհրաժեշտ բաղադրիչները՝ կապված «գողական աշխարհի» գործունեության հետ³: Եվ, ըստ ՄԻԵԴ-ի արտահայտած դիրքորոշման, այդպիսով, ապահովվել է նաև իրավական որոշակիության սկզբունքը:

Ինչ վերաբերում է, օրինակ, Ռուսաստանի Դաշնության քրեական օրենսդրությանն (այսուհետ՝ ՌԴ ՔՕ), ապա այս համատեքստում հարկ է նշել, որ հենց այդ անձանց դեմ պայքարին էր ուղղված 2009 թ. նոյեմբերի 3-ի № 245 «Ռուսաստանի Դաշնության քրեական օրենսգրքում և Ռուսաստանի Դաշնության քրեական դատավարության օրենսգրքում» կատարված լրացումներն⁴ (այսուհետ՝ № 245), ըստ որոնց ՌԴ ՔՕ 210-րդ հոդվածում՝ քրեական պատասխանատվություն նախատեսվեց հանցավոր խմբավորման (հանցավոր կազմակերպության) կազմակերպման կամ դրան մասնակցելու համար⁵:

Նշված փոփոխությունները միտված էին ակտիվացնել պայքարը քրեական հեղինակությունների դեմ «օրենքով գողեր»-ի, ինչով էլ պայմանավորված հետագայում ՌԴ ՔՕ 210-րդ հոդվածում լրացվել է հատուկ որակյալ հանցակազմ, քննարկվող հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքներ, որոնք կատարվել են «քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող» անձի կողմից (210-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Սակայն, ի տարբերություն Հայաստանի և Վրաստանի ՔՕ-ի, որտեղ հստակ ամրագրված են վերը թվարկված հասկացությունների սահմանումները, Ռուսաստանի ՔՕ-ում նշված հասկացությունների սահմանումները տրված չեն, ինչն ըստ մի շարք ռուս իրավաբանների՝ առաջացնում է բարդություններ կապված «քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող» անձի կարգավիճակի, որպես հանցագործության սուբյեկտի ճանաչման համար, քանի որ մինչ այժմ ո՛չ դատական պրակտիկայում, ո՛չ էլ գրականության մեջ չի սահմանվել, թե ով է համարվում «քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող» և ինչպիսի հատկանիշներով պետք է օժտված լինի տվյալ անձը⁶:

Վերադառնալով Հայաստանի օրենսդրությանը՝ նկատում ենք, որ ՔՕ 223.1-ին հոդվածը քրեական պատասխանատվություն է սահմանում քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ տալու կամ ստանալու կամ պահպանելու համար, որոնք նկարագրված են ձևական հանցակազմերով, ու-

³ Տե՛ս <http://www.parliament.am/drafts.php?sel=showdraft&DraftID=10777&Reading=0>

⁴ Տե՛ս *Рос. газ.* 2009, 6 նոյեմբեր:

⁵ Տե՛ս *Григорьев Д. А., Морозов В. И.*, К вопросу о содержании признака структурированности преступного сообщества (преступной организации) // Юридическая наука и правоохранительная практика, 2012, N 3 (21), с. 46-54:

⁶ Տե՛ս *Топильская Е. В.*, Некоторые проблемы реализации уголовной ответственности по статье 210 Уголовного кодекса Российской Федерации // Адвокатская практика. 2013. № 4, с. 29-30. *Шеслер А. В.*, Уголовное законодательство и судебная практика о преступном сообществе // Академический вестник. 2011. № 1, с. 152-157. *Мондохонов А.*, Специальный субъект организации преступного сообщества (преступной организации) или участия в нем (ней) // Уголовное право, 2010. № 5, *Никитенко И., Якушева Т.*, Организация преступного сообщества: проблемы квалификации // Уголовное право. 2010. № 5, *Рагулин А., Фефелов В.*, О понятии лица, занимающего высшее положение в преступной иерархии // Уголовное право, 2010, № 5:

տի այդ արարքներն ավարտված կհամարվեն «քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցողի գործառույթներն» իրականացնելու հնարավորություն ընձեռելու կամ նման հնարավորություն ստանալու պահից: Այսինքն՝ քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ տալուն կամ ստանալուն կամ պահպանելուն ուղղված արարքի առկայությունը գնահատելու համար, կարծում ենք, չպետք է պարտադիր համարվի 223.1-ին հոդվածի 2-րդ մասում թվարկված կոնկրետ գործողությունների կատարումը և ավարտված հանցակազմի առկայության համար չի պահանջվի, որպեսզի անձը, ում տրվում է նման կարգավիճակ, փաստացի կատարի «քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող» հասկացության մեջ սահմանված որևէ գործողություն:

Այսինքն, նման կարգավիճակ ունենալը հանրային վտանգավորության այնպիսի բարձր աստիճան ունի, որպիսին հատված հանցակազմի կանոններով արդեն իսկ բավարար է անձի վարքագծում քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ տալու կամ ստանալու կամ պահպանելու փաստի առկայությունը գնահատելու համար՝ նկատի ունենալով քրեական ենթամշակույթ կրող անձանց և հանրության առանձին շրջանակների մոտ նման կարգավիճակով հայտնի լինելու պայմաններում քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորումների կողմից հետապնդվող նպատակների համար այդ անձի կողմից ապօրինի և առավելապես հանցավոր հրահանգներ տալու հնարավորությունն ու դրանց՝ անվերապահ և անբեկանելի կատարման ենթակա լինելու հանգամանքը:

Ինչպես նշում է Վ.Գ.Ենգիբարյանը, պետք է նկատի ունենալ, որ խմբերում (կոնկրետ այս դեպքում՝ քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորումներում) աշխատանքի բաժանումը դրա գործունեության համակարգվածության կարևորագույն պայմաններից է: Եվ, անհրաժեշտ է բացահայտել ոչ միայն այն անձանց, որոնք իրականացնում են հանցավոր գործողություններ, այլև նրանց, ովքեր ապահովում են դրանց իրականացումը⁷:

Իսկ Գ. Մ. Անդրեևան նշում է, որ «խումբ նշանակում է իրականում գոյություն ունեցող կազմավորում, որում անձինք համախմբված են ինչ-որ ընդհանուր հատկանիշով, համատեղ գործունեության տեսակով կամ գտնվում են միևնույն պայմաններում (նաև կենսապայմանների իրական ընթացքում) և որոշակիորեն գիտակցում են տվյալ խմբին իրենց պատկանելիությունը»⁸:

Աշխարհայի գործով ՄԻԵԴ-ի՝ վկայակոչված որոշման 23-րդ կետում ակնառու է քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցողի «օրենքով գողի» կարգավիճակ կրելու հանրային բարձր վտանգավորության նկարագրությունը, համաձայն որի՝ «(...) «օրենքով գողերը» («заведомо» «зловредно») վրացրեանով, և «воры в законе»՝ ռուսերենով) ամենահզոր հանցագործներն են, ովքեր իրենց են ենթարկում մյուս նոր հանցագործներին, քանի որ վայելում են անհերքելի և բարձր հեղինակություն ու քրեական աշխարհում ունեն բարձր կար-

⁷ Տե՛ս Վ. Գ. Ենգիբարյան, Հանցագործությունների քննության մեթոդիկա/Կրիմինալիստիկական մեթոդիկա/, բուհական դասագիրք, -Եր., «ԹԱՄԿ» ՍՊԸ, 2017, էջեր 546-547:

⁸ Տե՛ս Андреева Г.М., Социальная психология, М., 1980, էջ 176:

զավիճակ:

Եվ, ըստ ՄԻԵԴ-ի մեկնաբանության, ընդհանուր առմամբ, քրեական աշխարհում արդյունավետ ղեկավարումը պահպանելու համար «օրենքով գողերը» պետք է կատարեն չորս հիմնական գործառույթներ, մասնավորապես՝

1. ինֆորմացիոն (լայն շրջանակի թեմաների վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրում, վերլուծություն և գնահատում, ներառյալ նաև հատուկ անձանց և միջոցառումների մասին տեղեկատվությունը),
2. կազմակերպչական (տարբեր հատուկ գործողությունների ծրագրում և քրեական աշխարհի մյուս անդամների պարտականությունների պատվիրակում),
3. նորմատիվ-կարգավորող (քրեական գաղափարախոսության տարածում, հանցավոր կյանքի ռոմանտիզացում, երիտասարդների հավաքագրում, քրեական հասարակության մեջ «գողական օրենսգրքի» պահպանում),
4. որոշում կայացնելու (մյուս փոխկապակցված կազմակերպված հանցավոր խմբերի գործողությունների ուղղորդում և համակարգում, ինչպես օրինակ՝ բնակարաններ թալանողների, ավազակների, գողերի, գրպանահատների, մեքենա գողացողների, առևանգողների):

«Օրենքով գողերը» վերահսկողություն են իրականացնում և հեղինակություն ունեն ոչ միայն հանցագործների, այլև ընդհանուր հասարակության սեկտորների շրջանում: Նրանք նախկինում համարվել են հասարակական հեղինակություններ, և հաճախ հանդիսացել վիճաբանության հանգուցալուծումը կարգավորող անձինք: Նրանք օրինակ են եղել երիտասարդների համար՝ շնորհիվ իրենց հսկայական հարստությունների և վայելած հեղինակության (...):»⁹:

Ըստ Կ. Ա. Բիշարյանի՝ քննարկվող հանցագործության օբյեկտիվ կողմի տվյալ դրսևորման դեպքում անձին մեղսագրվող հանրորեն վտանգավոր վարքագիծը (արարքը) «օրենքով գողի» կամ «քրեական հեղինակության» կարգավիճակ կրելն է, «քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող» հասկացության շրջանակներում նկարագրված գործողությունների կատարման հնարավորություն ունենալն՝ այդպիսի կարգավիճակ ստանալուց հետո քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման անդամների կողմից նման կարգավիճակով ընդունված, իսկ հանրության առանձին շրջանակներում՝ նման կարգավիճակով հայտնի լինելու պայմաններում: Այլ կերպ ասած՝ քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ պահպանելը տևող հանցագործության յուրահատուկ դրսևորում է, որն ավարտվում է կամ այդ կարգավիճակից անձի զրկվելով (օրինակ՝ «օբշակի» գումարները ոչ նպատակային ծախսելու, իրեն վստահված տարածքում կարգուկանոն չհաստատելու համար նման կարգավիճակից կարգազուրկ արվելու հետևանքով), կամ այն պահպանելու համար

⁹ Տե՛ս ՄԻԵԴ-ի «Աշխարհի ընդդեմ Վրաստանի» գործով 15.07.2014 թ. վճիռը/գանգատ թիվ 45554/08: Ինչպես նաև Լ. Դ. Նյուման, Ռիկոն և Ռուսաստանի մաֆիան, Միջազգային իրավունքի համաձայն դեպի նոր համընդհանուր սկզբունք, Լ. Ռեվ. 225, 1998-199, էջ 231, Յ. Գլազով, «Գողերը» ԽՍՀՄ-ում՝ Սոցիալական ֆենոմեն, հետազոտություն, Մ. Գալեռտտի (խմբ.), Ռուսական և հետսովետական կազմակերպված հանցավորություն (2002), Ֆ. Վարես, Օրենքով գողերի հասարակությունը, 1930-1950, Ռուսական և հետսովետական կազմակերպված հանցավորություն (2002), էջ 515:

նրա վերաբերյալ կայացված մեղադրական դատավճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելով՝ մինչև դատվածությունը մարվելը կամ հանվելը: Վերջին դեպքում, եթե պարզվում է, որ այդ արարքի համար պատիժ կրող անձը քրեակատարողական հիմնարկում կատարել է «քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող» հասկացությանը բնորոշ գործողություններ (223.1-ին հոդ. 2-րդ մաս), ապա նա ենթակա է պատասխանատվության ոչ թե դարձյալ քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակը պահպանելու, այլ այդ արարքների համար¹⁰:

Վերոնշյալ համատեքստում դիտարկենք մի քանի օրինակներ: Այսպես, եթե *օրինակ*, քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակի համար դատապարտված (223.1-ին հոդ. 2-րդ մաս) «օրենքով գողը» պատիժը կրելու ընթացքում *ներգրավված լինի* քրեական ենթամշակույթ կրող *խմբավորման* («գողական աշխարհի») *հեղափոխական նպատակների իրականացմանը*, կամ *կազմակերպի խմբավորման հավաքներ* կամ *մասնակցի դրանց*, ապա, կարծում ենք, որ քրեական պատասխանատվության պետք է կենթարկվի ՔՕ 223.3-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորմանը մասնակցելու կամ ներգրավվելու համար, այլ ոչ թե ՔՕ 223.1-ին հոդվածի 2-րդ մասով՝ *քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունենալու համար*: Կամ մեկ այլ *օրինակ*, եթե նշված կարգավիճակ ունենալու համար դատապարտված անձը պատիժը կրելու ընթացքում քրեակատարողական հիմնարկում *հովանավորի հանցագործության կատարում* կամ *հանցավոր արարքի կատարմանը ներգրավի անձանց*, որոնք ևս պատիժ են կրում քրեակատարողական հիմնարկում կամ *անօրինական այլ գործողությունների միջոցով հանրային կամ մասնավոր հարցերին առնչվող վեճեր լուծի* կամ *կազմակերպի դրամական միջոցների* («օբջակ») *հավաքագրում* և (կամ) *տնօրինի այդ միջոցները*, ապա կարծում ենք, որ այդ անձը պետք է քրեական պատասխանատվության ենթարկվի ՔՕ 223.2-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում ղեկավարելու համար, այլ ոչ թե ՔՕ 223.1-ին հոդվածի 2-րդ մասով, այն է՝ *քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունենալու համար*:

Իսկ, եթե *օրինակ*, քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող *անձը կատարում է* քրեական ենթամշակույթ կրող *խմբավորման նպատակների իրականացմանն ուղղված այլ գործողություններ* կամ *կազմակերպում է քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման հավաքներ* կամ *մասնակցում է դրանց* կամ *ներգրավում է* որևէ անձի, ապա նրա արարքը ենթակա է որակման ՔՕ 223.3-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 5-րդ կետով (քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորմանը մասնակցելը կամ ներգրավելը):

Անդրադառնալով ՔՕ 223.1-ին հոդվածի 2-րդ մասին, ապա պետք է արձանագրել, որ քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող անձի կողմից *քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման կողմից հեղափոխական նպատակների իրականացման համար հրահանգներ տալը* կամ *դրա-*

¹⁰ Տե՛ս Կ. Քիշարյան, Քրեական ենթամշակույթին առնչվող արարքների քրեաիրավական բնութագիրը/ գիտագործական մեկնաբանություններ, Եր., Արդարադատության ակադեմիա, 2020, էջեր 15-18:

մական միջոցների հավաքագրում կազմակերպելը կամ քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման միջոցով ստացված անօրինական օգուտը տնօրինելն իր մեջ պարունակում է ինչպես քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում ղեկավարելու օբյեկտիվ կողմ, այնպես էլ քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ պահպանելու հատկանիշներ: Եվ նշված իրավիճակներում կարծում ենք, որ արարքը ենթակա է որակման՝ քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող անձի կողմից քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում ստեղծելու կամ ղեկավարելու հոդվածի, այն է՝ ՔՕ 223.2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետի հատկանիշներով:

Իսկ, եթե *օրինակ*, քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող անձն անձամբ իրականացնի դրամական միջոցների հավաքագրումն, ապա կարծում ենք, որ նման իրավիճակում արարքը պետք է որակվի ՔՕ 223.3-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 5-րդ կետով, քանի որ քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող անձն իր այդ գործողություններով ունենում է անմիջական մասնակցություն քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորմանը:

Հարկ է նկատի ունենալ, որ ՔՕ 223.1-ին հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման կողմից հեղափոխվող նպատակների իրականացմանն ուղղված այլ գործողությունները կարող են պարունակել նաև օրենսգրքի Հատուկ մասով նախատեսված այլ հանցակազմեր: *Օրինակ՝* եթե քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող անձը քրեակատարողական հիմնարկում պատիժ կրելու ընթացքում, խմբավորման անօրինական օգուտը ստանալու վերջնական նպատակին հասնելու համար, մասնավորապես՝ դրամական միջոցների («օբյեկտ») հավաքագրում կազմակերպելու և իրականացնելու խոչընդոտները վերացնելու նպատակով կազմակերպի և կատարի տարատեսակ հանցագործություններ, այդ թվում՝ սպանություն, առողջությանը ծանր վնաս պատճառել կամ քրեակատարողական հիմնարկում կազմակերպի զանգվածային անկարգություններ, ապա նման դեպքերում կարծում ենք, որ նշված արարքները պետք է որակել հանցագործությունների իրական համակցության կանոններով՝ հաջորդաբար ՔՕ 223.1-ին հոդվածի 2-րդ մասով և 104-րդ հոդվածի համապատասխան մասով, ՔՕ 223.1-ին հոդվածի 2-րդ մասով և 112-րդ հոդվածի համապատասխան մասով, ՔՕ 223.1-ին հոդվածի 2-րդ մասով և 225-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Անդրադառնալով ՔՕ քննարկվող հոդվածներով նախատեսված արարքների սուբյեկտիվ կողմին, ապա նշված հոդվածներով սահմանված արարքները կարող են կատարվել միայն *ուղղակի դիտավորությամբ*:

Հաշվի առնելով, որ վերը թվարկված և նկարագրված արարքները, ըստ էության, իրենցից ներկայացնում են հանցավոր գործունեություն, ապա պետք է արձանագրել, որ այն անձի կամ անձանց փոխկապակցված, հետևողական, գիտակցված գործողությունների և շարժումների ընդհանրությունն է, որը նպատակաուղղված է որոշակի հակահասարակական, հակաիրավական կարիքների բավարարմանն, ուստի այն բարդ, դինամիկ, երկարատև գործընթաց է, որը

կազմված է վերջնական նպատակով միավորված մի քանի հանցավոր և ոչ հանցավոր գործողություններից կամ փուլ առ փուլ կատարվող առանձին հանցավոր արարքներից:

Կարծում ենք, որ քննարկվող հոդվածներով, քրեական գործեր հարուցելու հարցը լուծելիս, մասնավորապես քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորումների կողմից կազմակերպված և կատարված հանցավոր գործունեության բացահայտման ընթացքում քննության տարբեր փուլերում կառաջանան տարաբնույթ, միևնույն ժամանակ յուրահատուկ քննչական իրադրություններ:

Ըստ Վ. Ենգիբարյանի՝ նմանօրինակ (մասնավորապես՝ կազմակերպված) հանցավոր գործունեության քննության ժամանակ քննչական իրավիճակներն, ի տարբերություն առանձին հանցագործությունների, քննության ժամանակ առաջացող իրադրությունների, կրիմինալիստիկայում ընդունված է բաժանել ստրատեգիական (ռազմավարական) և տակտիկական (մարտավարական) բնույթի իրավիճակների: Եվ հաշվի առնելով, որ հանցավոր գործունեության քննությունը, որպես կանոն, իրականացվում է օպերատիվ աշխատակիցների ներգրավմամբ, ապա պետք է նշել, որ այդ պայմաններում ի հայտ են գալիս որոշակի բարդություններ՝ կապված ղեկավարման արդյունավետության հետ:

Այդուհանդերձ կարծում ենք, որ քննարկվող հոդվածներով նախատեսված գործունեության բացահայտման և քննության առթիվ կրիմինալիստիկական գործունեության առանձնահատկությունները պայմանավորված են մի շարք էական գործոններով:

Առաջին՝ այն պայմանավորված է օպերատիվ հետախուզական գործունեության առանձնահատկություններով, հատկապես դրա գաղտնի, քողարկված բնույթով պայմանավորված:

Երկրորդ՝ քրեադատավարական միջոցների նվազ արդյունավետությամբ և, հակառակը՝ օպերատիվ հետախուզական միջոցառումների լայն հնարավորությամբ՝ մեծամասամբ գործում ոչ հրապարակային բնույթի փաստական տվյալների առկայությամբ, որոնք անհրաժեշտ են քրեական գործեր հարուցելու և դրանց արդյունավետ քննության համար:

Երրորդ՝ քննչական և օպերատիվ հետախուզական գործողությունների տակտիկական-մեթոդական և իրավական ընդհանրականությամբ: Ըստ էության, դրանք հանդիսանում են կրիմինալիստիկական գործունեության հետ սերտորեն կապված, միմյանց լրացնող տեսակներ, և որոնք ունեն ընդհանուր խնդիրներ ու նպատակներ¹¹:

Հարկ է նշել, որ ընդհանուր պատկերացում ստանալով թվարկված հոդվածներով նախատեսված և մասնավորապես՝ քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող անձի հանցավոր գործունեության վերաբերյալ՝ քննիչը և օպերատիվ հետախուզական ստորաբաժանման ծառայողներն, օգտագործելով աշխատանքի խորհրդապահական, հետախուզական և այլ մեթոդներ, պետք է միջոցներ ձեռնարկեն տվյալներ ստանալու դրա անդամների

¹¹ Տե՛ս Վ. Ենգիբարյան, Հանցագործությունների քննության մեթոդիկա/կրիմինալիստիկական մեթոդիկա/, բուհական դասագիրք, Եր., «ԹՄԱԿ» ՍՊԸ, 2017, էջեր 544-591:

կողմից կատարված հանցավոր գործունեության բոլոր դրվագների վերաբերյալ, մասնավորապես այնպիսի քննչական գործողություններ կատարելու միջոցով, ինչպիսիք են խուզարկությունները, հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկումը և այլն: Միաժամանակ, տվյալ քննչական իրադրության մեջ կարևոր խնդիրներից է ստացված տեղեկատվության հուսալի պահումն ու դրա տակտիկապես գրագետ օգտագործումը:

Վ. Գ. Ենգիբարյանն այս կապակցությամբ նշում է նաև, որ խորհուրդ է տրվում ապացուցողական տեղեկատվության նոր աղբյուրների վերհանման նպատակով, հաշվի առնելով ձերբակալվածների (եթե կլինեն այդպիսիներն) անձը և նրանց տեղը հանցավոր խմբավորման աստիճանակարգում, երբեմն ձերբակալվածներից մեկին թողնել ազատության մեջ և իրականացնել նրա վարքագծի «ռեֆլեքսային ղեկավարում», որպեսզի կասկածվողը շարունակի իր հանցավոր գործողությունների կատարումը, որը հնարվորություն կտա բացահայտելու տվյալ հանցավոր խմբի մյուս՝ քննության համար դեռևս անհայտ անդամներին (այդպիսիների առկայության դեպքում): Նշված հանցավոր արարքների փաստի վերաբերյալ տեղեկատվության ծավալը կանխորոշում է դրա քննության հիմնական ուղղությունները:

Այսպիսով, կրիմինալիստիկական իրադրության ճիշտ գնահատումը մեծ նշանակություն ունի քննչական գործողությունների և օպերատիվ հետախուզական մարմինների իրականացման առավել արդյունավետ տակտիկական հնարքների ընտրության ժամանակ: Քննիչը պետք է կարողանա վերլուծել իրադրության մասին տվյալներն, առանձին երևույթներից ու փաստերից պատկերացում կազմել ընդհանուրի մասին, պատճառական կապ գտնել դրանց միջև: Գործով որոշում կայացնելիս քննիչը պետք է հաշվի առնի բոլոր տարրերը, որոնցից ձևավորվում է քննչական իրադրությունը: Եվ թվարկված հողվածներով քրեական գործերի քննության ժամանակ քննչական և օպերատիվ-հետախուզական խնդիրների լուծման համար, որոնք առաջանում են առկա իրադրությունների ֆոնին, պետք է օգտագործվի քննչական գործողությունների, օպերատիվ հետախուզական միջոցառումների և տակտիկական օպերացիաների ամբողջ համալիրը:

Անդրադառնալով վերը թվարկված և նկարագրված հողվածների տեխնիկական կանոնների պահպանմանը, ապա կարծում ենք, որ քննարկվող հողվածներից, մասնավորապես՝ 223.1-ին հողվածի 2-րդ մասն անհրաժեշտ է համապատասխանեցնել «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» օրենքի 16-րդ հողվածի 7-րդ մասին և «Իրավական ակտերի մշակման մեթոդական ցուցումներին հավանություն տալու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2010 թ. հոկտեմբերի 28-ի թիվ 42 արձանագրային որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» ՀՀ կառավարության՝ 2012 թ. ապրիլ 5-ի թիվ 13 արձանագրային որոշման պահանջներին, քանի որ իրավական ակտի հստակության համար կարևոր է պայմանները կամ դրույթները ձևակերպել այնպես, որպեսզի պարզ լինի, թե իրավական նորմի կիրառման համար բավարար է թվարկված պայմաններից կամ դրույթներից միայն մեկը, թե մեկից ավելին, թե պարտադիր է բոլորի միաժամանակյա առկայությունը:

Այսպես՝ ՔՕ 223.1-ին հոդվածի քննարկվող մասում, որտեղ տրված է քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող անձի սահմանումը, այդպիսին է համարվում *այն անձը, որը, քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման սահմանած և ճանաչած վարքագծի կանոնների համաձայն, համարվում է հեղինակություն և քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման հետպայնդած նպատակների իրականացման համար տալիս է հրահանգներ, **ինչպես նաև** կազմակերպում է քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման հավաքներ կամ մասնակցում է դրանց կամ կազմակերպում կամ իրականացնում է դրամական միջոցների հավաքագրում (այդ թվում՝ մոլախաղերի միջոցով) կամ տնօրինում է քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման միջոցով ստացված անօրինական օգուտը կամ կատարում է քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման հետպայնդած նպատակների իրականացմանն ուղղված այլ գործողություններ:*

Ինչպես նկատում ենք, իրավական ակտում նորմի կիրառումը պայմանավորված է **ինչպես նաև** բառերով բաժանված պայմանով, ինչի պայմաններում **ինչպես նաև** բառերից հետո շարադրված պայմանները համարվում են նախկին պայմանների հետ *չկապված պայմաններ*: Այսինքն՝ ստացվում է, որ քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող անձը մի դեպքում հեղինակություն ստացած և հրահանգներ տվող անձն է, մեկ այլ դեպքում՝ քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման հավաքներ կազմակերպող, դրանց մասնակցող կամ նախատեսված այլ գործառույթներ իրականացնող անձ: Ուստի, կարծում ենք, որ «քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող» հասկացությունում տրված և **ինչպես նաև** բառերից հետո նշված պայմանները ևս համարվում են թվարկված նախկին պայմանների հետ կապված պայման:

Հետևաբար, կարծում ենք, որ արդարացված կլինի օրենսդրական փոփոխություն կատարելն, ինչով պայմանավորված «ինչպես նաև» բառերը կփոխարինվեն «և» բառով կամ ստորակետով, միաժամանակ բացառելով «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» օրենքի և ՔՕ-ի միջև անհամապատասխանությունը:

Ինչ վերաբերում է աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող անձի հասկացության մեջ սահմանված «*այն անձը, որը քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման **սահմանած և ճանաչած վարքագծի կանոնների** համաձայն (...)*» եզրույթներին, ապա, կարծում ենք, նշված սահմանումներն իրավակիրառ պրակտիկայում անխուսափելիորեն հանգեցնելու են տարաբնույթ մեկնաբանությունների, քանի որ ընդհանուր համակցության և քրեական միջավայրում գործող կանոնները հաճախ կարող են նման լինել և տարբերվել միայն դրանց «չպահպանման» կապակցությամբ վրա հասնող հետևանքների առումով: Բացի դրանից՝ պարզ չէ, թե վարույթն իրականացնող մարմինն ինչ ապացույցներ պետք է ձեռք բերի, որպեսզի կարողանա հաստատված համարել այս կամ այն «*կանոնի*»՝ քրեական միջավայրում սահմանված կամ ճանաչված լինելու հանգամանքը և ինչ կերպ պետք է գնահատի այդ ապացույցը:

Annotation. The article presents the provisions related to the criminal subculture, prescribed in the legislation of the Republic of Armenia for the first time; studies their criminal law and criminalistic specifications. Also is touched the position of the European Court of Human Rights regarding thieves in law, as well as criminal liability mechanisms in legislation of Armenia, Russia and Georgia related to the criminal subculture, in particular, for occupying a higher position in the criminal hierarchy.

The article considers and presents suggestions for improving the criminal law and criminalistic specifications of occupying a higher position in the criminal hierarchy, as well as the rules of legislative technique.

Аннотация. В статье представлены положения, имеющие отношение к криминальной субкультуре, впервые закрепленные в Законодательстве РА; проанализированы их уголовно-правовые и криминалистические видовые характеристики, рассматривается позиция Европейского суда по правам человека относительно «воров в законе», а также механизмы привлечения к уголовной ответственности в законодательствах Армении, России и Грузии, имеющие отношение к криминальной субкультуре, в частности, за занятие высшего положения в уголовной иерархии.

В статье рассмотрены и представлены предложения по совершенствованию уголовно-правовых и криминалистических видовых характеристик занятия высшего положения в уголовной иерархии, а также правил законодательной техники.

Բանալի բառեր - Քրեական ասֆիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող, «օրենքով գող», քրեական ենթամշակույթ, հանցավոր գործունեություն, քրեական պատասխանատվություն:

Keywords: Those who occupy a higher position in the criminal hierarchy, “thief in law”, criminal subculture, criminal activity, criminal liability.

Ключевые слова: занимающий высшее положение в уголовной иерархии, «вор в законе», криминальная субкультура, преступная деятельность, уголовная ответственность.

Ա. Գասպարյանի - Հայաստանի Հանրապետության քննչական կոմիտեի հատուկ հանձնարարությունների, կազմակերպական-վերլուծական և քրեագիտական գլխավոր վարչության, քրեագիտական վարչության պետի տեղակալ, Հայ-ռուսական (սլավոնական) համալսարանի պետության և իրավունքի տեսության և պատմության ամբիոնի հայրորդ, էլ. փոստ՝ anush.gasparyan85@gmail.com

Ներկայացվել է խմբագրության 15.06.2020 թ., տրվել է գրախոսություն 15.06.2020 թ., գրախոսվել է իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վահե Ենգիբարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 08.07.2020 թ.:

ԵԱԲԴ/0172/11/17

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՈՎԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՎԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՈՎԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2019 թվականի սեպտեմբերի 18-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2018 թվականի մայիսի 31-ի որոշման դեմ դիմողներ Ալբերտ Ասլանի Հակոբջանյանի և Գագիկ Դավիթի Կարապետյանի ներկայացուցիչ Ա.Չատինյանի, և դիմող Գագիկ Դավիթի Կարապետյանի վճռաբեկ բողոքները,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Ալբերտ Հակոբջանյանի և Գագիկ Կարապետյանի հաղորդումների հիման վրա ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունում 2017 թվականի մայիսի 2-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետի և 309-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հատկանիշներով հարուցվել է թիվ 62209617 քրեական գործը: Նույն օրն Ա.Հակոբջանյանը և Գ.Կարապետյանը ճանաչվել են տուժողներ:

1.1. Գագիկ Կարապետյանի հաղորդման հիման վրա ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունում 2017 թվականի մայիսի 10-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 341-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետի և 309-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հատկանիշներով հարուցվել է թիվ 62210417 քրեական գործը, որը նույն օրվա մեկ այլ որոշմամբ միացվել է թիվ 62209617 քրեական գործին:

ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության հատկապես կարևոր գործերի քննիչ Ս.Ավետիսյանը 2017 թվականի սեպտեմբերի 15-ին որոշում է կայացրել *Արամ Ղազարյանի* նկատմամբ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 309-րդ հոդվածով, *Սարգիս Այվազյանի* և *Արամ Չթյանի* նկատմամբ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ, 309-րդ, 311-րդ և 341-րդ հոդվածներով, *Վալերի Հովհաննիսյանի* նկատմամբ՝ ՀՀ

քրեական օրենսգրքի 308-րդ և 309-րդ հոդվածներով, *Կարեն Սիմոնյանի* նկատմամբ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ, 309.1-րդ և 314-րդ հոդվածներով, *Արմեն Իսրայելյանի* նկատմամբ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ, 309.1-րդ և 137-րդ հոդվածներով, *Մանվել Ասոյանի* և *Խաչիկ Ակուլյանի* նկատմամբ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ և 309.1-րդ հոդվածներով, *Լևոն Պատավյանի* և *Էդուարդ Վերմիշյանի* նկատմամբ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ և 349-րդ հոդվածներով, *Հարություն Վարոսյանի* նկատմամբ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 312-րդ հոդվածով, *Ալբերտ Հակոբջանյանի* և *Գագիկ Կարապետյանի* նկատմամբ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 333-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմերի բացակայության հիմքով քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործով վարույթը կարճելու մասին:

2. Վերոգրյալ որոշման դեմ դիմողներ Ա.Հակոբջանյանի և Գ.Կարապետյանի ներկայացուցիչ Ա.Չատինյանի բողոքը ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Հ.Ասլանյանի՝ 2017 թվականի հոկտեմբերի 16-ի որոշմամբ մերժվել է:

3. Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի (այսուհետ՝ նաև Առաջին ատյանի դատարան)՝ 2018 թվականի մարտի 7-ի որոշմամբ դիմողների ներկայացուցիչ Ա.Չատինյանի և դիմող Գ.Կարապետյանի բողոքը մերժվել է:

4. Դիմողների ներկայացուցիչ Ա.Չատինյանի և դիմող Գ.Կարապետյանի վերաքննիչ բողոքների քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2018 թվականի մայիսի 31-ի որոշմամբ բողոքները մերժել է՝ Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2018 թվականի մարտի 7-ի որոշումը թողնելով օրինական ուժի մեջ:

5. Վերաքննիչ դատարանի՝ 2018 թվականի մայիսի 31-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք են բերել դիմողների ներկայացուցիչ Ա.Չատինյանը և դիմող Գ.Կարապետյանը, որոնք վճռաբեկ դատարանի՝ 2018 թվականի նոյեմբերի 1-ի որոշմամբ ընդունվել են վարույթ:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքների պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքների քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

6. Տուժող Ա.Հակոբջանյանը 2017 թվականի մայիսի 3-ին, ըստ էության, ցուցմունք է տվել այն մասին, որ իր հիշելով 2016 թվականի հոկտեմբեր-նոյեմբեր ամիսներին, երբ հերթական անգամ գտնվել է Ստեփանավան քաղաքում, ժամը 09-ից 10-ի սահմաններում, Գ.Կարապետյանը, իրեն Ալավերդի քաղաք ճանապարհելու նպատակով, պատահական տաքսի ավտոմեքենայով ուղեկցել է Ստեփանավան քաղաքի ավտոկայան: Ճանապարհին 3-4 ավտոմեքենաներ, որոնցից հիշում է «Ֆոլկսվագեն գոլֆ», «BMW» և «Նիվա» մակնիշի ավտոմեքենաները, շրջափակել և կանգնեցրել են տաքսին: Ավտոմեքենաներից իջել են մոտ 10 հոգի տղաներ, որոնք թեև չեն ներկայացել, սակայն նրանց մոտեցումից

հասկացել են, որ ոստիկանության աշխատակիցներ են: Նրանցից «Ֆոլկսվագեն գոլֆ» մակնիշի ավտոմեքենայի վարորդն ատրճանակն ուղղել է դեպի տաքսի ավտոմեքենան և պահանջել դուրս գալ ավտոմեքենայից: Այդ գործողություններին զուգահեռ նրանք տաքսի ավտոմեքենայի դռները բացել, իրեն և Գ.Կարապետյանին քաշելով իջեցրել, վերջինիս ձեռքերը դեպի ետ ոլորելով՝ տարել են մի կողմ, իսկ իր ձեռքերը դեպի ետ ոլորելով ձեռնաշղթաներ են հազցրել և նստեցրել «Ֆոլկսվագեն գոլֆ» մակնիշի ավտոմեքենայի ետնամասում: Առանց պատճառը հայտնելու, թվով 4 աշխատակիցներ իրեն բերման են ենթարկել ոստիկանության Ստեփանավանի բաժին, տարել 2-րդ հարկում գտնվող աշխատասենյակներից մեկը: Իր ձեռնաշղթաները հանելուց հետո քրեական հետախուզության բաժնի պետը հարցրել է, թե որտեղից է Գ.Կարապետյանի հետ գողություն կատարել: Երբ ինքը պատասխանել է, որ գողություն չի կատարել, Վ.Հովհաննիսյանն աջ ձեռքով ուժգին ապտակել և հայիոյել է՝ պահանջելով խոստովանել Գ.Կարապետյանի հետ գողություն կատարելու հանգամանքը: Ինքը կրկին պատասխանել է, որ որևէ մեկի հետ գողություն չի կատարել, որից հետո մոտ 5 րոպե տևողությամբ, ընդմիջումներով, աշխատասենյակում գտնվող ոստիկանները սկսել են անկանոն ձեռքերով և ոտքերով հարվածներ հասցնել իր մարմնի տարբեր մասերին՝ պատճառելով մարմնական վնասվածքներ և ֆիզիկական ուժեղ ցավ¹:

6.1. Տուժող Գ.Կարապետյանը 2017 թվականի մայիսի 4-ին տուժող Ա.Հակոբջանյանի ցուցմունքին մասամբ նույնաբովանդակ ցուցմունք է տվել՝ ըստ էության հավելելով նաև, որ Ա.Հակոբջանյանին բերման ենթարկելուց քիչ հետո գնացել է այնտեղ, ցանկացել ներս մտնել, սակայն հերթապահ մասի աշխատակիցը թույլ չի տվել: Շուրջ 4-5 ժամ սպասել է ընկերոջը, տեսնելով, որ բաց չեն թողնում, կրկին փորձել է մուտք գործել բաժին, և քանի որ կրկին թույլ չեն տվել, վիճաբանության է բռնվել այնտեղ գտնվող աշխատակիցների հետ, որի ընթացքում հայիոյել և քաշքշել են միմյանց, քրեական հետախուզության բաժնի պետ Վ.Հովհաննիսյանը ապտակել է, աշխատակիցներից մեկն ատրճանակով սպանության սպառնալիք է տվել: Այնուհետև բարձրացել է բաժին, իրեն ուղեկցել են պետի տեղակալ Ա.Զթյանի աշխատասենյակ, ով մեկ անգամ ապտակել է՝ պատճառելով ֆիզիկական ցավ²:

7. ՀՀ ոստիկանության Ստեփանավանի բաժնի աշխատակիցներ Կարեն Սիմոնյանը և Արմեն Իսրայելյանը ցուցմունք են տվել այն մասին, որ 2016 թվականի հուլիս ամսին Ստեփանավան քաղաքում կատարված գողության դեպքով ձեռնարկված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքում տվյալներ էին ձեռք բերվել, որ այդ գողությունը հնարավոր է կատարած լինի նախկինում գողության համար դատապարտված Գագիկ Կարապետյանի ընկեր Ալբերտ Հակոբջանյանը: 2016 թվականի օգոստոսի սկզբներին, օրը հստակ չեն հիշում, տեղեկացել են նաև, որ Ալբերտը գտնվում է Գագիկ Կարապետյանի տա-

¹ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 265-271:

² Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 277-283:

նր: Քրեական հետախուզության բաժանմունքի պետ Վալերի Հովհաննիսյանի հանձնարարությամբ նրան գողություն կատարելու կասկածանքով պետք է բերման ենթարկելին ոստիկանության Ստեփանավանի բաժին: Հնարավոր կոնֆլիկտային իրավիճակներից խուսափելու նպատակով, որոշել են Ա.Հակոբջանյանին բերման ենթարկել Գագիկի բնակարանից դուրս գալուց հետո: 2016 թվականի օգոստոս ամսվա սկզբներին, օրը հստակ չեն հիշում, երբ Ա.Իսրայելյանի հետ վերջինիս «Ֆոլկսվագեն վենտո» մակնիշի ավտոմեքենայով գտնվում էին քաղաքում, տեսել են, որ Ալբերտն ու Գագիկը վերջինիս բնակության վայրից դուրս եկան, նստեցին ինչ-որ «Ֆոլկսվագեն գոլֆ» մակնիշի ավտոմեքենա: Որքան հիշում են, իրենք այդ մասին հեռախոսազանգով տեղեկացրել են Վ.Հովհաննիսյանին, ով ասել է, որ կմոտենա: Երբ տաքսին հեռացել է Գագիկենց շենքի մոտից և հասել էին, իրենց հիշելով Ստեփանավան քաղաքի Մեղապարտ և Սուրբ Նշան փողոցների խաչմերուկի մոտ, ազդանշան տալով կանգնեցրել են տաքսի ավտոմեքենան: Իջել են ավտոմեքենայից, մոտեցել տաքսուն, այդ ժամանակ հասել է նաև Վ.Հովհաննիսյանը և նրանց ներկայանալով որպես ոստիկանության Ստեփանավանի բաժնի աշխատակիցներ՝ Ա.Հակոբջանյանին պահանջել են իջնել տաքսի ավտոմեքենայից: Վերջինս, առանց խնդիրներ առաջացնելու իջել է, իսկ առջևում գտնվող ուղևոր Գագիկ Կարապետյանը սկսել է բղավել և դժգոհություններ հայտնել՝ ասելով, թե ինչ են ուզում իր ընկերոջից, ինչու են նրան բաժին բերման ենթարկում: Վ.Հովհաննիսյանը փորձել է նրան կարգի հրավիրել՝ ասելով, որ իրենց աշխատանքն են իրականացնում և կարիք չկա նման վարքագիծ դրսևորել և ասել է, որ կարող է գնալ: Իրենց ավտոմեքենայով Ա.Հակոբջանյանին բերման են ենթարկել ոստիկանության Ստեփանավանի բաժին: Որքանով տեղյակ են, բաժնի աշխատակիցներից ոչ ոք, իսկ քրեական հետախուզության բաժնում առավելապես, «Ֆոլկսվագեն գոլֆ», կամ հին տարեթվի «BMW» մակնիշի ավտոմեքենաներ ունեցողներ չկան: Արմեն Իսրայելյանին պատկանող կանաչ գույնի «Ֆոլկսվագեն վենտո» մակնիշի ավտոմեքենայով Ա.Հակոբջանյանին բերման են ենթարկել ոստիկանություն, «Ֆոլկսվագեն գոլֆ» կամ «BMW» մակնիշի ավտոմեքենաներով չեն եղել, իսկ Վալերի Հովհաննիսյանն ընդամենը այդ գործողություններին ներկա է գտնվել և այնտեղ է եկել իր «Նիվա» ավտոմեքենայով³:

ՀՀ ոստիկանության Ստեփանավանի բաժնի մյուս աշխատակիցների կողմից «Ֆոլկսվագեն գոլֆ» կամ «BMW» մակնիշի ավտոմեքենաներ չունենալու առնչությամբ նույնաբովանդակ ցուցմունքներ են տվել նաև ՀՀ ոստիկանության Ստեփանավանի բաժնի մյուս աշխատակիցները:

7.1. ՀՀ ոստիկանության Լոռու մարզային վարչության Ստեփանավանի բաժնի պետի անձնակազմի գծով տեղակալի՝ 2016 թվականի օգոստոսի 5-ի ծառայողական ուսումնասիրության եզրակացության համաձայն՝ նյութերի նախապատրաստման ընթացքում ՀՀ ոստիկանության Լոռու մարզային վարչության Ստեփանավանի բաժնի քրեական հետախուզության բաժնի ծառայողներ Կ.Սիմոնյա-

³ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 294-307:

նը և Ա.Իսրայելյանը նույնաբովանդակ բացատրություններ են տվել այն մասին, որ 2016 թվականի օգոստոսի 4-ին առավոտյան Ա.Հակոբջանյանին հրավիրել են ՀՀ ոստիկանության Ստեփանավանի բաժին, սակայն վերջինս առանց որևէ պատճառաբանության հրաժարվել է ներկայանալ նախաքննություն իրականացնող մարմին և նույն օրը ժամը՝ 15:45-ին Ստեփանավան քաղաքի Հ.Մեղապարտի և Սուրբ-Նշան փողոցների խաչմերուկից իրենք Ա.Հակոբջանյանին բերել են ոստիկանության Ստեփանավանի բաժին⁴:

8. Ոստիկանության Ստեփանավանի բաժնի պետ Ս.Այվազյանը Լոռու մարզային քննչական վարչության Ստեփանավանի քննչական բաժնի պետին ուղղված 2016 թվականի դեկտեմբերի 1-ի թիվ 63/2-5245 գրությամբ խնդրել է, որպեսզի թույլատրեն իրեն և Լոռու մարզային վարչության պետ Ա.Ղազարյանին 2016 թվականի դեկտեմբերի 1-ին Գ.Կարապետյանի հետ «ՕՀ բնույթի հարցազրույց» ունենալու նպատակով մուտք գործել Լոռու մարզային վարչության Վանաձոր քաղաքի Տարոնի բաժնի ձեռքակալվածների պահման վայր (այսուհետ նաև՝ ՁՊՎ)⁵: Նշված գրությանն ի պատասխան՝ ավագ քննիչ Լ.Պառավյանի՝ նույն օրվա թիվ 53³-3025-16 գրությամբ թույլատրվել է Գ.Կարապետյանի հետ իրականացնել «ՕՀ միջոցառումներ»⁶: Ոստիկանության Լոռու մարզային վարչության պետ Ա.Ղազարյանի՝ 2017 թվականի սեպտեմբերի 1-ի թիվ 57/3-3221 գրության համաձայն՝ 2016 թվականի դեկտեմբերի 1-ին ոստիկանության Լոռու մարզային վարչության Ստեփանավանի բաժնի պետ Ս.Այվազյանի հետ ոստիկանության Վանաձոր քաղաքի Տարոնի բաժնի ՁՊՎ-ում տեսակցել են Գագիկ Կարապետյանին, որտեղ Ս.Այվազյանը Գ.Կարապետյանի նկատմամբ իրականացրել է «օպերատիվ տեղեկությունների ձեռքբերում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումը, որի վերաբերյալ կազմվել է համապատասխան արձանագրություն⁷:

8.1. Ոստիկանության Լոռու մարզային վարչության պետ Ա.Ղազարյանն ըստ էության ցուցմունք է տվել այն մասին, որ բնակարանային գողություն կատարելու կասկածանքով, ՀՀ ՔԿ Լոռու մարզային քննչական վարչության Ստեփանավանի քննչական բաժնի կողմից ձեռքակալված Գ.Կարապետյանի կողմից հնարավոր այլ գողություններ կատարելու հանգամանքը պարզելու նպատակով, վերջինիս հետ օպերատիվ հարցազրույցներ ունենալու համար՝ 2016 թվականի դեկտեմբեր ամսվա սկզբներին, համապատասխան թույլտվությամբ ինքն ու ոստիկանության Ստեփանավանի բաժնի պետ Ս.Այվազյանը մուտք են գործել ոստիկանության Տարոնի բաժնի ՁՊՎ և հարցազրույց ունեցել Գ.Կարապետյանի հետ: Հարցեր են տվել ինչպես տվյալ գողության դեպքի, այնպես էլ հնարավոր այլ գողություններ կատարելու վերաբերյալ: Ո՛չ ինքը, ո՛չ էլ Ս.Այվազյանը նրան չեն առաջարկել որոշակի գումարի դիմաց գողության 3 դեպք ընդունել: Առհասարակ իրենց միջև

⁴ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 3, թերթեր 12-14:

⁵ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթ 111:

⁶ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթ 112:

⁷ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 3, թերթ 128:

նման բովանդակությամբ խոսակցություններ չեն եղել⁸:

Նույնաբովանդակ ցուցմունք է տվել նաև ոստիկանության Ստեփանավանի բաժնի պետ Ս.Այվազյանը⁹:

9. Ոստիկանության Լոռու մարզային վարչության Տաշիրի բաժնի պետի՝ 2016 թվականի նոյեմբերի 30-ի գրությանը կից «իրազեկման» համաձայն՝ ձերբակալված Գ.Կարապետյանը գանգատվում էր գլխացավերից, ականջների շրջանում այրոցի զգացողությունից, ինչի կապակցությամբ բժշկական կենտրոնից հրավիրվել է բժիշկ, որն էլ իր հերթին բուժզննության է ենթարկել ձերբակալվածին, ցուցաբերել է առաջին բուժօգնություն և նշում կատարել ձերբակալված անձանց բուժզննության կամ բուժօգնության՝ «Ձև 12» գրանցամատյանում¹⁰:

9.1. Ոստիկանության Լոռու մարզային վարչության Վանաձոր քաղաքի Տարոնի բաժնի պետ Ս.Ավետիսյանի 2016 թվականի դեկտեմբերի 1-ի գրության համաձայն՝ ձերբակալված Գ.Կարապետյանը ՁՊՎ ընդունվելուց հետո՝ դեկտեմբերի 1-ին ժամը 00:25-ին, բողոք է հայտնել գլխացավից, մարմնի ընդհանուր թուլությունից, ինչի կապակցությամբ հրավիրվել է շտապօգնության բրիգադ, որի կողմից ցուցաբերվել է առաջին բուժօգնություն¹¹:

9.2. Ըստ ոստիկանության Լոռու մարզային վարչության Վանաձոր քաղաքի Տարոնի բաժնի ձերբակալված անձանց բուժօգնության կամ բուժօգնության գրանցման մատյանի տվյալների. «Կարապետյան Գագիկ Դավիթի, 01.12.2016 թվական, ժամը 24:25, գանգատվում է ընդհանուր թուլությունից, գլխացավից, վերին վերջույթում թմրածության զգացողությունից, սրտի շրջանում ծակող բնույթի ցավերից: Օբյեկտիվ մաշկը և փեսանեղի լորձաթաղանթները նորմալ գունավորման, սրտի տոները ռիթմիկ, պուլսը ռիթմիկ, լեցուն, թրքերում կոշտ շնչառություն, պուլսը 86գ/ր, զ/ճ-130/80մմ.սս.: Ախտորոշում՝ վեգետատիվ կրիզ, անհրաժեշտ է նյարդաբանի կոնսուլտացիա: Բժիշկ-ստորագրություն: Գրառում առ 02.12.2016 թվական ժամը 10:10 գանգատվում է սրտի շրջանի ծակող սուր ցավերից, որոնք փարածվում են ձախ ուսին, շնչարգելությունից, զ/ճ-130/80մմ.սս., ախտորոշում՝ վեգետատիվ կրիզ, կատարվել է անալգին, դիմեդրոլ: ՇԲՈ-հերթապահ բժիշկ՝ Մ.Սերոբյան»¹²:

10. ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության հատկապես կարևոր գործերի քննիչ Ս.Ավետիսյանի՝ թիվ 62209617 քրեական գործով օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ անցկացնելու վերաբերյալ 2017 թվականի մայիսի 11-ի հանձնարարության համաձայն՝ ՀՀ ոստիկանության քրեական հետախուզության գլխավոր վարչությանը հանձնարարվել է ձեռնարկել օպերատիվ միջոցառումներ՝ պարզելու քրեական գործի համար նշանակություն ունեցող մի շարք հանգամանքներ¹³:

⁸ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթեր 146-149:

⁹ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթեր 26-33:

¹⁰ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 108-109:

¹¹ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթ 113:

¹² Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 114-115, 122-123:

¹³ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթեր 20-25:

10.1. ՀՀ ոստիկանության քրեական հետախուզության գլխավոր վարչության պետ Ս.Ասատրյանի՝ 2017 թվականի հունիսի 15-ի գրության համաձայն՝ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության հատկապես կարևոր գործերի քննիչ Ս.Ավետիսյանի՝ թիվ 62209617 քրեական գործով օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ անցկացնելու մասին տրված հանձնարարությամբ արժարժված հարցերի շուրջ ձեռնարկված միջոցառումների արդյունքում, ի թիվս այլնի, պարզվել է, որ Ա.Հակոբջանյանի և Գ.Կարապետյանի նկատմամբ 2016 թվականի օգոստոսի 4-ին բռնություն չի գործադրվել, Ա.Հակոբջանյանին և Գ.Կարապետյանին ուղեկցող տաքսու վարորդը հանդիսացել է Ստեփանավան քաղաքի Պրոմեթևս 15Ա/5 հասցեի բնակիչ, 1992 թվականի մարտի 23-ին ծնված Նարեկ Սամվելի Բարխուդարյանը, ով բացակայում է ՀՀ-ից և գտնվում է ՌԴ-ում¹⁴:

10.2. ՀՀ ոստիկանության քրեական հետախուզության գլխավոր վարչության պետի տեղակալ Վ.Հովսեփյանի՝ 2017 թվականի ապրիլի 28-ի գրության համաձայն՝ Նարեկ Բարխուդարյանը 2016 թվականի օգոստոսի 20-ին՝ ժամը 14:28-ին Բագրատաշենի սահմանային անցակետով մեկնել է ՀՀ-ից¹⁵:

10.3. ՀՀ ոստիկանության քրեական հետախուզության գլխավոր վարչության պետի տեղակալի՝ 2017 թվականի հուլիսի 17-ի գրության համաձայն՝ 2017 թվականի մայիսի 3-ից մինչև 2017 թվականի հուլիսի 13-ն ընկած ժամանակահատվածում Ալբերտ Հակոբջանյան (ծնված՝ 28.07.1970թ-ին) տվյալներով անձի կողմից ՀՀ պետական սահմանը հատելու վերաբերյալ ՍԷԿՏ համակարգում տեղեկություններ չկան¹⁶:

10.4. ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության հատկապես կարևոր գործերի քննիչ Ս.Ավետիսյանի կողմից օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու հանձնարարություններ է տրվել ՀՀ ոստիկանության Լոռու մարզային վարչության Թումանյանի բաժնին, ՀՀ ոստիկանության ԿՀԴՊ գլխավոր վարչությանը, ՀՀ ոստիկանության քրեական հետախուզության գլխավոր վարչությանը՝ պարզելու Ա.Հակոբջանյանի փաստացի բնակության հասցեն և նրան հայտնաբերելու դեպքում պարտավորեցնելու ներկայանալ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայություն, որոնց արդյունքներով Ա.Հակոբջանյանը չի հայտնաբերվել¹⁷:

11. Քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործով վարույթը կարճելու մասին 2017 թվականի սեպտեմբերի 15-ի որոշումը պատճառաբանվել է հետևյալ կերպ. «(...) Նախաքննության ընթացքում կատարվել են հնարավոր բոլոր քննչական ու դատավարական գործողությունները և սպառվել են նոր ապացույցներ ձեռք բերելու հնարավորությունները, իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի համաձայն՝ հանցանք գործելու մեջ անձի մեղավորության մասին հետևությունը չի կարող հիմնվել ենթադրությունների վրա, այն պետք է հաստատվի գործին վերաբերող փոխկապակցված, հավասարի

¹⁴ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթեր 116-118:

¹⁵ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 3, թերթ 10:

¹⁶ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթ 190:

¹⁷ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 3, թերթեր 105-106, 117, 119-123, 129-130:

ապացույցների բավարար ամբողջությամբ: Մեղադրանքն ապացուցված լինելու վերաբերյալ բոլոր կասկածները, որոնք չեն կարող փարատվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի դրույթներին համապատասխան պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում, մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի կամ կասկածյալի:

(...) Ալբերտ Հակոբջանյանի և Գագիկ Կարապետյանի հայտնած տեղեկությունները՝ ոստիկանության Ստեփանավանի բաժնի աշխատակիցների կողմից իրենց նկատմամբ բռնություն գործադրելու, հայիոյելու և սպառնալիքներ տալու, Ա.Հակոբջանյանին առավոտյան ժամի բերման ենթարկելու, սակայն նրան ապօրինի ազատությունից զրկելու և բերման ենթարկելու մասին կազմված արձանագրությունում ժամը 15:45-ն արձանագրելու, Գագիկ Կարապետյանին սպանության սպառնալիք տալու, Հարություն Վարոսյանին ցուցմունք տալուն հարկադրելու, վերջինիցս գումար պահանջելու, Ստեփանավանի քննչական բաժնի քննիչների կողմից վկային և տուժողին ցուցմունք տալուն հարկադրելու, պաշտոնական կեղծիք կատարելու կամ ապացույց կեղծելու վերաբերյալ, կատարված նախաքննության ընթացքում բացի շահագրգիռ անձանց ցուցմունքներից, այլ ապացույցներով չեն հաստատվել, հետևաբար, չփարատված կասկածները պետք է մեկնաբանվեն հօգուտ պաշտոնատար անձանց: (...)»¹⁸:

12. ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալի՝ 2017 թվականի հոկտեմբերի 16-ի որոշմամբ մերժվել է դիմողների ներկայացուցիչ Ա.Չատինյանի բողոքը՝ արձանագրելով, ի թիվս այլնի, հետևյալը. «(...) Քրեական գործի նախաքննության ընթացքում, բացի քրեական գործով շահագրգռված Գագիկ Կարապետյանի և Ալբերտ Հակոբջանյանի ցուցմունքներից, այլ փաստական տվյալներ ձեռք չեն բերվել, միաժամանակ սպառվել են նոր ապացույցներ ձեռք բերելու բոլոր հնարավորությունները: Նման պայմաններում առկա է չփարատված կասկած, որպիսի կասկածն անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի ուժով ենթակա է մեկնաբանման հօգուտ ՀՀ ոստիկանության Ստեփանավանի բաժնի (...) պաշտոնատար անձանց (...)»¹⁹:

13. Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2018 թվականի մարտի 7-ի որոշման համաձայն՝ «(...) թիվ 62209617 քրեական գործի վարույթի շրջանակներում իրականացվել է արդյունավետ քննություն, քննչական և դատավարական գործողությունները քննիչի կողմից կատարվել են օրենքով սահմանված քրեադատավարական ընթացակարգին համապատասխան և կայացվել է օրինական և հիմնավոր որոշում:

Այսպիսով, դատարանը գտնում է, որ ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ քննիչ Ս.Ավետիսյանի՝ «Քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործով վարույթը կարճելու» 15.09.2017թ. որոշումն օրինական է և հիմնավորված, իսկ բողոքում բերված փաստարկները հիմնավոր չեն, ուստի բողոքը

¹⁸ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 3, թերթեր 131-146:

¹⁹ Տե՛ս նյութեր, հատոր 1, թերթեր 6- 13:

ենթակա է մերժման: (...)»²⁰:

14. Վերաքննիչ դատարանը 2018 թվականի մայիսի 31-ի որոշմամբ փաստել է. «(...) [Վ]արույթն իրականացնող մարմնի կողմից պահպանվել են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածով նախատեսված լրիվ, օբյեկտիվ և բազմակողմանի քննություն կատարելու պահանջները, մասնավորապես գործով իրականացվել են մի շարք քննչական ու դատավարական գործողություններ՝ արդյունքում կայացնելով օրինական և հիմնավոր որոշում (...)»²¹:

Վճռաբեկ բողոքների հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքները քննվում են հետևյալ հիմքերի սահմաններում՝ ներքո-հիշյալ հիմնավորումներով.

15. Բողոքների հեղինակների պնդմամբ՝ վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից չի իրականացվել բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննություն, չեն կատարվել այնպիսի գործողություններ, որոնք ուղղված կլինեին հանցագործությունը և մեղավորներին բացահայտելուն, ինչն էլ իր հերթին հանգեցրել է տուժողների իրավունքների և ազատությունների խախտման:

Վարույթն իրականացնող մարմինը ձեռքի տակ ունենալով երկու անձի նկատմամբ վատ վերաբերմունքի դրսևորման մասին տվյալներ, դրանց համարժեք գնահատական չի տվել, չի կատարել արդյունավետ քննություն:

16. Մասնավորապես, ըստ բողոքաբերների՝ վարույթն իրականացնող մարմինը միջոցներ չի ձեռնարկել Ա.Հակոբջանյանի և Գ.Կարապետյանի հայտնած տեղեկատվության հիման վրա գտնելու և հարցաքննելու տաքսի ավտոմեքենայի վարորդին, ով դեպքի օրն ականատես է եղել ոստիկանության աշխատակիցների կողմից Ա.Հակոբջանյանի ու Գ.Կարապետյանի նկատմամբ բռնություն գործադրելու, այնուհետև բերման ենթարկելու ողջ ընթացքին:

Ըստ բողոքների հեղինակների՝ ստորադաս դատարանների կողմից իրավական գնահատականի չի արժանացել այն հանգամանքը, թե արդյո՞ք օրինական էր ոստիկանության Լոռու մարզային վարչության պետի և ոստիկանության Ստեփանավանի բաժնի պետի մուտքը ոստիկանության Տարոնի բաժին: Չի քննարկվել նաև այն հարցը, թե արդյո՞ք նշված անձինք իրավունք ունեին մուտք գործել ձերբակալված և կալանավորված անձանց պահման վայր:

17. Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձինք խնդրել են բեկանել և փոփոխել Վերաքննիչ դատարանի՝ 2018 թվականի մայիսի 31-ի որոշումը՝ վերացնելով դիմողների իրավունքների խախտումները կամ գործն ուղարկել նոր քննության:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

18. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական

²⁰ Տե՛ս նյութեր, հատոր 1, թերթեր 114-130:

²¹ Տե՛ս նյութեր, հատոր 2, թերթեր 58-71:

ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակը մարդու իրավունքների և ազատությունների հիմնարար խախտումը վերացնելու սահմանադրական գործառույթի իրացումն է: Այդ համատեքստում Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում խոշտանգումների կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու «վստահելի հայտարարության» կամ «վիճելի բողոքի» կամ այլ բավարար չափով որոշակի նշանների առկայության դեպքում կատարվող քննության արդյունավետության չափանիշի վերաբերյալ արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են նպաստել նաև այդ կապակցությամբ ձևավորված իրավունքի զարգացմանը:

19. Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. հիմնավոր է արդյո՞ք ստորադաս դատարանների հետևությունն այն մասին, որ Ա.Հակոբջանյանի և Գ.Կարապետյանի հաղորդումների հիման վրա իրականացված քննությունը եղել է արդյունավետ:

20. ՀՀ Սահմանադրության 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ *«Ոչ ոք չի կարող ենթարկվել խոշտանգման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:*

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ նաև՝ Եվրոպական կոնվենցիա) 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ *«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:*

20.1. Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ընթացակարգային բաղադրիչի՝ արդյունավետ քննության մասով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր դիրքորոշումներում բազմիցս ընդգծել է, որ Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի տեսանկյունից պետության պոզիտիվ պարտականությունն է խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի դեպքերի արդյունավետ քննության իրականացումը²²: Դատարանը շեշտել է, որ այդ մասին վկայող բողոքների քննությունը պետք է լինի մանրակրկիտ և ամբողջական: Իրավասու մարմինները պետք է ձեռնարկեն բոլոր հնարավոր քայլերը՝ կատարվածի հետ կապված ապացույցների ամրագրման համար²³:

20.2. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից ընդդեմ Հայաստանի կայացված մի շարք վճիռներում արձանագրվել է, որ պետությունն իր պոզիտիվ պարտականության շրջանակներում չի կատարել խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի դեպքերի առնչությամբ արդյունավետ քննություն, ինչը հանգեցրել է Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ընթացակարգային բաղադրիչի խախտման²⁴: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն ար-

²² Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Jeronovics v. Latvia* գործով 2016 թվականի հուլիսի 5-ի վճիռը, գանգատ թիվ 44898/10, կետ 103:

²³ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Boicenco v. Moldova* գործով 2006 թվականի հուլիսի 11-ի վճիռը, գանգատ թիվ 41088/05, կետ 123:

²⁴ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Nalbandyan v. Armenia* գործով 2015 թվականի մարտի 31-ի վճիռը, գանգատներ թիվ 9935/06, 23339/06, *Zalyan and others v. Armenia* գործով 2016 թվականի մարտի 17-ի վճիռը, գանգատներ թիվ 36894/04 և 3521/07, *Matevosyan v. Armenia* գործով

ձանագրել է, որ քննությունը չի իրականացվել անհրաժեշտ անհապաղությամբ, ապացույցները ձեռք են բերվել, բժշկական գննություններն իրականացվել են ենթադրյալ վատ վերաբերմունքից հետո տևական ժամանակ անց, ինչը հանգեցրել է կարևոր ապացուցողական տվյալների կորստի²⁵:

20.3. «Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ» ՄԱԿ-ի 1984 թվականի կոնվենցիայի 12-րդ հոդվածի համաձայն՝ «(...) պետություն[ն] ապահովում է, որպեսզի իր իրավասու մարմիններն անհապաղ և անաչառ քննություն անցկացնեն, երբ առկա է բավարար հիմք ենթադրելու, որ խոշտանգում է կիրառվել իր իրավասությանը ենթակա ցանկացած փարածքում»:

Նույն կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ «(...) պետություն[ն] ապահովում է, որ ցանկացած անձ, ով պնդում է, թե ինքն այդ պետության իրավազորության ներքո գտնվող ցանկացած փարածքում ենթարկվել է խոշտանգումների, ունենա փոխադրվել պետության իրավասու մարմիններին բողոք ներկայացնելու և նրանց կողմից իր գործի անհապաղ ու անաչառ քննության իրավունք (...):»:

20.4. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 7-րդ մասի համաձայն՝ «Քրեական դատավարության ընթացքում ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների, անօրինական ֆիզիկական կամ հոգեկան բռնության, այդ թվում՝ բժշկական դեղամիջոցների օգտագործմամբ, սովի, ուժասպառման, հիպնոսի, բժշկական օգնությունից զրկվելու, ինչպես նաև այլ դաժան վերաբերմունքի (...):»:

Նույն օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինը պարտավոր է ձեռնարկել սույն օրենսգրքով նախատեսված բոլոր միջոցառումները՝ գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման համար (...):»:

21. Վճռաբեկ դատարանն իր նախադեպային որոշումներում մշտապես ընդգծել է Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով նախատեսված՝ խոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելքի բացարձակ բնույթը²⁶: Միաժամանակ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի ձևավորած մոտեցումների լույսի ներքո, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ խոշտանգումների արգելքի բացարձակ բնույթը ենթադրում է ոչ միայն խոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կիրառումից ձեռնպահ մնալու, այլ նաև որոշակի պոզիտիվ գործողություններ կատարելու պետության պարտականությունը: Մասնավորապես, արձանագրվել է, որ խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու «վիճելի բողոքի» կամ «վստահելի հայտարարության» կամ այլ բավարար չափով որո-

2017 թվականի սեպտեմբերի 14-ի վճիռը, գանգատ թիվ 52316/09 և այլն:

²⁵ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ նույն վճիռները:

²⁶ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի՝ Արայիկ Գաղյանի գործով 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԵԱԲԴ/0049/01/09 որոշման 22-րդ կետը, Վարդգեզ Գասպարիի գործով 2017 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ԵԱԲԴ/0190/11/16 որոշման 19-րդ կետը:

շակի նշանների²⁷ առկայության դեպքում ծագում է պետության պոզիտիվ պարտականությունը՝ կատարելու քննություն, որի արդյունավետությունն ապահովելու համար այն պետք է համապատասխանի որոշակի չափանիշների: Այսպես, *Վարդգեզ Գասպարիի* վերաբերյալ կայացված որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ խոշտանգումների վերաբերյալ գործերով արդյունավետ քննություն կատարելու չափանիշներն են.

ա) քննություն իրականացնող մարմինների անկախությունը և անաչառությունը²⁸,

բ) իրավասու մարմինները պետք է գործեն պատշաճ արագությամբ²⁹,

գ) քննություն իրականացնող մարմինները պետք է օժտված լինեն համապատասխան փաստերը հաստատելու, մեղավոր անձանց բացահայտելու և պատասխանատվության ենթարկելու լիարժեք իրավասությամբ³⁰,

դ) պետք է կատարվի մանրամասն քննություն, որն անհրաժեշտ է գործով ապացույցներն ապահովելու համար³¹,

ե) պետք է ապահովվի քննության նկատմամբ հասարակական հսկողությունը և տուժողի արդյունավետ ներգրավվածությունը քննությանը³²:

Վճռաբեկ դատարանն ընդգծել է նաև, որ քննություն կատարելու պետության պոզիտիվ պարտականությունը ենթադրում է, որ քննությունը պետք է լինի արագ և մանրամասն: Դա նշանակում է, որ տեղի ունեցածը բացահայտելու նպատակով իրավասու մարմինները պետք է իրականացնեն լուրջ ջանքեր և քննությունն ավարտելիս կամ իրենց որոշումները պատճառաբանելիս չհենվեն շտապողական կամ թույլ պատճառաբանված եզրահանգումների վրա³³: Նրանք պետք է կատարեն իրենց համար հասու բոլոր ողջամիտ քայլերը, որպեսզի ապահովեն

²⁷ Նշված հատկանիշների մասին տես Վճռաբեկ դատարանի՝ *Վարդգեզ Գասպարիի* գործով 2017 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ԵԱԲԴ/0190/11/16 որոշման 19-րդ կետում:

²⁸ Տես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Ogur v. Turkey* գործով Մեծ պալատի՝ 1999 թվականի մայիսի 20-ի վճիռը, գանգատ թիվ 21594/93, կետեր 91-92, *Mehmet Emin Yuksel v. Turkey* գործով 2004 թվականի հուլիսի 20-ի վճիռը, գանգատ թիվ 40154/98, կետ 37, *Ergi v. Turkey* գործով 1998 թվականի հուլիսի 28-ի վճիռը, կետեր 83-84:

²⁹ Տես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Mikheev v. Russia* գործով 2006 թվականի հունվարի 26-ի վճիռը, գանգատ թիվ 77617/01, կետ 109:

³⁰ Տես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Hugh Jordan v. the UK* գործով 2001 թվականի մայիսի 4-ի վճիռը, գանգատ թիվ 24746/94, կետեր 125-130, *Bati and Others v. Turkey* գործով 2004 թվականի հունիսի 3-ի վճիռը, գանգատ թիվ 33097/96 և 57834/00, կետ 136, *Amine Guzel v. Turkey* գործով 2013 թվականի սեպտեմբերի 17-ի վճիռը, գանգատ թիվ 41844/09, կետ 39:

³¹ Տես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Bati and Others v. Turkey* գործով 2004 թվականի հունիսի 3-ի վճիռը, գանգատ թիվ 33097/96 և 57834/00, կետ 134:

³² Տես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Bati and Others v. Turkey* գործով 2004 թվականի հունիսի 3-ի վճիռը, գանգատ թիվ 33097/96 և 57834/00, կետ 137, *mutatis mutandis*, *Ogur v. Turkey* գործով Մեծ պալատի 1999 թվականի մայիսի 20-ի վճիռը, գանգատ թիվ 21594/93, կետ 92, *Ognyanova and Choban v. Bulgaria* գործով 2006 թվականի փետրվարի 23-ի վճիռը, գանգատ թիվ 46317/99, կետ 107, *Khadzhialiyev and Others v. Russia* գործով 2008 թվականի նոյեմբերի 6-ի վճիռը, գանգատ թիվ 3013/04, կետ 106:

³³ Տես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Assenov and Others v. Bulgaria* գործով 1998 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 24760/94, կետ 103, *Bati and Others v. Turkey* գործով 2004 թվականի հունիսի 3-ի վճիռը, գանգատ թիվ 33097/96 և 57834/00, կետ 136:

դեպքի հետ կապված ապացույցները, ներառյալ, ի թիվս այլոց, ականատեսների հարցաքննությունը և բժշկական ապացույցները³⁴: Քննության ցանկացած թերություն, որը հարցականի տակ է դնում վնասվածքների պատճառները կամ պատասխանատու անձանց պարզելու կարողությունը, վտանգում է այս չափանիշի իրագործումը³⁵:

Վերոհիշյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ հաշվի առնելով քննության մանրամասն լինելու չափանիշին համապատասխանելու համար անհրաժեշտ դատավարական գործողությունների սպառիչ սահմանման անհնարինությունը, որպես այդպիսի քննության չափանիշներ են հանդիսանում «լուրջ ջանքեր գործադրելը» կամ «բոլոր ողջամիտ քայլերն իրականացնելը»³⁶:

22. Վերոգրյալի հետ մեկտեղ, հարկ է նկատել, որ խոշտանգումների կամ վատ վերաբերմունքի դեպքերի կապակցությամբ արդյունավետ քննություն կատարելու անհրաժեշտությանն անդրադարձ է կատարել նաև Հայաստանի Հանրապետության Մարդու իրավունքների պաշտպանը (այսուհետ նաև՝ ՄԻՊ)³⁷՝ որպես ազգային կանխարգելման մեխանիզմի գործունեության վերաբերյալ վերջին տարիներին հրապարակվող տարեկան զեկույցներում: Մասնավորապես, ՄԻՊ-ը նշել է, որ հաշվի առնելով Հայաստանի դեմ մի շարք գործերով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կայացրած վճիռները, ինչպես նաև խոշտանգման դեպքերի քննության վիճակագրական տվյալները՝ խոշտանգման դեպքերում պետության պոզիտիվ պարտականության ապահովման տեսանկյունից չափազանց կարևոր նշանակություն ունի խոշտանգման դեպքերի արդյունավետ քննությունը³⁷: Այս առումով անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ անձի նկատմամբ վատ վերաբերմունքի և վերջինիս խոցելիությունն ու իրավունքների չափազանց ռիսկն ավելի մեծ է հենց գործի քննության սկզբնական փուլում: Խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխարգելման եվրոպական կոմիտեի՝ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններում իրականացված ուսումնասիրության արդյունքում կատարված դիտարկման համաձայն՝ անձի նկատմամբ վատ վերաբերմունքի և վերջինիս խոցելիությունն ու իրավունքների չափազանց ռիսկի գործոնը մեծ է հանցանքի կատարման մեջ կասկածվող անձին արգելանքի վերցնելու ժամանակահատվածում³⁸: Նշվածն արձանագրել է նաև Միավորված ազգերի կազմակերպության՝

³⁴ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Tanrkulu v. Turkey* գործով Մեծ պալատի 1999 թվականի հուլիսի 8-ի վճիռը, գանգատ թիվ 23763/94, կետ 104, *Gul v. Turkey* գործով 2000 թվականի դեկտեմբերի 14-ի վճիռը, գանգատ թիվ 22676/93, կետ 89:

³⁵ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Boicenco v. Moldova* գործով 2006 թվականի հուլիսի 11-ի վճիռը, գանգատ թիվ 41088/05, կետ 123:

³⁶ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի՝ *Վարդգեզ Գասպարիի* գործով 2017 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ԵԱԲԴ/0190/11/16 որոշման 23-25-րդ կետերը:

³⁷ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության Մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ որպես կանխարգելման ազգային մեխանիզմի՝ 2017 թվականի գործունեության վերաբերյալ 2018 թվականի զեկույցը, ինչպես նաև 2018 թվականի գործունեության վերաբերյալ 2019 թվականի զեկույցը:

³⁸ Տե՛ս Preventing police torture and other forms of ill-treatment – reflections on good practices and emerging approaches, 28th General Report of the CPT, CPT/Inf(2019)9-part, April 26, 2019, կետ 64:

Խոշտանգումների դեմ կոմիտեն՝ Հայաստանի վերաբերյալ 4-րդ պարբերական զեկույցի եզրափակիչ դիտարկումներում և իր մտահոգությունը հայտնել անձին արգելանքի վերցնելիս խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու պնդումների առնչությամբ³⁹:

Միևնույն ժամանակ, Խոշտանգումների դեմ կոմիտեն իր եզրափակիչ դիտարկումներում հայտնել է, որ Հայաստանում խոշտանգման և վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու դեպքերի քննության արդյունավետությունը բարձրացնելու համար անհրաժեշտ է՝

ա) ապահովել խոշտանգումների կամ վատ վերաբերմունքի ենթադրյալ զոհերի օպերատիվ բժշկական զննումը, որպեսզի ճշգրիտ արձանագրվեն նրանց վնասվածքները և ստացվեն կարևոր ապացույցներ՝ հետագա քննության համար,

բ) ենթադրյալ խոշտանգումների կամ վատ վերաբերմունքի քննության նպատակահարմարությունը որոշելիս ապահովել ապացուցման վերաբերելի և ողջամիտ չափորոշիչներ,

գ) ամրապնդել կոռուպցիայի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարին ուղղված միջոցառումները, որոնք կարող են խոչընդոտել արդյունավետ քննությանը, հետապնդմանը և պատժմանը՝ կապված խոշտանգման և վատ վերաբերմունքի գործողությունների հետ,

դ) ամրապնդել Հատուկ քննչական ծառայության քննչական կարողություններն ու անկախությունը՝ ապահովելու համար, որ անհապաղ իրեն տրամադրվեն խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ բոլոր բողոքները, ներառյալ ազատությունից զրկված անձանց նման պնդումները, և որ բոլոր պնդումները խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ օպերատիվ, անաչառ, մանրակրկիտ և արդյունավետ քննվեն, իսկ դրանց կատարման մեջ կասկածվողները պատշաճ կերպով ներկայացվեն դատարան, և նրանց մեղավորությունը հաստատվելու դեպքում պատժվեն իրենց գործողությունների ծանրությանը համաչափ ձևով, և որ Հատուկ քննչական ծառայությունը հրապարակավ տեղեկություններ հաղորդի ոչ միայն հարուցված քրեական գործերի, այլև հետապնդման արդյունքի մասին,

ե) առանց վտանգելու անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը՝ ապահովել, որ խոշտանգումների կամ վատ վերաբերմունքի դրսևորման համար քննության ներքո գտնվող բոլոր անձանց պարտականությունների կատարումը քննության ընթացքում անմիջապես կասեցվի⁴⁰:

23. Սույն որոշման 20-22-րդ կետերում վկայակոչված դրույթների և մեջբերված իրավական դիրքորոշումների հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը կրկին ընդգծում է խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի արգելքի բացարձակ բնույթը

³⁹ St'u Committee against Torture, Concluding observations on the fourth periodic report of Armenia, CAT/C/ARM/CO/4, Adopted by the Committee at its fifty-ninth session (7 November-7 December 2016), կետ 17:

⁴⁰ St'u Committee against Torture, Concluding observations on the fourth periodic report of Armenia, կետ 18:

և վկայակոչված միջազգային չափանիշների հաշվառմամբ կարևորում խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու մասին «վստահելի հայտարարության» կամ «վիճելի բողոքի» կամ այլ բավարար չափով որոշակի նշանների առկայության դեպքում իրականացվող քննության արդյունավետությունը: Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ այդ դեպքերի քննության բազմակողմանիությունը, լրիվությունն ու օբյեկտիվությունը մեծապես պայմանավորված են վարույթն իրականացնող մարմնի օպերատիվությամբ: Մասնավորապես, «տաք հետքերով» տարվող քննության մեթոդիկայի կիրառմամբ անհրաժեշտ է հնարավորինս սեղմ ժամկետներում «լուրջ միջոցներ» ձեռնարկել կազմակերպելու համար՝

ա) ենթադրյալ խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկված զոհի անկախ բժշկական զննությունը և վերաբերելի ժամանակահատվածի բժշկական անամնեզի⁴¹ հավաքագրումը, քրեակատարողական հիմնարկում կամ ՁՊՎ-ում և դրանից դուրս նրա վերաբերյալ բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնող անձանց կողմից կազմված զննության արձանագրությունների և բժշկական այլ փաստաթղթերի ձեռքբերումը, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ նաև դատաբժշկական փորձաքննության նշանակումը,

բ) ենթադրյալ խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի դեպքի մասին ուղղակի կամ անուղղակի տեղեկություններ ունեցող՝ դեպքի վայրում գտնված, բժշկական օգնություն կամ իրավաբանական օգնություն ցույց տված անձանց կամ վերաբերելի ժամանակահատվածում ենթադրյալ զոհի հետ շփում ունեցած, արգելանքի տակ պահելու վայր նրան ուղեկցած անձանց հնարավորինս սեղմ ժամկետում հարցաքննությունը⁴²: Այս համատեքստում, Վճռաբեկ դատարանը հատկապես կարևոր է համարում ընդգծել ականատես վկաների հարցաքննության ապահովումը և անհրաժեշտ տվյալների ձեռքբերումը: Այդ վկաների հաղորդած տվյալները գործի ելքի համար կարող են ունենալ վճռորոշ նշանակություն և հնարավորություն տալ ստուգելու ինչպես ենթադրյալ զոհի, այնպես էլ ենթադրյալ ոտնձգություն կատարած անձի հայտնած տվյալները: Վերոգրյալի շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանը նաև կարևոր է համարում նշել, որ ենթադրյալ խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի դեպքերով քննության արդյունավետության ցուցիչ է նաև այն, որ այդ գործերով վերջնական որոշումները չհիմնվեն բացառապես ենթադրյալ ոտնձգություն կատարած անձանց ցուցմունքների վրա և վերջիններս անվերապահ հիմք չընդունվեն ենթադրյալ զոհի հայտնած տվյալները հերքելու համար: Նշված գործերով յուրաքանչյուր ողջամիտ հնարավորության օգտագործմամբ անհրաժեշտ է լրացուցիչ միջոցներ ձեռնարկել՝ ենթադրյալ խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի իրադարձություններում ներգրավված անձանց ցուցմունքների արժանահավատությունը ստուգելու համար⁴³,

⁴¹ Տեղեկությունների ամբողջություն է, որոնք ստացվում են բժշկական հետազոտության ընթացքում հենց հետազոտվողի կամ նրա հարազատների հարցման արդյունքում:

⁴² Տե՛ս, *mutatis mutandis*, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Վիրաբյանն ընդդեմ Հայաստանի* գործով 2012 թվականի հոկտեմբերի 2-ի վճիռը, գանգատ թիվ 40094/05, կետեր 176-177:

⁴³ Տե՛ս, *mutatis mutandis*, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Mushegh Saghatelian v. Armenia* գործով 2018 թվականի սեպտեմբերի 20-ի վճիռը, գանգատ թիվ 23086/08, կետ 206, *Zalyan*

զ) ըստ ենթադրյալ զոհի՝ խոշտանգում կատարած կամ վատ վերաբերմունք դրսևորած անձանց մեկուսացումը՝ նվազագույնի հասցնելով նրանց կողմից իրենց ցուցմունքները միմյանց հետ համաձայնեցնելու հնարավորությունը: Օրինակ՝ *Ramsahai and others v. Netherlands* գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ գործով անցնող ոստիկանները չեն պահվել մեկուսի և չեն հարցաքննվել երեք օր, որպիսի պայմաններում թեև չկա որևէ ապացույց այն մասին, որ նրանք գաղտնի համաձայնության են եկել միմյանց կամ Ամատերդամի ոստիկանական ուժերի իրենց գործընկերների հետ, այնուամենայնիվ, միայն այն փաստը, որ չեն ձեռնարկվել նման համաձայնության վտանգի նվազեցմանն ուղղված համապատասխան քայլեր, հանդիսանում է նախնական քննության պատշաճության ապահովման էական թերություն⁴⁴: Նշվածի համատեքստում, Վճռաբեկ դատարանը կարևոր է համարում ինչպես ենթադրաբար խոշտանգում կատարած կամ վատ վերաբերմունք դրսևորած անձանց մեկուսացումը, այնպես էլ խոշտանգում կատարելու կամ վատ վերաբերմունք դրսևորելու մեջ կասկածվող կամ մեղադրվող անձանց նկատմամբ պաշտոնավարման ժամանակավոր դադարեցում դատավարական հարկադրանքի միջոցի կիրառումը՝ բացառելով նրանց կողմից պաշտոնեական դիրքի օգտագործմամբ գործի քննությանը խոչընդոտելու հնարավորությունը,

դ) այլ ապացույցների հավաքումը, որոնք հնարավորություն կտան լիարժեք պատկերացում կազմել ենթադրյալ զոհի՝ խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վերաբերյալ փաստարկված հայտարարությունների կապակցությամբ: Այս առումով հատկանշական կարող է լինել անձին բերման ենթարկելու կամ նրան արգելանքի տակ պահելու վայրերի տեսաձայնագրությունների առգրավումը: Խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի դեպքերի քննության արդյունավետության տեսանկյունից այդ ապացույցների կարևորությունն ընդգծել է նաև Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ Խոշտանգումների դեմ կոմիտեն⁴⁵:

Վերոգրյալի հիման վրա, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ խոշտանգումների կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու գործերով քննություն իրականացնող մարմինները պետք է գործեն արդյունավետ, կատարեն մանրամասն քննություն՝ ձեռնպահ մնալով ենթադրյալ զոհի հայտնած տվյալները հապճեպ կամ չհիմնավորված վերջնական գնահատականի արժանացնելուց: Միաժամանակ, անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ ինչպես նշել է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը՝ քննություն իրականացնելու պարտականությունը «ոչ թե արդյունքի պարտականություն է, այլ՝ միջոցների»։ պարտադիր չէ, որ յուրաքանչյուր քննություն լինի հաջողված կամ ավարտվի այն եզրակացությամբ, որը համապատասխանում է դիմումատուի նշած դեպքերի շարադրանքին, սակայն դրա

and others v. Armenia գործով նշված վճիռը, կետ 269:

⁴⁴ Տե՛ս, *mutatis mutandis*, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Ramsahai and others v. Netherlands* գործով 2007 թվականի մայիսի 15-ի վճիռը, գանգատ թիվ 52391/99, կետ 330:

⁴⁵ Տե՛ս Committee against Torture, Concluding observations on the fourth periodic report of Armenia, կետ 12:

միջոցով գործնականում պետք է հնարավոր լինի արձանագրել գործի փաստերը, և հայտարարությունների արժանահավատությունը հաստատվելու դեպքում, այն նաև պետք է հանգեցնի հանցանքի համար պատասխանատուների բացահայտմանն ու հիմնավորելու դեպքում՝ նրանց պատժելուն⁴⁶: Այսինքն՝ խոշտանգումների կամ վատ վերաբերմունքի գործերով առանցքային նշանակություն ունի ոչ թե ենթադրյալ զոհի կողմից ներկայացված տեղեկատվության հաստատումը, այլ այդ տեղեկատվության մանրամասն պարզման ուղղությամբ ձեռնարկված միջոցառումների համալիրը, որն օբյեկտիվ դիտորդի մոտ համոզիչ կերպով հնարավորություն կընձեռի լիարժեք պատկերացում կազմել դեպքի հանգամանքների վերաբերյալ: Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը կարևոր է համարում ընդգծել, որ իրականացված քննության նկատմամբ վստահության առկայության հիմնական պայմաններից է նաև քննությունն իրականացնող մարմինների ինստիտուցիոնալ և գործառությանին անկախությունն ու անաչառությունը՝ գործնական իմաստով⁴⁷: Օրինակ՝ *Nalbandyan v. Armenia* գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նշել էր, որ պետական մարմինները ներգրավվել էին քննելու միևնույն դատախազության աշխատակիցների և տեղական ոստիկանության բաժնի նրանց ենթակաների գործողությունները, որպիսի քննությունը դատարանը չէր կարողացել համարել անկախության և անկողմնակալության պահանջներին բավարարող⁴⁸: Այսինքն՝ անհրաժեշտ է նաև պատշաճ ուշադրության արժանացնել գործի քննության մեջ ներգրավված մարմինների անկախության և անաչառության ապահովումը՝ միջոցներ ձեռնարկելով բացառելու գերատեսչական շահերի հնարավոր բախումները:

Այսպիսով, ամփոփելով վերոգրյալը, Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի ենթադրյալ դեպքերով վերը նշված պահանջներին համապատասխանող քննությունը կարող է համարվել արդյունավետ և համահունչ Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ընթացակարգային բաղադրիչին:

24. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ՝

- քրեական գործի վարույթը նախաքննության մարմնի որոշմամբ կարճվել է և քրեական հետապնդում չի իրականացվել այն պատճառաբանությամբ, որ նախաքննության ընթացքում կատարվել են հնարավոր բոլոր քննչական ու դատավարական գործողությունները և սպառվել են նոր ապացույցներ ձեռք բերելու հնարավորությունները⁴⁹,

- ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալը մերժել է դիմողների ներկայացուցիչ Ա.Չատինյանի բողոքն այն պատճառաբանությամբ, որ քրեական գործի նա-

⁴⁶ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Zalyan and others v. Armenia* գործով նշված վճիռը, կետ 268:

⁴⁷ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Zalyan and others v. Armenia* գործով նշված վճիռը, կետ 269:

⁴⁸ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Nalbandyan v. Armenia* գործով նշված վճիռը, կետեր 120 և 123:

⁴⁹ Տե՛ս սույն որոշման 11-րդ կետը:

խաքնության ընթացքում, բացի քրեական գործով շահագրգռված Գ.Կարապետյանի և Ա.Հակոբջանյանի ցուցմունքներից, այլ փաստական տվյալներ ձեռք չեն բերվել, միաժամանակ սպառվել են նոր ապացույցներ ձեռք բերելու բոլոր հնարավորությունները⁵⁰,

- Առաջին ատյանի դատարանը, քննարկելով Գ.Կարապետյանի և դիմողներ Ա.Հակոբջանյանի և Գ.Կարապետյանի ներկայացուցիչ Ա.Չատինյանի բողոքները, այն մերժել է՝ նշելով, որ քրեական գործի շրջանակներում իրականացվել է արդյունավետ քննություն, քննչական և դատավարական գործողությունները քննիչի կողմից կատարվել են օրենքով սահմանված քրեադատավարական ընթացակարգին համապատասխան և կայացվել է օրինական և հիմնավոր որոշում⁵¹,

- Վերաքննիչ դատարանը, մերժելով Գ.Կարապետյանի և դիմողներ Ա.Հակոբջանյանի և Գ.Կարապետյանի ներկայացուցիչ Ա.Չատինյանի վերաքննիչ բողոքները, արձանագրել է, որ վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից պահպանվել են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածով նախատեսված լրիվ, օբյեկտիվ և բազմակողմանի քննություն կատարելու պահանջները, գործով իրականացվել են մի շարք քննչական ու դատավարական գործողություններ՝ արդյունքում կայացնելով օրինական և հիմնավոր որոշում⁵²:

25. Նախորդ կետում շարադրված փաստերի նկատմամբ կիրառելով սույն որոշման 21-23-րդ կետերում արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարանները Ա.Հակոբջանյանի և Գ.Կարապետյանի նկատմամբ ենթադրյալ բռնություն կիրառելու դեպքերի առթիվ իրականացված քննության արդյունավետությունը գնահատելիս համակողմանի ուշադրության չեն արժանացրել գործի փաստական հանգամանքները: Մասնավորապես, Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ընթացակարգային բաղադրիչի համատեքստում ստորադաս դատարանները հաշվի չեն առել այն, որ՝

- նախաքննության մարմինը «լուրջ ջանքեր» չի գործադրել հայտնաբերելու և հարցաքննելու ենթադրյալ բռնության գործադրմանն ականատես վկա՝ Գ.Կարապետյանին և Ա.Հակոբջանյանին ուղեկցող տաքսի ավտոմեքենայի վարորդին այն դեպքում, երբ վերջինիս հայտնած տվյալները կարող էին վճռորոշ նշանակություն ունենալ գործի ելքի համար: Հաշվի առնելով ենթադրյալ բռնության գործադրման դեպքերին նշված վկայի ականատես լինելու հանգամանքը՝ վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է հատուկ ջանասիրությամբ միջոցներ ձեռնարկեր նրանից գործի վերաբերյալ տեղեկատվություն ստանալու համար: Ունենալով տաքսու վարորդ՝ Նարեկ Բարխուդարյանի տվյալները և Ռուսաստանի Դաշնությունում վերջինիս գտնվելու մասին տեղեկություն, վարույթն իրականացնող մարմինը չի ձեռնարկել հնարավոր բոլոր միջոցները, այդ թվում նաև՝

⁵⁰ Տե՛ս սույն որոշման 12-րդ կետը:

⁵¹ Տե՛ս սույն որոշման 13-րդ կետը:

⁵² Տե՛ս սույն որոշման 14-րդ կետը:

միջազգային իրավական օգնության շրջանակներում⁵³, այդ անձից գործի համար առանցքային նշանակություն ունեցող տվյալներ ձեռքբերելու ուղղությամբ: Նշված տվյալները նաև էական նշանակություն կարող էին ունենալ տուժողների և ոստիկանության աշխատակիցների ցուցմունքներում առկա հակասությունները հաղթահարելու համար: Հարկ է նկատել, որ նախաքննության մարմինը նույնիսկ միջոցներ չի ձեռնարկել տաքսի ավտոմեքենայի վարորդի՝ Հայաստանի Հանրապետություն վերադարձի հնարավոր ժամկետները պարզելու ուղղությամբ, այդ կապակցությամբ տեղեկություններ չի ստացել մերձավոր ազգականներից, ձեռք չի բերել նրա սահմանահատումների՝ գործին վերաբերելի ժամանակահատվածի ամբողջական պատմությունը, որը կարող էր օգտակար լինել Ն.Բարխուդարյանի գտնվելու վայրի մասին հնարավոր պատկերացում կազմելու համար,

- նախաքննության մարմինը պատշաճ ուշադրության չի արժանացրել այն հանգամանքը, որ ծառայողական քննության ընթացքում Կ.Սիմոնյանը և Ա.Իսրայելյանը նույնաբովանդակ բացատրություններ են տվել այն մասին, որ 2016 թվականի օգոստոսի 4-ի առավոտյան Ա.Հակոբջանյանին հրավիրել են ՀՀ ոստիկանության Ստեփանավանի բաժին, սակայն վերջինս առանց որևէ պատճառաբանության հրաժարվել է ներկայանալ վարույթն իրականացնող մարմին⁵⁴: Մինչդեռ, նշված փաստական տվյալի առկայության պայմաններում, այդ կապակցությամբ քննություն չի կատարվել, քննիչը կատարված նախաքննության ընթացքում այդ կապակցությամբ անհրաժեշտ հարցեր չի ուղղել Կ.Սիմոնյանին և Ա.Իսրայելյանին⁵⁵,

- գողության դեպքով հարուցված քրեական գործով ընթացող նախաքննության պայմաններում, ոստիկանության Ստեփանավանի բաժնի պետը սեփական նախաձեռնությամբ դիմել է վարույթն իրականացնող մարմնին՝ ձերբակալվածներին պահելու վայր մուտք գործելու և Գ.Կարապետյանի հետ, ի թիվս այլնի, տվյալ գործով կատարված գողության դեպքի առնչությամբ «ՕՀ բնույթի հարցազրույց» ունենալու թույլտվություն ստանալու համար, ինչը քննիչի կողմից թույլատրվել է⁵⁶: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը նախևառաջ կրկնում է, որ նախաքննության ընթացքում օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների իրականացումն օժանդակում է քննիչի դատավարական գործունեությանը, երբ քրեադատավարական գործիքակազմը բավարար չէ քրեական հետապնդման խնդիրների արդյունավետ իրացման համար⁵⁷: Այսինքն՝ ընթացքի մեջ գտնվող նախաքննությանը զուգահեռ ոստիկանությունը սեփական նախաձեռնությամբ ինքնուրույն քննություն իրականացնել չի կարող, քանի դեռ քննիչի գործունեությանն օժանդակելու անհրաժեշտությունը չի հիմնավորվել քրեադատավարա-

⁵³ Տե՛ս, *mutatis mutandis*, Արքուշ Ղուլյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2018 թվականի նոյեմբերի 15-ի թիվ ՏԴ2/0037/01/15 որոշումը, կետ 21:

⁵⁴ Տե՛ս սույն որոշման 7.1-րդ կետը:

⁵⁵ Տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը:

⁵⁶ Տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը:

⁵⁷ Տե՛ս Գոռ Սարգսյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2019 թվականի ապրիլի 11-ի թիվ ԵԿԴ/0229/01/16 որոշումը, կետ 17.1:

կան համապատասխան ռեսուրսների սակավությամբ: Նշված անհրաժեշտությունը հիմնավորող տվյալների բացակայության դեպքում Վճռաբեկ դատարանն անընդունելի է համարում սկսված նախաքննության պայմաններում ոստիկանության աշխատակիցների կողմից միաժամանակյա քննության նախաձեռնումն ու իրականացումը: Ոստիկանությունը օրենսդրությամբ հստակ նախատեսված միջոցառումների շրջանակներում քննիչին կարող է օժանդակություն ցուցաբերել միայն նախաքննության իրականացման գործիքակազմի պակասի դեպքում, և երբ հանրային շահը պահանջում է գործի համար նշանակություն ունեցող առանձին հանգամանքների բացահայտման համար օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մեթոդների և միջոցների կիրառում⁵⁸:

Մինչդեռ տվյալ դեպքում, սկսված նախաքննության պայմաններում, ոստիկանության բաժնի պետը դիմել է քննիչին՝ ձերբակալվածի հետ «*ՕՀ բնույթի հարցազրույց*» անցկացնելու թույլտվություն ստանալու համար և ստացել այն, երբ ոստիկանության կողմից այդպիսի վերտառությամբ «հարցազրույց» վարելու լիազորությունը չի համապատասխանում օրենսդրությամբ նախատեսված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների տեսակներին: Ավելին, հարկ է նկատել, որ ենթադրյալ հանցավոր դեպքի բացահայտված լինելու, ձերբակալված անձի առկայության պայմաններում առնվազն այդ նույն դեպքով քննիչի կողմից քրեադատավարական գործիքակազմի կիրառմամբ անհրաժեշտ գործողությունների, այդ թվում՝ անձի իրավունքների լիարժեք երաշխավորմամբ հարցաքննության անցկացման հնարավորության բացակայությունը տվյալ դեպքում չի հիմնավորվել:

Նման պայմաններում, նկատի ունենալով նաև, որ միջազգային կառույցների կողմից նշվող՝ գործի քննության սկզբնական փուլում անձի խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու ռիսկի աստիճանը բարձր է, ոստիկանության աշխատակիցների վերը նկարագրված այցելությունը ձերբակալվածի մոտ և նրա նկատմամբ «*ՕՀ բնույթի հարցազրույց*» միջոցառման իրականացումը Վճռաբեկ դատարանի համար մտահոգիչ է՝ հատկապես հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ այդ այցելության ժամանակաշրջանում ձերբակալվածն ունեցել է զանգատներ և բժշկական օգնության կարիք: Ուստի, նշվածը պետք է դառնար մանրամասն քննության առարկա և պարզվեր այդ միջոցառման նպատակը, բովանդակությունը, իրականացման ժամը, տևողությունը և այլ վերաբերելի հանգամանքներ, որոնք օբյեկտիվ դիտորդին համոզիչ կերպով հնարավորություն կընձեռնեին լիարժեք պատկերացում կազմել դրա վերաբերյալ:

Մինչնույն ժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նկատել, որ վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից որևէ քննություն չի իրականացվել նաև այդ հարցազրույցի արդյունքում կազմված արձանագրության առնչությամբ⁵⁹: Ավելին, պետք է փաստել, որ ոստիկանության աշխատակիցներ Ա.Ղազարյանը և Ս.Այվազյանը որպես վկա հարցաքննվելիս նշել են, որ ՁՊՎ-ում հարցեր են

⁵⁸ Տե՛ս նույն տեղում:

⁵⁹ Տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը:

տվել ձերբակալված Գ.Կարապետյանին, մինչդեռ Ա.Ղազարյանի գրության համաձայն՝ Գ.Կարապետյանի նկատմամբ «Օպերատիվ տեղեկությունների ձեռքբերում» օպերատիվ հետախուզական միջոցառումն իրականացրել է միայն Ս.Այվազյանը⁶⁰, որպիսի հանգամանքը ևս քննության առարկա չի դարձվել,

- նախաքննության մարմնի կողմից մանրամասն քննություն չի տարվել նաև Գ.Կարապետյանի՝ ձերբակալվածների պահման վայրում գտնվելու ընթացքում մի քանի անգամ բժշկական օգնություն ստանալու հանգամանքների շուրջ, այն պարագայում, երբ ինչպես վերը նշվեց, Գ.Կարապետյանի՝ գանգատվելու առնվազն մեկ դեպքը հաջորդել է ոստիկանության աշխատակիցների այցին⁶¹: Այս առումով չեն կատարվել անհրաժեշտ գործողություններ, տեղեկություններ ձեռք չեն բերվել Գ.Կարապետյանի՝ ձերբակալվածների պահման վայրում գտնվելու ընթացքում նրան բժշկական օգնություն ցուցաբերած բժիշկներից, իրավաբանական օգնություն ցույց տված անձից, ինչպես նաև վերաբերելի ժամանակահատվածում Գ.Կարապետյանի հետ շփում ունեցած այլ անձանցից, ձերբակալվածների պահման վայրի վարչակազմի աշխատակիցներից, ովքեր կարող էին տեղեկություններ հայտնել Գ.Կարապետյանի առողջական վիճակի մասին,

- նախաքննության մարմնի կողմից միջոցներ չեն ձեռնարկվել անմիջապես մեկուսացնելու և հարցաքննելու ըստ ենթադրյալ զոհի՝ խոշտանգում կատարած կամ վատ վերաբերմունք դրսևորած ոստիկաններին: Արդյունքում, ոստիկանների կողմից իրենց ցուցմունքները միմյանց հետ համաձայնեցնելու հնարավորությունը նվազագույնի հասցնելու պատշաճ միջոցներ չեն ձեռնարկվել: Ըստ գործի փաստական հանգամանքների՝ միևնույն վարչության ոստիկանության աշխատակիցները հիմնականում հարցաքննվել են տարբեր օրերի, ընդ որում՝ հարկ է նկատել, որ մոտ մեկ տասնյակ ոստիկանության աշխատակիցները 2017 թվականի մայիսի 2-ին քրեական գործ հարուցելուց հետո հարցաքննվել են շուրջ երկու ամսվա ընթացքում, ինչը Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ խնդրահարույց է ինչպես գործի համար առանցքային նշանակություն ունեցող տվյալները հնարավորինս սեղմ ժամկետում ձեռքբերելու, այնպես էլ հարցաքննվող անձանց միջև հնարավոր համաձայնությունը բացառելու տեսանկյունից: Այս առումով սույն որոշման 23-րդ կետում վկայակոչված՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Ramsahai and others v. Netherlands* գործով արտահայտված իրավական դիրքորոշումների հաշվառմամբ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ թեև առկա չեն ապացույցներ այն մասին, որ ոստիկանության ծառայողները միմյանց հետ համաձայնեցրել են իրենց ցուցմունքները, այնուամենայնիվ, հաշվի առնելով նաև ոստիկանության աշխատակիցների հարցաքննությունների միջև ընկած հարաբերականորեն երկար ժամանակահատվածները, միայն այն փաստը, որ չեն ձեռնարկվել նրանց միջև նման համաձայնության վտանգի նվազեցմանն ուղղված համապատասխան քայլեր, հանդիսանում է նախնական քննության պատշաճության ապահովման էական թերություն,

⁶⁰ Տե՛ս սույն որոշման 8-8.1-րդ կետերը:

⁶¹ Տե՛ս սույն որոշման 9-9.2-րդ կետերը:

- քրեական գործի համար նշանակություն ունեցող մի շարք հանգամանքներ, այդ թվում նաև՝ Ա.Հակոբջանյանի և Գ.Կարապետյանի նկատմամբ ՀՀ ոստիկանության Լոռու մարզային վարչության աշխատակիցների կողմից բռնություն գործադրելու հանգամանքը պարզաբանելու, Ա.Հակոբջանյանի փաստացի բնակության հասցեն պարզելու և ՀՀ հատուկ քննչական ծառայություն ներկայանալ պարտավորեցնելու վերաբերյալ, նախաքննության մարմնի կողմից օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ կատարելու հանձնարարություններ են տրվել ՀՀ ոստիկանության տարբեր ստորաբաժանումներին, այդ թվում՝ ՀՀ ոստիկանության Լոռու մարզային վարչությանը⁶²: Սույն որոշման 23-րդ կետում վկայակոչված՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ *Nalbandyan v. Armenia* գործով արտահայտված իրավական դիրքորոշումների հաշվառմամբ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու առնչությամբ տարվող քննության անկախության ու անաչառության ապահովման տեսանկյունից անընդունելի էր անձին հայտնաբերելու և վարույթն իրականացնող մարմին ներկայացնելու օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ կատարելու հանձնարարություններ տալը ՀՀ ոստիկանության առնվազն նույն վարչությանը, որի աշխատակիցներին առնչվում էր քննվող գործը, այն է՝ ՀՀ ոստիկանության աշխատակիցների կողմից խոշտանգում կատարելու և բռնություն գործադրելով զուգորդված պաշտոնեական լիազորություններն անցնելու ենթադրյալ դեպքերին: Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ թեև առկա չեն փաստական տվյալներ այն մասին, որ հանձնարարված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումները ոստիկանության աշխատակիցների կողմից կատարվել են անբարեխղճորեն և ոչ պատշաճ կարգով, այնուամենայնիվ, միայն այն փաստը, որ քննվող քրեական գործն առնչվել է ոստիկանության աշխատակիցների շահերին, տվյալ պարագայում նրանց կողմից պատշաճ կերպով օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների կատարման պահանջն օբյեկտիվ դիտորդի տեսանկյունից ողջամտորեն ապահովված չի եղել: Այսինքն՝ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ կատարելու հանձնարարություններ տալիս չի ապահովվել դրանք կատարող մարմնի՝ տվյալ գործի նկատմամբ գերատեսչական հետաքրքրության բացակայությունը, կողմերից մեկի և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումները կատարող կառույցի շահերի համընկման անթույլատրելիությունը⁶³: Ուստի, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ տվյալ պարագայում անհրաժեշտ էր ապահովել նաև գործի քննության շրջանակներում հանձնարարվող օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներն իրականացնող մարմնի ինստիտուցիոնալ և գործառությանային անկախությունն ու անաչառությունը:

26. Նախորդ կետում վկայակոչված հանգամանքների հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով Ա.Հակոբջանյանի և Գ.Կարապետյանի նկատմամբ ենթադրյալ բռնություն գործադրելու կապակցությամբ չեն ձեռ-

⁶² Տե՛ս սույն որոշման 10-10.1-րդ, 10.4-րդ կետերը:

⁶³ Տե՛ս, *mutatis mutandis*, Վճռաբեկ դատարանի՝ *Հրաչյա Ներսիսյանի և Էդգար Ամիրյանի* գործով 2017 թվականի նոյեմբերի 15-ի թիվ ՏԴ2/0005/01/16 որոշումը, կետ 20:

նարկվել բոլոր ողջամիտ քայլերը, որոնք օբյեկտիվ դիտորդին համոզիչ կերպով հնարավորություն կընձեռեն լիարժեք պատկերացում կազմել դեպքի իրական հանգամանքների վերաբերյալ: Այսինքն՝ վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից թույլ տրված դատավարական խախտումների պայմաններում արդյունավետ քննություն չի իրականացվել, ինչը պատշաճ իրավական գնահատականի չի արժանացել ստորադաս դատարանների կողմից: Ուստի, Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ ստորադաս դատարանների հետևությունն այն մասին, որ Ա.Հակոբջանյանի և Գ.Կարապետյանի հաղորդումների հիման վրա իրականացված քննությունը եղել է արդյունավետ, հիմնավոր չէ:

27. Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատական ակտ կայացնելիս, ստորադաս դատարանները թույլ են տվել Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի դատավարական բաղադրիչի, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ և 17-րդ հոդվածների խախտումներ, որոնք իրենց բնույթով էական են, քանի որ կարող էին ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա: Վերոշարադրյալը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի համաձայն՝ հիմք է ստորադաս դատարանների դատական ակտերը բեկանելու, դիմողների ներկայացուցիչ Ա.Չատինյանի ու դիմող Գ.Կարապետյանի բողոքները բավարարելու և վարույթն իրականացնող մարմնին՝ Ա.Հակոբջանյանի և Գ.Կարապետյանի իրավունքների՝ սույն որոշմամբ արձանագրված խախտումները վերացնելու պարտականություն սահմանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 162-րդ, 163-րդ, 171-րդ հոդվածներով, «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրք» սահմանադրական օրենքի 11-րդ հոդվածով և Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 361-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքները բավարարել: Դիմողներ Ալբերտ Ասլանի Հակոբջանյանի և Գագիկ Դավիթի Կարապետյանի ներկայացուցիչ Ա.Չատինյանի և դիմող Գ.Կարապետյանի բողոքի վերաբերյալ Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանի՝ 2018 թվականի մարտի 7-ի որոշումը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2018 թվականի մայիսի 31-ի որոշումը բեկանել և փոփոխել: Դիմողների ներկայացուցիչ Ա.Չատինյանի և դիմող Գ.Կարապետյանի բողոքը բավարարել՝ պարտավորեցնելով վարույթն իրականացնող մարմնին վերացնելու Ալբերտ Ասլանի Հակոբջանյանի և Գագիկ Դավիթի Կարապետյանի իրավունքների խախտումները:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՇԴ/0130/02/13

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2020 թվականի հունվարի 13-ին

գրավոր ընթացակարգով քննելով Ռուզան Ադանալյանի ներկայացուցիչ Հովհաննես Հարությունյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 14.03.2018 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Լուսինե Գինոսյանի ընդդեմ Ռուզան Ադանալյանի՝ գումարի բռնագանձման պահանջի մասին, և ըստ հակընդդեմ հայցի Ռուզան Ադանալյանի ընդդեմ Լուսինե Գինոսյանի՝ Ռուզան Ադանալյանին սեփականության իրավունքով պատկանող թվով 31 զարդերից 34.580 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ հաշվանցելու և մնացած զարդերը վերադարձնելուն պարտավորեցնելու պահանջների մասին,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Լուսինե Գինոսյանը պահանջել է Ռուզան Ադանալյանից բռնագանձել 34.580 ԱՄՆ դոլարին և 6.000 եվրոյին համարժեք ՀՀ դրամ՝ որպես պարտքի գումար:

Հակընդդեմ հայցով դիմելով դատարան՝ Ռուզան Ադանալյանը պահանջել է Լուսինե Գինոսյանից հաշվանցել իրեն սեփականության իրավունքով պատկանող թվով 31 զարդերից 34.580 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ և պարտավորեցնել վերադարձնել մնացած զարդերը:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ռ. Ափինյան) 20.05.2014 թվականի վճռով հայցը և հակընդդեմ հայցը բավարարվել են մասնակիորեն՝ Ռուզան Ադանալյանից հոգուտ Լուսինե Գինոսյանի բռնագանձվել է 31.983 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ և 6.000 եվրոյին համարժեք ՀՀ դրամ՝ որպես պարտավորության գումար: Հայցը՝ մնացած մասով, մերժվել է: Լուսինե Գինոսյանի հանդեպ ունեցած Ռուզան Ադանալյանի պարտավորության համար՝ 34.580 ԱՄՆ դոլարին և 6.000

եվրոյին համարժեք ՀՀ դրամից հաշվանցվել է 2.596,6 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամը: Հակընդդեմ հայցը՝ մնացած մասով, մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 21.08.2014 թվականի որոշմամբ Ռուզան Ադանալյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է՝ բեկանվել է Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 20.05.2014 թվականի վճիռը և գործն ուղարկվել է նոր քննության:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 10.12.2014 թվականի որոշմամբ Լուսինե Գինոսյանի ներկայացուցչի վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժվել է:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Հ. Զարգարյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 17.11.2017 թվականի վճռով հայցը և հակընդդեմ հայցը մերժվել են:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 14.03.2018 թվականի որոշմամբ Լուսինե Գինոսյանի և Ռուզան Ադանալյանի վերաքննիչ բողոքները մերժվել են, և Դատարանի 17.11.2017 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ: Վերաքննիչ դատարանը դատական ծախսերի բաշխման մասով որոշել է. «Հայցվոր, հակընդդեմ պատասխանող Լուսինե Գինոսյանից հօգուտ ՀՀ պետական բյուջեի բռնագանձել 1.037,4 ԱՄՆ դոլարին և 180 եվրոյին համարժեք ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոք բերելու համար նախապես չվճարված պետական տուրքի գումար: Պատասխանող, հակընդդեմ հայցվոր Ռուզան Ադանալյանից հօգուտ ՀՀ պետական բյուջեի բռնագանձել 1.037,4 ԱՄՆ դոլարին և 180 եվրոյին համարժեք ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոք բերելու համար նախապես չվճարված պետական տուրքի գումար: Պատասխանող, հակընդդեմ հայցվոր Ռուզան Ադանալյանից հօգուտ ՀՀ պետական բյուջեի բռնագանձել 20.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոք բերելու համար նախապես չվճարված պետական տուրքի գումար»:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Ռուզան Ադանալյանի ներկայացուցիչը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը կիրառել է 17.06.1998 թվականին ընդունված, 01.01.1999 թվականին ուժի մեջ մտած և 09.04.2018 թվականին ուժը կորցրած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ Նախկին օրենսգիրք) 73-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ կետերը, որոնք չպետք է կիրառեր, սխալ է մեկնաբանել «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ, 3-րդ, 7-րդ հոդվածները, 9-րդ հոդվածի 8-րդ կետի «ա» և «բ» ենթակետերը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պարզապես անհիմն է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը որոշել է Ռուզան Ադանալյանից բռնագանձել պետա-

կան տուրքի գումար թե՛ հայցի, թե՛ հակընդդեմ հայցի վերաբերյալ բողոքի համար, սակայն չի նշել, թե ինչ պատճառաբանությամբ է եկել այն եզրահանգման, որ բողոքը ներկայացվել է դատական ակտի ոչ միայն անբարենպաստ, այլ նաև բարենպաստ մասի դեմ:

Տվյալ դեպքում անձի վրա պետական տուրքի այս ծավալի բեռ դնելիս Վերաքննիչ դատարանը պետք է հիմնավորեր, թե որ ապացույցների վրա հիմնվելով է հանգել այն եզրակացության, որ ակտը բողոքարկվել է բողոք բերած անձի համար բարենպաստ մասով ևս: Թեպետ ապացույցների գնահատումը կատարվում է ներքին համոզման հիման վրա, սակայն այն չի կարող լինել կամայական, այլ դրա հիմքում պետք է դրված լինի գործի բոլոր հանգամանքների լրիվ, օբյեկտիվ և բազմակողմանի քննությունը:

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է այն հանգամանքը, որ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող քաղաքացիադատավարական օրենսդրությունը չէր ապահովում բարենպաստ դատական ակտի դեմ վերաքննիչ բողոք բերելու իրավունքը, ուստի Վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունեի քննել բարենպաստ ակտի դեմ ներկայացված բողոք, քանի որ չունեի այնպիսի լիազորություն, որը տեսականորեն և գործնականում կհամընկներ բարենպաստ դատական ակտի դեմ ներկայացված բողոքի բավարարմանը: Այսինքն՝ Վերաքննիչ դատարանը, հաշվի առնելով զուտ միայն այն փաստը, որ դատական ակտի սկզբնական հայցը մերժելու մասը բարենպաստ է Ռուզան Ադանայանի համար, պետք է եզրահանգեր, որ բողոքաբերը չի վիճարկել դատական ակտի՝ իր համար բարենպաստ մասը:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է մասնակիորեն բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 14.03.2018 թվականի որոշումը՝ Ռուզան Ադանայանից հօգուտ ՀՀ պետական բյուջեի 1.037,4 ԱՄՆ դոլարին և 180 եվրոյին համարժեք ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոք բերելու համար նախապես չվճարված պետական տուրքի գումար բռնագանձելու մասով, և այդ մասով այն փոփոխել՝ պետական տուրքի հարցն այդ մասով համարել լուծված:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) Լուսինե Գինոսյանի կողմից ներկայացված սկզբնական հայցի համաձայն՝ հայցագիրը կազմել է 34.580 ԱՄՆ դոլարին և 6.000 եվրոյին համարժեք ՀՀ դրամ (**հատոր 1-ին, գ.թ. 3-4**):

2) Ռուզան Ադանայանի կողմից ներկայացված հակընդդեմ հայցի համաձայն՝ վերջինս պահանջել է 34.580 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամը հաշվանցել սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող թվով 31 զարդերից և պարտավորեցնել վերադարձնել մնացած զարդերը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 141-143**):

3) Դատարանի 17.11.2017 թվականի վճռով հայցը և հակընդդեմ հայցը մերժվել են (**հատոր 7-րդ, գ.թ. 72-102**):

4) Ռուզան Ադանալյանը վերաքննիչ բողոքի հիմքերում և հիմնավորումներում անդրադարձել է իր պահանջի հիմքում դրված թվով 31 զարդերի վերադարձման հարցին՝ նշելով, որ հակընդդեմ հայցով պատասխանողի կողմից Դատարանին չեն ներկայացվել բոլոր իրական զարդերը, ներկայացված փորձագիտական եզրակացությունը որևէ առնչություն չունի իր կողմից ներկայացված զարդերի հետ, իսկ Դատարանի կողմից միջոցներ չեն ձեռնարկվել ստացականում բնութագրված իրական զարդերը Դատարան ներկայացնելու համար: Միաժամանակ բողոքի եզրափակիչ մասում Ռուզան Ադանալյանը խնդրել է բեկանել Դատարանի 17.11.2017 թվականի վճիռը (**հատոր 8-րդ, գ.թ. 79-87**):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները.

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով վճռաբեկ բողոքի վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 394-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ Վերաքննիչ դատարանի կողմից բողոքարկվող դատական ակտը կայացնելիս թույլ է տրվել Նախկին օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում, որը խաթարել է արդարադատության բուն էությունը և որի առկայությունը հիմնավորվում է ստորև ներկայացված պատճառաբանություններով:

Սույն բողոքի քննության շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ այն իրավական հարցադրմանը, թե արդյո՞ք Նախկին օրենսգրքով սահմանված իրավակարգավորումներն անձին հնարավորություն էին ընձեռում վերաքննության կարգով բողոքարկելու իր համար բարենպաստ դատական ակտը (դատական ակտի բարենպաստ մասը) և ըստ այդմ՝ ինչպես պետք է լուծվեր նման բողոքի համար պետական փուրքի հարցը:

ՀՀ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 8-րդ մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է մուծել օրենքին համապատասխան սահմանված հարկեր, տուրքեր, կատարել պետական կամ համայնքային բյուջե մուտքագրվող պարտադիր այլ վճարումներ:

Նախկին օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և փորձագետին, վկային կանչելու, ապացույցները դրանց գտնվելու վայրում զննելու, փաստաբանի խելամիտ վարձատրության և գործի քննության հետ կապված այլ գործողությունների համար վճարման ենթակա գումարներից:

Նախկին օրենսգրքի 69-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին ենթակետի համաձայն՝ հայցագինը որոշվում է դրամական միջոցներ բռնագանձելու հայցերով՝ բռնագանձվող գումարի չափից: Նույն հոդվածի 1-ին կետի 2-րդ ենթակետի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ հայցագնի մեջ մտնում են նաև հայցադիմումում նշված տուժանքի (տուգանքի, տույժի) գումարները:

Նախկին օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին և 7-րդ ենթակետերի համաձայն՝ պետական տուրքը վճարվում է հայցադիմումների (...), դատարանի վճիռների և որոշումների դեմ վերաքննիչ և վճռաբեկ բողոքների համար:

Նախկին օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են բավարարված հայցապահանջների չափին համամասնորեն:

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի 8-րդ մասի «ա», «բ», «գ» կետերի համաձայն՝ դատարանի դատական ակտերի դեմ վերաքննիչ բողոքների համար պետական տուրքը գանձվում է՝ գույքային պահանջի գործերով՝ վերաքննիչ բողոքում նշված վիճարկվող գումարի 3 տոկոսի չափով, իսկ եթե վիճարկվում են առաջին աստյանի դատարանի կողմից բավարարված կամ չբավարարված պահանջներն ամբողջությամբ կամ բավարարված կամ չբավարարված պահանջները չեն վիճարկվում, ապա առաջին աստյանի դատարան հարուցված և բողոքարկվող հայցի հայցագնի 3 տոկոսի չափով, ոչ գույքային բնույթի պահանջի գործերով՝ բազային տուրքի տասնապատիկի չափով, հատուկ վարույթների գործերով՝ բազային տուրքի ութապատիկի չափով:

Համանման կարգավորումներ են բովանդակում ներկայիս խմբագրությամբ գործող «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի 6-րդ մասի «ա», «բ» և «գ» կետերը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, անդրադառնալով դատական ակտը բողոքարկելիս պետական տուրքի վճարման հիմնախնդրին, նշել է, որ յուրաքանչյուր գործով պետական տուրքի վճարման ենթակա չափը որոշվում է՝ հաշվի առնելով տվյալ գործով ներկայացված հայցապահանջը, իսկ դատական ակտը բողոքարկելիս՝ **բողոքարկման ծավալը**: Ըստ այդմ, օրենսդիրը «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքով հստակ սահմանել է պետական տուրքի դրույքաչափերը՝ այն պայմանավորելով օրենքով սահմանված մի շարք հանգամանքներով: Օրինակ՝ ըստ ներկայացված հայցապահանջի տեսակի, (դրամական և ոչ դրամական), ըստ բողոքարկվող աստյանների (վերաքննիչ և վճռաբեկ), ըստ վարույթի տեսակների (հատուկ վարույթի վերաբերյալ գործերով դիմումների և այլ դիմումների): Ընդ որում, օրենսդրի կողմից կարևորվել է նաև այն հանգամանքը, որ վերաքննության կարգով դատական ակտը բողոքարկելիս պետական տուրքի վճարման չափը կախված է դատական ակտի բողոքարկման ծավալից: Այսինքն՝ վերաքննության կարգով դատական ակտը բողոքարկելիս անձի կողմից վճարման ենթակա պետական տուրքի չափն անմիջականորեն կախվածության մեջ է գտնվում ներկայացված վերաքննիչ բողոքի հիմքերից և հիմնավորումներից: **Հետևաբար անձը, օգտվելով իր տնօրինչական իրավունքից, ինչ ծավալով որ բողոքարկում է դատական ակտը՝ այն չափով էլ օրենքով սահմանված դրույքաչափին համապատասխան ենթակա է հաշվարկման և վճարման պետական տուրքը** (տես, *Կարեն Գևորգյանն, Ալիս Ղանթարյանն ընդդեմ Լևոն Գևորգյանի թիվ ԵԱԲԴ/4664/02/16 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 19.09.2018 թվականի որոշումը*):

Վճռաբեկ դատարանը, վերահաստատելով նախկինում իր արտահայտած իրավական դիրքորոշումները, անհրաժեշտ է համարում հավելել հետևյալը. Նախկին օրենսգրքի «Վարույթը վերաքննիչ դատարանում» 4-րդ բաժնով, ինչ-

պես նաև գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համա-
նուն 3-րդ բաժնով սահմանված իրավակարգավորումների ուսումնասիրության
արդյունքում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ի տարբերություն գոր-
ծող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 360-րդ հոդվածի 4-րդ
կետի պահանջի, իրավահարաբերության ծագման պահին գործող քաղաքացի-
ադատավարական օրենսդրությամբ անձի կողմից իր համար բարենպաստ դա-
տական ակտի (դատական ակտի բարենպաստ մասի) դեմ վերաքննիչ բողոք
բերելու ուղղակի սահմանափակում նախատեսված չի եղել: Միաժամանակ ՀՀ
վերաքննիչ դատարանի լիազորությունների վերաբերյալ հին և նոր իրավակար-
գավորումների համեմատական վերլուծությունից ակնհայտ է դառնում, որ ներ-
կա իրավակարգավորմամբ ՀՀ վերաքննիչ դատարանը նաև իրավասու է բա-
վարարելու վերաքննիչ բողոքը՝ փոփոխելով վճռի պատճառաբանական մասը՝
առանց անդրադառնալու դրա եզրափակիչ մասին (ՀՀ քաղաքացիական դատա-
վարության օրենսգրքի 380-րդ հոդված 1-ին մասի 2-րդ կետ), մինչդեռ նախկին
իրավակարգավորմամբ ՀՀ վերաքննիչ դատարանն իրավասու չէր բեկանել կամ
փոփոխել բողոքարկվող վճռի առանձին կառուցվածքային (բովանդակային) մա-
սերը (Նախկին օրենսգրքի 221-րդ հոդված): Այսինքն, եթե գործող իրավակար-
գավորումը նախատեսում է իրավիճակներ, երբ հնարավոր է, որ դատական ակ-
տի եզրափակիչ մասն անձի համար լինի բարենպաստ, իսկ պատճառաբանա-
կան մասն անբարենպաստ, ապա նախկին իրավակարգավորման համաձայն՝
դատական ակտը միայն իր կառուցվածքային ամբողջության մեջ կարող էր անձի
համար լինել բարենպաստ կամ անբարենպաստ: Ընդ որում, հնարավոր էր ան-
ձի համար անբարենպաստ դատական ակտի կայացում երկու եղանակով՝ ա)
երբ մերժվել կամ մասնակիորեն մերժվել էր նրա պահանջը, բ) երբ բավարարվել
կամ մասնակիորեն բավարարվել էր նրա դեմ ներկայացված պահանջը: Այլ կերպ
ասած՝ դատական ակտի բարենպաստ կամ անբարենպաստ լինելու մասին կա-
րելի էր եզրակացնել միայն դրա եզրափակիչ մասով գործին տրված լուծմամբ:

Միաժամանակ, ի տարբերություն վերաքննիչ վարույթի, Նախկին օրենսգրքի
224-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում էր, որ անձը կարող է վճռաբեկ բողոք բե-
րել դատական ակտի՝ իր համար անբարենպաստ մասի դեմ: Վճռաբեկ վարույթի
համար նույնպիսի իրավակարգավորում է սահմանված նաև գործող ՀՀ քաղա-
քացիական դատավարության օրենսգրքի 389-րդ հոդվածի 4-րդ մասով: Նշված
իրավակարգավորումների վերլուծությունից բխում է, որ առաջին ատյանի դա-
տարանի դատական ակտի՝ միայն իր համար անբարենպաստ մասի դեմ բողոք
բերելու ուղղակի սահմանափակում նախատեսված չլինելը նախկին իրավակար-
գավորման պարագայում ամենևին չի նշանակել, որ անձը կարող էր վերաքննու-
թյան կարգով բողոքարկել նաև դատական ակտի՝ իր համար բարենպաստ մա-
սը, քանի որ վերաքննիչ և վճռաբեկ վարույթներում իրավակարգավորումների
նման տարբերություն սահմանելը չի ունեցել որևէ օբյեկտիվ հիմք, այլ պայմանա-
վորված է եղել ժամանակին տեղ գտած իրավունքի բացով:

Վճռաբեկ դատարանի նշված եզրահանգումը հիմնավորվում է նաև այն հան-
գամանքով, որ բարենպաստ դատական ակտի (դատական ակտի բարենպաստ

մասի) դեմ վերաքննիչ բողոք բերելու հնարավորություն նախատեսելու դեպքում օրենսդիրը վերաքննիչ դատարանի համար պետք է սահմաներ նաև վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում համապատասխան բարենպաստ դատական ակտը (դատական ակտի բարենպաստ մասը) բեկանելու կամ փոփոխելու լիազորություն, մինչդեռ վերը կատարված վերլուծությամբ հիմնավորվում է, որ ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանը նման որևէ լիազորություն չի ունեցել:

Այսպիսով, կատարված վերլուծությունների արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ չնայած ուղղակի իրավակարգավորման բացակայությանը, Նախկին օրենսգրքի գործողության ժամանակ ևս անձը կարող էր վերաքննիչ բողոք բերել առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտի՝ միայն իր համար անբարենպաստ մասի դեմ: Նշվածի հաշվառմամբ էլ ենթակա էր լուծման վերաքննիչ բողոքի համար վճարման ենթակա պետական տուրքի հարցը, քանի որ անձից պետական տուրքը գանձվում է նրա բերած վերաքննիչ բողոքի համար, իսկ դատական ակտի (նրա մասի) դեմ վերաքննիչ բողոք չներկայացրած անձից պետական տուրք գանձվել չի կարող: Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ եթե վերաքննիչ բողոքի պահանջից հստակ չի երևում, թե առաջին ատյանի դատական ակտն ինչ ծավալով է բողոքարկվել, մասնավորապես՝ բողոքի պահանջում հստակ չի նշվել՝ վճիռը պահանջվում է բեկանել կամ փոփոխել ամբողջությամբ, թե մասնակիորեն, ապա Վերաքննիչ դատարանը պարտավոր է այդ հարցը պարզել և գնահատել վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների ուսումնասիրությամբ՝ ելնելով այն կանխավարկածից, որ անձը բողոքարկել է դատական ակտի՝ իր համար անբարենպաստ մասը:

Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշման կիրառումը սույն գործի փաստերի նկատմամբ.

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Լուսինե Գինոսյանի կողմից ներկայացված սկզբնական հայցի համաձայն՝ հայցագիրը կազմել է 34.580 ԱՄՆ դոլարին և 6.000 եվրոյին համարժեք ՀՀ դրամ: Ռուզան Ադանալյանի կողմից ներկայացված հակընդդեմ հայցի համաձայն՝ վերջինս պահանջել է 34.580 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամը հաշվանցել սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող թվով 31 զարդերից և պարտավորեցնել վերադարձնել մնացած զարդերը:

Դատարանի 17.11.2017 թվականի վճռով հայցը և հակընդդեմ հայցը մերժվել են:

Ռուզան Ադանալյանի ներկայացրած վերաքննիչ բողոքի համաձայն՝ վերջինս բողոքի եզրափակիչ մասում խնդրել է բեկանել Դատարանի 17.11.2017 թվականի վճիռը:

Վերաքննիչ դատարանի 14.03.2018 թվականի որոշմամբ Ռուզան Ադանալյանից հօգուտ ՀՀ պետական բյուջեի բռնագանձվել է սկզբնական հայցի մասով 1.037,4 ԱՄՆ դոլարին և 180 եվրոյին համարժեք ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոք բերելու համար նախապես չվճարված պետական տուրքի գումար: Միաժամանակ հակընդդեմ հայցի մասով Ռուզան Ադանալյանից հօգուտ ՀՀ պետական բյուջեի բռնագանձվել է 20.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոք բերելու

համար նախապես չվճարված պետական տուրքի գումար: Վերաքննիչ դատարանը պետական տուրքի գումարը բռնագանձելիս պատճառաբանել է հետևյալը. «Վերաքննիչ դատարանը 2018 թվականի փետրվարի 14-ի որոշմամբ պետական տուրքի վճարման ժամկետը հետաձգել է: Նշվածը նկատի ունենալով, ինչպես նաև հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ դատական ակտը բողոքարկվել է *ամբողջությամբ*՝ գտել է, որ սկզբնական հայցի մասով Ռուզան Ադանալյանից հոգուտ ՀՀ պետական բյուջեի պետք է բռնագանձել 34.580 ԱՄՆ դոլարի 3 տոկոսին՝ 1.037,4 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ, ինչպես նաև 6.000 եվրոյի 3 տոկոսին՝ 180 եվրոյին համարժեք ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոք բերելու համար նախապես չվճարված պետական տուրքի գումար: Միաժամանակ հակընդդեմ հայցի մասով Ռուզան Ադանալյանից հոգուտ ՀՀ պետական բյուջեի պետք է բռնագանձել 20.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոք բերելու համար նախապես չվճարված պետական տուրքի գումար»:

Մինչդեռ վերը նշված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո գնահատելով Վերաքննիչ դատարանի պատճառաբանությունները պետական տուրքի բռնագանձման վերաբերյալ՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերաքննիչ բողոքում վճիռն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բեկանելու պահանջը հստակ չլինելու պայմաններում Վերաքննիչ դատարանը պետք է Ռուզան Ադանալյանի վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների ուսումնասիրությամբ և գնահատմամբ արձանագրեր, որ վերջինս վճիռը բողոքարկել է միայն իր համար անբարենպաստ մասով, քանի որ չէր կարող վճիռը բողոքարկել իր համար բարենպաստ՝ իր դեմ ուղղված սկզբնական հայցի մերժման մասով: Մասնավորապես՝ Ռուզան Ադանալյանի վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների ուսումնասիրությունից ակնհայտ է դառնում, որ վերջինս Դատարանի վճիռը բողոքարկել է իրեն սեփականության իրավունքով պատկանող թվով 31 զարդերի հաշվանցման և մնացած զարդերը վերադարձնելուն պարտավորեցնելու հակընդդեմ հայցապահանջը մերժելու մասով: Ըստ այդ, լուծման էր ենթակա Ռուզան Ադանալյանի կողմից վճարման ենթակա պետական տուրքի հարցը, և քանի որ հակընդդեմ հայցի մերժման մասով վերաքննիչ բողոքի համար պետական տուրքի հարցը Վերաքննիչ դատարանը լուծել է (սույն վճռաբեկ բողոքով պետական տուրքի այդ մասով որևէ պահանջ չի ներկայացվել), ապա սկզբնական հայցի մերժման մասով Ռուզան Ադանալյանից վերաքննիչ բողոքի համար պետական տուրք այլևս չպետք է բռնագանձվեր, քանի որ վերջինս այդ մասով վերաքննիչ բողոք չէր կարող ներկայացնել և չի ներկայացրել:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 390-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը՝ Ռուզան Ադանալյանից սկզբնական հայցի մերժման մասով վերաքննիչ բողոք ներկայացնելու համար պետական տուրքի գումար բռնագանձելու մասով, բեկանելու համար:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 405-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտը

փոփոխելու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր: Հետևաբար՝ գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Դատական ակտը մասնակիորեն փոփոխելիս Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի՝ այդ մասով, նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 102-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ դատական ակտը միայն դատական ծախսերի մասով բողոքարկելու դեպքում բողոք բերող անձից պետական տուրք չի գանձվում:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշմամբ ևս արձանագրել է, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ դատական ակտը բողոքարկվել է միայն դատական ծախսերի մասով, բողոք բերող անձը պետական տուրքի վճարման պարտականություն չի կրում (*տե՛ս, «Ռեքվիզիտ» ՍՊԸ-ն ընդդեմ «Մեգարոն» ՍՊԸ-ի թիվ ԵՇԴ/1017/02/14 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 11.03.2015 թվականի որոշումը*):

Սույն գործով հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Ռուզան Ադանալյանի կողմից Վերաքննիչ դատարանի 14.03.2018 թվականի որոշումը բողոքարկվել է մասնակիորեն՝ միայն պետական տուրքի գումարը բռնագանձելու մասով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերը շարադրված պատճառաբանության հիմքով վերջինս չի կրում վճռաբեկ բողոքի համար պետական տուրք վճարելու պարտականություն: Հետևաբար՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոք բերելու համար պետական տուրքի վճարման հարցը պետք է համարել լուծված: Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բացի պետական տուրքից սույն գործով այլ դատական ծախսեր առկա չեն:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 405-րդ, 406-րդ և 408-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 14.03.2018 թվականի որոշման՝ Ռուզան Ադանալյանից 34.580 ԱՄՆ դոլարի 3 տոկոսին՝ 1.037,4 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ, ինչպես նաև՝ 6.000 եվրոյի 3 տոկոսին՝ 180 եվրոյին համարժեք ՀՀ դրամ՝ պետական տուրքի բռնագանձման մասը, և այդ մասով այն փոփոխել՝ այդ մասով պետական տուրքի հարցը համարել լուծված:

2. Վճռաբեկ բողոք ներկայացնելու համար նախատեսված պետական տուրքի հարցը համարել լուծված:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում կայացման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ԵԿԴ/3288/02/14

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2020 թվականի մարտի 20-ին
գրավոր ընթացակարգով քննելով Հայկ Մովսիսյանի և վերջինիս ներկայա-
ցուցիչ Տիգրան Նաղդալյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական
դատարանի 12.02.2019 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Հայկ Մովսիսյանի
ընդդեմ «Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ «Էվոկաբանկ» ՓԲԸ-ի,
երրորդ անձ «Հիլինգարյան Դիզայն Քոնսթրաքշն» ՍՊԸ-ի սնանկության գոր-
ծով կառավարիչ Գ. Բարխուդարյանի՝ գումարի բռնագանձման պահանջի մա-
սին,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ Հայկ Մովսիսյանը պահանջել է «Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ից բռնագանձել 129.043.453 ՀՀ դրամ, որից 87.307.890 ՀՀ դրամ՝ որպես չկատարված հիմնական պարտավորություն, 41.735.563 ՀՀ դրամ՝ որպես ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսներ, ինչ-պես նաև 18.05.2018 թվականից մինչև պատասխանողի կողմից 87.307.890 ՀՀ դրամը վճարելու օրն ընկած ժամանակահատվածի համար այդ գումարի նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածին համապատասխան հաշվարկված տոկոսներ:

Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Էդ. Ավետիսյան) 20.09.2016 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (նախագահությամբ՝ Ս. Միքայելյանի, մասնակցությամբ դատավորներ՝ Գ. Խանդանյանի, Հ. Ենոքյանի) 26.01.2017 թվականի որոշմամբ Հայկ Մովսիսյանի վերաքննիչ բողոքը բավա-

րարվել է՝ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 20.09.2016 թվականի վճիռը բեկանվել է, և գործն ուղարկվել է նոր քննության:

Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Հ. Զարգարյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 24.09.2018 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է մասնակիորեն՝ «Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ «Էվոկաբանկ» ՓԲԸ-ից հոգուտ Հայկ Մովսիսյանի բռնագանձվել է 5.292.890,2 ՀՀ դրամ, ինչպես նաև 26.05.2014 թվականից մինչև պարտավորության փաստացի կատարման օրը ներառյալ 5.292.890,2 ՀՀ դրամի նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով սահմանված կարգով հաշվեգրված տոկոսագումարը: Հայցը՝ մնացած մասով, մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 12.02.2019 թվականի որոշմամբ Հայկ Մովսիսյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է՝ Դատարանի 24.09.2018 թվականի վճիռը բեկանվել է, և գործն ուղարկվել է նոր քննության:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք են ներկայացրել Հայկ Մովսիսյանը և վերջինիս ներկայացուցիչը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

1) *Վերաքննիչ դատարանը խախտել է իրավահարաբերության ծագման պահին գործող՝ 17.06.1998 թվականին ընդունված, 01.01.1999 թվականին ուժի մեջ մտած և 09.04.2018 թվականին ուժը կորցրած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 221-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետը:*

Բողոք բերած անձինք նշված պնդումը պարզառաքանել են հետևյալ փաստարկով.

Սույն գործով ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանը 26.01.2017 թվականի որոշմամբ Հայկ Մովսիսյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարել և գործն ուղարկել է նոր քննության՝ նշելով, որ գործի նոր քննության ընթացքում դատարանը պետք է նշանակի կրկնակի կամ լրացուցիչ փորձաքննություն՝ պարզելու 25.05.2014 թվականի դրությամբ անշարժ գույքի շուկայական գինը: Դատարանն ի կատարումն ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 26.01.2017 թվականի որոշմամբ սահմանված ծավալի՝ 30.06.2017 թվականի որոշմամբ նշանակել է դատաապրանքագիտական փորձաքննություն, որի արդյունքում 25.01.2018 թվականին տրվել է թիվ 17-0361դ եզրակացությունը: Այդուհանդերձ, վերջնական դատական ակտ կայացնելիս Դատարանը վճռում հիմք է ընդունել անշարժ գույքի լիկվիդացիոն արժեքը՝ շեղվելով ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած որոշմամբ սահմանված գործի նոր քննության ծավալից: Վերաքննիչ դատարանն էլ իր հերթին անտեսել է ՀՀ վերաքննիչ քա-

ղաքացիական դատարանի 26.01.2017 թվականի որոշմամբ սահմանված գործի նոր քննության ծավալը և նշել է, որ Դատարանը որևէ կերպ չի անդրադարձել անշարժ գույքի իրացման օրվա՝ 25.05.2014 թվականի դրությամբ լիկվիդացիոն արժեքը պարզելու հարցին:

2) *Վերաքննիչ դատարանը սխալ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 249-րդ և 250-րդ հոդվածները, չի կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետը, որը պետք է կիրառեր:*

Բողոք բերած անձինք նշված պնդումը պարճառաբանել են հետևյալ փաստարկով.

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել այն հանգամանքը, որ սույն գործով կիրառման է ենթակա ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետը, քանի որ անշարժ գույքի նկատմամբ «Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ի սեփականության իրավունքի պետական գրանցումը կատարվել է 25.11.2013 թվականին, որից հետո վեց ամսվա ընթացքում՝ մինչև 25.05.2014 թվականը, անշարժ գույքը չի օտարվել, հետևաբար «Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ի սեփականության իրավունքի պետական գրանցման փաստի և վեցամսյա ժամկետի ավարտմամբ գրավ դրված անշարժ գույքը համարվել է իրացված: Իսկ օրենսդիրն էլ հստակ նախատեսել է իրացման չափը, որն էլ գույքի շուկայական արժեքն է:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձինք պահանջել են բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 12.02.2019 թվականի որոշումը և փոփոխել այն՝ հայցն ամբողջությամբ բավարարել:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) «Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ի (Բանկ) և «Չիլինգարյան դիզայն Քնսթրաքաշն» ՍՊԸ-ի (Վարկառու) միջև 14.09.2011 թվականին կնքված թիվ TV9401 վարկային պայմանագրի համաձայն՝ Բանկը Վարկառուին տրամադրել է վարկ՝ 166.000.000 ՀՀ դրամի չափով, իսկ Վարկառուն պարտավորվել է վերադարձնել վարկը մարման ամսաթվին և վարկի օգտագործման դիմաց վճարել տոկոսագումարներ՝ պայմանագրով սահմանված կարգով և պայմաններով (**հատոր 1-ին, գ.թ. 20-31**):

2) «Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ի (Բանկ, Վարկատու-Գրավառու), Հայկ Մովսիսյանի (Գրավատու) և «Չիլինգարյան դիզայն Քնսթրաքաշն» ՍՊԸ-ի (Վարկառու) միջև 09.09.2011 թվականին կնքված թիվ 215, թիվ 216, թիվ 217, թիվ 218, թիվ 219 անշարժ գույքի գրավի պայմանագրերի համաձայն՝ ի ապահովումն Վարկատու-Գրավառուի և Վարկառուի միջև կնքված թիվ TV9401 վարկային պայմանագրի՝ Գրավատուն 62 ամիս ժամկետով գրավադրել է ՀՀ Կոտայքի մարզի Պողոջան գյուղի Գ. Չաուշի փողոցի 6-րդ նրբանցքի թիվ 24 հասցեի, ՀՀ Կոտայ-

քի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 15 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 21 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 19 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 17 հասցեի անշարժ գույքերը:

Նշված պայմանագրերի 2.2-րդ կետերի համաձայն՝ գրավադրված անշարժ գույքերի՝ կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ գնահատված արժեքը կազմել է ընդհանուր առմամբ 238.282.000 ՀՀ դրամ:

Նշված պայմանագրերի 5.6-րդ կետերի համաձայն՝ Վարկառուն իրավունք է վերապահում Գրավառուին գրավադրված գույքն իրացնելուց հետո իր (իրենց) փոխարեն գումարներն ուղղել ողջ պարտավորությունների մարմանը, որի համար գրավատուները տալիս են իրենց համաձայնությունը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 32-46**):

3) ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Գ. Չաուշի փողոցի 6-րդ նրբանցքի թիվ 24 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 15 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 21 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 19 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 17 հասցեի անշարժ գույքերի նկատմամբ 25.11.2013 թվականին գրանցվել է «Պրոմթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ի սեփականության իրավունքը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 47-56**):

4) 20.02.2014 թվականի թիվ 238/07-16611008 գրության համաձայն՝ «Պրոմթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ն Հայկ Մովսիսյանին տեղեկացրել է, որ ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Գ. Չաուշի փողոցի 6-րդ նրբանցքի թիվ 24 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 15 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 21 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 19 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 17 հասցեի անշարժ գույքերը «Պրոմթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ին են անցել 159.507.109,80 ՀՀ դրամի չափով՝ 25.11.2013 թվականի դրությամբ փաստացի առկա պարտավորության և դրա դիմաց առաջացած տոկոսների, տույժերի և ծախսերի չափով (**հատոր 1-ին, գ.թ. 57**):

5) Հայկ Մովսիսյանը 09.06.2014 թվականին պայմանագրերից բխող պարտավորությունների կատարմանն ուղղված բանակցություններ վարելու վերաբերյալ առաջարկ է ներկայացրել «Պրոմթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ին (**հատոր 1-ին, գ.թ. 58**):

6) «ԲԻԼԴ ԱՓ» ՍՊԸ-ի կողմից իրականացված գնահատման հաշվետվությունների համաձայն՝ 20.05.2014 թվականի դրությամբ ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Գ. Չաուշի փողոցի 6-րդ նրբանցքի թիվ 24 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 15 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 21 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի

քի թիվ 19 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 17 հասցեի անշարժ գույքերի շուկայական արժեքը կազմում է 160.100.000 ՀՀ դրամ, լիկվիդացիոն արժեքը՝ 128.100.000 ՀՀ դրամ (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 42-61, 65-79, 83-97, 101-115, 119-133**):

7) <<ԱՐ ՎԻ ԷՄ ՔՈՆՍԱԼՏ>> ՍՊԸ-ի կողմից իրականացված անշարժ գույքի նախնական գնահատման հաշվետվությունների համաձայն՝ 26.05.2014 թվականի դրությամբ ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Գ. Չաուշի փողոցի 6-րդ նրբանցքի թիվ 24 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 15 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 21 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 19 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 17 հասցեի անշարժ գույքերի շուկայական արժեքը կազմում է 211.200.000 ՀՀ դրամ, լիկվիդացիոն արժեքը՝ 171.270.000 ՀՀ դրամ (**հատոր 3-րդ, գ.թ. 12-74**):

8) <<ԱԼՏԱ ՎԻՊ>> ՍՊԸ-ի կողմից իրականացված անշարժ գույքի նախնական գնահատման հաշվետվությունների համաձայն՝ 04.06.2014 թվականի դրությամբ ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Գ. Չաուշի փողոցի 6-րդ նրբանցքի թիվ 24 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 15 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 21 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 19 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 17 հասցեի անշարժ գույքերի շուկայական արժեքը կազմում է 276.086.000 ՀՀ դրամ, լիկվիդացիոն արժեքը՝ 208.844.000 ՀՀ դրամ (**հատոր 3-րդ, գ.թ. 75-125, հատոր 4-րդ, գ.թ. 2-69**):

9) <<Ֆլորես>> աճուրդի տուն ՍՊԸ-ի կողմից 06.08.2014 թվականին տրված գույքի աճուրդային վաճառքի մասին արձանագրության համաձայն՝ ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Գ. Չաուշի փողոցի 6-րդ նրբանցքի թիվ 24 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 15 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 21 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 19 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 17 հասցեի անշարժ գույքերը բորսային հարթակում ներկայացվել են 164.800.000 ՀՀ դրամ մեկնարկային և միաժամանակ նվազագույն գնով, 05.08.2014 թվականի հերթական աճուրդը համարվել է չկայացած՝ որևէ մասնակցի կողմից գույքի մեկնարկային գնի ավելացում չկատարելու պատճառով (**հատոր 5-րդ, գ.թ. 85**):

10) <<Պրոմեթեյ բանկ>> ՍՊԸ-ի կողմից ներկայացված տեղեկանք-նկարագրի համաձայն՝ 04.07.2014 թվականին ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Գ. Չաուշի փողոցի 6-րդ նրբանցքի թիվ 24 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 15 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 21 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի

Պռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 19 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 17 հասցեի անշարժ գույքերն աճուրդի են ներկայացվել 290.000.000 ՀՀ դրամ մեկնարկային գնով, իսկ հատման նվազագույն գինը նշվել է 164.800.000 ՀՀ դրամ: Հերթական աճուրդները չկայացած ճանաչվելու արդյունքում գույքերի գինը նվազել է հատման շեմին հասնելով, որի արդյունքում «Պրոմեթեյ բանկ» ՍՊԸ-ն հետ է պահանջել գույքը, որն անցել է վերջինիս ի սեփականություն՝ 164.800.000 ՀՀ դրամի չափով:

Նույն տեղեկանքով «Պրոմեթեյ բանկ» ՍՊԸ-ն նշել է, որ 25.08.2014 թվականի դրությամբ իրեն պատճառված վնասը կազմել է 164.393.110 ՀՀ դրամ, իսկ պարտավորության չափը կազմել է 159.218.320 ՀՀ դրամ (**հատոր 5-րդ, գ.թ. 86-87**):

11) ՀՀ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի կողմից 25.01.2018 թվականին տրված թիվ 17-0361դ ապրանքագիտական եզրակացության համաձայն՝ ՀՀ Կոտայքի մարզի Պռոշյան գյուղի Գ. Չաուշի փողոցի 6-րդ նրբանցքի թիվ 24 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 15 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 21 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 19 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 17 հասցեի անշարժ գույքերի շուկայական արժեքը 25.05.2014 թվականի դրությամբ գնահատվել է ընդհանուր 246.815.000 ՀՀ դրամ (**հատոր 7-րդ, գ.թ. 11-64**):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները.

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 394-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետի վերաբերյալ, կարող են էական նշանակություն ունենալ նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար: Միաժամանակ վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 394-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ առերևույթ առկա է մարդու իրավունքների և ազատությունների հիմնարար խախտում, քանի որ բողոքարկվող դատական ակտը կայացնելիս Վերաքննիչ դատարանը թույլ է տվել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետի խախտում, որը

խաթարել է արդարադատության բուն էությունը, և որը հիմնավորվում է ստորև ներկայացված պատճառաբանություններով:

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հետևյալ հարցադրումներին.

1) արդյո՞ք վերաքննիչ դատարանի կողմից նախկինում բեկանված և գործի նոր քննության արդյունքում կայացված դատական ակտի դեմ ներկայացված վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում վերաքննիչ դատարանը իրավասու է դուրս գալ նախկինում վերաքննիչ դատարանի կողմից սահմանված նոր քննության ծավալից:

2) <<Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու մասին>> ՀՀ 23.06.2011 թվականի ՀՕ-233-Ն օրենքով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածում կատարված փոփոխությունից հետո գործող խմբագրությամբ բնագանձման հիմքով գրավի առարկան գրավառուի կողմից ի սեփականություն ընդունելու դեպքում գույքի ղր արժեքը պետք է հիմք ընդունվի ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածով նախատեսված փոխհաշվարկների համար:

1) ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք:

ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք:

<<Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին>> եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքները և պարտականությունները կամ նրան ներկայացրած ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք (...):

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող՝ 17.06.1998 թվականին ընդունված, 01.01.1999 թվականին ուժի մեջ մտած և 09.04.2018 թվականին ուժը կորցրած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի համաձայն՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը պարտադիր է բոլոր պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, իրավաբանական անձանց և քաղաքացիների համար ու ենթակա է կատարման Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում:

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող՝ 17.06.1998 թվականին ընդունված, 01.01.1999 թվականին ուժի մեջ մտած և 09.04.2018 թվականին ուժը կորցրած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 221-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի վերաքննության արդյունքում վերաքննիչ դատարանը՝ ամբողջությամբ կամ մաս-

նակիրորեն բավարարում է վերաքննիչ բողոքը՝ համապատասխանաբար ամբողջությամբ կամ մասնակիրորեն բեկանելով դատական ակտը: Բեկանված մասով գործն ուղարկվում է համապատասխան ստորադաս դատարան՝ նոր քննության՝ **սահմանելով նոր քննության ծավալը**: Չբեկանված մասով դատական ակտը մնում է օրինական ուժի մեջ:

Համանման դրույթներ է բովանդակում նաև 09.02.2018 թվականին ընդունված և 09.04.2018 թվականին ուժի մեջ մտած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը, որի 414-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանում գործի նոր քննությունն իրականացվում է **գործը նոր քննության ուղարկելու մասին որոշմամբ սահմանված ծավալով**:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ գործի նոր քննության ժամանակ **վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարանի կողմից տվյալ գործով կիրառման ենթակա նորմերի վերաբերյալ արտահայտած իրավական դիրքորոշումները պարտադիր են գործը քննող դատարանի համար**, բացառությամբ այն դեպքի, երբ դատարանը ծանրակշիռ փաստարկների մատնանշմամբ հիմնավորում է, որ դրանք կիրառելի չեն տվյալ փաստական հանգամանքների նկատմամբ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, նախկինում կայացրած որոշմամբ անդրադառնալով վերադաս դատական ատյանի սահմանած ծավալով գործի նոր քննության իրականացման հարցին, արձանագրել է, որ գործի նոր քննության ծավալը պայմանավորված է վերադաս դատական ատյանի կայացրած որոշման պատճառաբանություններով և եզրահանգումներով: Վերջիններս ընդգծում են այն սահմանները, որոնց շրջանակներում պետք է իրականացվի գործի քննությունը դատական ակտի բեկանումից հետո: Այդ դատողությունների և եզրահանգումների բնույթը չի կարող լինել սահմանափակված միայն դատավարական իրավունքի կամ միայն նյութական իրավունքի նորմերի կիրառման շրջանակով: Բողոքի ցանկացած հիմքի և դրանում ներառված ցանկացած փաստարկի վերաբերյալ դատարանի եզրահանգումները կարող են պայմանավորել գործի նոր քննության սահմանները: Հետևաբար, եթե վերադաս դատական ատյանում բարձրացված հարցի վերաբերյալ դատարանը եկել է որոշակի հետևության և դրանով պայմանավորել գործի նոր քննության ծավալը, ապա ստորադաս դատական ատյանում գործի նոր քննությունը պետք է իրականացվի նույն ծավալի շրջանակներում (նույն սահմաններում) *(տես, ՀՀ կառավարությանն առնթբեր պետական եկամուտների կումիտեի Եղեգնաձորի տարածքային հարկային տեսչությունն ընդդեմ անհատ ձեռնարկատեր Արթուր Հովսեփյանի թիվ ՎԴ-3/0011/05/10 վարչական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 04.07.2013 թվականի որոշումը)*:

Թեև նշված իրավական դիրքորոշումն արտահայտվել է վարչական դատավարության կարգով քննվող գործի շրջանակներում, սակայն Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հավասարապես կիրառելի է նաև քաղաքացիական դատավարության կարգով քննվող գործերի նկատմամբ, քանի որ թե՛ քաղաքացիական, թե՛ վարչական գործով, եթե վերադաս դատական ատյանում բարձրացված հարցի վերաբերյալ դատարանը եկել է որոշակի հետևության և դրանով պայմանավորել

գործի նոր քննության ծավալը, ապա ստորադաս դատական ատյանում գործի նոր քննությունը պետք է իրականացվի նույն ծավալի շրջանակներում:

«Վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշմամբ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) իրավական դիրքորոշումների համատեքստում անդրադարձել է իրավական որոշակիության սկզբունքին և այդ սկզբունքի շրջանակներում՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի պարտադիրության հատկանիշին: Մասնավորապես՝ «Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ արդար դատաքննության իրավունքը պահպանված է այն դեպքում, երբ անձը հնարավորություն ունի ստանալու որոշակի, հաստատուն որոշում՝ կապված իր իրավունքների և պարտականությունների հետ, ու կարող է համոզված լինել, որ որոշ ժամանակ անց այդ որոշումը չի վերացվի:

Եվրոպական դատարանը նշել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքը պետք է մեկնաբանվի Կոնվենցիայի նախաբանի լույսի ներքո, որի համաձայն՝ պայմանավորվող կողմերի ընդհանուր ժառանգության մասն է իրավունքի գերակայությունը, որի հիմնարար հայեցակետերից է **իրավական որոշակիության սկզբունքը**, որն *inter alia* պահանջում է, որ դատարանի կողմից որևէ հարցի կապակցությամբ կայացված վերջնական դատական ակտը կասկած չհարուցի (*տես, Բրունարեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի գործով Եվրոպական դատարանի 28.10.1999 թվականի վճիռը, գանձադ թիվ 28342/95, կետ 61*), միաժամանակ նշել է, որ իրավական որոշակիության սկզբունքը ենթադրում է *res judicata* սկզբունքի, այն է՝ դատական ակտերի վերջնական լինելու սկզբունքի պահպանում: Այդ սկզբունքը պահանջում է, որ կողմերից ոչ մեկը չունենա իրավունք պահանջելու վերջնական և պարտադիր դատական ակտի վերանայում՝ ուղղակի գործի կրկնակի քննության և գործով նոր ակտի կայացման նպատակով: Այսինքն՝ հարցի առնչությամբ երկու կարծիքի առկայության հնարավորությունը չպետք է հիմք հանդիսանա կրկնակի քննության համար: Նահանջն այդ սկզբունքից արդարացված է միայն այն դեպքում, երբ դա անհրաժեշտ է էական և անհերքելի բնույթ ունեցող հանգամանքներում:

Իրավական որոշակիության սկզբունքի բովանդակության մեջ ներառվում են հետևյալ դրույթները.

- դատարանների կողմից կայացված վերջնական, այսինքն՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական որոշումները ենթակա չեն վերանայման,

- անթույլատրելի է դատարանի կողմից արդեն մեկ անգամ լուծված գործի կրկնակի քննություն,

- կողմերից ոչ մեկը չի կարող պահանջել վերջնական, այսինքն՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի վերանայում միայն կրկնակի քննության իրականացման և նոր ակտի կայացման նպատակով,

- վերջնական դատական ակտի վերանայումը նահանջ չէ իրավական որոշակիության սկզբունքից, եթե այն իրականացվում է դատական սխալի, արդարադատության սխալ իրականացման ուղղման նպատակով,

- վերանայումը չի կարող լինել բողոքարկման քողարկված ձև, իսկ գործի նկատմամբ կողմերի հակադիր հայացքների առկայությունն ինքնին չի կարող հիմք ծառայել վերջնական դատական ակտի վերանայման համար:

Իրավական որոշակիության դրույթներին լիարժեք չհամապատասխանող դատավարության փուլերի առկայությունը բերում է գործի քննության ժամկետների ավելացմանը, ինչն ակնհայտորեն հետապնդվում է գործերի քանակի աճով, ինչում Եվրոպական դատարանը տեսնում է ողջամիտ ժամկետներում դատական վեճերի քննության սկզբունքի խախտում (*տես, Գայանե Վարդանյանն ընդդեմ Վարդան ու Միշա Վարդանյանների և մյուսների թիվ ԱՐԴ/0062/02/09 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 13.02.2009 թվականի որոշումը*):

Մեկ այլ որոշմամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հավելել է, որ իրավական որոշակիության սկզբունքը, ըստ էության, երաշխավորում է օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի կայունությունը, ինչը, ի թիվս այլ հատկանիշների (անհերքելիություն, բացառիկություն, նախադատելիություն), ենթադրում է այդպիսի դատական ակտի պարտադիրությունը: Պարտադիրության հատկանիշը ենթադրում է, որ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները, իրավաբանական անձինք և քաղաքացիներն իրենց գործունեության ընթացքում պարտավոր են հաշվի առնել օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը և իրավունք չունեն տվյալ դատական ակտով կայացված հարցի վերաբերյալ կայացնելու նոր որոշում (*տես, Անժելա և Նունե Հարությունյաններն ընդդեմ Բեգլար Մկրտումյանի թիվ ԵԱԴԴ/0913/02/13 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 28.12.2015 թվականի որոշումը*):

Վերահաստատելով նշված դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկվող դատական ակտը բեկանելու և գործը ստորադաս դատարան նոր քննության ուղարկելու, ինչպես նաև ստորադաս դատարանում գործի նոր քննության ծավալ սահմանելու վերաքննիչ դատարանի լիազորությունը պայմանավորված է Հայաստանի Հանրապետության դատավարական օրենսդրությամբ ամրագրված՝ վերաքննիչ դատարանի՝ որպես առաջին ատյանի դատարանի որոշումների օրինականությունը, հիմնավորվածությունը և պատճառաբանվածությունը ստուգող վերադաս դատական ատյանի առաքելությամբ: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը բազմիցս վերահաստատել է այն, որ գործի նոր քննության ծավալը պայմանավորված է վերադաս դատական ատյանի կայացրած որոշման պատճառաբանություններով և եզրահանգումներով, որը ի լրումն դատավարության մասնակիցների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքը երաշխավորելու, նաև նպատակ է հետապնդում ապահովել դատական ատյանների միջև գործառության կապերի տրամաբանական բնույթը:

Ըստ այդմ, Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ վերաքննիչ դատարանի կողմից նախկինում բեկանված և գործի նոր քննության արդյունքում կայացված դատական ակտի դեմ ներկայացված վերաքննիչ բողոքի քննության առանձնահատկություններին: Վճռաբեկ դատարանն արձա-

նագրում է, որ գործի նոր քննության արդյունքում կայացված դատական ակտը վերաքննության կարգով վերանայելու ընթացքում վերաքննիչ դատարանը նախ և առաջ պետք է ստուգի նախկինում վերաքննիչ դատարանի կողմից սահմանված նոր քննության ծավալը պահպանված լինելու հանգամանքը:

2) ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ քաղաքացիական օրենսդրությունը հիմնվում է իր կողմից կարգավորվող հարաբերությունների մասնակիցների հավասարության, կամքի ինքնավարության և գույքային ինքնուրույնության, սեփականության անձեռնմխելիության, պայմանագրի ազատության, մասնավոր գործերին որևէ մեկի կամայական միջամտության անթույլատրելիության, քաղաքացիական իրավունքների անարգել իրականացման անհրաժեշտության, խախտված իրավունքների վերականգնման ապահովման, դրանց դատական պաշտպանության սկզբունքների վրա: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ քաղաքացիները և իրավաբանական անձինք քաղաքացիական իրավունքները ձեռք են բերում ու իրականացնում իրենց կամքով և ի շահ իրենց: Նրանք ազատ են պայմանագրի հիման վրա սահմանելու իրենց իրավունքները և պարտականությունները, որոշելու պայմանագրի՝ օրենսդրությանը չհակասող ցանկացած պայման:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 8-րդ հոդվածի համաձայն՝ քաղաքացիական իրավական նորմերը պետք է մեկնաբանվեն դրանցում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների տառացի նշանակությամբ: Քաղաքացիական իրավական նորմերի տեքստում կիրառվող բառերի և արտահայտությունների տարբեր ձևերով մեկնաբանման դեպքում, նախապատվությունը տրվում է նույն օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասում շարադրված՝ քաղաքացիական օրենսդրության սկզբունքներին համապատասխանող մեկնաբանմանը:

«Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ նորմատիվ իրավական ակտում կիրառվում են նորմատիվ իրավական ակտերով սահմանված կամ հանրաձանոթ հասկացություններ կամ տերմիններ: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ նորմատիվ իրավական ակտում միևնույն միտքն արտահայտելիս կիրառվում են միևնույն բառերը, տերմինները կամ բառակապակցությունները՝ որոշակի հերթականությամբ:

«Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 41-րդ հոդվածի համաձայն՝ նորմատիվ իրավական ակտի նորմը մեկնաբանվում է՝ հաշվի առնելով նորմատիվ իրավական ակտն ընդունելիս այն ընդունող մարմնի նպատակը՝ ելնելով դրանում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների տառացի նշանակությունից, ամբողջ հոդվածի, գլխի, բաժնի կարգավորման համատեքստից, այն նորմատիվ իրավական ակտի դրույթներից, ի կատարումն որի ընդունվել է այդ ակտը, տվյալ նորմատիվ իրավական ակտով սահմանված սկզբունքներից, իսկ այդպիսի սկզբունքներ սահմանված չլինելու դեպքում՝ տվյալ իրավահարաբերությունը կարգավորող իրավունքի ճյուղի սկզբունքներից:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 248-րդ հոդվածի համաձայն՝ գրավառուի (պարտատիրոջ) պահանջները բավարարելու համար գրավ դրված գույքի վրա

կարող է բռնագանձում տարածվել պարտապանի կողմից գրավով ապահովված պարտավորությունը չկատարելու կամ անպատշաճ կատարելու այնպիսի հանգամանքներում, որոնց համար վերջինս պատասխանատվություն է կրում:

«Քաղաքացիական օրենսգրքի 249-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրության համաձայն՝ գրավառուն իր պահանջի բավարարման նպատակով իրավունք ունի առանց դատարան դիմելու գրավի առարկայի վրա բռնագանձում տարածելու և իրացնելու այն, այդ թվում՝ գրավ դրված գույքը հիմնական պարտավորության համապատասխան չափի դիմաց գրավառուին կամ գրավառուի նշած երրորդ անձին ի սեփականություն հանձնելու, եթե դա նախատեսված է գրավի պայմանագրով, կամ առկա է գրավառուի և գրավատուի միջև կնքված գրավոր համաձայնություն, իսկ եթե գրավի պայմանագիր կնքելու համար պահանջվել է երրորդ անձի համաձայնություն կամ թույլտվություն, ապա նաև վերջինիս գրավոր համաձայնությունը՝ առանց դատարանի վճռի գրավ դրված գույքի իրացման մասին: (...):

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի՝ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրության համաձայն՝ գրավով ապահովված պարտավորությունը չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու դեպքում գրավառուն գրավոր՝ պատշաճ ձևով ծանուցում է գրավատուին առանց դատարան դիմելու գրավի առարկայի բռնագանձման մասին (բռնագանձման ծանուցում): Գրավատուն իրավունք ունի դատական կարգով վիճարկելու նույն հոդվածի համաձայն գրավի առարկայի բռնագանձման օրինականությունը, որի պարագայում դատարանը կարող է կասեցնել գրավի առարկայի բռնագանձման ընթացքը: Դատարանը կարող է կասեցնել գրավի առարկայի բռնագանձման ընթացքը, եթե գրավատուն կտրամադրի գրավի առարկայի արժեքին համարժեք ապահովում՝ գրավառուի հնարավոր վնասները հատուցելու համար: (...)

Բռնագանձման ծանուցումը պարտապանին հանձնելուց երկու ամիս հետո գրավառուն նույն օրենսգրքի ուժով իրավունք ունի նույն օրենսգրքի 195-րդ հոդվածի պահպանմամբ գրավատուի անունից իրացնելու գրավի առարկան ուղղակի վաճառքի կամ հրապարակային սակարկությունների միջոցով, եթե գրավատուն և գրավառուն գրավի առարկայի իրացման այլ կարգ չեն նախատեսել: Գրավառուն պարտավոր է գրավի առարկան իրացնել տվյալ **պահին շուկայում գործող ողջամիտ գնով:**

«Քաղաքացիական օրենսգրքի 250-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրության համաձայն՝ գրավ դրված գույքն իրացվում (վաճառվում) է հրապարակային սակարկություններով՝ հրապարակային սակարկությունների մասին օրենքով սահմանված կարգով: (...)

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի՝ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրության համաձայն՝ գրավ դրված գույքի՝ օրենքով սահմանված կարգով իրացման (վաճառքի) ընթացքում, եթե աճուրդը չկայացած է համարվել աճուրդի ընթացքում որևէ մասնակցի կողմից գույքի մեկնարկային գնի ավելացում չկատարվելու պատճառով, գրավառուն յոթ օրվա ընթացքում իրավունք ունի պահան-

ջել գրավ դրված գույքը գրավով ապահովված պարտավորության և իրացման (վաճառքի) փաստացի ծախսերի դիմաց հանձնել իրեն՝ վճարելով գրավ դրված գույքի իրացման (վաճառքի) ծախսերը: Եթե գրավ դրված գույքի՝ տվյալ պահին ձևավորված գինն ավելի է գրավով ապահովված պահանջի և գրավ դրված գույքի իրացման (վաճառքի) ծախսերի հանրագումարից, ապա գրավառուն պարտավոր է գրավատուին փոխհատուցել տարբերությունը, հակառակ դեպքում գրավառուն իրավունք ունի պակաս գումարը ստանալ պարտապանի այլ գույքից, եթե պայմանագրով այլ բան նախատեսված չէ:

«Քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրության համաձայն՝ այն դեպքում, երբ քաղաքացուն պատկանող գրավ դրված գույքն ի սեփականություն անցել է գրավառու բանկին (վարկային կազմակերպությանը), գրավ դրված գույքը նույն հոդվածի իմաստով համարվում է իրացված՝

1) բանկի (վարկային կազմակերպության) կողմից այդ գույքի հետագա օտարման օրը՝ օտարման գնով, եթե նման օտարումը տեղի է ունեցել գույքն ի սեփականություն վերցնելուց հետո՝ 6 ամսվա ընթացքում, ընդ որում, եթե գույքն օտարվել է օտարման օրվա դրությամբ այդ գույքի շուկայական գնից ողջամիտ չհամարվող ցածր գնով, ապա գույքը համարվում է իրացված օտարման օրվա դրությամբ այդ գույքի շուկայական գնով, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ այդ գույքն ի սեփականություն վերցնելուց հետո՝ 6 ամսվա ընթացքում, օտարվել է այդ գույքի նախկին սեփականատիրոջը (որի գույքի վրա տարածվել է բռնագանձումը) կամ նրա իրավահաջորդին, կամ

2) գույքն ի սեփականություն վերցնելուն հաջորդող վեցամսյա ժամկետի վերջին օրը՝ **այդ օրվա դրությամբ գույքի շուկայական գնով**, եթե այդ վեցամսյա ժամկետում գույքը չի օտարվել, ընդ որում՝ բանկը (վարկային կազմակերպությունը) պարտավոր է իր հաշվին ապահովել **գույքի շուկայական գնի** որոշումն անկախ գնահատողի կողմից:

«Վճռաբեկ դատարանը, նախկինում կայացրած որոշմամբ անդրադառնալով գրավի առարկայի վրա բռնագանձում տարածելու և իրացնելու վերաբերյալ «Քաղաքացիական օրենսգրքի 249-րդ հոդվածի 1-ին մասի կարգավորումներին, նշել է, որ գրավադրված գույքի վրա բռնագանձում տարածելը և իրացնելն իր մեջ ներառում է նաև **գրավ դրված գույքը հիմնական պարտավորության համապատասխան չափի դիմաց գրավառուին ի սեփականություն հանձնելը**: «Վճռաբեկ դատարանը ընդգծել է, որ գրավի իրավունքը, ըստ էության, այլ անձի գույքի նկատմամբ ունեցած այնպիսի իրավունք է, որի շնորհիվ գրավառուն հնարավորություն ունի պարտապանի կողմից պարտավորությունը չկատարելու դեպքում գրավադրված գույքի արժեքից բավարարելու իր պահանջները: Այսինքն՝ ի վերջո գրավի նպատակը գրավառուի՝ գրավով ապահովված պարտավորությունը չկատարելու դեպքում գրավ դրված գույքի արժեքից բավարարում ստանալն է, հետևաբար գրավառուի կողմից «Քաղաքացիական օրենսգրքի 249-րդ հոդվածի 1-ին մասին համապատասխան՝ գրավի առարկան ի սեփակա-

նություն ընդունելը, ըստ էության, նշանակում է գրավի առարկայի բռնագանձման ավարտ:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 249-րդ հոդվածում նշված՝ «պարտավորության համապատասխան չափի դիմաց» եզրույթին, ապա ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարել նշել, որ գրավի առարկան ի սեփականություն ընդունելու դեպքում պարտավորության չափը և գրավի առարկայի շուկայական ողջամիտ արժեքը համեմատելի են զուտ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածով նախատեսված փոխհաշվարկների համար: Հակառակ պարագայում կստացվի այնպիսի իրավիճակ, որ գրավառուն, պարտքի դիմաց ստանալով պարտավորության չափից նվազ արժեքով գրավի առարկա, զրկված կլինի պարտապանից տարբերություն պահանջելու իրավունքից (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Մյուս կողմից՝ գրավատուն ևս չպետք է զրկվի պարտավորությունից անհամեմատ ավելի մեծ արժեքով գրավի առարկան գրավառուի կողմից ի սեփականություն ընդունելու դեպքում գրավի առարկայի արժեքի և պարտավորության տարբերությունը հետ պահանջելու իրավունքից: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ մինչև «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ 23.06.2011 թվականի ՀՕ-233-Ն օրենքով կատարված փոփոխությունները գրավի առարկան ի սեփականություն ընդունելու դեպքում ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածով նախատեսված փոխհաշվարկների համար պետք է հիմք ընդունվի բացառապես գրավադրված անշարժ գույքն իրացնելիս տվյալ պահին **շուկայում գործող՝ դրա արագ վաճառքի գինը, այսինքն՝ լիկվիդացիոն արժեքը** (տես, Ամայյա Վարդանյանն ընդդեմ «ՎՏԲ-Հայաստան Բանկ» ՓԲԸ-ի թիվ ԵԿԴ/0384/02/13 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 30.04.2015 թվականի որոշումը):

Միևնույն ժամանակ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վերոգրյալ որոշմամբ նշել է, որ «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ 23.06.2011 թվականի ՀՕ-233-Ն օրենքով կատարված փոփոխությամբ ամրագրված ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածի խմբագրությամբ սահմանվել են քաղաքացուն պատկանող գրավ դրված գույքը գրավառուին ի սեփականություն անցնելու դեպքում դրա՝ նույն հոդվածի իմաստով իրացված համարելու ժամկետները, գինը, ինչը նախկին կարգավորմամբ նախատեսված չի եղել: Այսինքն՝ օրենսդիրը, գրավատուի և գրավառուի իրավունքները և օրինական շահերը հավասարակշռելուն և երկուստեք երաշխիքներ նախատեսելուն զուգահեռ միաժամանակ ամրագրել է գրավ դրված գույքն ի սեփականություն գրավառու բանկին (վարկային կազմակերպությանը) անցնելու դեպքում դրա՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածի իմաստով իրացված համարելու ժամկետները և գինը:

Միևնույն ժամանակ վճռաբեկ դատարանը, հիմք ընդունելով վերոշարադրյալը և նախկինում հայտնած դիրքորոշումները, գտնում է, որ առանց դատարանի որոշման գրավ դրված գույքի վրա բռնագանձում տարածելիս կարող են ստեղծվել

հետևյալ իրավիճակներն ու դրանց համապատասխան գրավ դրված գույքի արժեքի փոփոխությունները. նախ՝ հաշվի առնելով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի կողմից <<շուկայում գործող ողջամիտ գին>> եզրույթին տրված մեկնաբանությունն առ այն, որ այն ոչ այլ ինչ է, քան տվյալ պահին շուկայում գործող արագ վաճառքի գինը, այսինքն՝ լիկվիդացիոն արժեքը, պետք է նշել, որ երբ առանց դատարան դիմելու գրավատուն գրավ դրված գույքի վրա բռնագանձում է տարածում և իրականացնում է գույքի վաճառք՝ հրապարակային սակարկությունների կամ ուղղակի վաճառքի ձևով, ապա այդ փուլում գրավ դրված գույքը պետք է իրացվի շուկայում գործող ողջամիտ գնով, այսինքն՝ գույքի արագ վաճառքի գնով՝ հիմք ընդունելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 249-րդ հոդվածի կարգավորումները և ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի կողմից նախկինում հայտնած դիրքորոշումները:

Այն դեպքում, երբ ուղղակի վաճառքի կամ հրապարակային սակարկությունների միջոցով գույքը չի իրացվում, և գրավատու բանկը գույքը վերցնում է ի սեփականություն, ապա ի սեփականություն վերցնելուց հետո կարող է առաջանալ երկու իրավիճակ՝

1. գրավատուն գրավ դրված գույքն ի սեփականություն վերցնելուց հետո 6 ամսվա ընթացքում այն իրացնում է, ընդ որում՝ իրացման գինը չպետք է լինի ողջամիտ չհամարվող ցածր գին, հակառակ դեպքում՝ օրենքի ուժով գույքն իրացված կհամարվի շուկայական գնով:

2. Գրավատուի կողմից գույքն ի սեփականություն վերցնելուց հետո, երբ 6 ամսվա ընթացքում գրավատուն չի կարողացել այն իրացնել, գրավ դրված գույքն ամեն դեպքում համարվում է իրացված, սակայն արդեն շուկայական գնով:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ երբ գրավատուի առջև դրված է գրավ դրված գույքն իրացնելու խնդիր, ապա՝

1. մինչև գրավ դրված գույքն ի սեփականություն վերցնելը, բանկը կարող է այդ գույքն իրացնել լիկվիդացիոն արժեքով, իսկ

2. ի սեփականություն վերցնելուց հետո՝ 6 ամսվա ընթացքում գույքը կարող է իրացնել այն արժեքով, որը շուկայական գնից ողջամիտ չհամարվող ցածր չէ, այսինքն՝ եթե իրացվի շուկայական գնից ոչ ողջամիտ ցածր գնով, ապա հիմք կընդունվի շուկայական գինը:

Վճռաբեկ դատարանը, շարունակելով օրենսդրի կողմից ներդրված տրամաբանության վերհանումը, գտնում է, որ հարկավոր է առանձնացնել վերոնշյալ դեպքերից տարբերվող երրորդ դեպքը: Մասնավորապես՝ այն իրավիճակում, երբ գրավատուի առջև դրված՝ գույքի արագ իրացման խնդիրը չի իրագործվել, փաստորեն օրենսդիրը գրավ դրված գույքի իրացման արժեքի վերաբերյալ վերը նշված իր մոտեցումներից հրաժարվում է, և ամրագրում, որ այն այլևս պետք է իրացված համարվի շուկայական արժեքով՝ հաշվի առնելով այն, որ գույքն արագ իրացնելու խնդիրն անկատար մնաց, ուստի գույքն արագ իրացման գնով օտարելու անհրաժեշտությունն այլևս բացակայում է: Ուշադրության է արժանի նաև այն, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածի 3-րդ մասի կարգավորման մեջ տեղ է գտել <<քաղաքացի>> եզրույթը, ուստի Վճռաբեկ դատարանը

նը գտնում է, որ այդ կարգավորումն առանձնահատուկ հասցեատեր ունի, այն է՝ գրավատու քաղաքացին, և մնացած սուբյեկտների վրա սույն կարգավորումները փաստորեն չեն տարածվում:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ «Պրոմթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ի (Բանկ) և «Հիլինգարյան դիզայն Քնսթրաքաշն» ՍՊԸ-ի (Վարկառու) միջև 14.09.2011 թվականին կնքված թիվ TV9401 վարկային պայմանագրով Բանկը Վարկառուին տրամադրել է վարկ 166.000.000 ՀՀ դրամի չափով, իսկ Վարկառուն պարտավորվել է վերադարձնել վարկը մարման ամսաթվին և վարկի օգտագործման դիմաց վճարել տոկոսագումարներ՝ պայմանագրով սահմանված կարգով և պայմաններով: «Պրոմթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ի (Բանկ, Վարկատու-Գրավառու), Հայկ Մովսիսյանի (Գրավատու) և «Հիլինգարյան դիզայն Քնսթրաքաշն» ՍՊԸ-ի (Վարկառու) միջև 09.09.2011 թվականին կնքված թիվ 215, թիվ 216, թիվ 217, թիվ 218, թիվ 219 անշարժ գույքի գրավի պայմանագրերով ի ապահովումն Վարկատու-Գրավառուի և Վարկառուի միջև կնքված թիվ TV9401 վարկային պայմանագրի՝ Գրավատուն 62 ամիս ժամկետով գրավադրել է ՀՀ Կոտայքի մարզի Պռոշյան գյուղի Գ. Չաուշի փողոցի 6-րդ նրբանցքի թիվ 24 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 15 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 21 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 19 հասցեի, ՀՀ Կոտայքի մարզի Պռոշյան գյուղի Մայիսյան փողոցի 4-րդ նրբանցքի թիվ 17 հասցեի անշարժ գույքերը (այսուհետ՝ Անշարժ գույքեր): Նշված պայմանագրերի 2.2-րդ կետերով գրավադրված Անշարժ գույքերի՝ կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ գնահատված արժեքը կազմել է ընդհանուր առմամբ 238.282.000 ՀՀ դրամ: Նշված պայմանագրերի 5.6-րդ կետերով Վարկառուն իրավունք է վերապահում Գրավառուին գրավադրված գույքն իրացնելուց հետո իր (իրենց) փոխարեն գումարներն ուղղել ողջ պարտավորությունների մարմանը, որի համար գրավատուները տվել են իրենց համաձայնությունը:

25.11.2013 թվականին վերոնշյալ անշարժ գույքերի նկատմամբ գրանցվել է «Պրոմթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ի սեփականության իրավունքը: 20.02.2014 թվականի թիվ 238/07-16611008 գրությամբ «Պրոմթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ն Հայկ Մովսիսյանին տեղեկացրել է, որ Անշարժ գույքերը «Պրոմթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ին են անցել 159.507.109,80 ՀՀ դրամի չափով՝ 25.11.2013 թվականի դրությամբ փաստացի առկա պարտավորության և դրա դիմաց առաջացած տոկոսների, տույժերի և ծախսերի չափով:

Հայկ Մովսիսյանը հայց է ներկայացրել դատարան՝ իրացված գրավի առարկայի արժեքի մնացորդի և դրա նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսների հաշվեգրման ու բռնագանձման պահանջների մասին:

Դատարանը գործի նոր քննության ընթացքում նշել է, որ գույքի հրապարակային սակարկությունների միջոցով իրացման գործընթացում չի կարող գործել գույքի՝ ազատ շուկայում գործող արժեքը, այլ սահմանվում է գույքի իրացման

մեկնարկային գին, որպիսին տվյալ դեպքում նշվել է 290.000.000 ՀՀ դրամը, որն էլ գերազանցել է գրավի պայմանագրերով գրավադրված գույքերի գնահատման արժեքի հանրագումարը, ուստիև գույքերի աճուրդի ներկայացման մեկնարկային գինը ոչ միայն ողջամիտ է եղել և էապես չի տարբերվել գույքի շուկայական գնից, այլ գերազանցել է այն: Մինևույն ժամանակ, սահմանվել է նվազագույն գինը՝ 164.800.000 ՀՀ դրամի չափով վարկային պարտավորությունների կատարումն ապահովելու համար, մինչդեռ անգամ նշված գնով գույքերը ձեռք չի բերվել այլ անձանց կողմից, ուստիև անցել է «Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ին ի սեփականություն: Հետևաբար՝ Դատարանն անհիմն է համարել հայցվորի փաստարկներն առ այն, որ գույքերն իրացվել է շուկայական գնից անհամեմատ ցածր գնով, որի արդյունքում գոյացած տարբերությունը պետք է վերադարձվի հայցվորին, քանի որ հրապարակային սակարկություններով գույքերի աճուրդի դեպքում գույքի շուկայական գին եզրույթը պետք է հասկանալ որպես գույքի արագ իրացման արժեք՝ լիկվիդացիոն գին, և ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետի շրջանակներում գույքի «շուկայական գին» արտահայտությունը պետք է մեկնաբանել նույն հոդվածով սահմանված՝ իրացման իմաստով, որպիսի պարագայում շուկայական ողջամիտ գինը գույքի՝ հրապարակային սակարկություններով աճուրդի միջոցով իրացման դեպքում համարվում է դրա լիկվիդացիոն գինը:

Դատարանը գտել է նաև, որ 25.05.2014 թվականի դրությամբ վարկային պարտավորության չափը կազմել է 159.507.109.8 ՀՀ դրամ, իսկ գույքերի իրացման արժեքի չափը կազմել է 164.800.000 ՀՀ դրամ, ուստի նշված գումարի տարբերությունը՝ 5.292.890,2 ՀՀ դրամ գումարի չափով, ենթակա էր վերադարձման գրավատուին, որը չի կատարվել, հետևաբար նշված գումարը ենթակա է բռնագանձման «Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ից հօգուտ գրավատուի՝ հիմք ընդունելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածի 1-ին մասը: Բացի այդ, Դատարանը նշել է նաև, որ իրացման պահին հաջորդող օրվանից՝ 26.05.2014 թվականից մինչև պարտավորության փաստացի կատարման օրը ներառյալ «Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ից հօգուտ հայցվորի ենթակա է բռնագանձման նաև ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով սահմանված տոկոսագումարը:

Վերաքննիչ դատարանը, բավարարելով վերաքննիչ բողոքը, Դատարանի 24.09.2018 թվականի վճիռը բեկանելով և գործը նոր քննության ուղարկելով, պատճառաբանել է, որ Դատարանը, անդրադառնալով հայցի հիմնավորվածության հարցին և արձանագրելով դրա հիմնավորվածությունը որոշելու տեսանկյունից գործով ապացուցման ենթակա փաստերի շրջանակը, որևէ կերպ չի անդրադարձել անշարժ գույքերի իրացման օրվա՝ 25.05.2014 թվականի դրությամբ դրանց լիկվիդացիոն արժեքը պարզելու հարցին: Նման պայմաններում Դատարանը, հայցվորի կողմից ներկայացված պահանջը՝ շուկայական արժեքի չափով գույքի իրացման արդյունքում առաջացած գումարի տարբերությունը բռնագանձելուն վերաբերող մասով մերժելով, գտել է, որ շուկայական ողջամիտ գինը գույքի՝ հրապարակային սակարկություններով աճուրդի միջոցով իրացման դեպքում

համարվում է դրա լիկվիդացիոն գինը, սակայն Դատարանը գործի քննության նախապատրաստական փուլում անշարժ գույքի լիկվիդացիոն արժեքի պարզաբանման հարցը քննարկման առարկա չի դարձրել և չի ներառել ապացուցման առարկայի մեջ:

Վերոնշյալ իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո համադրելով սույն գործի փաստերը և գնահատելով Վերաքննիչ դատարանի եզրահանգումների հիմնավորվածությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դրանք անհիմն են հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն քաղաքացիական գործով ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանը, 26.01.2017 թվականի որոշմամբ բեկանելով Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 20.09.2016 թվականի վճիռը և գործն ուղարկելով նոր քննության, սահմանել է գործի նոր քննության ծավալ, որը հանգում է հետևյալին. ըստ ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 26.01.2017 թվականի որոշման՝ գործի նոր քննության ընթացքում ստորադաս դատարանը պետք է նշանակեր կրկնակի կամ լրացուցիչ փորձաքննություն՝ փորձագետներին առաջադրելով պարզել, թե 25.05.2014 թվականի դրությամբ որքան է կազմել **Անշարժ գույքերի շուկայական գինը** և անհրաժեշտության դեպքում փորձագետներին առաջադրեր սույն գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող այլ հարցեր և:

Դատարանը գործի նոր քննության ընթացքում 30.06.2017 թվականի որոշմամբ նշանակել է դատասարանքագիտական փորձաքննություն և փորձագետներին առաջադրել է պարզել, թե 25.04.2014 թվականի դրությամբ որքան է կազմել Անշարժ գույքերի շուկայական գինը: ՀՀ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի կողմից 25.01.2018 թվականին տրված թիվ 17-0361դ ապրանքագիտական եզրակացության համաձայն՝ **Անշարժ գույքերի շուկայական արժեքը** 25.05.2014 թվականի դրությամբ գնահատվել է ընդհանուր 246.815.000 ՀՀ դրամ: Մինչդեռ հայցը մասնակիորեն բավարարելիս՝ Դատարանը նշել է, որ շուկայական գին արտահայտությունը պետք է մեկնաբանվի շուկայում գործող ողջամիտ գնի հաշվարկով, որպիսին կարող է լինել միայն դրա արագ վաճառքի գինը՝ լիկվիդացիոն արժեքը:

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ գործի նոր քննության ընթացքում Դատարանը թեև նշանակել է դատասարանքագիտական փորձաքննություն, դրանով իրականացնելով ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 26.01.2017 թվականի որոշմամբ սահմանված ծավալի շրջանակներում գործի նոր քննություն, սակայն դատական ակտ կայացնելիս դուրս է եկել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 26.01.2017 թվականի որոշմամբ սահմանված ծավալի շրջանակներից, այն է՝ Դատարանը վճռում նշելով, որ Անշարժ գույքերի լիկվիդացիոն արժեքը պարզելու մասին հարց փորձագետներին չի առաջադրվել, ավելին՝ վերադաս դատական ատյանի կողմից գործի նոր քննության նման ծավալ չի մատնանշվել, միաժամանակ հայցը մասնակիորեն

բավարարելիս վճռի հիմքում դրել է Անշարժ գույքերի լիկվիդացիոն արժեքը: Վերաքննիչ դատարանն էլ իր 12.02.2019 թվականի որոշմամբ բեկանելով Դատարանի 24.09.2018 թվականի վճիռը և գործն ուղարկելով նոր քննության՝ հաշվի չի առել վերը նշված հանգամանքները և անհիմն կերպով է հանգել այն եզրակացության, որ Դատարանը որևէ կերպ չի անդրադարձել Անշարժ գույքերի իրացման օրվա՝ 25.05.2014 թվականի դրությամբ դրանց լիկվիդացիոն արժեքը պարզելու հարցին:

Վերոգրյալ փաստական հանգամանքների համադրված վերլուծության արդյունքում հարկ է հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանը 26.01.2017 թվականի որոշմամբ սույն գործը նոր քննության է ուղարկել միայն Անշարժ գույքերի շուկայական գինը որոշելու համար: Գործի նոր քննության ընթացքում ՀՀ ՀՀՓորձաքննությունների ազգային բյուրո>> ՊՈԱԿ-ի կողմից 25.01.2018 թվականին տրվել է թիվ 17-0361դ ապրանքագիտական եզրակացությունը, որի համաձայն՝ Անշարժ գույքերի շուկայական արժեքը 25.05.2014 թվականի դրությամբ գնահատվել է ընդհանուր 246.815.000 ՀՀ դրամ: Միաժամանակ նկատի ունենալով, որ Անշարժ գույքերը Բանկին ի սեփականություն անցնելուց հետո վեց ամսվա ընթացքում չեն օտարվել, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով կիրառման է ենթակա ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետը, ուստի սույն գործը կրկին նոր քննության ուղարկելու անհրաժեշտությունը բացակայում է: Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ վերոնշյալ իրավական և փաստական հանգամանքների լույսի ներքո գրավ դրված վերոնշյալ գույքն իրացված է համարվում գույքն ի սեփականություն վերցնելուն հաջորդող վեցամսյա ժամկետի վերջին օրը՝ 25.05.2014 թվականի դրությամբ գույքի շուկայական գնով, որը ՀՀ ՀՀՓորձաքննությունների ազգային բյուրո>> ՊՈԱԿ-ի կողմից 25.01.2018 թվականին տրված թիվ 17-0361դ ապրանքագիտական եզրակացության համաձայն՝ կազմում է 246.815.000 ՀՀ դրամ:

Վերոգրյալը հիմք ընդունելով՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ գրավատուին վերադարձման ենթակա գումարի չափի հաշվարկին: Այսպես. ՀՀՓորձաքննությունների ազգային բյուրո>> ՊՈԱԿ-ի կողմից տրված թիվ 17-0361դ ապրանքագիտական եզրակացության համաձայն՝ Անշարժ գույքերի շուկայական արժեքը 25.05.2014 թվականի դրությամբ գնահատվել է ընդհանուր 246.815.000 ՀՀ դրամ: ՀՀՊրոմեթեյ բանկ>> ՍՊԸ-ի կողմից ներկայացված տեղեկանքի համաձայն՝ գրավատուի պարտավորության չափը կազմել է 159.218.320 ՀՀ դրամ: Ուստի, հաշվի առնելով կարգավորումն առ այն, որ գրավադրված գույքը համարվում է իրացված ՀՀՊրոմեթեյ Բանկ>> ՍՊԸ-ի կողմից գույքերն ի սեփականություն վերցնելուն հաջորդող վեցամսյա ժամկետի վերջին օրվա դրությամբ գույքի շուկայական գնով, եթե այդ վեցամսյա ժամկետում գույքը չի օտարվել, և առաջնորդվելով վերը կատարված իրավական վերլուծություններով՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետով նախատեսված դեպքում գրավատուին

վերադարձման ենթակա գումարը գույքի շուկայական արժեքի և գրավատուի պարտավորության չափի տարբերությունն է: Այսինքն՝ սույն գործով գրավատուին վերադարձման ենթակա գումարը 246.815.000 ՀՀ դրամի (Անշարժ գույքերի շուկայական արժեքի) և 159.218.320 ՀՀ դրամի (գրավատուի պարտավորության չափի) տարբերությունն է, այն է՝ 87.596.680 ՀՀ դրամը: Միաժամանակ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Հայկ Մովսիսյանը 18.05.2018 թվականին Դատարան է ներկայացրել հայցադիմումի հստակեցում և պահանջել է «Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ից բռնագանձել 129.043.543 ՀՀ դրամ, որից 87.307.890 ՀՀ դրամ՝ որպես չկատարված հիմնական պարտավորություն, 41.735.563 ՀՀ դրամ՝ որպես ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսներ, ինչպես նաև 18.05.2018 թվականից մինչև գումարը վճարելու օրն ընկած ժամանակահատվածի համար 87.307.890 ՀՀ դրամի նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածին համապատասխան հաշվարկված տոկոսները (հատոր 7-րդ, գ.թ. 76-78), Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ելնելով դատարան ներկայացված հայցադիմումի հստակեցման պահանջից, սույն գործով Հայկ Մովսիսյանին վերադարձման ենթակա մայր գումարը՝ որպես չկատարված հիմնական պարտավորություն, կազմում է 87.307.890 ՀՀ դրամ:

Ինչ վերաբերում է վերադարձման ենթակա գումարի նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով սահմանված տոկոսների հաշվարկին, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գրավով ապահովված պարտավորությունների բավարարման արդյունքում մնացած և գրավատուին փոխանցման ենթակա գումարի նկատմամբ ևս հաշվարկվում են ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով սահմանված տոկոսները, սակայն որոշակի առանձնահատկությամբ: Մասնավորապես՝ գրավատուին փոխանցման ենթակա գումարի նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով սահմանված տոկոսները հաշվարկվում են ոչ թե գրավի առարկայի իրացման հաջորդ օրվանից, այլ իրացման հաջորդ օրվանից սկսած տասնօրյա ժամկետի ավարտի օրվանից: Վճռաբեկ դատարանը նման եզրահանգման է գալիս՝ հիմք ընդունելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 251-րդ հոդվածի կարգավորումը, որով գրավառուին գրավի առարկան իրացնելուց հետո տասնօրյա ժամկետ է տրամադրվում գրավատուին փոխանցելու իրացման արդյունքում ստացված գումարի և գրավատուի պարտավորության տարբերությունը: Ուստի, այդ ժամկետն ավարտվելուց հետո միայն կարելի է խոսել ուրիշի դրամական միջոցներն ապօրինի պահելու և հետևաբար նաև ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով սահմանված տոկոսները հաշվարկելու մասին:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ 87.307.890 ՀՀ դրամի նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով սահմանված տոկոսները վերադարձնելու պահանջը ենթակա է բավարարման մասնակիորեն. այսպես՝ Անշարժ գույքերի իրացման հաջորդ օրվանից՝ 26.05.2014 թվականից մինչև 04.06.2014 թվականը (տասնօրյա ժամկետի ավարտի օր) ընկած ժամանակահատվածի համար 87.307.890 ՀՀ դրամի նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական

օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով սահմանված տոկոսներ բռնագանձելու պահանջը, որը կազմում է 287.039 ՀՀ դրամ ($87.307.890 \times 12\% \div 365 \times 10$), ենթակա է մերժման՝ վերոնշյալ պատճառաբանություններով: Միաժամանակ 05.06.2014 թվականից մինչև 18.05.2018 թվականը 87.307.890 ՀՀ դրամի նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով սահմանված տոկոսներ բռնագանձելու պահանջը, որը կազմում է 41.362.411 ՀՀ դրամ ($87.307.890 \times 12\% \div 365 \times 1441$), ենթակա է բավարարման: Բավարարման է ենթակա նաև 19.05.2018 թվականից մինչև գումարը վերադարձնելու օրն ընկած ժամանակահատվածի համար 87.307.890 ՀՀ դրամի նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածին համապատասխան հաշվարկված տոկոսներ բռնագանձելու պահանջը:

Այսպիսով, վճարել բողոքի հիմքի առկայությունը Վճարել դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 390-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերի ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Միաժամանակ Վճարել դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 405-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի ակտն ամբողջությամբ բեկանելու և փոփոխելու՝ Վճարել դատարանի լիազորությունը կիրառելու համար հետևյալ հիմնավորմամբ.

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճարել դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում Վճարել դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

5. Վճարել դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 101-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և գործի քննության հետ կապված այլ ծախսերից:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 102-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ պետական տուրքի գանձման օբյեկտները, պետական տուրքի չափը և վճարման կարգը սահմանվում են «Պետական տուրքի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 1-ին

մասի համաձայն՝ դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են բավարարված հայցապահանջների չափին համամասնորեն: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ գործին մասնակցող անձը, որի դեմ կայացվել է եզրափակիչ դատական ակտ, կրում է Հայաստանի Հանրապետության կողմից վկաներին, փորձագետներին, մասնագետներին և թարգմանիչներին վճարված գումարների հատուցման պարտականությունը, ինչպես նաև դատարանի և գործին մասնակցող անձանց կրած դատական ծախսերի հատուցման պարտականությունն այնքանով, որքանով դրանք անհրաժեշտ են եղել դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վերաքննիչ կամ Վճռաբեկ դատարան բողոք բերելու և բողոքի քննության հետ կապված դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են նույն գլխի կանոններին համապատասխան: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ բողոքարկված դատական ակտը բեկանելու և փոփոխելու դեպքում վերաքննիչ կամ Վճռաբեկ դատարանը եզրափակիչ դատական ակտով գործին մասնակցող անձանց միջև վերաբաշխում է դատական ծախսերը՝ նույն գլխի կանոնների համաձայն:

«Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարաններ տրվող հայցադիմումների, (...) դատարանի դատական ակտերի դեմ վերաքննիչ և վճռաբեկ բողոքների համար (...) պետական տուրքը գանձվում է հետևյալ դրույքաչափերով.

1. հայցադիմումների (...) համար՝

ա) դրամական պահանջով՝ հայցագնի երկու տոկոսի չափով, բայց ոչ պակաս բազային տուրքի 150 տոկոսից,

բ) ոչ դրամական պահանջով՝ բազային տուրքի քառապատիկի չափով (...),

6. դատարանի դատական ակտերի դեմ վերաքննիչ բողոքների համար՝

ա) դրամական պահանջի գործերով՝ վերաքննիչ բողոքում նշված վիճարկվող գումարի երեք տոկոսի չափով, իսկ եթե վիճարկվում են առաջին ատյանի դատարանի կողմից բավարարված կամ չբավարարված պահանջներն ամբողջությամբ, կամ բավարարված կամ չբավարարված պահանջները չեն վիճարկվում, ապա առաջին ատյանի դատարան հարուցված և բողոքարկվող հայցի հայցագնի երեք տոկոսի չափով,

բ) ոչ դրամական պահանջի գործերով՝ բազային տուրքի տասնապատիկի չափով (...),

7. դատարանի դատական ակտերի դեմ վճռաբեկ բողոքների համար՝

ա) դրամական պահանջի գործերով՝ հայցագնի երեք տոկոսի չափով, բայց ոչ պակաս բազային տուրքի տասնապատիկից և ոչ ավելի բազային տուրքի հազարապատիկից,

բ) ոչ դրամական պահանջի գործերով՝ բազային տուրքի քսանապատիկի չափով (...):

Սույն գործով նկատի ունենալով, որ վճռաբեկ բողոքը ենթակա է բավարար-

ման մասնակիորեն, իսկ Վերաքննիչ դատարանի որոշումը՝ բեկանման և փոփոխման, որի արդյունքում հայցը ենթակա է բավարարման մասնակիորեն, Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում արձանագրել հետևյալը.

<<Պրոմեթեյ Բանկ>> ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ <<Էվոկաբանկ>> ՓԲԸ-ից հոգուտ Հայկ Մովսիսյանի ենթակա է բռնագանձման 4.000 ՀՀ դրամ՝ որպես հայցադիմում ներկայացնելու համար նախապես վճարված պետական տուրքի գումար:

<<Պրոմեթեյ Բանկ>> ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ <<Էվոկաբանկ>> ՓԲԸ-ից ՀՀ պետական բյուջե ենթակա է բռնագանձման 2.675.209 ՀՀ դրամ ($(87.307.890 \times 3\%) + ((1.865.760 \times 12\% \div 365 \times 65) \times 3\%)$)՝ որպես վերաքննիչ բողոքի համար նախատեսված և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 02.11.2016 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի գումար:

<<Պրոմեթեյ Բանկ>> ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ <<Էվոկաբանկ>> ՓԲԸ-ից ՀՀ պետական բյուջե ենթակա է բռնագանձման 2.675.209 ՀՀ դրամ ($(87.307.890 \times 3\%) + ((1.865.760 \times 12\% \div 365 \times 65) \times 3\%)$)՝ որպես վերաքննիչ բողոքի համար նախատեսված և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 21.11.2018 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի գումար:

Հայկ Մովսիսյանից ՀՀ պետական բյուջե ենթակա է բռնագանձման 8.611 ՀՀ դրամ ($287.039 \times 3\%$)՝ որպես վերաքննիչ բողոքի համար նախատեսված և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 02.11.2016 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի գումար:

Հայկ Մովսիսյանից ՀՀ պետական բյուջե ենթակա է բռնագանձման 8.611 ՀՀ դրամ ($287.039 \times 3\%$)՝ որպես վերաքննիչ բողոքի համար նախատեսված և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 21.11.2018 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի գումար:

<<Պրոմեթեյ Բանկ>> ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ <<Էվոկաբանկ>> ՓԲԸ-ից ՀՀ պետական բյուջե ենթակա է բռնագանձման 858.611 ՀՀ դրամ ($1.000.000 - 141.389$)՝ որպես վճռաբեկ բողոքի համար նախատեսված և Վճռաբեկ դատարանի 31.07.2019 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի չվճարված մասի գումար՝ նկատի ունենալով <<Պետական տուրքի մասին>> ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածով նախատեսված պետական տուրքի առավելագույն չափը դրամական պահանջի գործերով վճռաբեկության կարգով բողոքարկում իրականացնելիս:

<<Պրոմեթեյ Բանկ>> ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ <<Էվոկաբանկ>> ՓԲԸ-ից հոգուտ Հայկ Մովսիսյանի ենթակա է բռնագանձման 141.389 ՀՀ դրամ՝ որպես վճռաբեկ բողոք ներկայացնելու համար նախապես վճարված պետական տուրքի հատուցման գումար՝ նկատի ունենալով, որ վերջինս, հայցը մերժելու մասով, կրում է պետական տուրքի վճարման պարտականություն, որն էլ կազմում է 8.611 ՀՀ դրամ:

<<Պրոմեթեյ Բանկ>> ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ <<Էվոկաբանկ>> ՓԲԸ-ից հոգուտ Հայկ Մովսիսյանի ենթակա է բռնագանձման նաև 116.400 ՀՀ դրամ՝ որպես ՀՀ <<Փորձաքննությունների ազգային բյուրո>> ՊՈԱԿ-ի կողմից 25.01.2018

թվականին տրված թիվ 17-0361դ ապրանքագիտական եզրակացության համար վճարված փորձաքննության ծախս:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 405-րդ, 406-րդ և 408-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 12.02.2019 թվականի որոշումը և այն փոփոխել. հայցը բավարարել մասնակիորեն՝ «Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ «Էվոկաբանկ» ՓԲԸ-ից հոգուտ Հայկ Մովսիսյանի բռնագանձել 128.670.301 ՀՀ դրամ, որից 87.307.890 ՀՀ դրամ՝ որպես չկատարված հիմնական պարտավորության գումար, 41.362.411 ՀՀ դրամ՝ որպես 05.06.2014 թվականից մինչև 18.05.2018 թվականն ընկած ժամանակահատվածի համար ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսի գումար՝ 87.307.890 ՀՀ դրամի նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսների հաշվեգրումը և բռնագանձումը շարունակելով 19.05.2018 թվականից մինչև պարտավորության փաստացի կատարման օրը:

Հայցը մնացած՝ 287.039 ՀՀ դրամ՝ որպես 26.05.2014 թվականից մինչև 04.06.2014 թվականն ընկած ժամանակահատվածի համար ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսներ բռնագանձելու պահանջի մասով, մերժել:

2. «Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ «Էվոկաբանկ» ՓԲԸ-ից հոգուտ Հայկ Մովսիսյանի բռնագանձել 4.000 ՀՀ դրամ՝ որպես հայցադիմում ներկայացնելու համար նախապես վճարված պետական տուրքի հատուցման գումար:

«Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ «Էվոկաբանկ» ՓԲԸ-ից ՀՀ պետական բյուջե բռնագանձել 2.675.209 ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոքի համար նախատեսված և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 02.11.2016 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի գումար:

«Պրոմեթեյ Բանկ» ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ «Էվոկաբանկ» ՓԲԸ-ից ՀՀ պետական բյուջե բռնագանձել 2.675.209 ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոքի համար նախատեսված և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 21.11.2018 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի գումար:

Հայկ Մովսիսյանից ՀՀ պետական բյուջե բռնագանձել 8.611 ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոքի համար նախատեսված և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 02.11.2016 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի գումար:

Հայկ Մովսիսյանից ՀՀ պետական բյուջե բռնագանձել 8.611 ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոքի համար նախատեսված և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական

դատարանի 21.11.2018 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի գումար:

<<Պրոմեթեյ Բանկ>> ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ <<Էվոկաբանկ>> ՓԲԸ-ից ՀՀ պետական բյուջե բռնագանձել 858.611 ՀՀ դրամ՝ որպես վճռաբեկ բողոքի համար նախատեսված և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 31.07.2019 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի չվճարված մասի գումար:

<<Պրոմեթեյ Բանկ>> ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ <<Էվոկաբանկ>> ՓԲԸ-ից հոգուտ Հայկ Մովսիսյանի բռնագանձել 141.389 ՀՀ դրամ՝ որպես վճռաբեկ բողոք ներկայացնելու համար նախապես վճարված պետական տուրքի մասի հատուցման գումար:

<<Պրոմեթեյ Բանկ>> ՍՊԸ-ի իրավահաջորդ <<Էվոկաբանկ>> ՓԲԸ-ից հոգուտ Հայկ Մովսիսյանի բռնագանձել 116.400 ՀՀ դրամ՝ որպես ՀՀ <<Փորձաքննությունների ազգային բյուրո>> ՊՈԱԿ-ի կողմից 25.01.2018 թվականին տրված թիվ 17-0361դ ապրանքագիտական եզրակացության համար վճարված փորձաքննության ծախս:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում կայացման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

08.06.2020թ.
ք. Երևան

Քաղաքացիական գործ
թիվ ԵԴ/9928/02/20

ՈՐՈՇՈՒՄ

Թիվ ԵԴ/9928/02/20 քաղաքացիական գործի
ենթակայությունը որոշելու մասին

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը և ենթակայության հարցի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքները.

«Յուրքոմ» ՍՊԸ-ի ներկայացուցիչ Մերի Պարեմուզյանը (այսուհետ՝ նաև Հայցվոր) 13.03.2020թ. հայցադիմում է ներկայացրել Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան (այսուհետ՝ նաև Դատարան) ընդդեմ պատասխանող «Ալեքս Ա.Մ.Գ» ՍՊԸ-ի (այսուհետ՝ նաև Պատասխանող)՝ գումարի բռնագանձման և սարքը (սարքերը) վերադարձնել պարտավորեցնելու պահանջների մասին:

Դատարանի (դատավոր՝ Ռ. Բունիաթյան) 24.03.2020թ. որոշմամբ հայցադիմումն ընդունվել է վարույթ, իսկ հայցի ապահովման միջոց կիրառելու մասին միջնորդությունը բավարարվել է:

Այնուհետև, 13.05.2020թ. Դատարանը որոշում է կայացրել գործն ըստ ենթակայության Սնանկության դատարան ուղարկելու մասին՝ հետևյալ պատճառաբանությամբ.

««Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած ՀՕ-294-Ն ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածով «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածը խմբագրվել է և վերնագիրը ստացել է «սնանկության գործերի ենթակայությունը» անվանումը:

Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ սնանկ ճանաչված պարտապանի գույքի կազմում ներառված գույքի և իրավունքների, երրորդ անձին պատկանող ապահովված իրավունքի առարկայի, պարտապանի և պարտատիրոջ մասնակցությամբ կնքված, պայմանագրերի առնչությամբ ծագած և պարտատերերի պահանջների բավարարման հնարավորության վրա ազդող վեճերով քաղաքացիական գործերը, բացառությամբ կառավարչի կողմից ներկայացվող հայցերով հարուցվող քաղաքացիական գործերի, քննում է սնանկության գործը վարող դատավորը նույն սնանկության գործի շրջանակում՝ որպես առանձին քաղաքացիական գործեր (այսուհետ՝ առանձին քաղաքացիական գործեր):

«Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած ՀՕ-294-Ն ՀՀ օրենքի եզրափակիչ մասի և անցումային դրույթների 72-րդ հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատա-

րաններում հարուցված՝ սույն օրենքի 3-րդ հոդվածին համապատասխանող գործերը սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ մեկամսյա ժամկետում, փոխանցվում են դատարան:

Տվյալ դեպքում ներկայացված հայցապահանջով հայցվորը խնդրել է պատասխանող «Ալեքս Ա.Մ.Գ» ՍՊԸ-ից բռնագանձել 70.972 ՀՀ դրամ՝ որպես ծառայությունների մատուցման գումար, ինչպես նաև պատասխանողին պարտավորեցնել «Յուքոմ» ՍՊԸ-ին վերադարձնել սարքերը:

www.datalex.am դատական տեղեկատվական համակարգի ուսումնասիրությունից պարզ է դարձել, որ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի թիվ ԵԿԴ/0600/04/16 գործով 11.01.2017թ. կայացված վճռով «Ալեքս Ա.Մ.Գ» ՍՊԸ-ն ճանաչվել է սնանկ:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը և նկատի ունենալով, որ սնանկ ճանաչված պարտապանի գույքի կազմում ներառված գույքի և իրավունքների, երրորդ անձին պատկանող ապահովված իրավունքի առարկայի, պարտապանի և պարտատիրոջ մասնակցությամբ կնքված, ներառյալ՝ պարտավորությունների կատարման ապահովման միջոցների առնչությամբ ծագած և պարտատերերի պահանջների բավարարման հնարավորության վրա ազդող վեճերով քաղաքացիական գործերը քննում է սնանկության գործը վարող դատավորը, ինչպես նաև այն, որ Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարանում հարուցված տվյալ գործերը «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած ՀՕ-294-Ն ՀՀ օրենքով սահմանվել է, որ մեկամսյա ժամկետում փոխանցվում են ՀՀ սնանկության դատարան, հետևաբար Դատարանը գտնում է, որ նման պայմաններում թիվ ԵԴ/9928/02/20 քաղաքացիական գործը ենթակա է հանձման ըստ ենթակայության՝ ՀՀ սնանկության դատարան»:

2020թ. մայիսի 19-ին թիվ ԵԴ/9928/02/20 քաղաքացիական գործը մակագրվել է Սնանկության դատարանի դատավոր Ա. Խաչատրյանին:

25.05.2020թ. որոշմամբ Սնանկության դատարանը գործի ենթակայության շուրջ ծագած վեճը լուծելու նպատակով գործն ուղարկել է Վճռաբեկ դատարանի նախագահին՝ հետևյալ պատճառաբանությամբ.

«Դատարանը գտնում է, որ Կազմակերպության կողմից ընդդեմ Ընկերության ներկայացված գումարի բռնագանձման պահանջը, որպես առանձին քաղաքացիական գործ ՀՀ սնանկության դատարանում կամ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում քննության ենթակա չէ, քանի որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 39 հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետով սահմանված է սնանկ ճանաչված պարտապանի դեմ գումարի բռնագանձման պահանջով քաղաքացիական գործերի քննության արգելք: Նշված իրավական նորմով հստակ սահմանված է, որ նմանատիպ գործերը ենթակա են կարճման կամ ավարտման, իսկ պարտատերերն իրենց պահանջներն օրենքով սահմանված կարգով ու ժամկետներում պետք է ներկայացնեն պարտապանի սնանկության գործի շրջանակներում:

Ինչ վերաբերում է գույքը վերադարձնելուն պարտավորեցնելու մասին Կազ-

մակերպության պահանջին՝ Դատարանը գտնում է, որ այն նույնպես ՀՀ սնանկության դատարանում քննության ենթակա չէ՝ հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Տվյալ դեպքում Կազմակերպությունն իր հայցով Ընկերությունից պահանջում է ոչ թե Ընկերությանը, այլ իրեն պատկանող և Ընկերության ժամանակավոր օգտագործմանը հանձնված գույքը, ինչից ելնելով, Դատարանը գտնում է, որ նշված պահանջի բավարարումը կամ մերժումը որևէ կերպ չի կարող ազդել պարտատերերի պահանջների բավարարման հնարավորության վրա: Այսինքն՝ տվյալ պարագայում բացակայում է քաղաքացիական գործը ՀՀ սնանկության դատարանի քննության հանձնելու օրենքով սահմանված պարտադիր պայմաններից մեկը:

Վերը նշվածից ելնելով՝ Դատարանը գտնում է, որ սույն գործը ՀՀ սնանկության դատարանում քննության ենթակա չէ, և այն պետք է ուղարկել ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահին՝ գործի ենթակայությունը որոշելու համար»:

Թիվ ԵԴ/9928/02/20 քաղաքացիական գործը Վճռաբեկ դատարանում ստացվել է 01.06.2020թ.:

2. Կիրառելի իրավական նորմերը, պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

«Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 20-րդ հոդվածի համաձայն՝ «առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը քննում է դատական կարգով քննության ենթակա բոլոր գործերը, բացառությամբ մասնագիտացված դատարանների ենթակայությանը վերապահված գործերի»:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք) 18-րդ հոդվածը սահմանում է քաղաքացիական գործերի ենթակայությունը, որի 1-ին մասի համաձայն՝ «քաղաքացիական գործերը ենթակա են քննության առաջին ատյանի դատարանում, բացառությամբ «Սնանկության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված դեպքերի»:

«Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «սնանկության դատարանին են ենթակա սնանկության հարաբերությունները կարգավորող օրենքով նախատեսված բոլոր գործերը»:

15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերի համաձայն՝

«Սնանկ ճանաչված պարտապանի գույքի կազմում ներառված գույքի և իրավունքների, երրորդ անձին պատկանող ապահովված իրավունքի առարկայի, պարտապանի և պարտատիրոջ մասնակցությամբ կնքված, ներառյալ՝ պարտավորությունների կատարման ապահովման միջոցների պայմանագրերի առնչությամբ ծագած և պարտատերերի պահանջների բավարարման հնարավորության վրա ազդող վեճերով քաղաքացիական գործերը, բացառությամբ կառավարչի կողմից ներկայացվող հայցերով հարուցվող քաղաքացիական գործերի, քննում է սնանկության գործը վարող դատավորը նույն սնանկության գործի շրջանակում՝ որպես առանձին քաղաքացիական գործեր (այսուհետ՝ առանձին քաղաքացիա-

կան գործեր):

Առանձին քաղաքացիական գործերը հարուցվում, քննվում և լուծվում են Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով:

Մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «սնանկության գործով պարտապանի գույքի կազմում ներառված գույքի և իրավունքների առնչությամբ ծագած բոլոր քաղաքացիաիրավական վեճերը, որտեղ պարտապանը հանդես է գալիս որպես պատասխանող կամ պատասխանողի կողմում հանդես եկող երրորդ անձ, քննվում են նույն սնանկության գործի շրջանակում»:

15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 47-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «պարտապանի գույքի կազմում է ներառվում պարտապանին պատկանող ցանկացած գույք, իրավունք կամ այլ ակտիվ, ներառյալ՝ մտավոր սեփականության օբյեկտ կամ այլ գույքային իրավունքներ, ինչպես նաև երրորդ անձին պատկանող ապահովված իրավունքի առարկաները: Ապահովված իրավունքի այն առարկան (այդ թվում՝ երրորդ անձին պատկանող), որի վերաբերյալ դատարանը սույն օրենքի 39.2-րդ հոդվածով սահմանված կարգով ընդունել է ապահովված պարտատիրոջ պահանջի չափը հաստատելու և ապահովված իրավունքի առարկայի իրացում թույլատրելու մասին որոշում, չի ընդգրկվում պարտապանի գույքի կազմում, բացառությամբ դրա իրացումից ստացված միջոցների, որոնք պարտապանի գույքի կազմում ընդգրկվում են սույն օրենքի 43-րդ հոդվածի 8-րդ մասով նախատեսված դեպքում»:

Մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 47-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Պարտապանի գույքի կազմում է ներառվում պարտապանին պատկանող ցանկացած գույք, իրավունք կամ այլ ակտիվ, ներառյալ՝ մտավոր սեփականության օբյեկտ: Ի ապահովումը պարտապանի՝ սույն օրենքի 43-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված մորատորիում չտարածելու մասին դատարանին ծանուցած ապահովված իրավունքով պարտատիրոջ առջև ստանձնած պարտավորության համար ապահովված իրավունքի առարկան (այդ թվում՝ երրորդ անձին պատկանող) չի ընդգրկվում պարտապանի գույքի կազմում, բացառությամբ դրա իրացումից ստացված միջոցների, որոնք պարտապանի գույքի կազմում են ընդգրկվում սույն օրենքի 43-րդ հոդվածի 8-րդ մասով նախատեսված դեպքում»:

15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետի համաձայն՝ «պարտապանին սնանկ ճանաչելու մասին վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու օրվանից՝ կարճվում կամ ավարտվում են պարտապանից գումարի բռնագանձման կամ գույք հանձնելու պահանջով քաղաքացիական, վարչական կամ արբիտրաժային տրիբունալի վարույթում գտնվող գործերը, և պարտապանի դեմ

պարտատերերի պահանջները կարող են ներկայացվել սնանկության վարույթի շրջանակներում՝ սույն օրենքով սահմանված ժամկետներում և կարգով:

Նույն կարգավորումն առկա է նաև մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետում:

15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 19-րդ հոդվածի 1-ին մասի գ) կետի համաձայն՝ «(...) դատարանը պարտապահին սնանկ ճանաչելու, դիմումը մերժելու կամ դիմումն առանց քննության թողնելու, ինչպես նաև գործի վարույթը կարճելու մասին անհապաղ տեղեկացնում է՝

(...),

Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանին՝ Հայաստանի Հանրապետության բոլոր դատարաններին ծանուցելու համար,

(...):»:

Նույն կարգավորումն առկա է նաև մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 19-րդ հոդվածի 1-ին մասի գ) կետում:

Օրենսգրքի 182-րդ հոդվածի 1-ին մասի 12-րդ կետի համաձայն՝ «Առաջին ատյանի դատարանը դատավարության ցանկացած փուլում կարճում է գործի վարույթը, եթե՝

(...),

օրենքով նախատեսված այլ դեպքերում»:

09.04.2018թ. ուժը կորցրած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ «Դատարանը կարճում է գործի վարույթը, եթե՝ վեճը ենթակա չէ դատարանում քննության»:

Օրենսգրքի 439-րդ հոդվածի 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ մասերի համաձայն՝

«Սույն օրենսգիրքն ուժի մեջ մտնելու պահից ուժը կորցրած ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության 1998 թվականի հունիսի 17-ի օրենսգիրքը:

Մինչև սույն օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելը ներկայացված հայցադիմումների, դիմումների և բողոքների վարույթ ընդունելու հարցը լուծելիս կիրառվում են Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության 1998 թվականի հունիսի 17-ի օրենսգրքի նորմերը:

Սույն օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելու օրվա դրությամբ առաջին ատյանի դատարանի վարույթում գտնվող գործերը առաջին ատյանի դատարանում քննվում են Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության 1998 թվականի հունիսի 17-ի օրենսգրքի նորմերով»:

«Սնանկության մասին» օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին Ազգային ժողովի կողմից 12.12.2019թ. ընդունված (ուժի մեջ է մտել 15.04.2020թ.) թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի (այսուհետ նաև՝ Օրենք)՝ «Եզրափակիչ մաս և անցումային դրույթներ» սահմանող 72-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «սույն օրենքն ուժի մեջ է մտնում 2020 թվականի ապրիլի 15-ից և տարածվում է

սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո հարուցված սնանկության գործերի վրա: Մինչև սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելը հարուցված սնանկության գործերը վարվում են մինչև սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելը գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի նորմերով»:

Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության առաջին աստիճանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում հարուցված՝ սույն օրենքի 3-րդ հոդվածին համապատասխանող գործերը սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ մեկամսյա ժամկետում, փոխանցվում են դատարան»:

15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի՝ սնանկության գործերի քննության կարգը սահմանող 1-ին հոդվածի համաձայն.

«1. Սնանկության գործերի վարումն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով և սույն օրենքով սահմանված կարգով:

2. Եթե սույն օրենքով սահմանված են այլ կանոններ, քան Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով, ապա սնանկության գործի քննությունն իրականացվում է սույն օրենքով սահմանված կանոններով»:

Համանման կարգավորում առկա է նաև մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 1-ին հոդվածում:

«Հ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ Օրենսգրքի գործողության ոլորտը սահմանող 1-ին հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն՝

«Սույն օրենսգրքով սահմանված կանոնները կիրառելի են Հայաստանի Հանրապետության սնանկության դատարանում (այսուհետ՝ սնանկության դատարան) սնանկության գործի վարման և դրա շրջանակում առանձին քաղաքացիական գործերի քննության նկատմամբ, եթե այլ բան նախատեսված չէ «Սնանկության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով:

Քաղաքացիական դատավարությունն իրականացվում է գործի քննության կամ առանձին դատավարական գործողության կատարման ժամանակ գործող օրենքով»:

«Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» օրենքի 41-րդ հոդվածի համաձայն՝ «նորմատիվ իրավական ակտի նորմը մեկնաբանվում է՝ հաշվի առնելով նորմատիվ իրավական ակտն ընդունելիս այն ընդունող մարմնի նպատակը՝ ելնելով դրանում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների տառացի նշանակությունից, ամբողջ հոդվածի, գլխի, բաժնի կարգավորման համատեքստից, այն նորմատիվ իրավական ակտի դրույթներից, ի կատարումն որի՝ ընդունվել է այդ ակտը, տվյալ նորմատիվ իրավական ակտով սահմանված սկզբունքներից, իսկ այդպիսի սկզբունքներ սահմանված չլինելու դեպքում՝ տվյալ իրավահարաբերությունը կարգավորող իրավունքի ճյուղի սկզբունքներից»:

Օրենսգրքի 167-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Առաջին աստիճանի դատարանը նախնական դատական նիստի ընթացքում՝

1) պարզում է հայցի առարկան, հայցի փաստական և իրավական հիմքերը,
(...)

4) պարզում է վիճելի իրավահարաբերության բնույթը, այդ թվում՝ կիրառելի իրավական նորմերը՝ չսահմանափակվելով գործին մասնակցող անձանց մատնանշած իրավական նորմերով,

5) լուծում է ընդդատության կանոնների խախտմամբ վարույթ ընդունված գործն այլ դատարանի քննությանը հանձնելու հարցը,

6) պարզում է՝ հայցվորը պնդում է արդյոք իր պահանջները, պատասխանողն արդյոք ամբողջությամբ կամ մասնակի ընդունում է հայցվորի պահանջները, և գործին մասնակցող անձինք չեն ցանկանում արդյոք կնքել հաշտության համաձայնություն կամ վեճը լուծել հաշտարարության միջոցով՝ պարզաբանելով հաշտարարության էությունը,

7) գործին մասնակցող անձանց հետ քննարկում է գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերի, այդ թվում՝ ապացուցման կարիք չունեցող փաստերի և ապացուցման ենթակա փաստերի շրջանակը,

(...)

13) քննում է գործի արդյունավետ քննությանն ուղղված՝ գործին մասնակցող անձանց այլ միջնորդությունները, ինչպես նաև իրականացնում է սույն օրենսգրքով նախատեսված՝ գործի արդյունավետ քննությանն ուղղված այլ գործողություններ»:

Օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «դատարանը գործը հանձնում է սնանկության դատարանի քննությանը, եթե գործը քննելիս պարզվել է, որ այն ենթակա է քննության սնանկության դատարանում»:

Օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ «գործն այլ դատարանի քննությանը հանձնելու մասին կայացվում է որոշում»:

15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ «ընդհանուր իրավասության դատարանից քաղաքացիական գործ ստանալու դեպքում դատարանը յոթնօրյա ժամկետում որոշում է կայացնում այն վարույթ ընդունելու կամ գործը Վճռաբեկ դատարանի նախագահին ուղարկելու մասին, եթե համաձայն չէ գործի ենթակայությանը: Վճռաբեկ դատարանի նախագահը հնգօրյա ժամկետում որոշում է գործի ենթակայությունը: Վճռաբեկ դատարանի նախագահի որոշած դատարանը համարվում է իրավասու դատարան»:

Օրենսգրքի 26-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Գործն ըստ տարածքային ընդդատության կամ ըստ ենթակայության ստացած դատարանը յոթնօրյա ժամկետում որոշում է կայացնում այն վարույթ ընդունելու կամ գործը Վճռաբեկ դատարանի նախագահին ուղարկելու մասին, եթե համաձայն չէ գործի տարածքային ընդդատությանը կամ ենթակայությանը:

2. Վճռաբեկ դատարանի նախագահը հնգօրյա ժամկետում որոշում է գործի ընդդատությունը կամ ենթակայությունը:

3. Վճռաբեկ դատարանի նախագահի որոշած դատարանը համարվում է իրավասու դատարան»:

4. Սույն հոդվածով սահմանված կարգը կիրառվում է նաև վարչական կամ սնանկության դատարանի կողմից համապատասխանաբար վերահասցեագրված հայցադիմումի կամ հանձնված գործի նկատմամբ»:

Սույն գործով առաջին ատյանի դատարանների միջև քաղաքացիական գործի ենթակայության շուրջ ծագած վեճը լուծելու համար գտնում եմ, որ պետք է վերլուծել ստորև ձևակերպված հարցադրումների (այսուհետ՝ Հարցադրումներ) վերաբերյալ իրավակարգավորումները, քաղաքացիական գործում առկա փաստերի շրջանակից դուրս բերել վերաբերելի փաստերը, վերլուծել կիրառման ենթակա իրավունքի նորմերը և կատարել դրանից բխող եզրահանգումներ:

Հարցադրումներ.

1) անհրաժեշտ է վերլուծել և պարզել ինչպես մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքով, այնպես էլ՝ 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքով սահմանված այն հանգամանքները, որոնց բացակայությունը՝ գործի քննությամբ պարզելուց հետո միայն առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանները կարող են վարույթ ընդունած քաղաքացիական գործերն ըստ ենթակայության Սնանկության դատարանի քննությանը հանձնելու մասին հարց քննարկել,

2) անհրաժեշտ է վերլուծել Սնանկության դատարանի վարույթում տվյալ դեպքում գտնվող սնանկության գործի վարման կամ առանձին դատավարական գործողությունների կատարման գործընթացում կիրառելի օրենքի վերաբերյալ իրավակարգավորումները, մասնավորապես՝ «Սնանկության մասին» օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին Ազգային ժողովի կողմից 12.12.2019թ. ընդունված թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի (ուժի մեջ է մտել 15.04.2020թ.) գործողության ժամանակի վերաբերյալ իրավակարգավորումները,

3) անհրաժեշտ է վերլուծել և հստակորեն մատնանշել մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքով սահմանված այն պահանջների շրջանակը, որի վերաբերյալ քաղաքացիական գործում փաստերի առկայությունը կարող է միայն թույլ տալ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններին՝ վարույթ ընդունած քաղաքացիական գործերն ըստ ենթակայության Սնանկության դատարանի քննությանը հանձնելու մասին կատարել իրավաչափ եզրահանգում,

4) անհրաժեշտ է վերլուծել և հստակորեն մատնանշել 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքով սահմանված այն պահանջների շրջանակը, որի վերաբերյալ քաղաքացիական գործում փաստերի առկայությունը կարող է միայն թույլ տալ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններին՝ վարույթ ընդունած քաղաքացիական գործերն ըստ ենթակայության Սնանկության դատարանի քննությանը հանձնելու մասին կատարել իրավաչափ եզրահանգում,

5) Դատարանի կողմից սույն գործով նախնական դատական նիստի նշանակումը և այդ նիստում լուծման ենթակա հարցերի շրջանակը պարզելն ինչպիսի ազդեցություն կարող է ունենալ գործն ըստ ենթակայության Սնանկության դա-

տարանի քննությանը հանձնելու մասին եզրահանգում կատարելու հարցում,

6) գործի ենթակայության շուրջ վիճող դատարաններից որն է իրավասու քննել սույն քաղաքացիական գործը:

Դիրքորոշումներ 1-ին հարցադրման վերաբերյալ.

Անհրաժեշտ է վերլուծել և պարզել ինչպես մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքով, այնպես էլ՝ 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքով սահմանված այն հանգամանքները, որոնց բացակայությունը՝ գործի քննությամբ պարզելուց հետո միայն առաջին աբյանի ընդհանուր իրավասության դատարանները կարող են վարույթ ընդունած քաղաքացիական գործերն ըստ ենթակայության Սնանկության դատարանի քննությանը հանձնելու մասին հարց քննարկել:

Այսպես.

Մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետի համաձայն՝ «պարտապանին սնանկ ճանաչելու մասին վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու օրվանից՝ կարճվում կամ ավարտվում են պարտապանից **գումարի բռնագանձման կամ գույք հանձնելու պահանջով** քաղաքացիական, վարչական կամ արբիտրաժային տրիբունալի վարույթում գտնվող գործերը, և պարտապանի դեմ պարտատերերի պահանջները կարող են ներկայացվել սնանկության վարույթի շրջանակներում՝ սույն օրենքով սահմանված ժամկետներում և կարգով»:

Նույն կարգավորումն առկա է նաև 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետում:

15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 19-րդ հոդվածի 1-ին մասի գ) կետի համաձայն՝ «(...) դատարանը պարտապանին սնանկ ճանաչելու, դիմումը մերժելու կամ դիմումն առանց քննության թողնելու, ինչպես նաև գործի վարույթը կարճելու մասին անհապաղ տեղեկացնում է՝

(...),

Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանին՝ Հայաստանի Հանրապետության բոլոր դատարաններին ծանուցելու համար,

(...)»:

Նույն կարգավորումն առկա է նաև մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 19-րդ հոդվածի 1-ին մասի գ) կետում:

Օրենսգրքի 182-րդ հոդվածի 1-ին մասի 12-րդ կետի համաձայն՝ «Առաջին ատյանի դատարանը դատավարության ցանկացած փուլում կարճում է գործի վարույթը, եթե՝

(...),

օրենքով նախատեսված այլ դեպքերում»:

09.04.2018թ. ուժը կորցրած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ «Դատարանը կարճում է գործի վարույթը, եթե՝ վեճը ենթակա չէ դատարանում քննության»:

Օրենսգրքի 439-րդ հոդվածի 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ մասերի համաձայն՝

«Սույն օրենսգիրքն ուժի մեջ մտնելու պահից ուժը կորցրած ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության 1998 թվականի հունիսի 17-ի օրենսգիրքը:

Մինչև սույն օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելը ներկայացված հայցադիմումների, դիմումների և բողոքների վարույթ ընդունելու հարցը լուծելիս կիրառվում են Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության 1998 թվականի հունիսի 17-ի օրենսգրքի նորմերը:

Սույն օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելու օրվա դրությամբ առաջին ատյանի դատարանի վարույթում գտնվող գործերը առաջին ատյանի դատարանում քննվում են Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության 1998 թվականի հունիսի 17-ի օրենսգրքի նորմերով»:

Վերոգրյալ իրավակարգավորումների համակարգային վերլուծությունից հետևում է, որ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններն իրենց վարույթում քննվող քաղաքացիական գործերով պատասխանողների սնանկ ճանաչված լինելու վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանից ծանուցում ստանալու կամ Օրենսգրքով թույլատրելի ցանկացած այլ աղբյուրից տեղեկատվություն ստանալու դեպքում առաջին հերթին իրենց վարույթում գտնվող քաղաքացիական գործերով պետք է քննարկման առարկա դարձնեն գործի վարույթը՝ «Սնանկության մասին» օրենքի 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետով սահմանված կարճելու հիմքի առկայության հարցը: Միաժամանակ հարկ է նշել, որ տվյալ հիմքի առկայության դեպքում քաղաքացիական գործի վարույթը կարճելու իրավական հնարավորություններն առկա են ինչպես 09.04.2018թ. ուժը կորցրած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 1-ին կետում, այնպես էլ՝ Օրենսգրքի 182-րդ հոդվածի 1-ին մասի 12-րդ կետում:

«Սնանկության մասին» օրենքի 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետի բովանդակության ուսումնասիրությունից հետևում է, որ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում քննվող այն քաղաքացիական գործի վարույթն է ենթակա կարճման, որով հայցվորի կողմից պատասխանողին ուղղված է **գումարի բռնագանձման պահանջ կամ գույք հանձնելու պահանջ**:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ գումարի բռնագանձման պահանջի դեպքում առավել քան հստակ է դատական գործերի շրջանակը, իսկ գույք հանձնելու պահանջի մասով իրավակիրառ պրակտիկայում հնարավոր է առաջանան որոշակի տարրնկալումներ, ինչպես նաև նկատի ունենալով դատական գործերը մեկ դատարանից մեկ այլ դատարան անհարկի հանձնելը, գործերի քննության անհարկի ձգձգումները կանխելու կարևորությունն ու անհրաժեշտությունը, և այդ հանգամանքների հնարավոր ազդեցությունը գործի ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունքի ապահովման գործընթացի վրա՝ գտնում են, որ հարկ է

վերլուծել «Սնանկության մասին» օրենքի վերը նշված հոդվածի իմաստով «գույք հանձնել» եզրույթի հասկացությունը:

Պարտապանի գույքի կազմում ներառման ենթակա գույքի շրջանակը հստակ սահմանված է մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 47-րդ հոդվածի 1-ին մասում: Հիշյալ կարգավորումը որոշակի փոփոխությունների է ենթարկվել 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքով: Մասնավորապես՝ մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 47-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Պարտապանի գույքի կազմում է ներառվում պարտապանին պատկանող ցանկացած գույք, իրավունք կամ այլ ակտիվ, ներառյալ՝ մտավոր սեփականության օբյեկտ: Ի ապահովումը պարտապանի՝ սույն օրենքի 43-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված մորատորիում չտարածելու մասին դատարանին ծանուցած ապահովված իրավունքով պարտատիրոջ առջև ստանձնած պարտավորության համար ապահովված իրավունքի առարկան (այդ թվում՝ երրորդ անձին պատկանող) չի ընդգրկվում պարտապանի գույքի կազմում, բացառությամբ դրա իրացումից ստացված միջոցների, որոնք պարտապանի գույքի կազմում են ընդգրկվում սույն օրենքի 43-րդ հոդվածի 8-րդ մասով նախատեսված դեպքում»:

15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 47-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «պարտապանի գույքի կազմում է ներառվում պարտապանին պատկանող ցանկացած գույք, իրավունք կամ այլ ակտիվ, ներառյալ՝ մտավոր սեփականության օբյեկտ կամ այլ գույքային իրավունքներ, ինչպես նաև երրորդ անձին պատկանող ապահովված իրավունքի առարկաները: Ապահովված իրավունքի այն առարկան (այդ թվում՝ երրորդ անձին պատկանող), որի վերաբերյալ դատարանը սույն օրենքի 39.2-րդ հոդվածով սահմանված կարգով ընդունել է ապահովված պարտատիրոջ պահանջի չափը հաստատելու և ապահովված իրավունքի առարկայի իրացում թույլատրելու մասին որոշում, չի ընդգրկվում պարտապանի գույքի կազմում, բացառությամբ դրա իրացումից ստացված միջոցների, որոնք պարտապանի գույքի կազմում ընդգրկվում են սույն օրենքի 43-րդ հոդվածի 8-րդ մասով նախատեսված դեպքում»:

Հետևաբար, անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ թեպետ 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 47-րդ հոդվածի 1-ին մասում ընդլայնվել է պարտապանի գույքի կազմում ներառման ենթակա գույքի կազմի շրջանակը, այդ թվում՝ երրորդ անձին պատկանող ապահովված իրավունքի առարկաների ներառման ենթակա լինելու առումով, այդուհանդերձ, հարկ է նկատի ունենալ, որ ինչպես մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի, այնպես էլ՝ 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 47-րդ հոդվածի 1-ին մասի կարգավորումը վերաբերում է պատասխանողին պատկանող գույքին:

Այս մեկնաբանությունն առավել ամրապնդվում է «Սնանկության մասին»

օրենքի 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասով (ներկայումս գործող խմբագրությամբ) սահմանված այն լրացուցիչ պահանջով, որ հարուցված քաղաքացիական գործն իր ազդեցությունը պետք է ունենա սնանկության գործով պարտատերերի պահանջների բավարարման հնարավորության վրա:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարելի է արձանագրել, որ վերը նշված իրավակարգավորումների բովանդակային վերլուծությունից հետևում է, որ «գույք հանձնել» եզրույթը վերաբերում է պարտապանին սեփականության իրավունքով պատկանող, ինչպես նաև «Սնանկության մասին» օրենքի 47-րդ հոդվածի 1-ին մասի բովանդակության մեջ բացահայտված գույքին, այլ ոչ թե պարտապանի մոտ գտնվող ցանկացած գույքին:

Դիրքորոշումներ 2-րդ հարցադրման վերաբերյալ.

Անհրաժեշտ է վերլուծել Սնանկության դատարանի վարույթում տրվյալ դեպքում գտնվող սնանկության գործի վարման կամ առանձին դատավարական գործողությունների կատարման գործընթացում կիրառելի օրենքի վերաբերյալ իրավակարգավորումները, մասնավորապես՝ «Սնանկության մասին» օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին Ազգային ժողովի կողմից 12.12.2019թ. ընդունված թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի (ուժի մեջ է մտել 15.04.2020թ.) գործողության ժամանակի վերաբերյալ իրավակարգավորումները:

Այսպես.

«Սնանկության մասին» օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին Ազգային ժողովի կողմից 12.12.2019թ. ընդունված (ուժի մեջ է մտել 15.04.2020թ.) թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի՝ «Եզրափակիչ մաս և անցումային դրույթներ» սահմանող 72-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «սույն օրենքն ուժի մեջ է մտնում 2020 թվականի ապրիլի 15-ից և տարածվում է սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո հարուցված սնանկության գործերի վրա: Մինչև սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելը հարուցված սնանկության գործերը վարվում են մինչև սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելը գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի նորմերով»:

«Սնանկության մասին» օրենքի՝ սնանկության գործերի քննության կարգը սահմանող 1-ին հոդվածի համաձայն՝

«1. Սնանկության գործերի վարումն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով և սույն օրենքով սահմանված կարգով:

2. Եթե սույն օրենքով սահմանված են այլ կանոններ, քան Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով, ապա սնանկության գործի քննությունն իրականացվում է սույն օրենքով սահմանված կանոններով»:

«Հ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ Օրենսգրքի գործողության ոլորտը սահմանող 1-ին հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն՝

«սույն օրենսգրքով սահմանված կանոնները կիրառելի են Հայաստանի Հանրապետության սնանկության դատարանում (այսուհետ՝ սնանկության դատա-

րան) սնանկության գործի վարման և դրա շրջանակում առանձին քաղաքացիական գործերի քննության նկատմամբ, եթե այլ բան նախատեսված չէ «Սնանկության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով:

Քաղաքացիական դատավարությունն իրականացվում է գործի քննության կամ առանձին դատավարական գործողության կատարման ժամանակ գործող օրենքով:

Վերոգրյալ իրավակարգավորումները վերլուծելով «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» օրենքի 41-րդ հոդվածի իրավակարգավորման լույսի ներքո՝ կարելի է հստակորեն արձանագրել, որ Ազգային ժողովի կողմից 12.12.2019թ. ընդունված թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքով մեծածավալ փոփոխություններ և լրացումներ են կատարվել «Սնանկության մասին» օրենքում, և Օրենքի «Եզրափակիչ մաս և անցումային դրույթներ» սահմանող հոդվածով տրվել են այն անհրաժեշտ իրավական լուծումները, որոնք հնարավորություն են տալիս տարանջատել մինչև Օրենքի ընդունումը հարուցված և Օրենքի ընդունումից հետո հարուցված սնանկության վարույթների նկատմամբ հետագա կիրառելի իրավակարգավորումների շրջանակը: Այսինքն՝ հստակ ընդգծվել է այն սահմանագիծը, թե սնանկության գործերի որ խմբի նկատմամբ է գործում 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի կարգավորումները (այդ թվում՝ 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով), և սնանկության գործերի որ խմբի նկատմամբ է շարունակում գործել մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի կարգավորումները (այդ թվում՝ 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով):

Վերոգրյալ իրավական վերլուծության արդյունքում հստակ է այն, որ մինչև 2020 թվականի ապրիլի 15-ը հարուցված սնանկության գործերի վարման գործընթացում կիրառելի չէ 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի իրավակարգավորումները: Հետևաբար, առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանները քաղաքացիական գործերը 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասի հիմքով Սնանկության դատարան ըստ ենթակայության ուղարկելիս, ի թիվս այլ հանգամանքների, պետք է պարզեն Սնանկության դատարանում վարվող սնանկության գործը հարուցվել է մինչև 15.04.2020 թվականը (օրենքի ուժի մեջ մտնելը), թե հարուցվել է 15.04.2020 թվականից հետո: Սա է այն սահմանագիծը, որ առաջին ատյանի դատարանները պետք է նկատի ունենան կիրառելի իրավունքի նորմերն ընտրելու գործընթացում:

Միաժամանակ հարկ է նշել, որ ի թիվս 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի մյուս կարգավորումների, Օրենքի՝ «Եզրափակիչ մաս և անցումային դրույթներ» սահմանող 72-րդ հոդվածի 10-րդ մասը կիրառելիս պետք է այն դիտարկել համակարգային, այն է՝ նույն հոդվածի 1-ին մասի իրավակարգավորման լույսի ներքո և շրջանակներում:

Մինչև 15.04.2020 թվականը հարուցված սնանկության գործերի վարման գործընթացում 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքով սահմանված իրավակարգավորումները կիրառելը, այդ թվում՝ «Սնանկության մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասի կիրառման իմաստով, ուղղակի կհակասի Օրենքի՝ «Եզրափակիչ մաս և անցումային դրույթներ» սահմանող 72-րդ հոդվածի 1-ին մասի իրավակարգավորմանը:

Դիրքորոշումներ 3-րդ հարցադրման վերաբերյալ.

Անհրաժեշտ է վերլուծել և հստակորեն մատնանշել մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքով սահմանված այն պահանջների շրջանակը, որի վերաբերյալ քաղաքացիական գործում փաստերի առկայությունը կարող է միայն թույլ տալ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններին՝ վարույթ ընդունած քաղաքացիական գործերն ըստ ենթակայության Սնանկության դատարանի քննությանը հանձնելու մասին կատարել իրավաչափ եզրահանգում:

Այսպես.

Մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «սնանկության գործով պարտապանի գույքի կազմում ներառված գույքի և իրավունքների առնչությամբ ծագած բոլոր քաղաքացիաիրավական վեճերը, որտեղ պարտապանը հանդես է գալիս որպես պատասխանող կամ պատասխանողի կողմում հանդես եկող երրորդ անձ, քննվում են նույն սնանկության գործի շրջանակում»:

Առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններն իրենց վարույթում գտնվող քաղաքացիական գործերը մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված իրավակարգավորման հիման վրա կարող են ըստ ենթակայության ուղարկել Սնանկության դատարանի հետևյալ հանգամանքների հաշվառմամբ և պարզմամբ.

1) «Դիրքորոշումներ 1-ին հարցադրման վերաբերյալ» հատվածում վերլուծված հարցերը գործի քննությամբ բացառելով,

2) քաղաքացիական գործով վեճը պետք է ծագած լինի սնանկության գործով պարտապանի գույքի կազմում ներառված գույքի և իրավունքների առնչությամբ,

3) սնանկության գործով պարտապանը պետք է հանդիսանա առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանում քննվող քաղաքացիաիրավական վեճով պատասխանող կամ պատասխանողի կողմում հանդես եկող երրորդ անձ:

«Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» օրենքի 41-րդ հոդվածի իրավակարգավորումների լույսի ներքո մեկնաբանելով մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասը՝ կարելի է փաստել, որ միայն վերը նշված երեք պայմանների միաժամանակյա առկայությամբ գործը Սնանկության դատարանի քննությանը հանձնված լինելու դեպքում է հնարավոր արձա-

նագրել, որ գործն ըստ ենթակայության ուղարկած առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը չի հանդիսանում այն պատշաճ դատարանը, որը տվյալ գործով պետք է իրականացնի հետագա քննություն:

Դիրքորոշումներ 4-րդ հարցադրման վերաբերյալ.

Անհրաժեշտ է վերլուծել և հստակորեն մատնանշել 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքով սահմանված այն պահանջների շրջանակը, որի վերաբերյալ քաղաքացիական գործում փաստերի առկայությունը կարող է միայն թույլ փալ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններին՝ վարույթ ընդունած քաղաքացիական գործերն ըստ ենթակայության Սնանկության դատարանի քննությանը հանձնելու մասին կարարել իրավաչափ եզրահանգում:

Այսպես.

Մինչև 15.04.2020 թվականը (մինչև թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը) գործող խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իրավակարգավորումը սահմանելիս Օրենսդիրը նպատակ է հետապնդել ապահովել սնանկության գործընթացի արդյունավետությունը, այդ թվում՝ ապահովել սնանկության գործի վարման ամբողջականությունը, գործով բացահայտել հնարավոր բոլոր պարտատերերին և նրանց պահանջները, սնանկության վարույթով անցնող ցանկացած գույքի վերաբերյալ հարցի քննարկում կազմակերպել միայն սնանկության վարույթում, ինչը կապահովի սնանկության վարույթի արդյունավետությունը և սնանկության վարույթի մասնակիցների իրավունքների ամբողջական իրացումը, քաղաքացիական և սնանկության գործերի ողջամիտ ժամկետում քննությունը, բացառելով հանդերձ նույն գույքի կամ իրավունքի վերաբերյալ տարբեր դատարաններում քննվող գործերի, ինչպես նաև դատական ակտերի առկայությունը և այլն:

Օրենսդրի այս կամքն իր ցայտուն արտահայտումն է ստացել տեղի ունեցած օրենսդրական փոփոխություններում, որպիսի իրավիճակում ուշադրության է արժանի «Սնանկության մասին» օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին Ազգային ժողովի կողմից ընդունված 12.12.2019թ. թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքը (ուժի մեջ է մտել 15.04.2020թ.):

Այսպես. 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի նոր խմբագրությամբ 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ սնանկ ճանաչված պարտապանի գույքի կազմում ներառված գույքի և իրավունքների, երրորդ անձին պատկանող ապահովված իրավունքի առարկայի, պարտապանի և պարտատիրոջ մասնակցությամբ կնքված, ներառյալ՝ պարտավորությունների կատարման ապահովման միջոցների պայմանագրերի առնչությամբ ծագած և պարտատերերի պահանջների բավարարման հնարավորության վրա ազդող վեճերով քաղաքացիական գործերը, բացառությամբ կառավարչի կողմից ներկայացվող հայցերով հարուցվող քաղաքացիական գործերի, քննում է սնանկության գործը վարող դատավորը նույն սնանկության գործի շրջանակում՝ որպես առանձին քաղաքացիական գործեր (այսուհետ՝ առանձին

քաղաքացիական գործեր):

Նշված նոր իրավակարգավորման բովանդակության բացահայտման արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ Օրենսդրի սահմանած նոր իրավակարգավորումն ենթադրում է քաղաքացիական գործերի առավել լայն շրջանակի քննությունն սնանկության վարույթի շրջանակում, մասնավորապես՝ այն քաղաքացիական գործերը, որոնք կապված են սնանկ ճանաչված պարտապանի գույքի կազմում ներառված գույքի և իրավունքների, երրորդ անձին պատկանող ապահովված իրավունքի առարկայի, պարտապանի և պարտատիրոջ մասնակցությամբ կնքված, ներառյալ՝ պարտավորությունների կատարման ապահովման միջոցների պայմանագրերի առնչությամբ ծագած և պարտատերերի պահանջների բավարարման հնարավորության վրա ազդող վեճերի հետ (բացառությամբ սնանկության գործերով կառավարիչների կողմից ներկայացվող հայցերով հարուցվող քաղաքացիական գործերի):

Այդուհանդերձ, ուշադրության է արժանի այն հանգամանքը, որ Օրենսդիրը սահմանել է նաև 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իրավակարգավորման շրջանակներում Սնանկության դատարանի կողմից քննության ենթակա (այդ թվում՝ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններից ըստ ենթակայության ստացված) գործերի շրջանակը որոշելու համար անհրաժեշտ իրավակարգավորումները, որոնց վերաբերյալ իրավական վերլուծությունները մանրամասնորեն շարադրված են «Դիրքորոշումներ 2-րդ հարցադրման վերաբերյալ» հատվածում: Այսինքն՝ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում հարուցված քաղաքացիական գործերի փաստական հանգամանքների՝ 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասի իրավակարգավորմանը համապատասխանելն ինքնին բավարար չէ քաղաքացիական գործն ըստ ենթակայության Սնանկության դատարանի քննությանը հանձնելու մասին եզրահանգում կատարելու համար:

Առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններն իրենց վարույթում գտնվող քաղաքացիական գործերը 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված իրավակարգավորման հիման վրա կարող են ըստ ենթակայության ուղարկել Սնանկության դատարան հետևյալ հանգամանքների հաշվառմամբ և պարզմամբ.

1) «Դիրքորոշումներ 1-ին հարցադրման վերաբերյալ» հատվածում վերլուծված հարցերը գործի քննությամբ բացառելով, իսկ «Դիրքորոշումներ 2-րդ հարցադրման վերաբերյալ» հատվածում վերլուծված հարցերը գործի քննությամբ պարզելով,

2) քաղաքացիական գործով վեճը պետք է ծագած լինի սնանկ ճանաչված պարտապանի գույքի կազմում ներառված գույքի և իրավունքների, երրորդ անձին պատկանող ապահովված իրավունքի առարկայի, պարտապանի և պարտատիրոջ մասնակցությամբ կնքված, ներառյալ՝ պարտավորությունների կատարման

ապահովման միջոցների պայմանագրերի առնչությամբ, բացառությամբ կառավարչի կողմից ներկայացվող հայցերով հարուցվող քաղաքացիական գործերի,

3) քաղաքացիական գործով ծագած վեճը պետք է ազդեցություն ունենա Սնանկության դատարանում հարուցված և վարվող սնանկության գործով պարտատերերի պահանջների բավարարման հնարավորության վրա:

«Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» օրենքի 41-րդ հոդվածի իրավակարգավորումների լույսի ներքո մեկնաբանելով 15.04.2020թ. ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի խմբագրությամբ «Սնանկության մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասը՝ անհրաժեշտ է փաստել, որ միայն վերը նշված չորս պայմանների միաժամանակյա առկայությամբ գործը Սնանկության դատարանի քննությանը հանձնված լինելու դեպքում է հնարավոր արձանագրել, որ գործն ըստ ենթակայության ուղարկած առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը չի հանդիսանում այն պատշաճ դատարանը, որը տվյալ գործով պետք է իրականացնի հետագա քննություն:

Դիրքորոշումներ 5-րդ և 6-րդ հարցադրումների վերաբերյալ.

Դատարանի կողմից սույն գործով նախնական դատական նիստի նշանակումը և այդ նիստում լուծման ենթակա հարցերի շրջանակը պարզելն արդյոք ազդեցություն կարող էր ունենալ գործն ըստ ենթակայության Սնանկության դատարանի քննությանը չհանձնելու մասին եզրահանգում կատարելու հարցում:

Գործի ենթակայության շուրջ վիճող դատարաններից որն է իրավասու քննել սույն քաղաքացիական գործը:

Այսպես.

Օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «դատարանը գործը հանձնում է սնանկության դատարանի քննությանը, եթե գործը քննելիս պարզվել է, որ այն ենթակա է քննության սնանկության դատարանում»:

Օրենսգրքի 167-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Առաջին ատյանի դատարանը նախնական դատական նիստի ընթացքում՝

1) պարզում է հայցի առարկան, հայցի փաստական և իրավական հիմքերը,
(...)

4) պարզում է վիճելի իրավահարաբերության բնույթը, այդ թվում՝ կիրառելի իրավական նորմերը՝ չսահմանափակվելով գործին մասնակցող անձանց մատնանշած իրավական նորմերով,

5) լուծում է ընդդատության կանոնների խախտմամբ վարույթ ընդունված գործն այլ դատարանի քննությանը հանձնելու հարցը,

6) պարզում է՝ հայցվորը պնդում է արդյոք իր պահանջները, պատասխանողն արդյոք ամբողջությամբ կամ մասնակի ընդունում է հայցվորի պահանջները, և գործին մասնակցող անձինք չեն ցանկանում արդյոք կնքել հաշտության համաձայնություն կամ վեճը լուծել հաշտարարության միջոցով՝ պարզաբանելով հաշտարարության էությունը,

7) գործին մասնակցող անձանց հետ քննարկում է գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերի, այդ թվում՝ ապացուցման կարիք չունեցող փաս-

տերի և ապացուցման ենթակա փաստերի շրջանակը,
(...)

13) քննում է գործի արդյունավետ քննությանն ուղղված՝ գործին մասնակցող անձանց այլ միջնորդությունները, ինչպես նաև իրականացնում է սույն օրենսգրքով նախատեսված՝ գործի արդյունավետ քննությանն ուղղված այլ գործողություններ»:

Օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված իրավակարգավորման բովանդակության ուսումնասիրությունից հետևում է, որ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը գործը քննելիս պետք է պարզաձև լինի այն հանգամանքը, որ այն ենթակա է քննության Սնանկության դատարանում:

Գործի քննության արդյունավետ կազմակերպման քաղաքացիադատավարական կարևոր ինստիտուտներից մեկը գործի դատաքննության նախապատրաստման փուլն է:

Թեպետ Օրենսգրքի 167-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի բովանդակության ուսումնասիրությունից հետևում է, որ, ի թիվս այլ հարցերի, դատարանը լուծում է **ընդդադրության** կանոնների խախտմամբ վարույթ ընդունված գործն այլ դատարանի քննությանը հանձնելու հարցը, այդուհանդերձ, գտնում են, որ նույն հոդվածի 1-ին մասի 13-րդ կետը, այն է՝ դատարանը քննում է գործի արդյունավետ քննությանն ուղղված՝ գործին մասնակցող անձանց այլ միջնորդությունները, ինչպես նաև իրականացնում է սույն օրենսգրքով նախատեսված՝ գործի արդյունավետ քննությանն ուղղված այլ գործողություններ, թույլ է տալիս նախնական դատական նիստում լուծել նաև **ենթակայության** (առարկայական ընդդատություն) կանոնների խախտմամբ վարույթ ընդունված գործն այլ դատարանի քննությանը հանձնելու հարցը:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ գտնում են, որ սույն գործով Դատարանի կողմից նախնական դատական նիստի կազմակերպումը և 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ Հարցադրումներով բարձրացված հարցերին իրավական գնահատականներ տալն ուղղված կլինե՞ր գործի արդյունավետ և ամբողջական քննության իրականացմանը:

Վերոգրյալ իրավական վերլուծությունների լույսի ներքո անդրադառնալով սույն գործի փաստերին՝ հարկ է նշել հետևյալը.

Սույն քաղաքացիական գործի նյութերի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ «Յուրում» ՍՊԸ-ի ներկայացուցիչ Մերի Պարեմուզյանի կողմից ներկայացված հայցադիմումը Դատարանի 24.03.2020թ. որոշմամբ ընդունվել է վարույթ, իսկ հայցի ապահովման միջոց կիրառելու մասին միջնորդությունը բավարարվել է:

Այնուհետև, www.datalex.am դատական տեղեկատվական համակարգի ուսումնասիրությունից Դատարանին պարզ է դարձել, որ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի թիվ ԵԿԴ/0600/04/16 գործով 11.01.2017թ. կայացված վճռով «Ալեքս Ա.Մ.Գ» ՍՊԸ-ն ճանաչվել է սնանկ և Դատարանը 13.05.2020թ. որոշում է կայացրել գործն ըստ ենթակայության Սնանկության դատարան ուղարկելու մասին:

Քաղաքացիական գործը Սնանկության դատարանի քննությանն ենթակա լի-

նելու Դատարանի պատճառաբանություններից մեկն այն է, որ Ազգային ժողովի կողմից 12.12.2019թ. ընդունված թիվ ՀՕ-294-Ն օրենքի 72-րդ հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության առաջին աստիճանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում հարուցված՝ սույն օրենքի 3-րդ հոդվածին համապատասխանող գործերը սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ մեկամսյա ժամկետում, փոխանցվում են դատարան»:

Գործում առկա նյութերի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ թիվ ԵԿԴ/0600/04/16 սնանկության գործով «Ալեքս Ա.Մ.Գ» ՍՊԸ-ն սնանկ է ճանաչվել Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի դեռևս **11.01.2017թ.** վճռով (*հիմք՝ Դատարանի 13.05.2020թ. որոշում*):

Հիմք ընդունելով «Դիրքորոշումներ 2-րդ հարցադրման վերաբերյալ» հատվածում կատարված իրավական վերլուծությունները՝ գտնում են, որ Դատարանի այս պատճառաբանությամբ քաղաքացիական գործն ըստ ենթակայության Սնանկության դատարան ուղարկելն իրավաչափ չէ:

Քաղաքացիական գործը Սնանկության դատարանի քննությանն ենթակա լինելու Դատարանի մյուս պատճառաբանությունն այն է, որ հայցվորը խնդրել է պատասխանող «Ալեքս Ա.Մ.Գ» ՍՊԸ-ից, որը սնանկ է ճանաչված, բռնագանձել 70.972 ՀՀ դրամ և պատասխանողին պարտավորեցնել հայցվորին վերադարձնել սարքերը:

Պատասխանողին ուղղված գումարի բռնագանձման պահանջի մասով հարկ է նշել, որ գործի նյութերում բացակայում է սույն որոշման «Դիրքորոշումներ 1-ին հարցադրման վերաբերյալ» հատվածում կատարված իրավական վերլուծության շրջանակներում կատարված քննության վերաբերյալ որևէ փաստական տվյալ: Հետևաբար, այս իմաստով ևս քաղաքացիական գործն ըստ ենթակայության Սնանկության դատարան ուղարկելն իրավաչափ չէ:

Պատասխանողին ուղղված գույք հանձնելու պահանջի մասով հարկ է նշել, որ գործի նյութերում բացակայում է սույն որոշման «Դիրքորոշումներ 1-ին հարցադրման վերաբերյալ» հատվածում կատարված իրավական վերլուծության շրջանակներում կատարված քննության վերաբերյալ որևէ փաստական տվյալ: Դեռ ավելին՝ գործի նյութերում առկա՝ «Յուլքոմ» ՍՊԸ-ի կոմերցիոն տնօրեն Ա. Բարսեղյանի և «Ալեքս Ա.Մ.Գ» ՍՊԸ-ի տնօրեն Վարդուհի Մկրտչյանի միջև 11.12.2013թ. կնքված էլեկտրոնային հաղորդակցության ծառայությունների մատուցման թիվ 030/11/12/2013 պայմանագրի պատճենի (կնքված «Յուլքոմ» ՍՊԸ-ի կնիքով) 2-րդ՝ «Ծառայությունների մատուցման հիմնական պայմանները» բաժնի 2.4. կետի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ Օպերատորի կողմից տրամադրվող Սարքը, մալուխը (...), համարվում են Օպերատորի սեփականությունը:

Հետևաբար, այս իմաստով ևս քաղաքացիական գործն ըստ ենթակայության Սնանկության դատարան ուղարկելն իրավաչափ չէ:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ գտնում են, որ սույն քաղաքացիական գործով Դատարանի կողմից գործի քննությամբ չի պարզվել այն անհրաժեշտ և բավարար փաստական հանգամանքների առկայությունը, որը թույլ կտար կատարել՝ քա-

ղաքացիական գործն ըստ ենթակայության Սնանկության դատարան ուղարկելու մասին իրավաչափ եզրահանգում:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալ իրավական և փաստական վերլուծությունները, և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 26-րդ հոդվածի 2-րդ մասով՝

ՈՐՈՇԵՑ

1. Թիվ ԵԴ/9928/02/20 քաղաքացիական գործն ենթակա է Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանին:

2. Սույն որոշումը և թիվ ԵԴ/9928/02/20 քաղաքացիական գործի նյութերն ուղարկել Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան:

3. Որոշման օրինակն ուղարկել Սնանկության դատարան:

ԵՐՎԱՆԴ ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

01.06.2020թ.
ք. Երևան

գործ թիվ ԵԴ/0354/11/20

ՈՐՈՇՈՒՄ

Թիվ ԵԴ/0354/11/20 գործով
ընդդատության վեճը լուծելու մասին

1. Գործի դատավարական նախապայմանությունը և ընդդատության հարցի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքները.

2019 թվականի հուլիսի 26-ին նյութեր նախապատրաստելու և հետագա ընթացքը լուծելու նպատակով՝ Կոտայքի մարզի դատախազությունից ՀՀ ոստիկանության Կոտայքի մարզային վարչության Կոտայքի բաժին է ուղարկվել ՀՀ քաղաքաշինության, տեխնիկական և հրդեհային անվտանգության տեսչական մարմնի ղեկավարի գրությունը՝ հողերի օգտագործման և պահպանման թիվ 12 ակտով և թիվ 06-13-12 որոշմամբ «Մուլտի գրուպ Կոնցեռն» ՍՊ ընկերության կողմից իրականացվող բազմաբնակարան շենքի շինարարության ընթացքում թույլ տրված խախտումների դեպքի մասին:

ՀՀ ոստիկանության Կոտայքի մարզային վարչության Կոտայքի բաժնի ավագ տեսուչ Ա.Շահնազարյանի՝ 2019 թվականի օգոստոսի 5-ին որոշմամբ դեպքի առթիվ նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժվել է՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի հիմքով:

2019 թվականի հոկտեմբերի 30-ին ՀՀ գլխավոր դատախազը որոշում է կայացրել ՀՀ ոստիկանության Կոտայքի մարզային վարչության Կոտայքի բաժնի ավագ տեսուչ Ա.Շահնազարյանի որոշմամբ դեպքի առթիվ նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին՝ նույն թվականի օգոստոսի 5-ի վերոգրյալ որոշումը վերացնելու և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 315²-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներով թիվ 61207719 քրեական գործը հարուցելու մասին:

Վերը նշված քրեական գործով նախաքննություն կատարելու նպատակով քրեական գործն ուղարկվել է ՀՀ քննչական կոմիտեի Կոտայքի մարզային քննչական վարչություն:

Նախաքննության մարմնի՝ 2020 թվականի մարտի 2-ի որոշմամբ Վահագն Ժիրայրի Գևորգյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 315²-րդ հոդվածով:

2020 թվականի ապրիլի 2-ին Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան է մուտքագրվել մեղադրյալ Վ. Գևորգյանի պաշտ-

պաններ Վ. Բաղայանի և Մ. Հակոբյանի բողոքը, որով վերջիններս խնդրել են որոշում կայացնել իրենց պաշտպանյալի իրավունքների խախտումները վերացնելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականությունը սահմանելու մասին:

2020 թվականի հոկտեմբերի 15-ին բողոքի վերաբերյալ թիվ ԵԴ/0354/11/20 գործը մակագրվել է դատավոր Վ. Գրիգորյանին:

Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը (դատավոր՝ Վ. Գրիգորյան), ուսումնասիրելով բողոքը, դրան կից ներկայացված նյութերը և առաջնորդվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ, 44-րդ, 49-րդ, 290-րդ հոդվածների կանոններով, ինչպես նաև վկայակոչելով Եվրոպայի Խորհրդի Նախարարների Կոմիտեի «Դատավորների անկախության, արդյունավետության և պատասխանատվության մասին» թիվ 12 հանձնարարականի համապատասխան դրույթները, 06.04.2020 թվականին որոշում է կայացրել թիվ ԵԴ/0354/11/20 գործն ըստ ընդդատության Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան ուղարկելու վերաբերյալ:

Որոշման մեջ մասնավորապես նշվել է.

«(...) [Դ]ատարանը գտնում է, որ սույն դեպքում թեպետ վիճարկվում է ՀՀ գլխավոր դատախազի որոշումը, սակայն վերջինս գործել է ոչ թե որպես վարույթ իրականացնող պաշտոնատար անձ, այլ որպես Կոտայքի մարզում գտնվող վարույթ իրականացնող մարմնի վերադաս, իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ բողոքը կարող է ներկայացվել վարույթն իրականացնող մարմնի գտնվելու վայրի դատարան:

Այլ կերպ. դատարանը գտնում է, որ դատախազական հսկողություն իրականացնելու շրջանակներում ի պաշտոնե գործող դատախազի գործունեություն իրականացնելու վայրը ինքնին չի կարող պայմանավորել մինչդատական վարույթի շրջանակներում ներկայացվող բողոքի քննության տարածքային ընդդատությունը:

Հաշվի առնելով այն, որ թիվ 61207719 քրեական գործով նախաքննությունը իրականացվում է ՀՀ ՔԿ Կոտայքի մարզային վարչությունում, բողոքաբերի կողմից ըստ վիճարկվող որոշումը կայացվել է նշված վարույթի շրջանակներում, հետևաբար դատարանը գտնում է, որ նշված բողոքն ըստ ընդդատության պետք է ուղարկել Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան: (...):»:

Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը (դատավոր՝ Գ. Շահբազյան), ուսումնասիրելով բողոքի նյութերը, հղում կատարելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 24-րդ, 41-րդ, 44-րդ, 49-րդ, 290-րդ, 292-րդ և 298-րդ հոդվածներին, ինչպես նաև մեջբերելով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ Սամվել Ղազարյանի գործով 2018 թվականի մարտի 20-ի թիվ ԵԿԴ/0018/11/17 որոշման իրավական դիրքորոշումները, 22.04.2020 թվականին որոշում է կայացրել թիվ ԵԴ/0354/11/20 գործն ըստ ընդդատության Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան ուղարկելու վերաբերյալ:

Որոշմամբ, ի թիվս այլնի, նշվել է հետևյալը.

«(...) Դատարանն արձանագրում է, որ ըստ բողոքաբերների՝ քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշումը վերացնելու և քրեական գործ հարուցելու մասին ՀՀ գլխավոր դատախազ Ա. Դավթյանի՝ 2019 թվականի որոշմամբ տեղի է ունեցել Վ.Գևորգյանի իրավունքների խախտում, քանի որ բացակայել է քրեական գործ հարուցելու առիթը: Բացի այդ, բողոքաբերները նշել են, որ ՀՀ գլխավոր դատախազի որոշման մեջ տրված ձևակերպումներից հետևում է, որ քրեական գործը հարուցվել է, ոչ թե փաստի առթիվ այլ՝ անձի (Վ. Գևորգյանի) նկատմամբ, որի հետևանքով խախտվել են օրինականության սկզբունքը և անձի պաշտպանության իրավունքը:

Նկատի ունենալով, որ Վ. Գևորգյանի իրավունքներին ու օրինական շահերին անմիջականորեն միջամտող որոշումը կայացվել է ՀՀ գլխավոր դատախազի կողմից և պաշտպանության կողմը վիճարկում է ՀՀ գլխավոր դատախազի այդ որոշմամբ Վ. Գևորգյանի իրավունքների ենթադրյալ խախտման հարցը, հետևաբար՝ որպես վարույթն իրականացնող մարմնի գտնվելու վայր պետք է դիտարկել Երևան քաղաքի դատական տարածքը, քանի որ ՀՀ գլխավոր դատախազի աշխատանքային վայրը գտնվում է Երևան քաղաքում (...):»:

Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը (դատավոր՝ Վ. Գրիգորյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 13.05.2020 թվականին որոշում է կայացրել ընդդատության վերաբերյալ ծագած վեճը լուծելու նպատակով գործը ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահին ուղարկելու մասին:

Դատարանը, վկայակոչելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 24-րդ, 44-րդ, 51-րդ հոդվածները և վերլուծելով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ Գևորգ Հարությունյանի գործով 2011 թվականի հուլիսի 13-ի թիվ ԵԿԴ/0211/01/10, Սամվել Ղազարյանի գործով 2018 թվականի մարտի 20-ի թիվ ԵԿԴ/0018/11/17 որոշումներով արտահայտված իրավական դիրքորոշումները, որոշման մեջ մասնավորապես նշել է.

«(...) Սույն դեպքում քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը կայացրել է ՀՀ ոստիկանության Կոտայքի մարզային վարչության Կոտայքի բաժնի հետաքննության բաժանմունքի տեսուչը, ենթադրյալ խախտումների վերաբերյալ գրությունը նշված բաժին ուղարկվել է Կոտայքի մարզի դատախազությունից:

Այսինքն՝ դիմողի իրավունքներին և օրինական շահերին առնչվող գործողությունները սկսվել և որոշում է կայացվել Կոտայքի մարզում, իսկ ՀՀ գլխավոր դատախազը ոչ թե հանցագործության մասին քննարկման արդյունքում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 181-րդ հոդվածով սահմանված որոշումներից մեկը կայացրել, այլ ստուգել է ՀՀ քաղաքաշինության, տեխնիկական և հրդեհային անվտանգության տեսչական մարմնի ղեկավարի գրությամբ հայտնված դեպքի առթիվ նախապատրաստված նյութերով քրեական գործը հարուցելը մերժելու մասին ՀՀ ոստիկանության Կոտայքի մարզային վարչության Կոտայքի բաժնի հետաքննության բաժանմունքի ավագ տեսուչ Ա.Շահնազարյանի՝ 2019 թվականի օգոստոսի 5-ի որոշման օրինականությունը և ղեկավարվելով ՀՀ

քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ հոդվածով, 53-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով՝ դատախազական վերահսկողության շրջանակներում՝ 2019 թվականի հոկտեմբերի 30-ին կայացրել է որոշում:

Այսինքն՝ սույն դեպքում վիճարկվող որոշումը կայացվել է ոչ թե ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով սահմանված՝ իր նախաձեռնությամբ քրեական գործ հարուցելու դատախազի իրավասությունից ելնելով, այլ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը վերացնելու լիազորությունից ելնելով:

Հարկ է նկատել, որ ՀՀ գլխավոր դատախազը ՀՀ-ում գործող բոլոր հետաքննությունների և նախաքննությունների նկատմամբ իրականացնում է դատավարական ղեկավարում, որոնց շրջանակներում կարող է կայացնել որոշումներ, տալ հանձնարարություններ, ինչի արդյունքում էլ կարող են շոշափվել որոշ անձանց իրավունքներ և այդ վարույթների շրջանակներում դատավարական ղեկավարում իրականացնելիս նրա կողմից կայացվող որոշումների կամ տրված հանձնարարությունների վերաբերյալ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում ներկայացված բողոքներն ինքնին չեն կարող դիտարկվել որպես Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարանի ընդդատյա գործեր՝ զուտ այն մեկնաբանմամբ, որ ՀՀ գլխավոր դատախազի աշխատանքային վայրը գտնվում է Երևան քաղաքում:

Հետևաբար հաշվի առնելով այն, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը կայացրել է ՀՀ ոստիկանության Կոտայքի մարզային վարչության Կոտայքի բաժնի հետաքննության բաժանմունքի տեսուչը, ենթադրյալ խախտումների վերաբերյալ գրությունը նշված բաժին ուղարկվել է Կոտայքի մարզի դատախազությունից, թիվ 61207719 քրեական գործով նախաքննությունը իրականացվում է ՀՀ ՔԿ Կոտայքի մարզային վարչությունում, բողոքաբերի կողմից վիճարկվող որոշումը կայացվել է նշված վարույթի շրջանակներում՝ դատավարական ղեկավարում իրականացնելու լիազորությունից ելնելով, հետևաբար դատարանը գտնում է, որ նշված բողոքն ընդդատյա չէ Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարանին:(...):»:

Դատարանը, ամփոփելով վերոշարադրյալը, գտել է, որ սույն գործով երկու ընդհանուր իրավասության դատարանների միջև առկա է ընդդատության մասին վեճ, որի լուծումը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի ուժով վերապահված է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահին:

Թիվ ԵԴ/0354/11/20 գործի նյութերը վճռաբեկ դատարանում ստացվել է 2020 թվականի մայիսի 18-ին:

2. Կիրառելի իրավական նորմերը, պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության

մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք (...) նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք) 24-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ ոչ ոքի չի կարելի գրկել իր գործն այն դատարանում և այն դատավորի կողմից քննելու իրավունքից, որոնց ընդդատությանն այն վերապահված է օրենքով:

Օրենսգրքի 44-րդ հոդվածի համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարանները քննում են բոլոր քրեական գործերը (...):

Օրենսգրքի 47-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարանին ընդդատյա են այն հանցագործությունների վերաբերյալ գործերը, որոնք կատարվել են համապատասխան առաջին ատյանի դատարանի դատական տարածքում:

Տևող հանցագործությունը համարվում է կատարված այն տարածքում, որտեղ այն ավարտվել է: Շարունակվող հանցագործությունը համարվում է կատարված այն տարածքում, որտեղ կատարվել է քրեական օրենսգրքով չթույլատրված վերջին արարքը:

Օրենսգրքի 49-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանը, պարզելով, որ ստացված գործն ընդդատյա չէ իրեն, այն ուղարկում է ըստ ընդդատության:

Օրենսգրքի 292-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ քրեական գործն իր վարույթ ընդունած դատավորը հետազոտում է գործի նյութերը և քրեական գործը վարույթ ընդունելու պահից 15 օրվա ընթացքում կայացնում հետևյալ որոշումներից մեկը՝ (...) գործն ըստ ընդդատության ուղարկելու մասին (...):

Օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարանների միջև ընդդատության մասին վեճերը լուծում է Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի նախագահը:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան» հասկացությունը մեկնաբանելիս նշել է, որ. «Այն երկրներում, որտեղ օրենքը կոդիֆիկացված է, դատական համակարգի կազմակերպումը չի կարող թողնվել դատական մարմինների հայեցողությանը, սակայն դա չի նշանակում, որ դատարաններն օժտված չեն համապատասխան ազգային օրենսդրությունը մեկնաբանելու որոշակի ազատությամբ:» (*Տես Եվրոպական դատարանի Gorgiladze v. Georgia գործով 2009 թվականի հոկտեմբերի 20-ի վճիռը, գանձապ թիվ 4313/03, 69-րդ կետ*):

Միևնույն ժամանակ, դատական մատչելիության իրավունքի համատեքստում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նշել է, որ. «Ներպետական դատական ատյանները դատավարական կանոնները կիրառելիս պետք է ձեռնպահ մնան դրանց չափազանցված ձևականացումից, որն իր ազդեցությունը կունենա դատավարության արդարացիության վրա» (*Տես Եվրոպական դատարանի Walchli v France գործով 2007 թվականի հուլիսի 26-ի վճիռը, գանձապ թիվ*

35787/03, 29-րդ կետը):

Անդրադառնալով արդար դատաքննության բաղադրատարրը համարվող՝ «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարանի» չափանիշներին՝ Եվրոպական դատարանը՝

-սահմանել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ տրիբունալը ցանկացած դեպքում պետք է լինի «օրենքի հիման վրա ստեղծված»: Տվյալ արտահայտությունն արտացոլում է օրենքի գերակայության սկզբունքը, որը ներհատուկ է Կոնվենցիայով և դրա Արձանագրություններով սահմանված պաշտպանության համակարգին (Jorgic-ն ընդդեմ Գերմանիայի, § 64, Richert-ն ընդդեմ Լեհաստանի, § 41): Անկասկած, օրենքի հիման վրա չստեղծված մարմինը զուրկ կլիներ ժողովրդավարական հասարակությունում անհատական բողոքներ քննելու համար պահանջվող լեգիտիմությունից (Lavents-ն ընդդեմ Լատվիայի, § 114, Gorgi ladze-ն ընդդեմ Վրաստանի, § 67, Kontalexis-ն ընդդեմ Հունաստանի, § 38):

-ամրագրել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով «օրենք» հասկացությունը ներառում է, մասնավորապես, դատական մարմինների ստեղծումը և դրանց իրավասությունը կարգավորող օրենսդրությունը (Lavents-ն ընդդեմ Լատվիայի, § 114, Richert-ն ընդդեմ Լեհաստանի, § 41, Jorgic-ն ընդդեմ Գերմանիայի, § 64), ինչպես նաև ներպետական օրենսդրության ցանկացած այլ դրույթ, որի խախտման դեպքում մեկ կամ մի քանի դատավորների մասնակցությունը գործի քննությանը կհակասեր օրենքին (Pandjigidze-ն և այլք ընդդեմ Վրաստանի, § 104, Gorgiladze-ն ընդդեմ Վրաստանի, § 68): «Օրենքի հիման վրա ստեղծված» արտահայտությունը ներառում է ոչ միայն տրիբունալի գոյության իրավական հիմքը, այլև տրիբունալի կողմից դրա գործունեությունը կարգավորող նորմերը պահպանելը (նույն տեղում) և տրիբունալի կազմը յուրաքանչյուր գործով (Posokhov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, § 39, Fatullayev-ն ընդդեմ Ադրբեյջանի, § 144, Kontalexis-ն ընդդեմ Հունաստանի, § 42):

-արձանագրել է, որ համապատասխանաբար, եթե ներպետական օրենսդրական դրույթներին համապատասխան՝ ամբաստանյալի գործն ընդդատյա չէ տվյալ տրիբունալին, ապա 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով այդպիսի տրիբունալը չի համարվում «օրենքի հիման վրա ստեղծված» (Richert-ն ընդդեմ Լեհաստանի, § 41, Jorgic-ն ընդդեմ Գերմանիայի, § 64): *(Տես Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի վերաբերյալ ուղեցույց, Արդար դատաքննության իրավունք (քրեաիրավական հայեցակետ), կետեր 46-48):*

Սահմանադրական դատարանը դատական մատչելիության իրավունքի կապակցությամբ նշել է, որ. «Ընթացակարգային որևէ առանձնահատկություն չի կարող մեկնաբանվել որպես Սահմանադրությամբ երաշխավորված դատարանի մատչելիության իրավունքի սահմանափակման հիմնավորում:» *(Տես ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2016 թվականի մարտի 10-ի թիվ ՍԴՈ-1257 որոշումը, 7-րդ կետը):*

2011 թվականի հուլիսի 13-ի թիվ ԵԿԴ/0211/01/10 որոշմամբ անդրադառնալով քրեական գործերի պատշաճ ընդդատության հարցերին՝ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ. «(...) Գործերի պատշաճ

ընդդատությունը, որպես արդար դատաքննության անհրաժեշտ բաղկացուցիչ, հիմնարար իրավական արժեք է: Դրա հիմնարար բնույթը բխում է արդար դատաքննության ինստիտուցիոնալ տարրից՝ անկախ, անկողմնակալ, իրավասու և օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան ապահովելու պետության պոզիտիվ պարտականությունից: Իսկ այդ պարտականությունն իր հերթին, ըստ էության, ամրագրված է Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում բարձրագույն իրավաբանական ուժ ունեցող այնպիսի նորմատիվ ակտերում, ինչպիսիք են ՀՀ Սահմանադրությունը (19-րդ հոդված), Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը (14-րդ հոդված) և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիան (6-րդ հոդված):

Ավելին, Եվրոպայի Խորհրդի Նախարարների Կոմիտեի «Դատավորների անկախության, արդյունավետության և պատասխանատվության մասին» թիվ (2010) 12 Հանձնարարականում (հաստատվել է 2010թ. նոյեմբերի 17-ին) ևս ընդգծվում է, որ դատարանում գործերի բաշխումը պետք է կատարվի օբյեկտիվ, նախապես սահմանված չափանիշի հիման վրա՝ երաշխավորելու համար անկախ և անկողմնակալ դատավոր ունենալու իրավունքը: Այդ գործընթացի նկատմամբ կողմերը կամ գործով շահագրգռված այլ անձինք ներգործություն ունենալ չեն կարող (տե՛ս նշված Հանձնարարականի 24-րդ կետը):

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, կենսագործելով պատշաճ ընդդատության հիմնարար իրավական արժեքը, սահմանում է, որ «Ոչ ոք չի կարող զրկվել իր գործն այն դատարանում և այն դատավորի կողմից քննելու իրավունքից, որոնց ընդդատությանն այն վերապահված է օրենքով» (24-րդ հոդված, 5-րդ մաս):

Պատշաճ ընդդատության հիմնարար իրավական նշանակությունն այն է, որ յուրաքանչյուր կոնկրետ քրեական գործը քննող դատարանի որոշման հստակ կանոնների առկայությունը և դրանց կանխատեսելի գործադրումն անհրաժեշտ պայման են կողմնակի դիտորդի մոտ այնպիսի համոզմունք ձևավորելու համար, որ տվյալ կոնկրետ քրեական գործը քննող դատարանը և դատավորը նախատրամադրվածություն չունեն, և տվյալ գործը վարույթ ընդունելիս սուբյեկտիվիզմն ու կամայականությունը բացառված են եղել:

Այսպիսով, քրեական գործերի ընդդատության որոշման հստակ, կամայականությունը բացառող կանոնների առկայությունը և գործադրումը պարտադիր նախապայման են արդարադատության մատչելիության պատշաճ երաշխավորման համար (...):

Անդրադառնալով մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում դատարան ներկայացվող բողոքների ընդդատության առանձնահատկություններին՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը Սամվել Դազարյանի գործով արձանագրել է հետևյալը. «(...) [Մ]ինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում բողոք ներկայացնելիս համապատասխան իրավասու դատարանը որոշելու հարցում պետք է ելալետ ընդունվի ոչ թե հսկողություն իրականացնող դատախազի, այլ դիմողի իրա-

վունքներին ու օրինական շահերին անմիջականորեն միջամտող որոշում կայացրած մարմնի գտնվելու վայրը: Այլ կերպ՝ «վարույթն իրականացնող մարմնի գտնվելու վայր» պետք է դիտարկվի այն դատական տարածքը, որտեղ գտնվում է դիմողի իրավունքներին և օրինական շահերին առնչվող, համապատասխան որոշում կայացրած կամ գործողություն կատարած մարմինը(...):» (Տես ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի Սամվել Ղազարյանի գործով 2018 թվականի մարտի 20-ի թիվ ԵԿԴ/0018/11/17 որոշման 21-րդ կետը):

Վերոգրյալ իրավական դիրքորոշումներն ուղղակիորեն առնչվում են նաև քրեական գործերի ընդդատության ինստիտուտին, որի վերաբերյալ կարգավորումները սահմանված են Օրենսգրքի 6-րդ գլխում:

Մասնավորապես, Օրենսգրքի 47-րդ հոդվածի 1-ին մասի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ քրեական գործերի ընդդատության ընդհանուր կանոնն այն է, որ առաջին ատյանի դատարանին ընդդատյա են այն հանցագործությունների վերաբերյալ գործերը, որոնք կատարվել են տվյալ առաջին ատյանի դատարանի դատական տարածքում:

ՀՀ Սահմանադրության 176-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատախազությունը միասնական համակարգ է, որը ղեկավարում է գլխավոր դատախազը:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետի ուժով դատախազությունն օժտված է նաև քրեական գործ հարուցելու իրավասությամբ:

«Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության դատախազությունը միասնական համակարգ է, որը ղեկավարում է Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազը:

Նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ ՀՀ Սահմանադրության 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան՝ դատախազությունն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով, ի թիվս այլնի, օժտված է քրեական հետապնդում հարուցելու լիազորությամբ:

Սույն գործի փաստական հանգամանքների ուսումնասիրությունից հետևում է, որ ՀՀ ոստիկանության Կոտայքի մարզային վարչության Կոտայքի բաժնի ավագ տեսուչ Ա.Շահնազարյանի կողմից որոշում է կայացվել նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի հիմքով մերժելու մասին, որը ՀՀ գլխավոր դատախազի՝ 2019 թվականի հոկտեմբերի 30-ի որոշմամբ վերացվել է և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 315²-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներով հարուցվել է քրեական գործ:

Այսինքն՝ ի տարբերություն քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին՝ ՀՀ ոստիկանության Կոտայքի մարզային վարչության Կոտայքի բաժնի ավագ տեսուչ Ա.Շահնազարյանի կողմից՝ 2019 թվականի օգոստոսի 5-ին կայացված որոշման, ՀՀ գլխավոր դատախազի՝ 2019 թվականի հոկտեմբերի 30-ի՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը հանդիսացել է դիմողի իրավունքներին ու օրինական շահերին անմիջականորեն միջամտող որոշում, որն էլ բողոքաբերների կողմից դարձել է վիճարկման առարկա:

Այսինքն՝ կարելի է արձանագրել, որ ՀՀ գլխավոր դատախազի՝ 2019 թվա-

կանի հոկտեմբերի 30-ի որոշումը՝ որպես դիմողի իրավունքներին ու օրինական շահերին անմիջականորեն միջամտող, բողոքաբերների պնդմամբ՝ դիմողի իրավունքների ենթադրյալ խախտմանը հանգեցրած որոշում, կայացվել է Երևան քաղաքում, ընդ որում, պետք է փաստել, որ ամենևին կանխորոշիչ չի կարող համարվել այն հանգամանքը, որ հարուցված գործը կայացվել է դատախազական վերահսկողության արդյունքում, քանզի սույն դեպքում դատախազությունն իրացրել է ՀՀ Սահմանադրության և օրենքով նախատեսված լիազորությունները և բնավ էական չէ այն, որ ենթադրյալ խախտումների վերաբերյալ գրությունը նշված բաժին ուղարկվել է Կոտայքի մարզի դատախազությունից:

Դատարանի այն դիրքորոշման վերաբերյալ, թե ՀՀ գլխավոր դատախազը Հայաստանի Հանրապետությունում ընթացող բոլոր հետաքննությունների և նախաքննությունների նկատմամբ իրականացնում է դատավարական ղեկավարում, որոնց շրջանակներում կարող է կայացնել այնպիսի որոշումներ կամ տալ այնպիսի հանձնարարություններ, որոնց արդյունքում էլ կարող են շոշափվել որոշ անձանց իրավունքներ և դրանց վերաբերյալ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմաններում ներկայացված բողոքներն ինքնին չեն կարող դիտարկվել որպես Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարանի ընդդատյա գործեր՝ զուտ այն մեկնաբանմամբ, որ ՀՀ գլխավոր դատախազի աշխատանքային վայրը գտնվում է Երևան քաղաքում, հարկ է նշել, որ նման դեպքերում ելակետային է համարվում ոչ միայն կայացված որոշմամբ, տրված հանձնարարականով կամ որևէ գործողությամբ անձի իրավունքները որոշակիորեն շոշափելու հանգամանքը, այլև, ինչպես արդեն շեշտվեց վերևում, անձի իրավունքներին ու օրինական շահերին անմիջականորեն միջամտելու հանգամանքը, ինչն էլ հենց ուղենիշային է դատական վերահսկողության առարկա հանդիսացող մինչդատական վարույթի ընթացքում դատարան ներկայացվող բողոքի տարածքային ընդդատությունը որոշելիս:

Այլ խոսքով, խնդրո առարկայի, այն է՝ մինչդատական վարույթի ընթացքում դատական վերահսկողության օբյեկտ հանդիսացող բողոքի ընդդատության հարցերի վերաբերյալ օրենսդրական կանոնակարգումների բացակայության պայմաններում, տվյալ բողոքն ընդդատյա է այն դատարանին, որի տարածքում տեղակայված է անձի իրավունքներին ու օրինական շահերին անմիջականորեն միջամտող որոշում կայացրած մարմինը:

Հետևաբար, հիմք ընդունելով վերոգրյալը և հաշվի առնելով սույն գործի փաստական հանգամանքների առանձնահատկությունները (այդ թվում՝ ըստ դիմողների՝ անձի նկատմամբ թույլ տրված ենթադրյալ խախտումների հանգեցրած, նրա իրավունքներն անմիջականորեն շոշափող որոշում կայացնող մարմնի գտնվելու վայրը, ինչպես նաև այն, որ անձի նկատմամբ քրեական գործը հարուցվել է ՀՀ գլխավոր դատախազի՝ 2019 թվականի հոկտեմբերի 30-ի որոշմամբ) և դրանց կապակցությամբ քրեատառվարական հստակ կանոնակարգումների բացակայությունը՝ գտնում եմ, որ թիվ ԵԴ/0354/11/20 գործն ընդդատյա է Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանին:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալ իրավական և փաստական վերլուծությունները,

և ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 51-րդ հոդվածով՝

ՈՐՈՇԵՑ

1. Թիվ ԵԴ/0354/11/20 գործն ընդդատյա է Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանին:
2. Սույն որոշումը և թիվ ԵԴ/0354/11/20 գործն ուղարկել Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան:
3. Որոշման օրինակն ուղարկել նաև Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան:

ԵՐՎԱՆԴ ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

04.06.2020թ.
ք. Երևան

գործ թիվ ԵԴ/0019/14/20

ՈՐՈՇՈՒՄ Թիվ ԵԴ/0019/14/20 գործով ընդդատության վեճը լուծելու մասին

1. Գործի դատավարական նախապայմությունը և ընդդատության հարցի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքները.

Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի՝ 2019 թվականի հոկտեմբերի 23-ի դատավճռով Մուլեմ Մոհամմադռեզայի Էմադին մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-267.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 1-ին կետով և 34-268-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված հանցագործությունների կատարման մեջ, և հանցանքների համակցության կանոնների կիրառմամբ, դատապարտվել 10 (տասը) տարի ժամկետով ազատազրկման՝ գույքի՝ մաքսանենգության առարկաների բռնագրավմամբ: Նույն դատավճռով Մուլեմ Մոհամմադռեզայի Էմադիի նկատմամբ նշանակվել է արտահիվանդանոցային հարկադիր բուժում թմրամոլությունից:

2020 թվականի մարտի 27-ին ՀՀ ԱՆ «Քրեակատարողական բժշկության կենտրոն» ՊՈԱԿ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» ստորաբաժանումը բուժումը դադարեցնելու միջնորդություն է ներկայացրել Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան: Նույն օրը Մուլեմ Մոհամմադռեզայի Էմադին տեղափոխվել է հիմնական պատժի վայր՝ ՀՀ ԱՆ «Արմավիր» ՔԿՀ:

2020 թվականի ապրիլի 20-ին Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը (դատավոր՝ Հ. Մանուկյան), հղում կատարելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 437-րդ հոդվածի 3-րդ մասին և գործն ըստ ընդդատության ուղարկելով Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան, նշել է. «Տվյալ դեպքում Դատարանը, նկատի ունենալով, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը սահմանում է, որ պատիժը կրելու հետ կապված որոշակի հարցերը լուծվում են դատապարտյալի պատիժը կրելու վայրի դատարանի որոշմամբ, իսկ դատապարտյալ Մուլեմ Մոհամմադռեզայի Էմադին պատիժ է կրում ՀՀ ԱՆ «Արմավիր» ՔԿ հիմնարկում (ընդ որում՝ այն օրվանից, երբ միջնորդությունն ուղարկվել է դատարան), գտնում է, որ միջնորդությունն անհրաժեշտ է ուղարկել ըստ ընդդատության՝ ՀՀ Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան: Ընդ որում, անհրաժեշտ է արձանագրել, որ Մուլեմ Մոհամմադռեզայի Էմադիի հիմնական պատժի կրման վայրը հանդիսանում է ՀՀ ԱՆ «Արմավիր» ՔԿ հիմնարկը, իսկ ՀՀ ԱՆ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» ՔԿ հիմնարկ վերջինիս տեղափոխումը կրել է միջանկյալ բնույթ

և ներկայում գտնվում է պատժի կրման հիմնական վայրում՝ ՀՀ ԱՆ «Արմավիր» ՔԿ հիմնարկում:

Այլ կերպ՝ Դատարանն արձանագրում է, որ վերը նշված օրենսդրական կարգավորման իմաստն այն է, որ միջնորդության քննարկման արդյունավետության, արագության և ամենակարևորը՝ դատապարտյալի մեկ վայրից մյուսի տեղափոխման հեշտացման նպատակով նմանատիպ հարցերը պետք է քննարկվեն այն տարածքի դատարանում, որտեղ պատիժ է կրում դատապարտյալը: Ավելին՝ ներկայում ՀՀ-ում արտակարգ դրություն հայտարարված լինելու և Կորոնավիրուսի համավարակի տարածման կանխարգելման անհրաժեշտությամբ առկա տեղաշարժի սահմանափակման պայմաններում՝ դատապարտյալին Արմավիրի մարզից Երևան տեղափոխելը կարող է առաջացնել որոշակի բարդություններ և անհարմարություններ: Ընդ որում, ընդդատության ուղարկելու հանգամանքը հնարավորին կհեշտացնի նաև ապահովել ողջամիտ ժամկետներում միջնորդության քննարկումը: (...):

2020 թվականի մայիսի 12-ին Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը (դատավոր՝ Ա. Հովհաննիսյան), հղում կատարելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 437-րդ հոդվածի 2-րդ մասին, 465-րդ հոդվածի 3-րդ մասին և գործն ըստ ընդդատության ուղարկելով Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան, նշել է. «(...) [Ն]կատի ունենալով, որ դատապարտյալ Մոսլեմ Մոհամմադոռեզայի Էմադիի նկատմամբ դատավճռով նշանակված բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցը՝ հարկադիր հակաթմրամոլային բուժումը, ի կատար է ածվել, կիրառվել է, դատապարտյալը բուժումը ստացել է ՀՀ ԱՆ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակարարողական հիմնարկում (հասցեն՝ ք.Երևան, Արշակունյաց 2)՝ Դատարանը գտնում է, որ խնդրո առարկա միջնորդությունն ընդդատյալ չէ Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանին, և դրա հիման վրա կազմված գործը պետք է ուղարկել ըստ ընդդատության՝ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան: (...):

2020 թվականի հունիսի 1-ին Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը (դատավոր՝ Հ. Մանուկյան) (այսուհետ՝ նաև Առաջին ատյանի դատարան) որոշում է կայացրել ընդդատության վերաբերյալ ծագած վեճը լուծելու նպատակով գործը Վճռաբեկ դատարանի նախագահին ուղարկելու մասին՝ գտնելով, որ գործն ընդդատյալ չէ Առաջին ատյանի դատարանին: Մասնավորապես, հղում կատարելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 437-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերին՝ Առաջին ատյանի դատարանը նշել է. «(...) Տվյալ դեպքում Դատարանը, նկատի ունենալով, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը սահմանում է, որ պատիժը կրելու հետ կապված հարցերը լուծվում են դատապարտյալի պատիժը կրելու վայրի դատարանի որոշմամբ, իսկ դատապարտյալ Մոսլեմ Մոհամմադոռեզայի Էմադին ներկայումս պատիժ է կրում ՀՀ ԱՆ «Արմավիր» ՔԿ հիմնարկում, գտնում է, որ միջնորդությունն ընդդատյալ է ՀՀ Արմավիր մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանին:

Նման դիրքորոշում հայտնելիս, հաշվի առնելով նաև ՀՀ քրեական դատա-

վարության օրենսգրքի 465-րդ հոդվածի 3-րդ մասի կարգավորումները՝ Դատարանը գտնում է, որ նշված հոդվածն ընդգրկված է «ԱՆՄԵՂՍՈՒՆԱԿ ԱՆՁԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ԿԻՐԱՌԵ-ԼՈՒ ՎԱՐՈՒՅԹԸ» վերաբերող գլխում, ուստի սույնով կարելի է եզրահանգել, որ նշված գլխում ընդգրկված հոդվածների կարգավորումները վերաբերելի են հենց անմեղսունակ անձանց նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցներ կիրառելու վարույթին: Մինչդեռ, սույն դեպքում քննարկվում է պատժի կրման ընթացքում ծագած հարց՝ պատժի կրմանը զուգահեռ հարկադիր բուժման դադարեցում, ինչպիսի հարաբերությունները կարգավորվում են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 49-րդ գլխով սահմանված ընթացակարգով, այլ ոչ թե պատժի կրմանը չվերաբերվող՝ հատուկ վարույթների վերաբերյալ 14-րդ բաժնի 52-րդ գլխի կանոններով (...):

Թիվ ԵԴ/0019/14/20 գործի նյութերը Վճռաբեկ դատարանում ստացվել է 2020 թվականի հունիսի 02-ին:

2. Կիրառելի իրավական նորմերը, պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք (...) նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա սրտեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք) 24-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ «Ոչ ոքի չի կարելի զրկել իր գործն այն դատարանում և այն դատավորի կողմից քննելու իրավունքից, որոնց ընդդատությանն այն վերապահված է օրենքով»:

Օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Առաջին աստիճանի դատարանների միջև ընդդատության մասին վեճերը լուծում է Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի նախագահը»:

Օրենսգրքի՝ «Դատական որոշումների կատարումը» վերտառությամբ 49-րդ գլխի 437-րդ հոդվածի համաձայն՝ «1. Դատական որոշումներն ի կատար ածելու հետ կապված հարցերը լուծում է դատական որոշում կայացրած դատարանը:

2. Եթե դատական որոշումն ի կատար է ածվում որոշումը կայացրած դատարանի դատական տարածքից դուրս, ապա այդ հարցը լուծում է տվյալ դատական տարածքի միևնույն աստիճանի դատարանը: Տվյալ դեպքում որոշման պատճենն ուղարկվում է դատական որոշումը կայացրած դատարանը:

3. Հիվանդության կամ հաշմանդամության պատճառով պատիժը կրելուց ազատելու, պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած

մասն ավելի մեղմ պատժով փոխարինելու հարցերը լուծվում են դատապարտյալի պատիժը կրելու վայրի դատարանի որոշմամբ, անկախ այն բանից, թե որ դատարանն է կայացրել դատական որոշումը:

4. Պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու դեպքում պատիժը պայմանականորեն չկիրառելը վերացնելու և դատապարտյալին, դատավճռով նշանակված պատիժը կրելու համար ուղարկելու, դատապարտյալին, որի վերաբերմամբ դատավճռի կատարումը հետաձգվել է, պատժից ազատելու, ինչպես նաև դատավճռի կատարման այդպիսի հետաձգումը վերացնելու և դատապարտյալին ազատազրկումը կրելու համար ուղարկելու, տուգանքը կամ տուգանքի չվճարված մասը հանրային աշխատանքներով փոխարինելու վերաբերյալ հարցերը լուծվում են դատապարտյալի բնակության վայրի դատարանի որոշմամբ»:

Օրենսգրքի՝ «Անմեղուունակ անձանց նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցներ կիրառելու վարույթը» վերտառությամբ 52-րդ գլխի 465-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Բոլոր հարցերը լուծում է բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցի կիրառման վայրի դատարանը՝ դատախազի և այն անձի պարտադիր մասնակցությամբ, որի միջնորդությամբ որոշվում է բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցը վերացնելու կամ փոխելու հարցը»:

Օրենսգրքի՝ «Դեպքից հետո հոգեկան հիվանդությամբ հիվանդացած անձանց նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցներ կիրառելու վարույթը» վերտառությամբ 53-րդ գլխի 472-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Բոլոր հարցերը լուծում է այն բժշկական հաստատության գլխավոր վայրի դատարանը, որտեղ կիրառվում են բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցները»:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան» հասկացությունը մեկնաբանելիս նշել է, որ. «Այն երկրներում, որտեղ օրենքը կողմնակցված է, դատական համակարգի կազմակերպումը չի կարող թողնվել դատական մարմինների հայեցողությանը, սակայն դա չի նշանակում, որ դատարաններն օժտված չեն համապատասխան ազգային օրենսդրությունը մեկնաբանելու որոշակի ազատությամբ» (Տեն Եվրոպական դատարանի՝ Gorgiladze v. Georgia գործով 2009 թվականի հոկտեմբերի 20-ի վճիռը, գանգատ թիվ 4313/03, 69-րդ կետ):

Միևնույն ժամանակ, դատական մատչելիության իրավունքի համատեքստում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նշել է, որ. «Ներպետական դատական արյանները դատավարական կանոնները կիրառելիս պետք է ձեռնպահ մնան դրանց չափազանցված ձևականացումից, որն իր ազդեցությունը կունենա դատավարության արդարացիության վրա» (Տեն Եվրոպական դատարանի՝ Walchli v. France գործով 2007 թվականի հուլիսի 26-ի վճիռը, գանգատ թիվ 35787/03, 29-րդ կետ):

Վճռաբեկ դատարանը Մ.Էլոյանի և այլոց վերաբերյալ 2011 թվականի հուլիսի 13-ի թիվ ԵԿԴ/0211/01/10 որոշմամբ անդրադառնալով գործերի պատշաճ ընդդատության հարցերին, իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ. «(...) Գործերի պատշաճ ընդդատությունը, որպես արդար դատաքննության անհրաժեշտ բաղկացուցիչ, հիմնարար իրավական արժեք է: Դրա հիմնարար բնույթը

բխում է արդար դատաքննության ինստիտուցիոնալ տարրից՝ անկախ, անկողմնակալ, իրավասու և օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան ապահովելու պետության պոզիտիվ պարտականությունից: Իսկ այդ պարտականությունն իր հերթին, ըստ էության, ամրագրված է Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում բարձրագույն իրավաբանական ուժ ունեցող այնպիսի նորմատիվ ակտերում, ինչպիսիք են ՀՀ Սահմանադրությունը (19-րդ հոդված), Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը (14-րդ հոդված) և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիան (6-րդ հոդված):

Ավելին, Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի «Դատավորների անկախության, արդյունավետության և պատասխանատվության մասին» թիվ (2010) 12 հանձնարարականում (հաստատվել է 2010թ. նոյեմբերի 17-ին) ևս ընդգծվում է, որ դատարանում գործերի բաշխումը պետք է կատարվի օբյեկտիվ, նախապես սահմանված չափանիշի հիման վրա՝ երաշխավորելու համար անկախ և անկողմնակալ դատավոր ունենալու իրավունքը: Այդ գործընթացի նկատմամբ կողմերը կամ գործով շահագրգռված այլ անձինք ներգործություն ունենալ չեն կարող (տե՛ս նշված Հանձնարարականի 24-րդ կետը):

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, կենսագործելով պատշաճ ընդդատության հիմնարար իրավական արժեքը, սահմանում է, որ «Ոչ ոք չի կարող զրկվել իր գործն այն դատարանում և այն դատավորի կողմից քննելու իրավունքից, որոնց ընդդատությանն այն վերապահված է օրենքով» (24-րդ հոդված, 5-րդ մաս):

Պատշաճ ընդդատության հիմնարար իրավական նշանակությունն այն է, որ յուրաքանչյուր կոնկրետ (...) գործը քննող դատարանի որոշման հստակ կանոնների առկայությունը և դրանց կանխատեսելի գործադրումն անհրաժեշտ պայման են կողմնակի դիրքորդի մոտ այնպիսի համոզմունք ձևավորելու համար, որ տվյալ կոնկրետ (...) գործը քննող դատարանը և դատավորը նախատրամադրվածություն չունեն, և տվյալ գործը վարույթ ընդունելիս սուբյեկտիվիզմն ու կամայականությունը բացառված են եղել:

Այսպիսով, քրեական գործերի ընդդատության որոշման հստակ, կամայականությունը բացառող կանոնների առկայությունը և գործադրումը պարտադիր նախապայման են արդարադատության մարչելիության պատշաճ երաշխավորման համար (...)» (Տե՛ս Մ.Էլոյանի և այլոց վերաբերյալ 2011 թվականի հուլիսի 13-ի թիվ ԵԿԴ/0211/01/10 որոշման 15-16-րդ կետերը):

Վերը մեջբերված իրավական դիրքորոշումները համադրելով վկայակոչված իրադրույթների հետ՝ կարելի է փաստել, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում դատական ակտի կատարման հետ կապված հարցերի ընդդատության որոշումը կարգավորված է 437-րդ հոդվածում: Ընդ որում, նշված հոդվածի համապատասխանաբար 1-ից 4-րդ մասերը միմյանց հետ հարաբերակցվում են որպես ընդհանուր (*lex generalis*) և հատուկ կանոններ (*lex specialis*):

Մասնավորապես, եթե ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 437-րդ հոդվածի 1-ին մասը, որպես ընդհանուր կանոն, սահմանում է, որ դատական

որոշումների ի կատար ածման հետ կապված հարցերը լուծում է այդ **որոշումները կայացրած դատարանը**, ապա նույն հոդվածի մյուս մասերը սահմանում են հետևյալ հատուկ կարգավորումները.

- եթե որոշումն ի կատար է ածվում որոշումը կայացրած դատարանի դատական տարածքից դուրս, ապա այդ հարցը լուծում է **տվյալ դատական տարածքի միևնույն ատյանի դատարանը**,

- պատժի կրման հետ կապված մի շարք հարցեր (հիվանդության կամ հաշմանդամության պատճառով պատիժը կրելուց ազատելու, պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժով փոխարինելու հարցերը) լուծվում են **դատապարտյալի պատիժը կրելու վայրի դատարանի որոշմամբ**, անկախ այն բանից, թե որ դատարանն է կայացրել դատական որոշումը,

- պատժի կրման հետ կապված մի շարք հարցեր (պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու դեպքում պատիժը պայմանականորեն չկիրառելը վերացնելու և դատապարտյալին, դատավճռով նշանակված պատիժը կրելու համար ուղարկելու, դատապարտյալին, որի վերաբերմամբ դատավճռի կատարումը հետաձգվել է, պատժից ազատելու, ինչպես նաև դատավճռի կատարման այդպիսի հետաձգումը վերացնելու և դատապարտյալին ազատազրկումը կրելու համար ուղարկելու, տուգանքը կամ տուգանքի չվճարված մասը հանրային աշխատանքներով փոխարինելու) վերաբերյալ հարցերը **լուծվում են դատապարտյալի բնակության վայրի դատարանի որոշմամբ**:

Բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցները պատիժ չհանդիսացող դատավարական հարկադրանքի միջոցներ են, որոնց միջոցով իրականացվում է պրևենտիվ արդարադատություն՝ ուղղված անձի սոցիալական ռեաբիլիտացիայի և բուժման ապահովմանը, ինչն էլ իր հերթին նպաստում է նրա կողմից հիվանդությամբ պայմանավորված այլ հակաիրավական արարքների կատարման կանխմանը: Նման պայմաններում, պետք է փաստել, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 437-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերը, որոնք կարգավորում են պատժի կրման հետ կապված հարցերի լուծման ընդդատության կարգը, կիրառելի չեն բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների նկատմամբ: Ուստի, բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների հետ կապված հարցերի լուծման ընդդատությունը ենթակա է որոշման ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 437-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի կիրառմամբ: Մասնավորապես, նշված կարգավորումների հաշվառմամբ, բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցի ի կատար ածման հետ կապված հարցերը լուծում է այն նշանակված դատարանը, բացառությամբ այն դեպքի, երբ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցն ի կատար է ածվում այդ դատարանի դատական տարածքից դուրս: Տվյալ դեպքում, բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցի ի կատար ածման հետ կապված հարցերը լուծում է տվյալ դատական տարածքի դատարանը:

Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ՝

- Մուլեն Մոհամմադռեզայի էմադիի նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոց կիրառել է Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առա-

ջին ատյանի դատարանը,

- Մոսլեմ Մոհամմադոբեգայի Էմադին բուժումը ստացել է Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի դատական տարածքից դուրս՝ ՀՀ ԱՆ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկում (հասցեն՝ ք. Երևան, Արշակունյաց 2):

Նման պայմաններում, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 437-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ուժով, Մոսլեմ Մոհամմադոբեգայի Էմադիի նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցի հետ կապված հարցերը ենթակա են լուծման ՀՀ ԱՆ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկի դատական տարածքն ընդգրկող Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից՝ անկախ այն հանգամանքից, որ այժմ դատապարտյալն իր պատիժը կրում է ՀՀ ԱՆ «Արմավիր» քրեակատարողական հիմնարկում:

Միևնույն ժամանակ, հարկ է նկատել, որ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման ընդդատության հետ կապված կարգավորումներ թեև նախատեսված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 465-րդ հոդվածի 3-րդ մասում և 472-րդ հոդվածի 3-րդ մասում, սակայն դրանք կիրառելի են համապատասխանաբար անմեղսունակ անձանց և դեպքից հետո հոգեկան հիվանդությամբ հիվանդացած անձանց նկատմամբ: Այնուամենայնիվ, հարկ է նշել, որ ընդդատության հարցի լուծման այդ հատուկ կարգավորումների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ նշված դեպքերում ևս բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման հարցերի լուծման իրավասությունն օրենսդիրը վերապահել է այն դատարանին, որի դատական տարածքում ի կատար են ածվում դրանք:

Այսպիսով, ամփոփելով վերոգրյալը, գտնում եմ, որ թիվ ԵԴ/0019/14/20 գործն ընդդատյա է Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանին:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալ իրավական և փաստական վերլուծությունները, և ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 51-րդ հոդվածով՝

ՈՐՈՇԵՑ

1. Թիվ ԵԴ/0019/14/20 գործն ընդդատյա է Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանին:

2. Սույն որոշումը և թիվ ԵԴ/0019/14/20 գործն ուղարկել Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան:

3. Որոշման օրինակն ուղարկել նաև Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան:

ԵՐՎԱՆԴԻ ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

ԲԱՐԵՄԱՂԹԱՆՔ

ՀՀ դատավորների միությունը շնորհավորում է

*ՀՀ Լոռու մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Աղասի ՄԿՈՅԱՆԻ ծննդյան 60-ամյակը,*

*ՀՀ Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Սուրեն ՄՆՈՅԱՆԻ ծննդյան 60-ամյակը,*

*ՀՀ Լոռու մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Վարդուհի ՀՈՎՆԱՆՅԱՆԻ ծննդյան 45-ամյակը,*

*ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Սիմա ԻՍԿԱՆԴԱՐՅԱՆԻ ծննդյան 40-ամյակը,*

*ՀՀ Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Լենդրուշ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԻ ծննդյան 35-ամյակը,*

*ՀՀ Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի առաջին ատյանի
ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր
Ռուբինա ԱԹՈՅԱՆԻ ծննդյան 35-ամյակը,*

*մաղթում նրանց առողջություն, անսպառ եռանդ
և մասնագիտական արդյունավետ գործունեություն:*